PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

TJUGONDEANDRA ÅRGÅNGEN

1921

Årg. 21

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

SUNE HILDEBRAND

SAMFUNDETS SEKRETERARE

STOCKHOLM 1922

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

210947

INNEHÅLL.

Illustrationer.

Porträtt av Augustin Ehrensvärd, riksrådet Carl Lagerberg, Mathias, »greve till Bäck», statssekreteraren Casten Feif, bibliotekarien Atle Wilskman, Raphaël Trichet Du Fresne och Johan Leijoncrona. Övr. illustr.: Lavering av Augustin Ehrensvärd, Olivier von Egmonts exlibris, Peter von Egmonts namnteckning.

Svenske slægter i Grønland.

Af **H. Ostermann.**

Førstepræst.

Da denne artikels overskrift uden al tvivl vil vække en ikke ringe forbavselse hos de fleste læsere, maa jeg begynde med at give den en nærmere begrundelse.

Den nuværende befolkning i Grønland er forlængst ikke mere ren eskimoisk, men en blandingsrace — og det i saa høj grad, at der, i hvert fald i Nordgrønland, hvor blandingen er stærkest, næppe er ret mange procent rene Eskimoer tilbage. Hvis en gennemfort undersøgelse lod sig anstille, vilde det sikkert vise sig, at der findes fremmed blod et eller flere steder i saa godt som enhver Nordgrønlænders stamtræ. De forhaandenværende kilder, i første række kirkebøgerne, er imidlertid saa defekte og mangelfulde, at noget saadant forbyder sig af sig selv. Men det er heller ikke nodvendigt, thi hvad man kan se af de eksisterende arkivalia og véd andenstedsfra, er tilstrækkeligt til at gore den her opstillede hypotese mere end sandsynlig.

For en del skyldes blandingen naturligvis illegitime forbindelser igennem tiderne, men den allerstorste del er fremgaaet ad legitim vej. Den hidrorer nemlig fra, at en meget stor del af de i landet ansatte Europæere har giftet sig med indfødte kvinder. Dette forhold, som tildels har fundet sted lige til den nyeste tid, var især tilfældet i kolonisationens forste hundredaar. F. eks. var i tidsrummet 1750—1830 ca. 70 pct. af de gifte *over*ordnede handelsfunktionærer grønlandsk gift. For de *under*ordnede tjenestemænds (haandværkeres og arbejderes[1]) vedkommende bliver procentantallet af gronlandsk gifte langt højere, og af saadanne tjenestemænd havde hver handels- eller hvalfangerplads 6 à 8, ja for nogles vedkommende 10 à 12.

---

[1] Disse kaldtes »Arbejdskarle« eller »Matroser«. — Haandværkerne var især tømrere, bødkere og smede.

Dette forhold var ens over hele landet i den omhandlede periode. Naar blandingen i Nordgrønland desuagtet er betydelig større end i Sydgrønland, er grunden den, at Europæerpladserne var langt flere og afstanden imellem dem langt ringere hist end her. Medens saaledes Sydgrønlands 7 etablissementer var spredt over en kyststrækning paa ca. 900 km., laa der i Nordgrønlands tættest befolkede del, Diskobugten, ikke mindre end 12 handels- og hvalfangeretablissementer indenfor et omraade af ca. 225 km.

I forbigaaende skal bemærkes, at denne indblanding af fremmed blod udentvivl har været til stor gavn for Grønlands befolkning. Racens levedygtighed er bleven forøget derved, og det er en erfaring, at blandingerne gennemgaaende har mere energi, initiativ og perfektibilitet end de ublandede Eskimoer. Mange af blandingsslægterne hører til de ypperste i landet og har gennem generationer indtaget førerstilling blandt deres landsmænd, og man tør roligt paastaa, at naar Grønlands befolkning trods den stærke decimering, den især ved adskillige epidemier siden kolonisationens begyndelse har været genstand for, stadig er i fuld livskraft og stærkt tiltagende, skyldes dette i første række blandingen.

Og nu kommer jeg til forklaringen af artiklens overskrift. *Mellem Grønlands blandingsslægter findes flere svenske.* Fra et tidligt tidspunkt af kolonisationen har der — som af maleren OSSIAN ELGSTRÖM antydet i hans bog »Moderna Eskimåer»[1] — været ansat ikke faa svenske mænd i forskellige over- og underordnede stillinger. Adskillige af disse har — som ogsaa mange Danske og Norske — givet Grønland deres liv, giftet sig med indfødte kvinder, og er derved bleven stamfædre til store slægter, hvoraf flere endnu staar i fuldt flor og absolut hører til Grønlands »nobiles».

Noget af dette har ELGSTRÖM som sagt faaet rede paa og omtaler med stor interesse, men hans viden derom er baade mangelfuld og tildels urigtig, hvad han ogsaa selv erkender med beklagelse af ikke at kunne skaffe sig nærmere Oplysninger eller komme tilbunds i spørgsmaalet. Og da jeg tænker mig, at det kunde interessere ogsaa andre i Sverige at faa noget at vide om disse »grønlandske» stammefrænder, som, om de end ikke kan regne deres oprindelse fra Sveriges »kendte navne», dog *er* aflæggere af svenske slægter, som maaske endnu eksisterer i moderlandet, vil jeg her yde, hvad jeg formaar, til oplysning deraf.

Da jeg gaar ud fra, at fuldstændige slægtstavler for de mig bekendte slægter af svensk oprindelse i Grønland næppe vil kunne

[1] Side 228 og 406.

paaregne almindelig interesse,[1] vil jeg væsentligst indskrænke mig til at fremstille deres første grønlandske led, og ellers stræbe at give saa klart et billede som muligt af stamfædrenes kaar og livsforhold i det fjærne, arktiske land.

Jeg bemærker paa forhaand, at jeg naturligtvis, paa enkelte undtagelser nær, for stamfædrenes vedkommende er ganske ude af stand til at udrede traadene i deres liv, *før* de kom til Grønland, idet min opsats udelukkende er bygget paa grønlandske arkivalia, og jeg ikke har kunnet foretage undersøgelser i Sverige.

Ligeledes maa jeg gøre undskyldning for, at jeg ikke engang for *alles* vedkommende kan meddele fuldstændige data etc. fra deres liv og færd i Grønland, eller i detailler gøre rede for selv deres nærmeste efterslægt. Dette skyldes dels de grønlandske arkivers defekte tilstand og dels, at jeg ikke i lige grad har haft adgang eller lejlighed til at gøre mig fuldstændig bekendt med disse, blandt andet paa grund af landets uhyre afstande.

I.

SLÆGTEN BERGLUND.

Om end jeg ikke kan fremlægge sikre beviser for, at denne slægt er af svensk oprindelse, er jeg for mit eget vedkommende aldeles overbevist derom. Foruden at nemlig navnet ubestrideligt er svensk, forekom de aktstykker, som jeg har set fra stamfaderens haand, mig at tyde stærkt derpaa. Medens den flydende og faste haandskrift vidnede om god boglig oplæring, var ortografien og udtryksmaaden noget mangelfuld dansk, saa at jeg straks tænkte: manden er svensk! — uden at jeg dog nu, da det er flere aar, siden jeg saa dem, kan paapege deri forefundne Suecismer.

Jonas Jansen Berglund kom til Grønland ca. 1786. Han fik ansættelse som formand for mandskabet ved logen Fiskernæsset[2] og leder af sælhundefangsten med garn. Omtrent 1805 blev han bestyrer af det nyoprettede handelsanlæg Arsuk[3] under kolonien

[1] Skulde nogen i Sverige ønske det for en eller anden af de nævnte slægter, skal jeg gærne være til tjeneste med, hvad jeg har eller kan skaffe i saa henseende.

[2] Den ligger paa godt 63° nordl. bredde. Nu er stedet ikke mere selvstændigt etablissement, men sorterer under kolonien Godthaab.

[3] Arsuk ligger kort nord for det bekendte kryolithbrud Ivigtut.

Frederikshaab. 1815—16 var han konstitueret som kolonibestyrer i Frederikshaab. Han døde 21 maj 1826 i Arsuk.

17 maj 1791 blev han i Fiskernæsset gift med *Magdalena Cathrina Raun*, f. ca. 1770, som overlevede ham. Hun var datter af Fiskernæssets bestyrer, købmand *Hans Henrik R.* (f. 1732, ansat i Grønland 1755, † 22 juli 1801 som pensionist) og hustru, Grønlænderinde *Esther* (f. ca. 1740, døbt 1755, † 9 august 1795):

De havde flere børn, af hvilke to sønner og en datter blev voksne. Gennem sønnerne blev manden stamfader til den særlig i Fiskernæssets og Frederikshaabs distrikter endnu blomstrende slægt *Berglund*, der hører til de mest fremragende i Sydgrønland, og af hvis medlemmer mange har været og er ansat i handelens eller kirke- og skolevæsenets tjeneste.

J. J. Berglund var en anerkendt dygtig og af alle anset mand. Som leder af garnfangsten flyttede han hvert efteraar, naar sælhundetrækket gik langs landet, ud til de udenfor kolonien liggende øer, hvor der til ham af hans underhavende Mandskab var bygget et bjælkehus. De lange og dybe garn udspændtes i sundene mellem øerne og tilsaas flere gange daglig. I gode aar kunde udbyttet gaa op til 1,000 dyr eller mere. Som leder af denne fangst førte han journal og indgav beretning direkte til landets inspektør.

Det var naturligvis ogsaa paa grund af dygtighed, at han valgtes til at forestaa det nyoprettede handelsforsøg i Arsuk, som laa langt fra kolonien, og hvor hans stilling var ret selvstændig. Men især er det et stort bevis paa, hvilken anseelse han nød, at kolonibestyrelsen betroedes til ham under købmandens Danmarksophold, idet det var noget ganske enestaaende, at man overlod en underordnet en saadan stilling, der var forbunden med stort ansvar og et indviklet regnskab, og hvor han skulde byde og befale over sine ligemænd.

Under hans bestyrelse tog handelsstedet Arsuk et stort opsving, og omegnens befolkning voksede stærkt ved tilflytning, fordi *Berglund* havde et udmærket greb paa at omgaas de indfødte og nød deres fulde tillid. Ogsaa her drev han en stor og indbringende sælhunde-garnfangst, men for privat regning. Han boede i et af ham selv opført, stort hus, som paa grønlandsk maade havde mure af tørv og sten, men var beklædt med træ indvendig. Sine børn opdrog han til dygtige Grønlændere; sønnerne lærte tillige at tale dansk. Ved sin død efterlod han sig over 1,000 rigsdaler.

Mineralogen professor *Giesecke*,[1] som opholdt sig i Grønland 1806—13, besøgte 3 gange *Berglund* i Arsuk og omtaler ham med stor veneration for hans gæstfriheds og tjenstvilligheds skyld; den ene gang skaffede *Berglund* ham befordring til Julianehaab og ledsagede ham selv derhen.

II.

SLÆGTEN BROBERG.[2]

Niels Vilhelm Broberg, f. 1741 i Sverige, oplært som bødker, ansat i denne egenskab omkr. 1780 i Grønlands nordligste koloni Upernivik,[3] flyttedes 1789 til Godhavn,[4] fordi han ikke taalte Uperniviks klima, blev 1790 bødker i Ritenbenk,[5] og ansattes endelig 1802 paa grund af svagelighed som kok hos inspektøren i Godhavn, hvor han døde 2 oktober 1820.

Gift 6 august 1786 i Upernivik med *Maren Lyngbye*, døbt 8 septbr. 1765 i Ritenbenk, † 2 oktbr. 1808 i Godhavn, datter af dansk tømmermand og assistent *Anders Pedersen L.* (ansat i Grønland 1761, † 24 februar 1786 i Upernivik ved i sindsforvirring at drukne sig i et garnhul i isen) og hustru, Grønlænderinde *Benedicta* († 11 septbr. 1788 i Upernivik). Børn A—E.

A. *Cathrine Broberg*, gift med underassistent *Grundeitz* (se nedenfor).

B. *Johannes Broberg*, f. 20 decbr. 1789 i Upernivik, sælfanger, † 17 febr. 1831 i Godhavn (ihjelfrossen paa isen).

Gift 12 febr. 1812 i Godhavn med *Ane Sophie Wille*, f. 7 janr. 1790 i Godhavn, † 30 aug. 1848 i Egedesminde, datter af grønlandsk skolelærer *Jens W.* og hustru Sara.

4 sønner, 3 døtre.

C. *Daniel Broberg*, f. 22 septbr. 1793 i Ritenbenk, kok i Godhavn, † 30 septbr. 1849.

Gift 7 febr. 1818 i Godhavn med blanding *Hedevig Peters-*

---

[1] *Carl Ludvig Giesecke*, f. 6/4 1761 i Augsburg, † 5/3 1833 i Dublin. Opholdt sig 1804 i Upsala, hvor han bestemte og etiketterede en af kongen skænket mineraliesamling.

[2] Se endvidere nedenfor under »Spredte Svenske«.

[3] Paa ca. 73° nordl. br. Kolonien anlagdes 1771, nedlagdes 1790, genoprettedes 1797, opgaves atter 1813 (under Danmarks krig med England) og etableredes endelig fast 1826.

[4] Paa øen Diskos sydspids 69,14° n. br. Nordgrønlands inspektorsæde.

[5] Koloni i Diskobugt paa 69,44° n. br., anlagt 1755.

datter, f. 9 maj 1793, † 30 septbr. 1849.

4 sønner, 3 døtre.

D. *Carl Vilhelm Broberg*, f. 25 oktbr. 1797 i Ritenbenk, kok hos inspektøren, † 22 maj 1867 i Godhavn.

Gift 7 febr. 1818 i Godhavn med *Helene Schultz*, f. 18 oktbr. 1798 i Godhavn, † 10 septbr. 1883, datter af dansk baadsmand *Christian Urban S.* (ansat i Grønland 1795, druknede 31 aug. 1841 med hele sin familie, 6 mennesker, ved at forsøge at færge over en sø paa sammenbundne kajakker) og blanding *Mette Wæver*.

3 sønner, 7 døtre (af hvilke 4 blev gift med danske, de to endog med kolonibestyrere).

E. *Andreas Broberg*, f. 1800 i Ritenbenk, sælfanger, † 3 septbr. 1840 i Ikerasak i Umánaks distr.

Gift 3 april 1822 i Umának med blanding *Thabitha Christensdatter*, f. 13 decbr. 1798, † 14 aug. 1854.

4 sønner, 3 døtre.

N. V. Broberg roses som en meget dygtig og villig arbejder i sit fag. Derfor tilbød han ogsaa selv i 1790, da kolonien Ritenbenk manglede en bødker, trods svagelighed at overtage denne plads, som han derefter udfyldte til almindelig tilfredshed i 12 aar. Da han paa grund af nedbrudt helbred ansattes som kok, fik han derfor ogsaa en for denne stilling efter datidens forhold høj løn, nemlig 40 rigsdaler aarlig, foruden ret til at oppebære en halv portion kostdeputat til sin familie for kun 14 rdl. aarlig, medens dette for andre kostede 30 rdl. Som alle i landet ansatte nød han for sin egen person en hel portion deputat.[1] Som inspektørkok fik han hvert aar ducører for dygtighed, rosværdigt forhold, sparsommelighed etc.

Hans meget store efterslægt har altid indtaget en dominerende stilling blandt deres landsmænd, og tæller særdeles mange dygtige og energiske medlemmer. Mange af dens kvinder er bleven gift med danske eller fremragende blandinger. Slægten præges tillige af en blandt Grønlændere sjælden selvstændighed i meninger og færd. Men dette har paa den anden side ofte bragt adskillige af dens medlemmer i opposition til de bestaaende samfundsforhold og især til de danske og den danske styrelse. 1816 gjorde reserve-

[1] Dette bestod af 27 kg. røget flæsk, 43 kg. saltet lammekød (eller 52 kg. oksekød), 52 kg. tørfisk, 43 kg. smør, 182 kg. skibsbrød, 3¼ skæppe ærter og 6½ skæppe gryn samt 7½ tønde øl aarlig. Overordnede funktionærer fik en halv portion mere og, hvis de var gift, yderligere en halv portion til familien.

kok *Carl Vilh. B.* sig skyldig i opsætsighed og respekstridig opførsel i den grad, at kun hensynet til faderen og dennes forbøn reddede ham fra udsættelse af tjenesten. Samme mand maatte i 1830—40-aarene nogle gange have alvorligt tilhold om at holde sine børn til at passe skolen, hvis — i Grønland særdeles blide — tvang hverken behagede børnene eller faderen. Og den slags ting har hyppig forekommet i denne slægt. Dette uagtet hævder den sin plads blandt Grønlands mest betydende blandingsslægter.

III.

SLÆGTEN GRUNDEITZ.[1]

Harald Christian Grundeitz, f. 24 decbr. 1783 i Stockholm. Ansat i grønl. handels tjeneste 28 apr. 1805 som tjener hos inspektøren, senere hvalfanger og kok. Hjemrejste 1813, men ansattes paa ny 1815 som garnspinder i Umának.[2] Blev 1822 formand for kolonimandskabet og bestyrer af garnfangststedet Ikerasak i Umánaksfjorden; her døde han som underassistent 4 maj 1866.

Gift 26 decbr. 1819 i Umának med *Cathrine Nielsdatter Broberg*, f. 3 maj 1787 i Upernivik, † 18 decbr. 1820 i Umának, datter af bødker *Niels Vilh. B.* og *Maren Lyngbye* (se ovenfor).

Børn A—C.

A. *Carl Giesecke Grundeitz*, f. 14 juni 1812 i Godhavn, sælfanger, † 15 juli 1887 i Sãtut i Umánaks distrikt.

Gift 15 decbr. 1840 i Umának med *Kirstina Lydia Mette Mørck*, f. 6 juni 1815 i Egedesminde, † 23 aug. 1875 i Umának, datter af kolonibestyrer *Johan Lorentz M.* (f. 1783 i Frederiksberg, assistent i Grønland 1805, † 10 decbr. 1834 i Jakobshavn) og hustru, blanding *Birgithe Nielsen* (f. 1 janr. 1784 i Umának, † sammesteds 29 marts 1870, uægte datter af dansk assistent *Lars Nielsen*).

4 sønner, men ingen efterslægt.

B. *Lina Concordia Grundeitz*, f. 14 decbr. 1816, † ?.

Gift 26 apr. 1843 i Umának med *Amos Jensen*, sælfanger i Ikerasak, † ?

C. *Maria Laurette Grundeitz*, forriges tvillingsøster, † ?

Gift 26 apr. 1843 i Umának med matros *Peter Edvard*

---

[1] Ikke Grund*ritz*, som ELGSTRÖM har (*Moderna Eskimåer* 406—7).

[2] Den næstnordligste koloni i Grønland, paa 70,40° n. br., anlagt 1758.

Trolle, f. i Danmark, † ca. 1880 som udstedsbestyrer i Sătut i Umánaks distrikt.

H. C. Grundeitz er en af de Europæere, der har opholdt sig længst i Grønland og tillige en af dem, der baade har været banebrydende og hvis virksomhed har sat dybest spor i et helt distrikts udvikling.

Fra hans første ophold i Diskobugten vides der ikke meget om hans virksomhed, kun at hans foresatte i almindelighed var tilfredse med ham. 1812 var hans »paatagne aar« tilende, men han gik villig ind paa at blive længere mod 10 rdl. tillæg i lønnen. Dog har rimeligvis det daværende mindre venlige forhold imellem Sverige og Danmark gjort hans stilling blandt kammeraterne noget vanskelig, og ham selv ømfindtlig og pirrelig, thi i marts 1813 forlod den ellers altid til det yderste redelige og pligtopfyldende mand »egenraadig« sin tjeneste. Inspektøren degraderede ham derfor til »simpel arbejdskarl« paa grund af hans »egenraadige og capriciøse opførsel«. Sommeren derefter rejste han altsaa hjem.

Imidlertid maa *Grundeitz* tiltrods herfor have længtes efter Grønland — vel ogsaa efter sin hjærtenskær — og direktionen maa have haft det bedst mulige vidnesbyrd om ham fra hans foresatte i Grønland. Allerede 1814 meldte han sig nemlig igen med ansøgning om ansættelse, og direktionen antog ham straks for at benytte ham til et hverv af stor betydning. I Umánaks distrikt dreves der en meget betydelig fangst af sæler i garn, som udspændtes under isen. Dels fordi bindegarn var vanskeligt at faa i aarene efter krigen, og dels for at skaffe garnbrugerne deres garn saa billigt som muligt, besluttede direktionen at forsøge at indføre garnspinding ved selve stedet, hvor garnene skulde bruges. Man lod derfor *Grundeitz* faa undervisning heri i Danmark og opsendte med ham til Umának et stort parti hamp, rokke og andre redskaber til hegling og garnspinding. Det lykkedes ham ved flid og energi i løbet af ganske faa aar at opøve ikke blot det europæiske mandskab, men ogsaa enkelte Grønlændere, og nu gik garnspindingen godt for sig, indtil det ved konjunkturernes ændring atter blev billigere at faa færdigt bindegarn fra Danmark.

Da det skib, hvormed *Grundeitz* i 1815 rejste til Umának, anløb Godhavn, fik han af inspektøren tilladelse til at ægte sin trolovede og tage hende og sønnen med sig til Umának. Da der imidlertid i disse aar under og efter krigen ingen missionær var i Umának, kunde vielsen ikke finde sted for længe efter.

1818 ønskede *Grundeitz* at gøre en hjemrejse, men det kunde ikke tillades, da han var i gæld. Han besluttede derfor at blive i landet for bestandig.

1822 blev han efter egen ansøgning ansat som garnbruger og handelsmand ved pladsen Ikerasak med løfte om ikke at blive forflyttet derfra. Stedet ligger i den inderste del af Umánaksbugten ca. 40 km. øst for kolonien paa den østlige ende af en stor ø, paa hvis vestside der tidligere havde været et handelsanlæg Umánatsiak.

Her boede han til sin død. Om hans liv og virksomhed her har Ossian Elgström meddelt lidt fra en bog »7 Aar i Nordgrønland», som er skrevet af præsten *Johan Chr. Vilh. Funch* og trykt i Viborg 1840. Det fortælles her, at han boede i et stort og meget renligt holdt grønlandsk hus med malet panel indvendig; at hans tjenestefolk boede i et andet hus ved siden af; at han drev en meget omfattende garnfangst, som gav ca. 200 tønder spæk aarlig; at han flere gange havde erholdt præmie af direktionen, og at han var en meget beskeden mand og særdeles godgørende med sine kammerater.

Dette stemmer med, hvad der ellers meldes om ham fra denne periode. 1836 satte han f. eks. allerede 4 oktober sine første garn under den nylagte is, og til udgangen af november havde han allerede fanget mere end 300 sæler. — Og det var ikke blot mod sine kammerater, at han var godgørende. Da Umának 1837 fik en lille kirke, og der samledes ind til en altertavle, gav *Grundeitz* 15 rdl. dertil. — 1840 fik han en dansk matros til hjælp ved fangsten og handelen.

En skildring af *Grundeitz's* liv og virksomhed fra en senere tid gives af *Rink*[1] i hans standardværk om Grønland 1857. Han opholdt sig i Umánaksbugten 1849—50. Efter ham er nedenstaaende væsentligst taget.

Grunden til, at *Grundeitz* valgte Ikerasak til garnforsøg, var den, at isen her ligger fast den største del af aaret, saa at garnforlis ikke ofte risikeres, samt at denne inderste del af bugten er meget rig paa sæler. Efterhaanden som hans drift udvidedes, kunde han ikke bestride den alene, og han tog derfor en del Grønlændere til hjælp, dels ved ligefrem at tage dem i sin tjeneste,

---

[1] *Heinrich Johs. Rink*, f. 28/8 1819 i København, dr. phil. og videnskabsmand, berejste Grønland 1848—52, blev 1853 kolonibestyrer og 1857 inspektør i Sydgrønland, 1871 direktør for kongl. grønl. handel, † 15/12 1893 i Kristiania.

ernære dem og forsyne dem med alle redskaber til sælfangst ikke blot med garn, men ogsaa paa sædvanlig grønlandsk maade ved kajakfangst om sommeren og slædefangst om vinteren; dels ved at overlade dem garn til selvstændig benyttelse mod en part af udbyttet. Paa den maade »satte han mange ellers ubenyttede Kræfter i Arbejde og gavnede Grønlænderne saavelsom Handelen». Paa stedet og i nærheden boede dengang ialt 108 mennesker.

Hans fangstudbytte var jævnt og stort. I aarene 1837—49 fik han aarlig med 150 à 200 garn 12—1300 sæler, som efter fradrag af de nødvendige produkter til klæder, varme og belysning gav et nettoudbytte af flere hundrede tønder spæk og 700 à 900 skind, som han solgte til handelen.

Sit hus havde han bygget for egne midler og tildels med egne hænder. Dets form og indretning var resultatet af mange aars erfaringer og derfor praktisk og god. »Det afgav et hyggeligt og venligt Husly, som vidner om Flid, Orden og mangeaarig Stræbsomhed.» Hvor godt huset var, ses bedst af, at det staar endnu den dag idag.

Som andre dansk-grønlandske huse bestod ogsaa *Grundeitz's* hus af et bindingsværksskelet med indvendig bræddeklædning, uden om hvilket der var en tæt mur af tørv og sten; det flade tag er ligeledes tørvtækt. Den vanskelighed ved at faa huset tæt, som er forbunden med, at tørvemuren altid synker noget sammen, havde han hævet ved at lade taget gaa ud over murene, saaledes at der mellem bræddevæggen og tørvemuren, der var et stykke fjærnede fra hinanden, var et særskilt underlag, som bøjede sig og sank med muren. Derved beskyttedes tillige bræddevæggen mod opraadning. Vinduernes meget dybe karme maatte naturligvis ogsaa bøje sig med jordmuren, medens de indadtil sad fast i bræddevæggen.

Udenom huset laa flere forraadskamre med oplag af redskaber til fangst og fiskeri, skindklæder og tørrede fødemidler, hvoraf han altid havde rigeligt til selv en meget lang misfangstperiode. Endvidere fandtes der et tørvehus til hundefoder, en overdækket hundegaard og et indhegnet rum til hvalpe. Huset var for det øvrige omgivet af et stakitværk, hvorved alleslags arbejder kunde udføres i det frie uden gene af hundene.

Huset, der var over 13 m. langt og omtrent 7 m. bredt, var indvendig delt i 3 afdelinger. Til den ene side fandtes et stort rum, indrettet med briks etc. paa sædvanlig grønlandsk vis. Her boede hans grønlandske familie og tjenestefolk. Et endnu større

rum til den anden side brugtes dels som kokken og gæstestue, dels til butik, hvorfor det ogsaa var forsynet med en lille forstue, hvor kunderne stod, og som kunde afskilles fra rummet med en nedfaldende diskeklap.

Endelig fandtes midt i huset »hans eget lille hyggelige Værelse, hvor den Rejsende, som om Vinteren tilbagelægger Vejen overland fra Omenak til Ritenbenk,[1] altid finder et venligt Husly, og hvor den gamle Mand, som nu ikke mere er istand til med egne Hænder at drive sit Erhverv, nu i Ro tilbringer sine sidste Dage.»

Det blev en lang livsaften; han fik lov til at leve her endnu i 16 aar. Paa Ikerasaks stenede kirkegaard findes hans stakithegnede grav. Dens indskrift melder kort og beskedent — som han selv var — om hans lange liv og virksomhed i Grønland.

IV.

SLÆGTEN LUNDBLAD.

Erich Lundblad, f. 27 juli 1769 i Budeby, Danemora sogn i Uppland. 1794 var han hvalfanger paa Kronprinsens Ejland, hvorfra han ca. 1800 flyttedes til Hunde Ejland[2] som formand for hvalfangsten der. Senere kom han til Egedesminde i samme stilling og blev endelig 1818 missionskok sammesteds. Her døde han som pensionist 23 febr. 1844.

Levede først sammen med blanding *Helene*, som vistnok døde, før han kunde opnaa ægteskabstilladelse. (Her 1 søn).

Gift 5 febr. 1800 i Egedesminde med Grønlænderinde *Caroline*, f. ca. 1781 (døbt 8 maj 1791, 10 aar gl.) i Claushavn, datter af Grønlænderne *Paul* og *Sophie*. Hendes navn som udøbt var *Nennauk*. (Her mindst 6 børn).

Børn A—I.

A. *David Lundblad*, f. 1798 paa Kronpr. Ejland, undervistes i 3 aar af missionær *Kragh*[3] til kateket og lærer, men gik 1822 i handelens tjeneste som »nationalmatros», fordi dette var

[1] Vejen mellem de beboede steder her regnes for 14 danske mil, men er ikke *saa* lang, dog i hvert fald mindst 80 km. Den tilbagelægges i almindelighed med hundeslæde paa 8 à 10 timer.

[2] Begge øerne ligger i Diskobugtens munding.

[3] *Peder K.*, f. 1794, † 1883 som fhv. sognepræst i Osby i Sønderjylland, var missionær i Egedesminde 1818—28; en af Grønlands dygtigste og mest energiske præster. Har oversat utallige skrifter paa grønlandsk. Hans hustru var en blanding.

bedre lønnet. † som pensionist 24 maj 1877 i Agto i Egedesmindes distrikt.

Gift 1° 1818 i Egedesminde med *Judithe Hvass*, f. 2 maj 1799 i Claushavn, † 5 apr. 1830 i Egedesminde, datter af dansk formand *Jens Pedersen H.* og blanding *Sophie Thorning* (datter af oberassistent *Adam Chr. T.* og hustru, Grønlænderinde *Maria*). Her 3 sønner, 1 datter.

Senere gift 2°. Flere børn. *Stor efterslægt.*

B. *Andreas Hans Lundblad*, f. 1 oktbr. 1801 i Egedesminde; † 27 septbr. 1818 ved at kæntre i kajak.

C. *Carl Frederik Lundblad*, f. 3 marts 1804 i Egedesminde, hvor han 1823 kom i bødkerlære; var 1827 bødker i Claushavn, 1829 i Godhavn. Fik efter ansøgning 1830 tilladelse til at rejse til Danmark til videre uddannelse, var atter bødker i Godhavn 1832, men var allerede 1846 bestyrer af handelspladsen Kangâtsiak i Egedesmindes distr. † 16 oktbr. 1866 i Kangâtsiak.

Gift 1° 10 juni 1832 i Godhavn med *Maren Louise Broberg*, f. 15 decbr. 1812 i Godhavn, † 14 novbr. 1857 i Kangâtsiak, datter af sælfanger *Johannes B.* og *Ane Sophie Wille* (se *slægten Broberg*).

Gift 2° 28 septbr. 1858 i Egedesminde med *Maren Sophie Juliane Siegstad*, f. 17 marts 1835, † ca. 1900 i Kangâtsiak, datter af dansk underassistent *Peter David S.* og blanding *Alethe Gjertrud Bjerbye.*

Mange børn og stor *efterslægt.*

D. *Cathrina Lundblad*, f. 14 marts 1807 i Egedesminde, konf. 9 juni 1822, † ung.

E. *Jens Ludvig Lundblad*, f. 28 febr. 1816 i Egedesminde, undervist af missionær *Kragh* fra 1825, † 9 oktbr. 1830 ved at kæntre i kajak.

F. *Lars Lundblad*, f. 22 febr. 1814, sælfanger i Egedesminde, † ca. 1860 paa sommertogt i Diskobugten ved vaadeskud, begravet ved Ikamiut i Christianshaabs distrikt.

Gift med *Justine Geisler*, f. 8 apr. 1819 i Christianshaab, † ca. 1885 i Egedesminde, datter af fil. kand., kolonibestyrer *Johan Chr. G.* og hustru, Grønlænderinde *Karen Nicolajsdatter.*

3 sønner, 4 døtre. *Stor efterslægt.*

G. *Erich Abel Lundblad*, f. 12 novbr. 1817 i Egedesminde, nød uddannelse i Danmark paa offentlig bekostning 1837—41,

ansattes derefter som kateket og skolelærer i Godhavn, men døde allerede 13 apr. 1843 af tuberkulose.

Gift 5 juli 1842 i Godhavn med *Ane Cathrine Broberg*, f. 29 novbr. 1822 i Godhavn, † 10 marts 1901 i Sarkak i Ritenbenks distrikt som enke efter dansk underassistent *Christensen*.

1 datter, rimeligvis død som barn.

H. *Sophia Albrechtina Lundblad*, f. 24 decbr. 1820 i Egedesminde, konf. 14 septbr. 1834, men er vistnok død som ung.

I. *Andreas Hans Lundblad*, f. 1 febr. 1825, konf. 26 apr. 1839, † ung.

I de første aar af sit ophold i Grønland synes *Erich Lundblad* at have været et noget uroligt hoved, idet han nogle gange dels modtog drøje irettesættelser og dels mulkteredes for trodsighed og disciplinære forseelser. Men dette forhold ændredes snart, og da han efter sine »paatagne aar» ønskede at forblive i tjenesten, indvilgedes dette uden vanskelighed. Og da han var af ubestridelig dygtighed, steg han hurtigt til højere løn og udnævntes til mandskabsformand.

Til sin principal, missionær *Kragh*, stod han i det bedst mulige forhold. Hans to sidste børn døbtes sammen med to af *Kraghs* og havde faddere sammen med disse. Den sidste af disse barnedaab omtales saaledes i *Kraghs* dagbog:[1] »Ved Slutningen af Talen gjorde jeg Forbøn for de to smaa Børn, som i Dag skulde indlemmes i Kristi Kirke — — — —. Hr. *Praëm*[2] døbte derpaa vor Søn — — — —, og jeg døbte *Erik Lundblads* Søn, til hvilke Børn Kiøbmændene *Winding* og *Morck*, *Praëm* og jeg, min Kone og hendes Søster vare Faddere. Om Dagen tracterede jeg alle Danske og Indfødte med Kaffe og dansk Proviant, og lod dem om Aftenen fornøie sig med Dands og Leg hos mig.» — Ligeledes tog, som ovenfor nævnt, præsten sig af flere af *Lundblads* sønner for at sikre deres fremtid. De var baade velbegavede og lærvillige. Allerede efter et halvt aars undervisning aflagde *Jens Ludvig* sammen med en anden ung mand »deres første offentlige Prøve» i orgelspil, idet de spillede til Gudstjeneste i kirken. *Kragh* og de andre tilstedeværende »rystede meget af Frygt, at de skulde tage fejl», især »fordi de med deres smaa Fingre ikke

[1] Trykt i Haderslev 1875.

[2] *Kraghs* nabomissionær i Jakobshavn (1823—30), † 1871 som pensioneret præst.

ret kunde tage en Oktav. Men da de spillede godt, var ogsaa Glæden almindelig iblandt alle, Grønlændere og Danske, her paa Pladsen. Drengenes Mødre græd endog af Glæde.»

Ogsaa denne slægt hører til de betydelige blandingsslægter i Nordgrønland og har haft adskillige særdeles velbegavede og dygtige medlemmer.

V.

SLÆGTEN SANDGREEN.[1]

Uagtet jeg ikke har fundet det udtrykkeligt nævnt nogensteds, er det udenfor al tvivl, at denne slægt er svensk. Ikke blot tyder navnet derpaa, men slægtstraditionen paastaar det med bestemthed. Det støttes desuden af utvivlsomme Suecismer i stamfaderens ortografi.

Svend Sandgreen, f. 1734, blev ansat i Grønland 1759. I hvert fald fra 1764 var han handels- og hvalfangerassistent i Holsteinsborg.[2] 1773 anlagde han handels- og hvalfangerlogen Godhavn paa øen Disko, og bestyrede den som »Oberassistent»; 1783 $^{12}/_{4}$ udnævntes han til »Købmand». Efter eget ønske blev han samme aar $^{28}/_{7}$ entlediget fra bestyrerposten i Godhavn og med bibeholdelse af købmandstitelen ansat som hvalfangstbestyrer ved anlæget Fortunebay ca. 15 km. vest for Godhavn. 1788 $^{13}/_{11}$ entledigedes han fra denne post med pension, rejste 1789 til Danmark og døde i København 1792 eller 1793.

Gift ca. 1764 i Holsteinsborg med Grønlænderinde *Karen*, f. ca. 1735, døbt 13 apr. 1760 i Holsteinsborg, † ca. 1783 i Godhavn.

Børn A—D.

A. *Birgithe Charlotte Sandgreen*, f. 8 febr. 1766 i Holsteinsborg, † 1 novbr. 1829 paa Hunde Ejland.

Gift 2 septbr. 1787 i Godhavn med *Christopher Nicolai Libech*, f. 11 aug. 1748 i Grans præstegæld i Norge, 1782 $^{18}/_{5}$ hvalfangerassistent ved Fortunebay, 1783 $^{28}/_{7}$ konstitueret oberassistent (ɔ: bestyrer) i Godhavn, fast ansat 1786 $^{1}/_{7}$; entlediget 1789 $^{8}/_{6}$, † 4 juni 1809 i Gran.

1 søn, 1 datter.

---

[1] Se endvidere nedenfor under »Spredte Svenske».

[2] Sydgrønlands nordligste koloni, paa 66,55° n. br., anlagt 1756.

B. *Asarpane Andreas Sandgreen*, f. 13 apr. 1768 i Holsteinsborg, 1784 kateket i Jakobshavn, 1787 $^{1}/_{10}$ hvalfangermatros paa det ved Fortunebay stationerede skib »Taasinge Slot», 1788 $^{21}/_{11}$ hvalfanger paa Kronpr. Ejland, 1792 $^{10}/_{8}$ kateket sammesteds, 1793 $^{23}/_{8}$ koloniarbejder i Godhavn, 1796 formand for hvalfangsten i Upernivik, 1797 harpunérer ved hvalfangsten paa Kronpr. Ejl., 1803 $^{16}/_{8}$ mandskabsformand sammesteds, † 16 novbr. 1827 paa Kronpr. Ejl.

Gift 1° 1785 i Jakobshavn med *Ane Marie Grætze*, f. ca. 1766 i Jakobshavn, † 1785 sammesteds, datter af dansk bødker *Michel Vilhelm G.* og hustru, Grønlænderinde *Marianna*.

Gift 2° 5 oktbr. 1791 med *Karen Jacobsdatter Møller*, f. ca. 1770 i Umának, † 7 apr. 1798 paa Kronpr. Ejl., datter af dansk kateket *Jacob Povelsen M.* og dennes grønlanske hustru.

Gift 3° 10 septbr. 1798 med *Lucie*, f. ca. 1781 paa Kronpr. Ejl. (døbt 7 septbr. 1789 i Claushavn), † 1809, datter af Grønlænderinde *Birgithe* og en engelsk matros.

Gift 4° 24 oktbr. 1811 i Godhavn med Grønlænderinde *Inger*, f. 1771 (døbt 8 maj 1791). † 17 marts 1820 paa Kronpr. Ejl., enke efter Grønlænder *Amajunna*.

Gift 5° 13 septbr. 1821 paa Kronpr. Ejl. med Grønlænderinde *Else Pedersdatter*, f. 6 maj 1795 i Godhavn, † 25 marts 1833 paa Hunde Ejland (som enke efter nationalmatros *Carl Tellesen*), datter af sælfanger *Peter Igsaiak* og udøbt *Aviak*.

4 sønner, 3 døtre. *Stor efterslægt.*[1]

C. *Jens Sandgreen*, f. 1769 i Holsteinsborg, † som barn (mellem 1777 og 1782) i Godhavn.

D. *Kajuinna Christine Maria Sandgreen*, f. 16 septbr. 1773 i Godhavn, i Danmark 1789—92 og atter 1794—95, † 1801 i Upernivik.

»Gift» 1797 med *Lars Olsen Munk* (Munck), f. 1772 i Christianshaab, rejste til Danmark 1788, indskreves som udlært svend i bødkerlauget maj 1795; bødker i Jakobshavn 1795, i Upernivik 1797, paa Kronpr. Ejl. 1813, i Christianshaab 1817, entlediget 1829, † 8 juni 1855 i Ikamiut. Søn af dansk baadsmand *Ole Christophersen M.* († 2 oktbr. 1789 i Umának) og

---

[1] Deriblandt de af ELGSTRÖM omtalte familier paa Kronprinsens Ejland; Portrætter af sønnesøns sønner findes i *Moderna Eskimåer*, sd. 231, 284 og 285; af sønnesøns sønnebørn sd. 232, 283 og 288.

blanding *Alethe Olesdatter Willadsen* (Sandgreen)[1] († 22 juli 1791 i Umának).

1 datter.

Om »Assistenten Sieur *Sandgreens*» liv og virksomhed i Holsteinsborg indeholder missionær *Glahns*[2] endnu utrykte dagbog for 1767—68 nogle faa efterretninger, som her skal meddeles.

Om sommeren 1767 kom kaptejn *Niels Egede* (*Hans Egedes* yngste søn), efter et 3-aarigt ophold i Danmark atter som købmand til Holsteinsborg. Snart efter sammenkaldte han de overordnede Danske ved stedet til raadslagning i anledning af, at »Assistenten havde paastaaet at nyde et Værelse, hvilket han af Mangel paa Huusrom i toe Aar ikke havde havt, men havde af den Aarsag været nødsaget til at boe i Grønlandsk Huus». Dette husrum kunde nemlig kun skaffes ham ved at flytte missionshuset, som laa paa den anden side af havnebugten omtrent et par kilometer fra kolonien, over til denne.

Da alle gav deres bifald hertil, skete flytningen, og koloniens indretning blev da følgende:

»Der ere tvende Stuehuuse paa Norsk Maade byggede.[3]

I det eene har ieg (ↄ: *Glahn*) en Forsamlings Stue, og et Studerekammer. I Forsamlingsstuen er en Kielder. Oven over Missionairens Værelser er hans Loft. Forstuen, som er beskiermet med et Skuur,[4] tiener til Kiøkken og Gang til Værelserne. Ligefor Forsamlingsstuen har Kateketen[5] et lidet Kammer. Og næst ved ham er Assistentens. Ligefor Gangen er indrettet et lidet Kiøkken, som den gifte Assistent nu haver[6].

I det andet Stuehuus har Kiøbmanden tvende Stuer. Den anden Ende har Mandskabet. Kiøkken og et indlukt Fadebuur er i Forstuen. Uden for Forstuen er opbygt af Bredder et Spiisekammer. I Kiøbmandens Stue er en Kielder. Paa Loftet er et Kammer.[7] Til dette Huus er føyet paa den eene Ende et meget stort Skuur, og paa den anden et mindre. Hiint er egentligen bestemt til Tørve og Material Huus, dette til Folkenes Kister og andet, som de ey kan rumme i deres Stuer.

---

[1] Se nedenfor under »Spredte Svenske».

[2] *Henrik Christopher Glahn*, f. 1738, † 1804 som provst og professor linguæ groenlandicæ, var missionær i Holsteinsborg 1763—69.

[3] ↄ: stokværks- eller plankehuse, tættede med værk og tjærede.

[4] ↄ: bislag.

[5] En dansk mand.

[6] Huset, der er meget lille og indskrænket, staar endnu og beboes af præsten.

[7] Til handelsvarer.

Foruden disse 2:de Stuehuuse findes paa samme Plads et anseeligt Bryggers med en Muur af Tørv og Steen, samt Skraatag betagt med Tørv. Endnu et stort Bødker Huus bygt paa samme Maade. Det mærkværdigste ved dette er, at et Field udgior dets eene Gavl. Endnu et Provianthuus, bygt paa samme Maade, undtagen at Taget er, ligesom paa Stuehuusene og Skuurene, af Bredder.

Spekhuuset er af Bindingsværk beklædt udvendigen med Bredder. Taget er ligeledes af Bredder. Paa samme Maade er et andet Spekhuus bygget, som endnu staar paa *Assuminut*, eller det Sted, hvor ieg tilforn boede.» —

Sandgreen og hans familie levede for en stor del af grønlandske fødevarer. I februar 1768 bjærgedes et friskt hvalaadsel, som »befandtes i Længden at holde 72 Fod og i Høyden omtrent 10». Da aadselet laa langt borte fra kolonien, og »man ey vel vovede sig ud i Konebaadene,[1] laante Kiøbmanden dem en Sluppe for deres Fruentimmer, med hvilken Kateketen og Assistenten fulgte, den første for at see Aadselet og den anden for at passe paa Sluppen og tillige at flendse noget Maktak[2] til sin Grønlandske Familie.» At han ogsaa selv har spist med deraf, fremgaar af, at *Glahn* kort i forvejen har fortalt, at han selv og de andre Danske gjorde sig tilgode med denne ret. — Og i juni maaned samme aar, medens *Glahn* laa inde i fjorden paa loddefangst[3] til sine døbte og katekumener, kom assistenten ind til ham og laa flere dage derinde sammen med ham for at samle vinterforraad til sig og sin familie.

Ogsaa enkelte andre træk fra *Sandgreens* husliv meddeler *Glahn*. Det ene af dem er ret kuriøst.

Under 18 januar 1768 hedder det: »Assistenten leverte for kort tid siden sit Barn, for at faae det afvænt, til en gammelagtig Kone, hvis eeneste Søn er nu henved en Snees Aar gammel. Denne Kone lagde Barnet, for at stille det, til sit Bryst og fik Mælk. Dette skal og, skiønt meget sielden, hændes Piger.»[4] Afvænningen blev der altsaa intet af.

Fremdeles hedder det 6 april samme Aar: »*Jonas*, *Assisten-*

[1] Store skindbaade, som dengang altid roedes af kvinder.

[2] Overhuden af hvaldyr hedder paa grønlandsk *mátak*. Den spises med stor appetit i raa tilstand baade af Grønlændere og Europæere; de sidste koger eller steger den dog som oftest.

[3] Den grønlandske lodde (mallotus arcticus) er et af befolkningens vigtigste vinterforraadsmidler. De øses op med kætsere og tørres paa klipperne.

[4] 1902 hændtes det ved Claushavn med en kvinde, som *aldrig havde født*.

tens Kone Karen, tvende af *Johannis* Døtre, nemlig *Abigael* og *Hedevig* samt *Eunikke* bleve i Dag antagne i Herrens Navn til deres Daabes Pagtes Fornyelse, som skal skee, om Gud vil vi leve og blive friske, paa næstkommende Søndag.» — 10 april: »1:ste Søndag eft: Paaske blev Konfirmationen offentligen holdet i en meget talrig Grønlandsk Forsamling og i H:r Kapitain *Egedes*, Assistentens og andre Danskes Nærværelse, til hvis store Fornøyelse og min Glæde de med en stor Færdighed besvarede de dem forelagde Spørgsmaale, hvorved de viiste sig at have en tilstrækkelig Kundskab om det, et Menneske bør troe og giøre, om det vil blive saligt.»

Det var ganske godt præsteret af madame *Sandgreen*, thi allerede 13 april hedder det: »Efter 24 Timers meget haard Barsel Nød fødde Assistentens Kone *Karen* en Dreng.» —

Ved Holsteinsborg erhvervede »Sieur» *Sandgreen* sig med rette navn af en habil og dristig hvalfanger. Saa ofte lejlighed gaves, gik han ud med de faa danske folk og en mængde Grønlændere, som oftest i *grønlandske konebaade*, og skyede hverken vinterkulde, mørketid eller andre vanskeligheder. Herom fortæller *Glahn* følgende træk: 4 januar 1768 rejste en dansk slup og en konebaad under assistentens anførsel »om Morgenen tilig ind i Fiorden, og satte sig for at blive nogle Dage hos de der boende Grønlændere for at see, om de ikke derinde kunde være heldigere», end de hidtil havde været i fjordmundingen. Paa hjemvejen satte Konebaadens besætning en harpun i en stor hval. Men da de ikke alene kunde magte den, fik de den ikke, fordi Sluppen ikke kunde komme til hjælp, »saasom de var for faa Folk» i den. »Thi Assistenten var, saasnart Fisken var bleven stukken, traadden over paa Konebaaden for at upmuntre Grønlænderne, som han nok saae matte giøre det beste, efterdi de ubevandte danske Folk vare alle frygtsomme.»

En anden gang — det var i slutningen af januar, og »Thermometrum, som er giort efter Hr *Reaumurs*, var elleve Grader under Fryspuncten» — fik en konebaad, hvor assistenten og 5 andre Danske samt 5 Grønlændere var ombord, sat en harpun i en hval. »Men til al Uheld var denne Fisk meget uregierlig, saa at den, just da den blev stukket, løftede sig op i Vandet, hvorved Konebaaden paa omtrent en Favns Længde blev reent knuset.» De deri værende Grønlændere klarede sig godt, fordi de havde deres lufttætte »springpelse» paa, saa de holdt sig flydende i vandet. For de Danske derimod, som ikke havde saadanne klæder

paa, saa det galt ud, thi »Baaden reysede og kantrede sig ofte, og Folket var nu oppe, nu under Vandet». Omsider kom dog paa anskrig de andre baade til og fik alle reddet i sidste øjeblik, da de »stode i Vand næsten til Halsen», og de fleste af dem »allerede vare saaledes af Kulde betagne, at de næsten maatte bæres op», da de kom til land. De førtes til nærmeste hus, blev tørret og opvarmet og kom hjem »i temmelig god Tilstand, tvende her i Landet gifte Mænd, undtagen, som var heel slette». Den ene af disse har altsaa nok været *Sandgreen*.

Hans dristighed og iver for hvalfangsten blev ikke ubelønnet, thi selvfølgelig var det den, som skaffede ham den ære at blive betroet til at anlægge den nye handels- og hvalfangerloge paa Disko. Dette skete i løbet af sommeren 1773.

Her befæstedes yderligere hans ry som hvalfanger. Til at begynde med havde han rigtignok mange vanskeligheder at kæmpe med. Det danske mandskab var ofte uvilligt og opsætsigt. De vilde ikke arbejde om vinteren i den mørke tid. Grønlænderne var uvante med hvalfangst og tilmed tyvagtige. De bliver, siger *Sandgreen*, »uskickelige og vanartede» af at færdes paa de fremmede hvalfangerskibe. Slupperne, der sendtes ham, var for store og uhandlelige. Isen lægger sig tidlig og bliver liggende længe; derved hindres de i at komme hurtigt nok ud, naar der — som det ofte sker — ses hvaler fra udkigsfjældet. Men den værste hindring var de hollandske og engelske hvalfangerskibe. De kom tidligt paa aaret og sværmede omkring i nærheden til langt hen paa sommeren. 28 april 1776 saas ikke mindre end 34 paa engang. De lagde sig ind paa havnen og lod ganske, som om de var herrer der. Naar de danske hvalfangere gik ud med deres baade, lagde de fremmede dem hindringer i vejen for deres fangst og jagede de samme dyr som de. 1776 havde *Sandgreen* skudt en stor hval, som blev ligefrem røvet af en hollandsk kommandør. En anden gang udspandt der sig endog en ligefrem »Bataille paa Isen».

Men *Sandgreen* gav ikke tabt. Han fik bugt med mandskabets vrangvillighed ved at love dem præmier — som de ogsaa fik. Grønlænderne viste han til rette med fangsten og fik dem efterhaanden øvede dertil. Baadene lagde han om efteraaret, inden isen kom, ud paa de yderste næs for derfra lettere at kunne faa dem i søen. Selv var han den ivrigste og altid i spidsen. Engang

var han i marts maaned ude omtrent 3 døgn i ét træk. Det lykkedes ham ogsaa hvert aar at fange flere hvaler. Ligeledes bjærgede han mange tidligere anskudte dyr, saaledes 20 februar 1776 en meget stor hval, som han selv havde harpuneret en maaned tidligere; ved samme lejlighed dræbtes 3 bjørne, »som havde Giestebud paa den». Ligeledes fangede han en mængde hajer, som flokkedes om de dræbte hvaler under flensningen, og hvoraf han hjemsendte leveren til tran.

Han gjorde ogsaa forsøg med hvalfangst fra isen: »En Dreiebasse paa en Slæde, velforsiunet med Bly-Kugler» førtes ud til aabningerne; det lykkedes at saare 3 hvaler dødeligt, men da det ikke lykkedes at bjærge ret meget af dem, opgaves denne metode.

For at ikke de fremmede skibe skulde beholde slagmarken ganske alene, foreslog han flere gange, at der skulde udsendes danske skibe, de vilde kunne »giøre store Ting». Dette realiseredes 1777. —

Ogsaa handelen kom i flor under hans bestyrelse, omend der ogsaa her var vanskeligheder at kæmpe med. Tønderne var slette og kunde ikke holde, de fremmedes var baade bedre og billigere. Ved stadig at gentage dette i sine indberetninger fik han det forandret til det bedre. Der manglede ogsaa et spækhus, tønderne tørrede ind, og »det fineste Speck løber hen». Efter nogle aars forløb fik han da ogsaa dette afhjulpet. Befolkningen paa stedet og i omegnen var i begyndelsen næppe 100 mennesker; derfor gav handelen ringe udbytte. Men ogaa dette ændredes efterhaanden, fordi *Sandgreen* forstod at omgaas Grønlænderne og drage dem til sig. 1774 var der allerede 124 beboere, 1776 180 og omkring 1780 ca. 250.

Ogsaa for handelen var de fremmede hvalfangere en stor hindring, idet de ikke blot fangede hvaler, men ogsaa vilde drive handel med befolkningen. De lagde sig ofte i stort tal ind paa Godhavns havn — 1776 f. eks. 11 paa éngang. Grønlænderne gik ombord hos dem og blev »saa fyldte, at de ere galne». Naar *Sandgreen* søgte at hindre dette eller gjorde indsigelse mod den ulovlige handel, kunde han risikere det værste; en Engelskmand pegede paa sine kanoner og truede med at skyde paa de danske huse. Ved bestemt optræden fra *Sandgreens* side, hans forestillinger til Grønlænderne og stadige stræben efter at afhandle disse deres produkter, inden de fremmedes ankomst, bedredes ogsaa dette efterhaanden meget.

Paa sine handelstogter fik han at vide, at der skulde findes

kul paa Disko. Han undersøgte da omhyggeligt de omtalte steder og gav indberetning derom. Det skyldes derfor i første række ham, at kulbrydning snart kom i gang her.

Han høstede da ogsaa anerkendelse for sin virksomhed. Statsminister *Höegh-Guldberg* kaldte ham »den flittige *Sandgreen*» og omtalte ham som »en meget duelig Mand med stor Erfaring». 1777 skrev han efter kongelig befaling egenhændig en hædersskrivelse til ham, ledsaget af 2 medailler.[1] Senere fik han paa samme maade et sølv-kaffestel som hædersgave.

Af sine kolleger i Diskobugten var *Sandgreen* almindelig agtet og afholdt, og de besøgte ofte gensidig hinanden. Hans børns opdragelse laa ham stærkt paa sinde. Sønnerne vilde han helst have sendt til Danmark, men dette tillod hans midler ham ikke. Han søgte da gennem sin gode ven provst *Sverdrup*[2] at faa ansat en missionær i Godhavn, og tilbød selv at betale en del af dennes løn mod at faa sine børn undervist af ham. Da dette ikke lod sig gøre, besluttede han selv at uddanne sin yngste søn til hvalfanger, for at han med tiden kunde blive assistent. Den ældste anbragte han hos *Sverdrup*, som efter en fleraarig uddannelse, afsluttet med en eksamen, ansatte han som kateket og lærer. Han blev samtidig gift med provstens steddatter.

Ogsaa i Nordgrønland vedblev *Sandgreen* at drive grønlandsk erhverv for at indsamle forraad til sig og familie. Han havde derfor baade grønlandsk hus og telt, konebaad, slæder og hunde etc.

Imidlertid var der én side af kolonibestyrelsen, som faldt ham meget vanskelig. Det var regnskabsførelsen. Medens denne under det private handelskompagni gik paa den gammeldags maade, kunde han nok følge med. Men da staten 1774 overtog handelen, og der krævedes en mere detailleret og specificeret regnskabsførelse, begyndte det at knibe for ham, baade hvad tid og evner angik. Dog leverede han stadig sine regnskaber til terminerne, men de var ikke altid fuldt tilfredsstillende, og naar saa de mange antegnelser kom, oftest flere aar efter, kunde han ikke hurtigt og behændigt nok faa dem besvaret og ekspederet. Da der saa i

[1] Den ene ventelig »Indfødsrettens Medaille».

[2] *Jørgen Jørgensen Sverdrup*, 1732—1810, af den bekendte norske slægt, var missionær i Jakobshavn 1764—88, provst i Nordgrønland, en af landets mest fortjente missionærer. Gift med Grønlænderinde *Marianna*, enke efter dansk bødker *Grætze*.

1782 med inspektoraternes oprettelse indførtes en helt ny ordning med mange protokoller, journaler, handels- og regnskabsbøger og en indviklet regnskabsgang, kunde han ikke længere magte det.

Han besluttede sig derfor til at trække sig ud heraf og indgav følgende ansøgning til inspektøren:

»Efter at være io længer io meere overbeviist om mine »Mangler paa förnöden Færdighed til alt hvad en Handels- »Regenskabs Betient aarlig bör og er pligtig til at skrive og »aflægge rigtig Regenskab for, og denne Mangel haver paa- »draget mig mange Regenskabers Iournalers og öfrige Docu- »menters, icke allene »Ufuld-stændighed, og Feil, men tillige »Udeblivelser frå aar til andet, og ieg seer mig nu i Tiiden »alför svag til at förestaae og besörge alt dette i ved börlig »Stand til sin bestemt Tiid og Sted, saa er mitt inderligste »Ønske io för io heldre at kunde blive i Naade entlediget »frå Kiöbmands Tienesten vid Godhaven, og dermed befriet »frå den Byrde, som ieg hverken til Landets eller Handelens »Fulde Nytte kan bære som ieg burde.

»Min underdanige Ansögning er nu derför til den Kongl: »Inspecteur H:r Kammer Raad *Schwabe*,[1] at Deres Velbyr- »dighed gunstig vild behage ved denne Leilighed, da De Selv »veed og har under sökt Omstendighederne: at saavidt skee »kan förhielpe mig fra disse Vanskeligheder og den Post, som »hidtils naadigst har været mig betroet, da samme för Efter- »tiden er mig ugiörlig at förestaae i alle Henseender saaledes »som nærværende Omstændigheder udfördrer, Hvilket Erfaring »til Deels udviser.

»Deres Velbyrdighed ansöges nu tillige underdanigst: igien »at förhielpe mig til et lidet og mindre vanskelig Levebröd i »Deres Velbyrdigheds Inspectorat, ved eller saa nær Godhaven »som muelig för det förste för at kunde faae mine Regenskaber »med alt hvad dertil henhörer bragte til vedbörlig Rigtighed, »hvilket ieg ellers paa ingen Maade seer mig istand til at »fuldbyrde.

»Imidlertid försickres at anvende all muelig Flid og Stræf- »somhed til at förtiene hvad Levebröd, som Deres Velbyrdig- »hed i saa Maade finder för godt at sette mig til, da endnu »haves ved Guds Hielp Haab om at kunde være til Nytte i »sær ved Hvalfangsten, naar ickuns lidet Skriverie og faae

[1] *Johan Frederik Schwabe*, f. 1749, † 1821 som pensioneret lagmand i Norge, var Nordgrønlands første inspektør 1782—86.

»smaae Regenskaber derved förefalder, thi ingen Ting er mig »vanskeligere end at skrive alt hvad en habil Handels-Betient »er förbunden til at skrive som sig bör.

»Denne min underdanige Ansögning haabes, af Deres »Velbyrdighed Gunstig at blive anseet og bønhördt, samt ved »Handelens höyest Direction Forestillet paa beste Maade; og »som ieg finder mig höyeligst förpligtet til at anvende de »svage Kräfter som endnu haves tilbage i Handelens Tieneste »hvori ieg icke allene har nydt mit meste og beste Leve bröd »over 24 Aar, men tillige nydt de störste Naades Beviisninger, »långt över mine Tanker endsige Förtieneste; saa försickres »ved den Almägtiges Bistand at vise bestandig Flied og Rede-»lighed i at förtiene denne Höye Naade i Handelens Tieneste »saa länge og vel som mueligt skee kan.»

Logen Godhaven d: 27:de Julii 1783.

S. Sandgreen.

Til Her Kammer Raad
og Kongl: Inspecteur *Schwabe* vid Godhaven.

Herpaa svarede inspektoren omgaaende (28/7), at da afleveringen af logen ikke kunde ske paa en bedre tid end nu, *før* den nye skibslast var udlosset, indvilgede han af hensyn til de nævnte grunde i *Sandgreens* onske, og tillod ham at bytte med hvalfangeranlægget Fortunebays bestyrer, assistent *Libech;* »De beholder og Navn af Kiobmand», og det haabes, at han med sin erfaring vil bistaa den nye bestyrer og i kraft af sin position »assistere ved Mægling ved Accorder med Grønlænderne og i hvad Deres Hielp ellers maatte være fornøden».

Sandgreen flyttede derpaa til Fortunebay, hvor han endnu nogle Aar med held ledede den meget udvidede hvalfangst i fællesskab med det der stationerede skibs kommandor, handlede med stedets indfodte, og bestyrede den ikke ringe post som okonomiforvalter for de mange hvalfangere, hvoraf de fleste var Europæere. Imidlertid ældedes han kendeligt og mente ikke længere at kunne magte sin stilling. Derfor blev han efter ansogning paa grund af »tiltagende Alder og aftagende Kræfter og Munterhed» entlediget 13 novbr. 1788. — Direktionen udtalte, at man paa grund af hans lange og dygtige tjeneste »har forundt Dem den Roelighed, De attraaede», og bevilgede ham 120 rdl. i aarlig pension. Og da

man ønskede hans hjælp ved revideringen af Godhavns regnskaber, anmodede man ham om at flytte til København med et af næste aars skibe.

1789 rejste *Sandgreen* til Danmark sammen med sine to døtre og sin svigersøn. Han fik ikke længe lov at nyde »den forundte Roelighed». Hans lange ophold og anstrængende tjeneste i Grønland gjorde hans livsaften kort — dog forhaabentlig blid. Hans store efterslægt og et par svære malmlysestager, »skiænket til Iacobshavns Kircke 1788 af Kiøbmand Svend Sandgreen» holder hans minde levende i Grønland.

Af hvilken grund *Sandgreens* svigersøn, »oberassistent» *Libech*, kvitterede sin post og forlod Grønland saa tidligt, er ikke godt at vide. Godhavn var et vanskeligt sted at bestyre dengang paa grund af de store og ofte uregerlige mandskaber; maaske ligger heri en grund. Posten var ellers indbringende nok; hvis der — som ofte skete — indtraf heldig hvalfangst, kunde aarets procenter alene andrage opimod 1,000 rdl. Muligvis har han nu ment at have samlet formue nok til at bryde sig en vej i hjemmet; det kan ogsaa være en grund. Men hovedaarsagen var dog nok den, at den gamle har overtalt sine børn til at følge sig; han maatte jo ellers komme til at staa ganske ene i den stad, som altid havde været ham fremmed og nu var det saameget mere efter 30 aars eksil.

Libech var søn af husmand *Hans Andersen* og *Rønnow Halvorsdatter*. Han havde i 21 aar været skriver hos en embedsmand i Norge og derefter korporal i hæren, indtil han ansattes i Grønland. Han har vel derfor ikke været anset for kvalificeret til et embede; i hvert fald lykkedes det ham ikke at faa et saadant. Sygdom kom til, og herved fik hans sammensparede kapital hurtigere ende end ventet. Dette forbitrede hans sind og har vel i forbindelse med hustruens længsel efter Grønland efter faderens død været aarsag til, at de gik hver til sit, hun med sin datter tilbage til Grønland og han med sønnen til sin fødestavn i Norge. Dog skiltes de vistnok ikke i vrede, snarest — som det synes — efter mindelig overenskomst. I hvert fald gik han frivillig ind paa at dele sin fattige pension med hende, ligesom han ogsaa til fordel for hende gav afkald paa arv efter svigerfaderen, som dog efterlod sig ca. 1,000 rdl.

Men efterhaanden som tiden gik, følte han sig mere og mere

ensom og kom til at længes efter sin hustru og datter. Derom bærer papirerne i hendes skifte vidne. Der findes et brev fra *Libech*, dateret Lynne i Grans sogn 15 apr. 1805. Han er ked af, at hun trods gentagne opfordringer ikke skriver til ham. Sønnen har været hos ham flere gange og vist ham breve fra moderen. Ellers skriver han: »Gud give at du og *Karen*, samt din Broder og Søster[1] med alle øvrige Slægtninge og Venner maatte være ved god Helbred! — — — — og har ieg iust nu bleven tilstaaet efter min gamle Husbond Hr Justitsraad *Hammer* (som for et Aar siden ved Døden afgik) den liden Sum 20 Rd., hvor af ieg maatte bekoste Thingsvidne, som kom paa 2 Rd., altsaa igien 18 Rd. for 21 Aars troe Tieneste. Men det bedste ieg havde hos ham var, at ieg fra min Opkomst til Norge igien, blev inviteret til at spise hos ham alle hellige Dage hele Aaret igiennem, og var hos ham fra tidlig om Morgenen til silde paa Aftenen — — — og levede der godt med Rare Sager. Men nu er det forbie. Gud give at vi kom tilsammen, da vi her med 80 Rd. om Aaret nok kunde klare os frem, naar vi havde en liden Jordvey at bruge, da alt her er ikke saa kostbart som i Kiobenhavn. Gud velsigne Dig og vore Born samt ovrige Slægt og Venner. Lev vel.»

I et senere brev (²⁰/₁ 1806) udtrykker han sin glæde over endelig at have hort fra hustruen og over, at »kiære Kone med Dotter» har det godt. Sonnen ved han ikke, hvor er. Foged *Schultz*,[2] som har taget sig meget af ham, siger, at han er rejst til Frederikshald for at »udgaae med et Skib til England». Derefter fortsættes saaledes: »Den almegtige Gud ledsage og beskiærme ham paa alle hans Reiser baade til Soes og til Lands, saa har han ingen Fare ihvor han er i den store vide Verdens Cirkel-Ring. Gud give, at baade vi og han engang maatte samles med Glæde og Fornøielse, saa glemtes den forbiegangne haarde, tunge Skiæbne, som vi med Taalmodighed nu maae lide i denne Tiid. — — — Den Deel, som tilfaldt dig efter din salig Fader, maae du see at have i Behold urort indtil du engang blev sindet at fare hid til Norge, da det var godt at have denne Sum at betale paa, naar engang kunde faaes kiobt et Stykke opbrudt Iord, saa sparedes Renten.» Han er fortiden nedtrykt over tab, som har han lidt, og over onde menneskers mishandling. Alligevel formaner han hende

---

[1] Han vidste altsaa ikke, at denne var død.
[2] Tidligere inspektør i Nordgronland (1790—97).

til ikke at lade sig nedtrykke af bekymringer, »som du er vidende om var Aarsagen til min Sygdom i Kiøbenhavn — — — —

Din troe og hulde Mand.»

Men hustruen kom ikke, og han døde i sin ensomhed.

Hun mistede tidligt sin datter, boede en aarrække i Godhavn som tolk for inspektøren, var derefter husbestyrerinde for en købmand, men flyttede omsider til Hunde-Ejland, hvor hun byggede sig et hus. Nogle aar efter mandens død er hun kanske kommen paa tanker om at ville rejse til ham, thi hun lader gennem autoriteterne forespørge, hvor han er. Derved oplyses det, at han er død, og hun faar enkepension for flere aar udbetalt paa engang. Ved sin død var hun derfor ret velstillet; hendes bo indeholdt adskilligt pretiosa, danske klæder og andet af værdi. Endvidere ejede hun en obligation paa 700 rdl. sølv og 111 rdl. kontant. Sønnen *Hans Andreas Libech*, f. 13 marts 1786 i Godhavn, kunde ikke findes. Efter sidste efterretning var han udgaaet som styrmand med et skib fra Kristiania til Middelhavet eller Ostindien. Boets midler bestemtes derfor ved skiftebehandlingen 1835 til indbetaling i fondet »ad usus publicos», indtil det 1854 oplystes, at der var fuldt op af arvinger i Grønland — broderens børn, som derfor fik arven til deling.

Købmand *Sandgreens* yngste datter fulgte som sagt med faderen til Danmark, rejste efter hans død tilbage til Grønland, men kom paany til København 1794 efter eget ønske for at besøge søsteren. Med hende fulgte hun igen til Grønland. I København havde hun gjort bekendtskab med sin landsmand, bødker *Munk*, med hvem hun senere blev trolovet. Efter hjemkomsten til Grønland flyttede hun til sin broder, med hvem hun rejste til Upernivik. Da *Munk* 1797 fik ansættelse deroppe, fik han af inspektøren tilladelse til at tage hende til sig som sin hustru. Ægteviede kunde de ikke blive, fordi der ingen præst var. Inspektøren androg om, at det maatte tillades den derværende kateket at vie dem. Da det ikke kunde ske, gav han dem ordre til om vinteren at rejse til Umának for at blive viet der, men dete lod sig heller ikke gøre. De blev saaledes nødt til at leve i »naturligt Ægteskab», som imidlertid, da hun døde og efterlod sig barn, betragtedes som legitimt.

Navnets forplanter *Asarpane Andreas Sandgreen* var et særdeles velbegavet og dygtigt menneske. Han var provst *Sverdrups* kæreste og bedste elev, talte og skrev flydende dansk, og vakte ved sin eksamen forundring hos de tilkaldte nabopræster for sine kundskabers skyld. Hans lærer ventede sig med rette store resultater af hans tjeneste ved missionen. Det var ham derfor en stor og bitter skuffelse, at missionskollegiet ikke vilde byde den unge mand saadanne levekaar, at han kunde blive i tjenesten. Da han af mangel paa tilstrækkelig subsistens havde maattet forlade den, fik han følgende anbefaling:

»Foreviseren *Andreas Sandgreen*, der fra Efteraaret 1779 »til Efteraaret 1787 har opholdt sig i mit Missionariat herved »Colonien *Iacobshavn*, forst som Lærling og siden som Cate- »chete ved bemeldte *Iacobshavn*, kan jeg give dette sandfær- »dige Skudsmaal, at han i indbemeldte Tid har opført sig i »alle Maader vel og christelig, samt viist al Flid og Troeskab »baade først i at giøre sig beqvem til Catechete Embedet, »som og siden i at forrette samme Tieneste, hvilken han af »Mangel paa nødtorftig Underholdning har seet sig nødsaget »til at forlade og gaae over i Handelens Tieneste, hvor han »nu nyder fordeelagtigere Vilkaar; imidlertid onsker jeg intet »hellere end at hans Kaar som Catechete maatte saaledes »forbedres, at han atter kunde træde ind i Missionens Tieneste, »hvortil han baade har Lyst og Beqvemhed. Iøvrigt ønskes »ham fremdeles Guds Naade og alle retskafne Mænds Yndest.

»Iacobshavn i Grønland den 30 Iulii 1788.

J. Sverdrup
repatrierende Missionaire.»

Da missionens styrelse ligesaa lidt dengang som saa mange andre gange vilde forstaa, hvad der bedst kunde tjene til missionens fremme, gik provstens ønske ikke i opfyldelse. Andr. Sandgreen blev »handelens» bytte — og den tabte ikke derved. Selv var han den en tro og udholdende arbejder, og hans efterslægt har hørt og hører til landets bedste erhververe — og derved tillige bedste produktleverandører.

VI.

SLÆGTEN THORIN.[1]

Bengt Thorin, f. 18. decbr. 1777 »i Landshøvdingsdømmet Wester Göttland i Sognet Liare»[2], søn af kronlensmand *Axel T.* og *Eba Johanne Elsmann*. Antaget paa 4 aar i handelens tjeneste 6 maj 1800 og udsendt til Godhavn som bødker, men forflyttedes samme aar til Egedesminde, hvor han siden uafbrudt forblev. † 31 jan. 1838 i Egedesminde.

Gift 1° 7 juli 1805 med Grønlænderinde *Karen Carlsdatter*, f. 1781 (maj el. juni), døbt 19. maj 1782 i Egedesminde, † 26 jan. 1813 i Egedesminde, datter af Grønlænder *Carl* og hustru Utilia ved Saitok. — Her 2 sønner, 4 døtre.

Gift 2° 22 febr. 1815 i Egedesminde med *Ane* (Anna) *Falkenberg*, f. 2. aug. 1781 i Egedesminde, † efter 1840 sammesteds, datter af dansk tømmermand *Søren Christensen Brønlund* og blanding *Birthe Lynge*. [Gift 1° 24 jan. 1808 i Christianshaab med dansk bødker *Nicolaj Andersen Falkenberg*, † 15 novbr. 1808.]

Her 1 søn, 2 døtre.

Børn A—I.

A. *Eba* (sædvanlig kaldt Eva) *Johanne Thorin*, f. 11 aug. 1803 i Egedesminde, † ca. 1847 i Ikamiut.

Gift 1° 10 april i Egedesminde med *Ole Larsen Munk* (Munck), f. 1805 i Upernivik, sælfanger i Christianshaab, † 15 marts 1833 i Ikamiut, søn af bødker *Lars Olsen M.*[3] og 2 hustru *Anine Poulsdatter*. — 1 søn, 3 døtre.

Gift 2° 1839 med blanding, enkemand *Poul Johannes Tipingak*, f. septbr. 1801 i Egedesminde, sælfanger og kateket i Ikamiut, † ? — Ingen børn.

B. *Else Ane Thorin*, f. 12 decbr. 1804 i Egedesminde, † 1 novbr. 1809 sammesteds.

C. *Elisabeth Thorin*, f. 14 juni 1805 i Egedesminde, † efter 1850 sammesteds.

Gift 24 oktbr. 1824 i Egedesminde med *Jacob Svendsen*, f. 31 aug. 1801 i Egedesminde, sælfanger, † efter 1850 sam-

---

[1] Se fremdeles nedenfor under »Spredte Svenske».

[2] Ifølge en tidligere opgivelse »i Gulleree By, Jelsted Sogn, 12 Miile fra Gothenborg».

[3] Se *slægten Sandgreen D.*

mesteds, søn af dansk missionskok *Svend Svendsen* og Grønlænderinde *Christina*.

Flere børn og stor efterslægt.

D. *Axel Bengtson Thorin*, f. 17 juli 1810 i Egedesminde, uddannet af missionær *Kragh*, overkateket i Egedesminde, † 22 august 1878.

Gift 1° ca. 1833 i Egedesminde med *Johanne Birgitte Geisler*, f. 1 novbr. 1816 i Christianshaab, † ca. 1872 i Egedesminde, datter af kolonibestyrer *Johan Chr. G.* og *Karen Nikolajsdatter*.

Gift 2° ca. 1873 med *Benedicte Marie Steenholdt*, f. 15 decbr. 1845, † ca. 1900, datter af kateket *Anders S.* og *Karen Kirstine*.

Flere børn og efterslægt.

E. *Johannes Thorin*, forriges tvillingbroder, † 23 juli 1810.

F. *Else Anne Thorin*, f. 26 jan. 1813, † efter 1850.

Gift 28 juni 1839 med *David Filippusen*, sælfanger.

G. *Maren Margrethe Thorin*, f. 11 febr. 1816 i Egedesminde, † som barn.

H. *Lars Thorin*, f. 4 decbr. 1818 i Egedesminde, sælfanger, † 19 marts 1834.

I. *Karen Lovisa Mariane Thorin*, f. 27 novbr. 1823 i Egedesminde, konf. 7 oktbr. 1838, † som ung.

Imellen skiftepapirerne efter *Bengt Thorins* første hustru findes nogle oplysninger om hans slægt. Forældrène, *Axel Thorin* og *Eba Elsmann*, var da begge døde paa gaarden Skoug i Kings(?) sogn, Redvegs herred, Västergötland, i nærheden af Ulricehamn. Ligeledes meddeles det, at hans ældste broder *Johannes Thorin* bor »i Gottenborg[1] paa en Bakke kaldet Olrille».

Til belysning af *Thorins* liv i Grønland findes i *Kraghs* dagbog optegnet adskilligt, hvoraf enkelte træk nok er værd at gengive.

Han boede ikke i handelens huse, men havde sit eget store dansk-grønlandske hus, hvor han foruden sin familie havde nogle »plejesønner», unge sælfangere, boende for ved deres hjælp at drive grønlandsk fangst til sin families underhold.

1819 $^{20}/_{11}$ »omkom ynkelig Grønlænderen *Amos*, der var i Bødkerens, *Bent Thorins*, Tjeneste. Han var nemlig med Bød-

[1] Göteborg.

kerens Hunde kjørt over Land til Garn oppe i Bugten; der havde han skudt en Sælhund ude i det aabne Vand, og for at faae fat i den, havde han med Token[1] hugget et Stykke Iis løs, og paa denne Skotse sat ud fra Land, for at bjerge den døde Sæl; men da Skotsen bristede midtveis, faldt han i Vandet, hvorfra han dog var kommen op paa Land igjen paa den modsatte Side af Bugten». Med nogen møje og kun ved *Kraghs* myndighed lykkedes det at faa slæder ud efter den forulykkede, som Grønlænderne var bange for, fordi han led af »Maanesyge». De fandt ham snart, men livløs; »Haaret og Hovedet var frosset fast til Isen, Buxerne, som ingen Seler havde, vare gledne ned om Benene, og Laarene vare iiskolde, fordi de vare nøgne; Næsen var slaaet ganske krum og Panden blodig». Da han blev bragt til kolonien, gik *Kragh* »strax hen til de Ankomne, og befalede uopholdelig at bringe ham til Bødkerens Huus, hvor han havde hjemme; men da dennes Kone fik det at vide, besvimede hun af Angst herover». Da der ikke var tale om, at madam *Thorin* vilde have ham i sit hus, maatte præsten bringe ham op til sig, hvor han søgte at genoplive ham, men forgæves.

Thorin har altsaa i temmelig høj grad maattet danse efter sin hustrus pibe. Dette fremgaar endnu tydeligere af datteren *Elisabeths* giftermaalshistorie.

En aften i marts 1824 »kom *Iacob Svensen* (som var optaget i *Kraghs* husstand) ind til mig, og begjærede næste Dag at ville ægtevies til *Elisabeth*, Bødker *Thorins* Datter. Mod Partiet havde jeg vel intet at sige, men da han ei selv har friet, ja fra Begyndelsen endog ikke selv har villet have hende, og kun nu omsider ved en Mængde Breve, han herom hele Vinteren har faaet sendt fra *Thorin* og Kone, er bragt til at give efter for hendes Overhæng, troede jeg, det var bedst for det første at opsætte Giftermaalet, for at see, om han blev fast i sin Beslutning, og at denne ingen Flyvegrille var».

Derved blev det i lang tid. Men 19 oktbr. 1824 kom *Thorin* »uventet ned til mig, begjærende, at *Elisabeth*, hans Datter, og *Iacob* næste Søndag maatte faae Bryllup, det han ellers tilforn havde modsat sig. Jeg sagde, at dette kunde nok skee, naar endnu Parret vilde have hinanden; men *Iacob*, som var hos mig, vilde jeg og gjerne beholde, og ingenlunde vilde jeg jage ham bort, saa at *Elisabeth* maatte tage til ham, det og *Bent* samtykkede i, sigende, at hvor *Iacob* vilde være, der skulde og *Elisabeth*

[1] En stang med et stykke skærpet jærn i den ene ende.

være». Da *Kragh* derpaa talte med den unge mand om sagen, vilde denne ikke give noget svar derpaa, »og det lod, som han ganske havde begivet Pigen». Men da han hørte, at bødkeren havde lovet, at datteren skulde flytte til det hus, hvor fæstemanden boede, vilde han nok giftes med hende. »*Bent* igjentog endnu idag sine Ord fra forleden, da jeg sagde ham, ingen Bagsnak eller Sladder at ville høre derom siden efter.»

Da vielsesdagen kom, kaldte *Kragh* endnu engang de unge for sig; »spurgte atter *Iacob*, om han vilde ægte *Elisabeth*, det han bejaede, men dog, som det lod, ikke med synderlig Lyst. Pigen svarede, at jeg kunde gjøre, hvad jeg lystede, men siden hendes Fader vilde have det, var det bedst, de giftede sig strax.» Brudens stedmoder, »som fra Begyndelsen har koblet dem sammen», kom ikke i kirken til vielsen; hun var nemlig »vred paa sin Mand, fordi han havde tilladt deres Giftermaal, uden at forbeholde sig, at *Iacob* skulde forlade mig, og tage til dem». *Thorin* selv overværede vielsen, »men strax om Eftermiddagen, da Bruden skulde været oppe, og lave Kaffe og Tractement til sin Mand og Pladsens Indfødte, viste det sig, at han vilde svigte sit Ord, thi han forbød Datteren at forlade sit Huus, og vilde nu absolut have *Iacob* ned til sig. Des aarsag var denne meget bedrøvet, og holdt sig inde hele Dagen. Denne Nat sov hver i sit Huus, og *Iacob* tog tidlig om Morgenen paa Fangst uden at see sin unge Kone». Dette vedblev en hel uge »som om de aldrig vare viede».

Tilsidst maatte *Kragh* tage sig af sagen og tale med *Thorin*. »Nu dulgte han ei længere sit Hjertes Meening, sagde, at han ei kunde undvære *Elisabeth*, da til Vinter den anden Datter *Eva* skulde giftes.» Han paastod derfor, at svigersonnen skulde flytte ned til ham, »og da jeg nok saae, at han selv var en Lurendreier og hans Kone en Koblerske, hvem jeg neppe vilde komme nogen Vei med, lod jeg *Iacob* vide, at han maatte forlade mig, og tage til sin Kone, siden det ei anderledes kunde blive». —

Engang havde *Kragh* irettesat *Thorins* datter *Eba Johanne*, fordi det ved en katekisation viste sig at hun havde glemt en stor del af »sin Christendoms Kundskab». Som følge heraf »vilde Bødkerens Kone *Anna* og *Evas* Søster *Elisabeth* ikke — — — gaae til Herrens Bord, fordi Bødkeren *Bendt Thorin* efter Sigende havde forbudt dem det, ja endogsaa havde ladet sig forlyde med til sin Kone, at hun ikke mere skulde gaae i Kirke eller til Aftenbøn, hvori hun dog ei vilde føie ham, men vedblev som hidtil flittigen at bivaane vore gudelige Forsamlinger».

Forøvrigt var forholdet som oftest særdeles godt mellem *Thorin* og præsten, hvorfor denne ogsaa var meget villig til at antage hans søn til uddannelse, da faderen ønskede det. *Kragh* underviste ham fra 1825 lige til sin hjemrejse 1828. *Thorin* havde allerede i 1820 ytret, at »aldrig havde de i Grønland havt slig en Præst, der med Fynd og Kraft saaledes kunde forkynde Guds Ord». Endog til *Kraghs* grønlandske bibellæsninger var han ofte tilhører, da han »godt forstod det Foredragne». Han udtalte da det ønske, »at Grønlænderne kunde faae Gamle Testamente trykt i deres Modersmaal, da de havde saa stor Lyst til at læse især om gudelige Ting, og for Tiden kun havde faa Bøger, nemlig: Katekismus, Lærebog, Psalmebog med Bønner og Ny Testament». Det føjede sig saaledes, at *Kragh* senere delvis kunde opfylde dette ønske. —

Thorins ikke særlig store efterslægt lever i kolonien Egedesminde.

Spredte Svenske.

Foruden de hidtil nævnte, hvis livsforhold og efterslægt i Grønland jeg har været istand til at gøre nærmere rede for, skal her til slut anføres en række mænd, om hvem det vides eller med stor sandsynlighed kan formodes, at de var Svenske, og som har gjort tjeneste i Grønland, enten en stor eller den største del at deres liv, eller kun en kortere aarrække. —

Sven Biörkelund var tømmermand i Christianshaab fra 1777 til 1781.

Andreas Broberg var bødker paa Kronprinsens Ejland 1787. Der kan vel næppe være tvivl om, at han har været broder til stamfaderen for den ovenfor nævnte grønlandske slægt *Broberg*. Dette bestyrkes ved, at den ene af sønnerne i slægten hed *Andreas*.

Aage Albrecht Böckmann, hvalfangermatros i Godhavn, idømtes 1798 korporlig straf »under heiset Flag» og en bøde til »Hielpekassen for fattige Grønlændere» for næsvished og opsætsighed imod hvalfangerkommandøren.

Börre Carlsson var tømmermand ved Claushavns hvalfangeranlæg 1783.

Jens Dahlström antoges 1804 paa 6 aar som smed ved kolonien Umának. Da hans tid var udløbet, maatte han indtil videre blive i landet, fordi der ingen skibe kom til Umának i krigsaarene 1807—14.

Samuel Erich Eetmann var kok i Christianshaab fra 1802 til 1806.

Johan Emelius (el. Emilius) antoges 1794 paa 6 aar som hvalfanger ved Godhavns anlæg. 1797, januar, idømtes han korporlig straf for disciplinære forseelser. Kendelsen fik følgende tilføjelse: »Det paaligger Dem (ɔ: hvalfangerkommandoren) at paasee, at *Johan Emelius* faaer alvorlige Slag af en passelig Tamp paa Skiorten og i Nattrøie».

Jon Erichsen var arbejdskarl i Christianshaab fra 1774 til 1781.

Peter Hallænder var hvalfanger ved Godhavns anlæg i krigsaarene 1807—14.

Hans Högström var kok ved Egedesminde omkring 1780.

Johannes Kronvald, f. juli 1777 i Landskrona, † 26 juni 1841 i Umának, søn af slagter *Mathias Johansen K.* og hustru *Ane.* Kom til Umának som bødker ca. 1807.

Gift 1° med *Anniche*, døbt 24 apr. 1794 som 21-aarig, † 15 febr. 1820.

Gift 2° 5 marts 1826 med *Lovise*, f. ca. 1778, † ca. 1850, »en af sin Mand for 10 Aar siden forladt Kone».

Efterslægt ved Umának. —

Johannes Lövström, f. decbr. 1779 i Malmø, søn af tømrer *Jens L.* og hustru *Ane.* Kom til Godhavn som bødker 1803, til Umának 1805. † 18 juni 1849 som pensionist ved anlæget Niakornat i Umánaksbugten.

Gift 1807 med blanding *Elisabeth* (Lisbeth), døbt 8 apr. 1789, † efter manden, datter af sælfanger *Jacob Nicolai Thyge* og hustru *Abigael.*

Stor efterslægt i Umánaks og Uperniviks distrikter. —

Herman Nordström var matros ved Egedesminde omkring 1783.

Lars Olson, f. 28 septbr. 1777 i Vattrang by, Harmångers sogn i Helsingland, smed og baadsmand, † 6 novbr. 1821 i Egedesminde.

Gift 7 aug. 1808 med *Mette Storch*, f. 2 juni 1790 i Egedesminde, † 31 jan. 1870 sammesteds; datter af dansk baadsmand *Hans Davidsen S.* og hustru, Grønlænderinde *Margrethe.*

Efterslægt i Egedesmindes distrikt. —

Ole Willadsen [*Sandgreen*] døde i Christianshaab 16 apr. 1786 af en epidemisk sygdom. Hans hustru, Grønlænderinde *Karen*, var død 19 marts samme aar af samme sygdom. Han havde

været »Arbejdskarl» i Christianshaab mindst 25 aar og efterlod sig flere børn.

Han kaldes som oftest kun *Willadsen*, men flere steder, bl. a. i kirkebogstilførselen om hans død, er navnet *Sandgreen* med. Børnene benævnes *Olsen* og *Olesdatter*. Efterslægten bærer navnet *Willadsen*.

Muligvis har han været i slægt med (broder til?) købmand *Sv. Sandgreen*. —

Johannes Semelius (kaldes ogsaa *Sigmelius*), f. ca. 1745 i Sverige, kom til Grønland 1765. Fra 1769 var han en aarrække matros i Egedesminde, senere blev han mandskabsformand og fartøjsfører[1] i Godthaab, hvor han døde som pensionist, over 81 aar gammel, apoplektisk og næsten blind.

Gift 24 juli 1775 i Egedesminde med Grønlænderinde *Ane* (Anna), † omtrent 1802.

De havde mindst 2 børn, en søn og en datter. Den sidste fik ved faderens død hans bo overladt uden skifte eller proclama, fordi hun »havde opofret sig til faderens pleje». Hun døde vistnok ugift.

Sønnen fik en sørgelig skæbne, som her skal meddeles efter inspektør *Myhlenphorts*[2] dagbog i Godthaabs arkiv:

1807, 28/12: I Aften Kl: 8½ Slet hiemkom Baaden fra Teltøerne, hvor Garnfangsten var ophørt — — — —. Paa Hiemreisen indtraf det ulykkelige Tilfælde, at Blanding Colonist[3] *Lars Sigmelius*, der var gaaet i Iollen, som slæbede efter Baaden, blev tilbage. Baadens Mandskab kunde tilsidst ikke øyne ham meere. Om han har kundet redde sig, derom er man endnu uvidende.

29/12: Colonisten *Lars Sigmelius* er endnu ikke hiemkommet; man formoder derfor at han er omkommet.

30/12: Blev tvende Grønlændere, med Kajak, afsendt for at søge efter *Lars* — — — — disse Grønlændere ere ikke komne tilbage i Aften.

1808, 1/1: Grønlænderne, som vare afsendte for at søge efter den bortkomne Colonist *Lars Sigmeliusen*, kom i Aftes tilbage; de berettede: at de ikke havde seet mindste Spor hverken til bemeldte Person eller Fartøyet hvorpaa han var, da han blev borte.

---

[1] Som saadan ledsagede han mineralogen *Giesecke* paa flere af dennes rejser.

[2] *Marcus Nissen M.*, f. i Norge 1759, ansat i Grønland 1786, inspektør i Godthaab fra 1802 till sin død 1821.

[3] Han var altsaa ansat i handelens tjeneste.

²/₁: Om Aftenen kom 3:de Grønl., af den Hernhutiske Mission, hertil, og bragte den Efterretning: at nogle Grønl: fra Kariet[1] havde funden *Lars*, paa en Øe imellem Gothaab og Kariet; samt at de havde bragt ham til sidstbemeldte Sted. De berettede tillige: at bemeldte kolonist havde kuldseilet udenfor Hiortetakken[2] og at han derefter var dreven til en Øe paa den omhvelvede Iolle. Paa denne Øe havde han altsaa vandret i 6 Dage uden Føde og plaget af Kulde.[3]

1808, ³/₁: Atter andre Grønlændere, som forrige Dags Morgen vare afsendte for at søge efter bemeldte Colonist, kom i Dag tilbage. De bragte samme Efterretning med Tillæg: at den ommeldte Mand havde froset begge Fødderne.

⁵/₁: Afsendt en Kajak til Kariet for at tilbringe *Lars Sigmelius* nogle Medicamenter, da man ikke, formedelst Storm, kunde faae nogen Konebaad afsted for at hiemhendte ham.

¹¹/₁: Imod Aften fik man den Efterretning fra Colonist *Lars*, at han frygtede for, at Frosten i hans Fødder var overgaaet til Koldbrand. Formedelst haard Blæst kunde han ikke hiembringes — — — —.

¹⁷/₁: — — — kom en Konebaad fra Kariet, som bragte — — — *Lars Sigmeliusen*. Man blev da vaer, at denne stakkels Karls Fødder var ilde tilredt af Frost, som sikkerlig vil faae skadelige Følger for ham. Ham blev givet Egebark-Extrakt for derved at fordrive det raadne Kiød, som havde sadt sig paa hans Fødder.[4]

— — — — — — — — — — — — —

⁸/₂: Den forhen ommeldte Blanding *Lars Sigmelius* har nu mistet begge Fod-Bladene, saa at han nu, saa at sige, kryber paa alle Fiire. Man var saa heldig — — — at fordrive Koldbranden. — — Bemeldte Mand er fortiden ellers taalelig vel, og de Saar, som det slemme Tilfælde har foraarsaget paa Anklerne, læges nu daglig. Beklagelse værdig er nu denne Mand, fordie han tilfulde kan regnes blandt Krøblingers Tal.

---

[1] Beboet plads ca. 35 km. syd for Godthaab.
[2] Et højt, let kendeligt fjæld ca. 10 km. syd for Godthaab.
[3] Det frøs i disse dage 11 à 12 Réaumur.
[4] Der var ingen læge i Sydgrønland dengang.

Lars Sigmelius blev pensioneret som invalid og døde faa aar senere. —

Olof Sundberg var hvalfanger ved Claushavns anlæg 1785.

Daniel Sjöbäck, f. ca. 1730 i Skaane, blev 1765 ansat som kolonist i Sukkertoppen i Sydgrønland med løfte om senere at blive assistent. Da dette trak ud, rejste han tilbage efter en del aars forløb. 1782 engageredes han paany som kok hos inspektøren i Godhavn. 1786 udnævntes han til underassistent i Ritenbenk, hvorfra han pensioneredes (50 rdl. aarlig) 1803 og rejste til Europa.

Gift maj 1762 i Frelsers kirke i København med *Anna Helena Sjöfeldt*, † ca. 1798 i Ritenbenk.

Deres eneste datter *Elsa Cathrina* opholdt sig 1800 hos foged *B. J. Schultz* i Norge (tidligere inspektør i Nordgrønland). —

Andreas Thorin var først bødker i Julianehaab[1] 1800—04, senere i Holsteinsborg fra 1807. Han ankom til Godhavn 1811 for at rejse til Danmark derfra, men lod sig engagere for endnu 1 aar mod 70 rdl. i løn.

Han var uden tvivl broder til stamfaderen for den grønlandske slægt. —

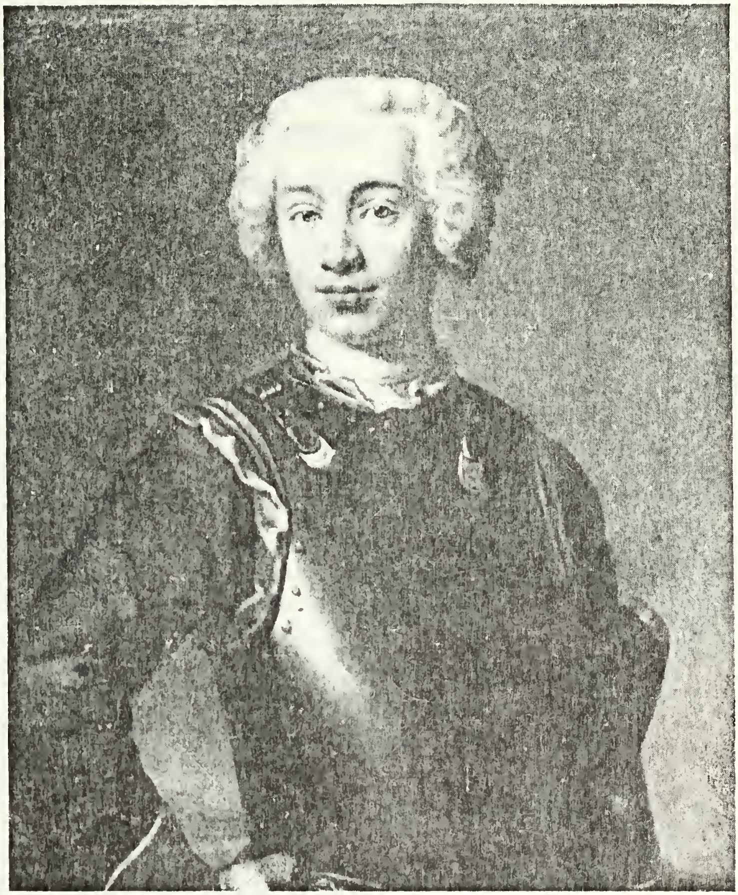
Matz Ydestad var kok hos inspektøren i Godhavn fra 1793 til 1797.

Brødrene *Nicolai Øman* og *Andreas Bengtsøn Øman*, begge smede, antoges i tjenesten i Nordgrønland, den første for 6, den anden for 3 aar.

Note: Den ovennævnte *Johs. Semelius*' ægteskabshistorie er ikke uden interesse. Under sit ophold i Egedesminde blev han forelsket i Grønlændeinde *Ane*, med hvem han derefter levede sammen. Men da han ikke vilde ægte hende, blev han hjemsendt 1772. Længsel efter hende drev ham imidlertid til at tage ansættelse paany 1773. Men da han nu inderlig ønskede at gifte sig med hende, blev det ham forbudt. Herover blev han ganske fortvivlet og fik saadanne samvittighedsskrubler over at have levet umoralsk med hende, at han blev næsten vanvittig. Og da han ved samtaler med præsten forsikrede, at han selv vilde tage hele ansvaret for ægteskab uden tilladelse paa sig, og tage hende med til Sverige, »hvor han nok skulde vide at forsørge hende», kunde præsten ikke andet end opfylde hans ønske og viede dem. De rejste derefter til København, hvor handelsdirektionen blev meget fortørnet over dette brud paa reglen og skaffede præsten en irettesættelse, men dog sendte parret til Godthaab aaret efter.

---

[1] Grønlands sydligste koloni, anlagt 1779.

Augustin Ehrensvärd i yngre år. Oljemålning av Scheffel. Tillhör greve Augustin Ehrensvärd, Liatorp.

210947

Något om Sveaborgs skapare såsom konstnär och vitterlekare.

Av Sven Ph. Lagerberg.

Namnet Ehrensvärd är, som bekant, genom den snillrike generalamiralen greve Carl August för alltid införlivat med svensk konsthistoria. Mindre bekant torde vara, att även generalamiralens fader, Sveaborgs frejdade skapare, fältmarskalken greve Augustin Ehrensvärd, var en lycklig utövare av de sköna konsterna.

I det »åminnelsetal» över fältmarskalken Ehrensvärd, som den 23 februari 1774 i konungens närvaro hölls i K. Vetenskapsakademien av dess ledamot generalkvartermästaren Axel Magnus von Arbin, heter det bl. a. på tal om Ehrensvärds ungdom:

»Vitterhetsarbeten och öfning i frie konsterne utgjorde nu och framgent hans tidsfördrif. Därunder hämtade han nye krafter för nya besvär. Den gåfvan han af naturen ägde, at skrifva verser, nyttjades sällan; likväl alltid med smak. I tekningen på fri hand äro Mästerstycken efterlämnade, och de Målningar i Oljofärg, som jag sedt, äro at skatta ibland de lycklige.»

v. Arbin upplyser alltså, att Ehrensvärd, utom tecknare och målare, även i någon mån var vitterlekare. Han meddelar också i sitt ovannämnda tal, att Ehrensvärd under sin vistelse i Paris åren 1736—1738 lärt sig föra gravstickeln.

Hava till våra dagar bevarats några prov på Augustin Ehrensvärds förmåga som konstnär och skald?

Mycket torde det icke vara; men något litet finnes dock, som ådagalägger, att v. Arbin icke saknat skäl för sina ovan citerade uppgifter.

I enskild ägo här i Stockholm finnes ett litet porträtt föreställande riksrådet Carl Lagerberg f. 1708 d. 1767. Det är en elegant och ledigt gjord blyertsteckning i profil, utförd i typiskt 1700-talsmanér och tydande på en högt uppdriven konstskicklighet. Bilden är signerad — i bläck — »A. Ehrnsvärd (sic) fecit» och under densamma står med fältmarskalkens handstil följande vers:

»Que la fortune vous est favorable,
»qvi, deux privileges, vous a offrit:
»car le plus affreux seroit aimable,
»s'il possedoit la force de votre esprit.[1]

Här finnes alltså ett bevis för att Augustin Ehrensvärd var både konstnär och skald. Enligt uppgift av porträttets nuvarande ägare. som på mödernet härstammar från riksrådet Lagerberg, säger familjetraditionen, att bilden är tillkommen under en session i rådskammaren. Riktigheten härav tillåter jag mig dock betvivla, bl. a. därför att Ehrensvärd aldrig var riksråd. Troligare är det då, att bilden ritats under något sammanträde i sekreta utskottet, där de båda herrarna samtidigt voro medlemmar vid riksdagen 1746—1747. Mig förefaller det dock sannolikast, att porträttet tillkommit vid något tillfälle, då artisten haft god tid på sig, ty, om än skissartad, är dock teckningen ytterst fint utförd, nästan i miniatyrteknik. Den franska versen tyder dessutom på att författaren och föremålet varit nära bekanta, troligt nog för övrigt, ty utom den politiska trosfrändskap, som förenade dem — båda voro rättrogna hattar, ehuru inga utpräglade partimän — voro de även »släkt med släkten». Augustin Ehrensvärds mor, Margareta Mannerheim, hade nämligen en kusin greve Carl Johan Cronstedt, vars hustru Eva Margareta Lagerberg var dotter till riksrådet Sven och kusin till riksrådet Carl Lagerberg. Otroligt är ingalunda att porträtteringen skett just i slutet av 1740-talet; bildens utseende tyder på att originalet knappt kan hava varit mer än omkring 40 år då bilden togs. Underskriften med namn och titlar är tillkommen senare under 1700-talet och tecknad på en den ursprungliga bilden tillklistrad lapp.

Här må nämnas, att av riksrådet Carl Lagerberg finnes även ett porträtt i olja, midjestycke en face med rådstalar och serafimerkedja. Detta porträtt, som f. n. tillhör konsul Sven M:son Lagerberg, lärer emellertid, enligt familjetraditionen, vara målat efter riksrådets död. Uppgiften vinner sannolikhet därav att i bouppteckningen efter Carl Lagerberg upptagas bland »familleconterfaiter» allenast sådana av den avlidnes farbror riksrådet Sven Lagerberg, hans hustru Catharina Maria f. Danckwardt-Lillieström, — även detta nu i konsul Lagerbergs ägo — samt den sistnämndas fader ryttmästare Jacob Danckwardt-Lillieström. Svårt är att säga, huru-

[1] Ordet »privilèges» skrives utan accent och i st. för »offert» står där »offrit». Månne en licentia poetica för rimmets skull?

vida de båda sålunda bevarade porträtten av Carl Lagerberg sins emellan förete likhet. Men nog tycka sig ättens medlemmar i båda återfinna vad man plägar kalla »släktdragen».

Ett är emellertid visst: den nu beskrivna teckningen av Augustin Ehrensvärds hand rättfärdigar fullkomligt v. Arbins ovan citerade ord: »I teckningen på fri hand äro mästerstycken efterlemnade — —».

Upptäckten av det ovannämnda porträttet föranledde mig att söka uppspåra flera minnen av Augustin Ehrensvärd som konstnär. Men lika rik som hans sons konstnärliga kvarlåtenskap är, lika torftig tyckes hans egen vara.

Hos grevliga ätten Ehrensvärds nuvarande huvudman finnes en pennteckning, daterad Sveaborg 1764. Även baksidan av densamma är försedd med teckningar. Envoyén greve Albert Ehrensvärd har benäget meddelat, att han äger »två mycket vackra laveringar, varav den ena i tusch och båda föreställande landskap. Båda efter tidens smak något väl komponerade». På den ena står »den 12 (?) september 1764 Sveaborg» och på den andra »1 sept. Sveaborg, då jag kom hem från expedition». Ännu en tuschlavering finnes hos greve Augustin Ehrensvärd i Helsingborg.

I offentliga samlingar finnes icke mycket. Nationalmuseum äger i tre exemplar ett väl utfört kopparstick, vars första avdrag — »avant la lettre» — finnes hos greve Augustin Ehrensvärd. Det är ett porträtt av »Carolus Linnaeus Med. doct.» och signerat »Au. Ehrensverd (sic) amica manu fec. 1740». Signeringen upplyser alltså, att Ehrensvärd stått i vänskapsförhållande till den frejdade vetenskapsmannen. I Nationalmuseum finnas dessutom två lavyrer i tusch, båda sjöstycken, der små fartyg, ett par med tretungad flagg, kastas omkring på häftigt svallande vågor. Lavyrerna äro icke signerade av konstnären, men på den ena står skrivet med 1700-talsstil: »General Lieutenanten Ehrnswärd pinxit 1762. Loka.» och på den andra: »Gen. Lieut. Ehrnswärd, pinxit 1763.» Slutligen äger Nationalmuseum en pennteckning i sepia — bröstbild av en man med långt skägg och iklädd kurhatt — även den försedd med underskrift: »Gen. Lieut. Ehrnswärd.» Alla tre teckningarna bära stämpeln »K. M.» och hava sålunda ursprungligen ingått i Kungl. Museums samlingar.

I Kungl. Biblioteket finnas, förutom ett exemplar av det ovannämnda kopparsticket, ett par små volymer i oktav med sammanlagt 45 stycken teckningar och lavyrer av Ehrensvärds hand. Böckerna ifråga äro bundna i vackra röda marokängband med, i guldpressning, Sveriges tre kronor i hörnen och på frampärmen

ett krönt dubbelt G. omgivet av de tre kronorna samt innehålla av Ehrensvärd egenhändigt, med synnerligen prydlig handstil skrivna anteckningar från en resa i Finland år 1747. Första delen har på första bladet en på finska avfattad tillägnan till den då två-årige prins Gustaf, sedermera Gustaf III: »Meiden penin Göstan muiston», d. v. s. »Vår lille Gustafs minne». Skriften är anbragt i en oval sköld, överstrålad av nordstjärnan och svävande i moln, i vilka synas två flaskor och ett par glas, alltsammans typisk roccoco och utfört i tuschlavering.

Denna del, som kommit till K. Biblioteket från Krigsarkivet den 7 april 1880 — den andra har funnits i biblioteket ända sedan 1793 — börjar med anteckning, att färden anträddes från Fredrikshov den 8 juli 1747 på aftonen och slutar helt tvärt: »d. 15 aug. foro vi från Philpola till Kiärtis». Sedan följa dels några rena blad, dels blyertsanteckningar och utkast till befästningsritningar. Även andra delen har å första sidan en tuschlavering, liknande den i första delen, endast med den skillnad, att i molnen sitter en elegant roccocodam med en butelj i ena och ett glas i andra handen. Även inskriften är något olika: »Meiden Nuoren Printz Giöstan muisto» — »Vår unge prins Gustafs minne». Teckningen är daterad Helsingfors den 9 sept. 1747. Anteckningarna i denna del börja med den 11 september 1747, då avresan sker från Helsingfors, och sluta någon ej angiven dag efter den 21 september, då de resande äro tillbaka i Stockholm. Även i slutet av denna del finnas rena blad samt blyertsannotationer och skisser.[1]

De i arbetet förekommande bilderna äro dels pennteckningar, dels lavyrer i tusch och sepia, fint, nästan petigt utförda, men vittnande om aktningsvärd talang. Tydligen hava de kommit till efter hand under resans lopp — man hade ju gott om tid under en resa då för tiden. Ett flertal äro daterade; äldsta datum är den 11 juli, yngsta den 24 september 1747. Till övervägande del utgöras bilderna av landskap och sjöstycken, men även några figurteckningar förekomma, bl. a. en liten pennteckning i tusch, föreställande ett par tavastlänningar, man och kvinna — »fula som synden quinnfolken mest» — säger Ehrensvärd om denna del av den finska befolkningen.

I rent konstnärligt hänseende torde emellertid ingen av de i Nationalmuseum och K. Biblioteket befintliga teckningarna kunna mäta sig med porträttet av riksrådet Lagerberg.

---

[1] Arbetet är från trycket utgivet i Helsingfors år 1882 av Dr. Reinh. Hausen. I företalet finnes, bl. a., en utförlig beskrivning å samtliga teckningar.

Av oljemålningar, som med sannolikhet kunna tillskrivas fältmarskalken, finnas åtminstone två i behåll, båda numera hos ryttmästaren greve Augustin Ehrensvärd. Den ena föreställer ett stormande hav vid en klippig kust med skeppsbrutna under en himmel täckt av svarta moln. På tavlans baksida står skrivet med 1700-talsstil: »Fältmarskalken Ehrensverd (sic) Pinxit.» Innan den kom till den nuvarande ägaren har målningen funnits på det Löwenska godset Häringe i Södermanland, dit den väl förmodligen kommit med fältmarskalken Ehrensvärds brorssons dotter Louise, då hon år 1821 trädde i äktenskap med Häringes dåvarande innehavare friherre Axel Wilhelm Löwen.

Den andra av ifrågavarande tavlor, som en längre tid varit i grevliga ätten Barcks ägo, föreställer ett lugnt hav med seglare utanför en hög klippig kust. Den är utmärkt väl utförd och påminner i målningssätt och motiv om den franska marinmålaren Joseph Vernet. Möjligen är den rent av en kopia efter denne. På nedre delen av tavlans spännram står: »C. A. E. Målad af Sveaborgs grundläggare» samt på spännramens högra sida: »Har tillhört C. A. Ehrensvärds samling».

Vem är denne C. A. Ehrensvärd? Helt säkert ingen annan än general-amiralen. Han är nämligen den ende greve Ehrensvärd i äldre tider med initialerna »C. A.» Att inskriften skulle åsyfta general-amiralens kusin, den bekante diplomaten friherre Carl August Ehrensvärd, död ogift i Stockholm 1805, är föga troligt, ty denne, som tillbragte större delen av sitt liv utom fäderneslandet, lärer knappast hava varit i tillfälle att bilda några samlingar.

Tavlans proveniens får väl alltså anses i sin mån bevisa, att den verkligen är målad av fältmarskalken. Absolut visshet om de båda tavlornas mästare kan troligen aldrig vinnas, då ingen av dem är signerad; men de nu anförda sannolikhetsbevisen äro ju talande nog.

Ovan omnämnda kopparstick, teckningar och målningar utgöra, såvitt jag kunnat utröna, hela den konstnärliga kvarlåtenskapen efter Sveaborgs skapare.

Äro minnena av Augustin Ehrensvärd som konstnär fåtaliga, så äro vittnesbörden om hans skaldegåva än färre om ens några — v. Arbin säger ju också, att »den gåvan han av naturen ägde at skriva Verser, nyttjades sällan». Inom ätten fortlever ingen tradition att stamfadern varit skald, enligt vad jag inhämtat. I Tosterupsarkivet, som f. n. är deponerat i Riksarkivet, finnas visserligen ett par ganska digra buntar rubricerade »familjepoesi»; men

något som med säkerhet kan hänföras till fältmarskalken har jag ej kunnat påträffa. Möjligt är dock, att en där befintlig gratulationsdikt »På Fröken Fiken Fersens Födelsedag 1768»[1] är skriven av honom; handstilen erinrar åtminstone starkt om stilen i boken om den finska resan.

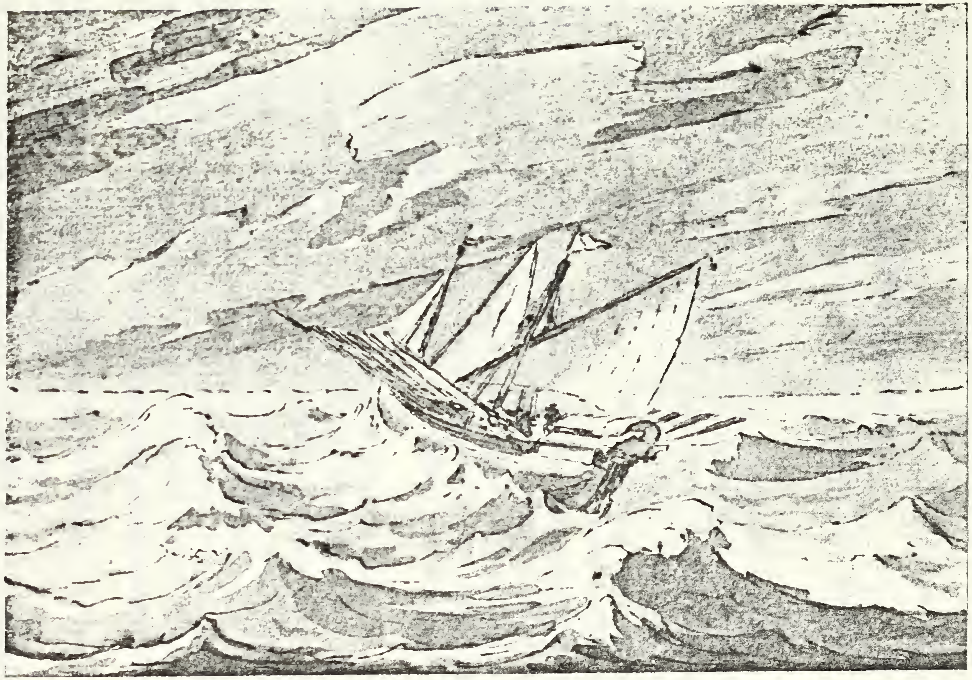
Verserna i denna dikt äro skrivna på någon sorts allmogedialekt och icke särdeles lediga. Att författaren varit nära vän till familjen v. Fersen är påtagligt. För övrigt är det ej blott Fröken Fiken som apostroferas i dikten, alla de fem vackra döttrarna till greve Carl Reinhold von Fersen få var sin lilla fleurette:

»Jag vill int tal om Ulla mera
Sen minsta barn bå sir å hör
Hva väsen hennes skönhet gör.
Men nu tar Fiken på regera
Å om dä vore gjort mä dä.
Men så ska fröken Augusta
Å så Charlotte begynna rusta
Å Eva lär nog följa mä.»

Den franska versen under Carl Lagerbergs porträtt får väl emellertid betraktas som det enda till våra dagar komna beviset för Augustin Ehrensvärds poetiska talang. Men kanske icke ens det är fullt säkert — det kan ju mycket väl tänkas, att versen är endast ett citat, som konstnären händelsevis erinrat sig vid porträtteringen och funnit lämpligt som tillägnan. Eljest vill man gärna tro, att en så genomsvensk man som Sveaborgs skapare skulle funnit det naturligare att till en vän av Carl Lagerbergs kynne uttala sitt hjärtas mening på svenska.

[1] I dikten säges om föremålet »hon ha nu sjutton år passera»; den är alltså tillägnad Sophia v. Fersen, f. 1751 15/9, † 1774 29/7; g. 1773 11/4 med greve Adolph Fredrik Lewenhaupt.

Que la fortune vous est favorable,
qui, deux privileges, vous a offert:
car le plus affreux seroit aimable,
s'il possedoit la force de votre esprit.
Carl Lagerberg

Lavering av Augustin Ehrensvärd. Kungl. Biblioteket.

von Hohenhausen.

Adl. ättens n:r 2150 finska härstamning jämte stamförvanter i Finland.

Ätten von Hohenhausen, bördig från Pommern, erhöll d. d. 22 nov. 1686 riksfriherrlig värdighet och densamma d. d. Pressburg 15 jan. 1688 bekräftad i Böhmen samt har i Tyskland spelat en framstående roll. Den fortlever där ännu friherrlig (von Hohenhausen und Hochhaus), varemot den i Sverige med hjälten från Svensksund Carl Johan v. H. (tab. 4) 1 jan. 1786 adlade och 1789 under n:r 2150 introducerade adliga ätten som känt 1902 utslocknat på svärdssidan med överste Herman Ludvig v. H. I Finland, där den haft sitt hemvist i sydvästra delen av riket, Kimito, Bjärnå och Bromarv socknar, slöts ätten, ointroducerad, redan 1835 av kapten Carl Fredric v. H. (tab. 6), vilken sex år tidigare i främmande land förlorat sin son.

Medelst resolution av 22 okt. 1746 förklarade Åbo hovrätt, att bröderna Gustaf Johan och Ernst Diedrich Hohenhausen (tab. 2) ej kunnat i ingivna ansökningar leda i bevis, att deras fader varit frälseman.[1] Flere ätten och sannolikt dess äldre led belysande handlingar hade av ovannämnda kapten Carl Fredric v. H. 1812 vid hans misslyckade anhållan om introduktion på Finska Riddarhuset inlämnats till Regeringskonseljen i Finland,[2] men dessa förvaras ej i Finlands Statsarkiv bland Regeringskonseljens protokoll,

[1] Finlands Statsarkiv: Bouppteckningsinstrument efter Johan v. H. (tab. 2) av 7—10 jan. 1747 (Piikkis vol. 183, fol. 475 ff.).

[2] Regeringskonseljens Ekonomiedepartements Protokoll 12/5 1812, 8:o. I sin supplik (Suppl. Diarium 1812 $\frac{\text{n:r } 235}{\text{s. } 65}$), ingiven 28/3, anhåller v. H., att »såsom härstammande från en urgammal Pommersk adelig ätt af samma namn, i Nåder blifva upptagen ibland Ridderskapet och Adeln i Finland: Biläggande Sökanden ej allenast Hans Maj:ts Konungens i Sverige under den 1 Februarii (!) 1786 för Sökandens Syskonebarn nu mera aflidne Majoren Carl Johan v. Hohenhausen i Nåder utfärdade Bref å Adeligt Stånd och värde, utan ock åtskilliga andra handlingar». Dessa skulle överlämnas till H. M:t »utan att Kejserliga Regerings Conseillen likväl fann sig äga anledning att Nådigt bifall å samma ansökning i underdånighet tillstyrka».

utan torde de ha befunnit sig i Finska Statssekretariatets arkiv i S:t Petersburg, där även Regeringskonseljens motivering till avslag förvarats.[1] Till följd av nuvarande förhållanden har det tyvärr ej varit möjligt att kunna efterse handlingarna ifråga och är det tvivel underkastat, huruvida de alls mera finnas i behåll. Beklagligtvis har det för förf. ej heller varit möjligt att i Tyskland kontrollera de av Anrep lämnade, som det synes, tvivelaktiga uppgifterna över ättens fädernehärstamning. Det tillfaller därför en framtida kritisk forskning att fastställda det riktiga förhållandet.

Namnet skrives i kyrkböcker och övriga handlingar samt i litteraturen stundom Hogenhausen och Hogh(a)usen, i likhet med Hohenhausen och Hohenhaus, efter godtycke med eller utan »von».

Nedanstående tabeller, vilka framvisa en i obemärkthet och under anspråkslösa förhållanden framlevad grens av en framstående ätt korta saga, torde kunna påräkna intresse hos vänner av personhistorisk forskning.

Tab. 1.

Wilhelm Friedrich von Hohenhausen, enligt Anrep (men föga sannolikt, emedan barn till honom äro födda redan på 1680-talet; i varje händelse är faderns födelseår 1659 oriktigt), son till *Johan Berthold von Hohenhausen*, d. 1687, och hans hustru född *von Schlippenbach*. Löjtnant vid Åbo läns kavalleriregemente, sedermera ryttmästare. Tillfångatagen av ryssarna 1709 och förd till Solikamsk.[2] Synes från 1700 ha ägt hela Kalkkila by av rusthålls natur i Kimito. Död där »in maji» 1737 (»förafskiedade Ryttmästaren Wilhelm Hohenhaus från Kalckila, en gammal uprichtig man, slitit mycket ondt i fångenskapet, begrofs i Choret den 31 maji»). — Gift med *Catharina Pehrsdotter Scharf* (*Skarp*), möjligen av tyskt ursprung. Fru Catharina Scharf klagade 1708 över missväxt på sitt rusthåll Kalkkila i Kimito. Dopvittne (kallas då Skarp) för dotterdottern Marg(ar)etha (Hamberg) 30 aug. 1711. Torde ha avlidit under Stora ofreden, emedan hon ej därefter anträffas i Kimito kyrkliga handlingar.

[1] Regeringskonseljens Ekonomiedepartements Protokoll 15/12 1812, 5:o. Ekonomiedepartementet hade 15/5 till H. M:ts nådiga prövning överlämnat kaptenen Carl Fredric v. Hohenhausens underdåniga ansökning att bliva upptagen ibland Ridderskapet och Adeln i Finland. Jämlikt geheimerådet Aminoffs skrivelse av 16/11 1812 hade H. M:t på de av Regeringskonseljen anförda skäl icke ansett sig kunna bifalla denna ansökan

[2] Denna uppgift, som av Anrep hänföres till sonen Johan, har här rättats. Utom att fångenskapen beröres i längden över begravna i Kimito, synes Johan v. H. under hela ofreden ha vistats i nämnda socken och har han, som av följande tabell framgår, med all sannolikhet aldrig varit officer.

Barn (ordningsföljden oviss):

Elisabeth, d. i Kimito 30 mars 1727, begr. i kyrkan 9 juni. — Gift med rusthållaren å Tjuda Storgård i Kimito *Nils Mattsson*, senare *Hamberg*, i hans första gifte, d. i Kimito 20 maj 1758, och omgift där 19 nov. 1734 med änkan Maria Nilsdotter Birckman, från Trotby i Kimito, d. i Kimito 4 jan. 1754. (Barn, döpta i Kimito: Margetha 30 aug. 1711, Jacobus 25 juli 1722, begr. 2 sept. s. å.).

Margaretha. — Gift med ryttaren *Jöran Mattsson*, i Kalkkila, senare i Tjuda. (Barn, döpta i Kimito: Johan 26 apr. 1710, Petter 29 juni 1713).

Maria. Levde i Kimito ännu på 1740-talet. — Gift i Kimito 26 dec. 1710 med studiosus *Johannes Toftéen*, Smolandus, (student i Åbo 6 aug. 1701: *Toftenius*) å Kuggböle, sedan å Nivelaks Södergård, d. på Kalkkila, begr. i Kimito kyrka 17 sept. 1740, 67 år gl. (Barn, döpta i Kimito: Catharina 1 okt. 1711, Maria 2 maj 1716, Elisabeth 15 jan. 1720, Wilhelm 6 juni 1722 (det ena av de två barn, som begr. 24 juni s. å.), Wilhelmus 19 febr. 1724, Adam 11 apr. 1729. — En son Anders Toftéen gifte sig i Kimito 6 nov. 1740 med Anna Johansdotter från Åbo).

Catharina, f. 1688, d. på Kalkkila 27 nov. 1769, begr. i kyrkan 20 dec. (»Enkefru Ryttmästerskan välborna Fru Catharina Wanaea född Hohenhausen, af ålderdom, 81 år gl.»). — Gift i Kimito 30 mars 1725 med ryttmästaren *Gabriel Wanaeus*, d. i Kimito 25 apr. 1753, 66 år gl., begr. 5 maj »midt för Predikstohlen». Bodde på Kalkkila. (Deras dotter Margaretha döptes i Kimito 17 okt. 1726 och blev där 15 aug. 1745 gift med korpralen vid Åbo läns infanteriregemente Otto Reinhold Lindberg, styvson till Johan v. H., tab. 2).

Johan (enligt Anrep, Johan Wilhelm), f. 169(6), godsägare, begr. 30 mars 1746. Tab. 2.

Anna H. . . . ., levde ogift 1747.

Wilhelm,[1] sergeant, levde 1750. Tab. 7.

Tab. 2.

JOHAN VON HOHENHAUSEN (son till Wilhelm Friedrich v. H., tab. 1), f. 169(6). I motsats till Anreps uppgift, att v. H. varit löjtnant vid Åbo läns kavalleri, framhålles i bouppteckningsin-

[1] I Tusby kyrkböcker finnes bland personer bosatta hos Wilhelm v. H. uppförd en annan Wilhelm med anteckning: »Broder Wilhelm äldre. Till Revall». Han kommunicerade endast 7 sept. 1740.

strumentet av 7—10 jan. 1747 uttryckligt, att han ej varit löjtnant. v. H. torde ej ens ha varit officer, emedan han städse förekommer under den enkla benämningen »Herr». Var först bosatt på Fröjdböle i Kimito, vilket gods han måhända även ägt. På grund av arvskifte av 27 jan. 1724 tillföll hans hustru i arv efter hennes föräldrar Viborgs eller Frillans sätesgård i Bjärnå, vilken stannade inom den finska grenen till dess utslocknande, under mera än ett sekel. Begr. i Bjärnå 30 mars 1746 (»Herren på Viborgs gård Hogenhausen, 50 år»[1]). — Gift 1:o i Bjärnå 19 maj 1713 (»Hr Johan von Hohenhausen») med *Ebba Margaretha Falkenfelt*, f. i Kimito 10 sept. 1687, d. tredjedag jul 1729 (betalning för gravöppning erlades i Bjärnå 25 jan. 1730), dotter till ryttmästaren, ägaren av Fröjdböle och Viborgsgård Gustaf Falkenfelt, adl. ätten n:r 1180, (begr. i Bjärnå kyrka 28 apr. 1705 och hans andra hustru Margaretha Hufvudsköld, adl. ätten n:r 498, (begr. i Bjärnå kyrka 19 maj 1713); — 2:o i Bjärnå 10 aug. 1731 med *Anna Johanna Bergh*, i hennes andra gifte, änka efter löjtnanten Lorentz Lindberg. Hon levde vid arvskiftet 1747.

Barn (alla ur första giftet):

Gustaf Johan, f. 1714. Var 1747 kammartjänare hos riksrådet greve Arvid Posse.

Wilhelm Friedrich, döpt i Kimito 6 okt. 1715. »Olyckeligen till döds skjuten i Stockholm 11 okt. 1743».

Christina Margaretha, f. 1718. Födde i Bjärnå 13 mars 1748 sonen Gustaf Johan, som 1766 försvinner ur Bjärnå kyrkböcker; själv anträffas hon ej efter 1798 och torde då ha avlidit.

Christer Fabian, döpt i Kimito 3 febr. 1720. Enligt bouppteckningen efter fadern voro han och brodern Wilhelm Friedrich »förr än fadern och ogifte avlidne».

Jörgen Christopher, döpt *Georgius* 23 juni 1722, inspektor, d. 31 okt. 1787. Tab. 3.

Ernst Diedrich, f. 5 nov. 1724, korpral, d. 16 mars 1760. Tab. 4.

Carl Magnus, f. 12 jan. 1727, sergeant, d. 7 sept. 1802. Tab. 5.

Eva Elisabeth, f. i Bjärnå 26 dec. 1729, d. i Lampis 24 maj 1780. — Gift i Bjärnå 2 febr. 1768 med föraren, sedermera furiren

---

[1] Denna åldersuppgift kan ej vara riktig, emedan v. H. ju ej kan antagas ha ingått sitt första äktenskap vid 17 års ålder.

Anton Henric Haak, sedan 1774 *Hake*, f. 1729, d. i Lampis 18 dec. 1798. Bodde på Pienistö Tuokalainen.

Tab. 3.

JÖRGEN CHRISTOPHER VON HOHENHAUSEN (son till Johan v. H., tab. 2), döpt (*Georgius*) i Kimito 23 juni 1722. Volontär vid Karelska dragonskvadronen (1747). Inspektor. Ägde genom sitt gifte Viksvidja rusthåll i Kimito. Död där 31 okt. 1787. — Gift (vigselpänningar erlagda i Kimito 13 dec. 1752) med *Juliana Müller*, f. 20 dec. 1721, d. i Kimito 1 aug. 1804, dotter till ägaren av Viksvidja, ryttmästaren Bengt Fabian Müller (Möller; d. i Kimito 8 okt. 1750, 82 år gl., begr. 19 okt. vid hustrun »ofwan för Predikstohlen») och Anna Bygge (d. i Kimito 27 febr. 1746, 59 år gl., begr. 14 mars).[1]

Barn (födda i Kimito):

Johan Christopher, f. 17 dec. 1753, d. ogift i Kimito 6 maj 1775.

Anna Margaretha, f. 7 febr. 1755. — Gift i Kimito 2 okt. 1783 med fältväbeln *Adolf Hollmén*, från Kyrkslätt, f. 15 juli 1759. Makarna sålde 20 juli 1795 $^1/_4$ av Viksvidja med därunder lagda $^1/_4$ stomhemman åt rusthållarsonen Fredrik Fredriksson samt samma dag ytterligare $^1/_4$ i samma lägenheter åt rusthållarsonen Henrik Henriksson och försvinna därefter ur Kimito kyrkböcker utan anteckning vart de flyttat.

Jacob Wilhelm, f. 27 mars 1760, d. ogift i Kimito 9 mars 1783.

Helena Beata, f. 25 dec. 1763, d. i Västanfjärd 27 aug. 1831. — Gift i Kimito 2 okt. 1783 med sergeanten vid Åbo läns rusthållsbataljon *Carl Edvard* (*Evert*) *Bäck i Finland*, adl. ätten n:r 193, f. 24 aug. 1752, d. på Björkboda i Dragsfjärd 18 okt. 1814.

Tab. 4.

ERNST DIEDRICH VON HOHENHAUSEN (son till Johan v. H., tab. 2), f. i Bjärnå 5 nov. 1724. Trumslagare vid livdragonregementet (1747), sedermera korpral. Fogde å Viksgård i Kimito 1744—48. Bosatt därefter på Pargas i Bromarv. Död där 16

[1] Makarna Müller hade ännu döttrarna: Anna Catharina, döpt i Kimito 31 nov. 1709, gift där 8 dec. 1731 med skrivaren vid Tykö bruk Carl Gaddelius; Hedvig, vigd 14 okt. 1740 i Kimito vid rustmästaren Johan Rungius från Loimijoki socken; Regina, gift i Kimito 17 okt. 1745 med kvartermästaren Gustaf Reinhold Bäck i Finland (se Anrep, tab. 18, Wasastjerna, tab. 20, i vilka hon kallas Ebba).

mars 1760, begr. i Bjärnå 21 mars s. å. — Gift i Tenala 8 okt. 1752 med *Margaretha Elisabeth Gnospelia*, i hennes första gifte, f. 5 apr. 1727, d. i Bromarv 10 nov. 1768, dotter till kollegan vid Helsingfors skola Gottfrid Gnospelius (f. 1678, d. på 1750-talet) och Anna Gretha Starman (f. 1687, d. 31 aug. 1759) samt omgift i Bromarv 27 sept. 1764 med sergeanten Gustaf Magnus Stålhana, adl. ätten n:r 292, i hans första gifte, f. 6 nov. 1736, d. i Kristina 9 jan. 1823.

Barn (födda i Bromarv, utom det äldsta):

Gottfrid, f. i Bjärnå 12 juli 1753, d. där 23 aug. s. å.

Carl Johan, f. 8 mars 1755 (ej på Frillans, såsom Finsk Biografisk Handbok I: 958 uppger). Kapten vid arméns flotta. Adlad 1 jan. 1786 och introducerad 1789 under n:r 2150. Stupade vid Svensksund 24 aug. 1789 på sitt chefskepp »Björn Järnsida» med vilken han h. o. h. omringad av fienden uthärdade en fjorton timmars strid, visande »ett av de mäst lysande tapperhetsprov, som Sveriges sjökrigshistoria har att omtala». Om honom och hans ättlingar, sönerna ur hans gifte med *Elisabeth von Nackreij*, adl. ätten n:r 1712, voro generaladjutanterna *Carl Ludvig* och *Michael Silvius von Hohenhausen*, den förre statsråd och chef för lantförsvarsdepartementet samt kabinettskammarherre, den senare landshövding på Gottland, se Anreps och Wrangel & Bergströms Ättartavlor.

Diedrich Fabian, f. 20 okt. 1757, d. 1771.

Margaretha Sophia, f. 30 sept. 1759, d. i Bromarv 26 juni 1763.

Tab. 5.

Carl Magnus von Hohenhausen (son till Johan v. H., tab. 2), f. i Bjärnå 12 jan. 1727. Sergeant. Ägde Frillans efter fadern. Död i Bjärnå 7 sept. 1802. — Gift där 4 aug. 1762 med *Margaretha Stenborg*, i hennes andra gifte, från Tenala, f. 1 nov. 1723, d. i Bjärnå 20 mars 1799, änka efter kronobefallningsmannen Johan Jacob Hougberg, f. 19 mars 1712, levde i Karis i slutet av 1750-talet.

Barn:

Jacob Wilhelm, f. på Illby i Borgå socken 16 mars 1763, d. i Bjärnå 9 aug. 1770.

Carl Fredric, f. 3 maj 1765, kapten, d. 18 mars 1835. Tab. 6.

Tab. 6.

Carl Fredric von Hohenhausen (son till Carl Magnus v. H., tab. 5), f. i Bjärnå 3 maj 1765. Volontär vid kungl. livgardet 28 maj 1783. Furir s. å. Fältväbel 17 maj 1785. Löjtnant i armén och fänrik utan indelning vid Björneborgs regemente 29 mars 1791. Transporterad till Björneborgs regementes lätta infanteribataljon 7 apr. 1795. Adjutant vid bataljonen. Avsked med kaptens n. h. o. v. 20 nov. 1807. Bevistade kriget 1788 på skärgårdsflottan och 1789 drabbningen vid Björkö, där han kontusionerades i huvudet »och medels räddning undan fienden, sedan Galeren Ekeblad af flere grundskått masaqrerad föll fienden i händer, med en liten Eschaloupe anländ till Svensksund». — Anhöll 28 mars 1812 om introduktion på Finska Riddarhuset, men denna ansökan blev av H. M. Kejsaren-Storfursten 16 nov 1812 icke bifallen. Ärvde Frillans av fadern. Död i Bjärnå 18 mars 1835. — Gift med *Margaretha Elisabeth Björk*, enligt uppgift i Bjärnå kyrkarkiv från Borgå, f. 9 apr. 1770, d. i Bjärnå 29 dec. 1838.

Barn (födda i Bjärnå):

Carolina Margaretha, f. 4 juni 1797, d. i Bjärnå 3 dec. 1799.

Wilhelm Reinhold, f. 1 sept. 1799, d. i Bjärnå 6 sept. s. å.

Carl Magnus, f. 7 dec. 1800. Efter åtnjuten privat undervisning student (aboens) i Åbo 8 (21) apr. 1818, där han idkade studier under ett års tid. Sergeant på extra stat vid Åbo bataljon av 1:a infanteriregementet 30 okt. 1820. Kommenderad till tjänstgöring vid Helsingfors bataljon 1 sept. 1821—1 sept. 1822 samt 1 febr. 1825—1 sept. 1826. Transporterad med korprals lön till Vittis kompani 1 jan. 1822. Fänrik vid 3:e skarpskyttebataljonen. Transporterad till Ufinska infanteriregementet 22 (29?) dec. 1828. Död i Basardjik i Turkiet (Mindre Asien) 10 aug. 1829, ogift.

Wilhelmina, f. 2 juli 1804, d. i Alastaro 20 nov. 1856, den sista av ätten i Finland. — Gift i Bjärnå 20 mars 1825 med sockenadjunkten i Halikko, sedermera kapellanen i Alastaro *Josef Joachim Lagerbohm*, f. i Åbo 6 mars 1801, d. i Alastaro 8 mars 1879.

Fredric, f. 24 nov. 1806, d. s. d.

Claës, f. 31 dec. 1807, d. i Bjärnå 6 jan. 1808.

Edvard, f. 1 febr. 1811, d. i Bjärnå 26 nov. s. å.

Tab. 7.

Wilhelm von Hohenhausen (son till Wilhelm Friedrich v. H., tab. 1). Förare vid Nylands infanteriregemente, Fredrikshamns garnison (förplägning i jan. 1736), sedermera sergeant vid Helsinge kompaniet (redan 1743). Bodde omkr. 1742—50 på Rusutjärvi Katila sergeantsboställe i Tusby. Bevakade 1747 vid arvskiftet efter brodern Johan sina fordringar. Vidare underrättelser om v. H. ha icke vunnits. — Gift med *Juliana Catharina Jägerhorn* (antagligen av Härtonäs-släkterna Jägerhorn, om vilka se Ramsay, Frälsesläkter). Hon kallas »välboren».

Barn:

Margaretha Helena. — Gift i Tusby 28 juni 1745 med fältväbeln vid Helsinge kompani av Nylands infanteriregemente *Lorentz Andreas Munck af Sommernäs*,[1] adl. ätten n:r 468, f. 17 mars 1712.

Leonhard Johan.

[1] *Munck af Fulkila*, adl. ätten n:r 130, enligt Anrep o. Wasastjerna. Jfr dock Ramsay, Frälsesläkter.

Källor: Kyrkarkiv: Alastaro, Bjärnå, Borgå, Bromarv, Dragsfjärd, Karis, Kimito, Lampis, Tenala, Tusby, Västanfjärd. — Finlands Statsarkiv: Bouppteckningsinstrument. Mantalslängder. Winterska o. Ramsayska samlingarna. Regeringskonseljens protokoll. Björneborgs regementes rullor o. meritförteckningar. De värvade finska truppernas handlingar. — Litteratur: Anrep, *Ättartaflor*. Bergholm, *Sukukirja*. Lagus, *Finska Adelns Gods o. Ätter*. Lagus, *Åbo Akademis Studentmatrikel*. Ramsay, *Frälsesläkter*. Stackelberg, *Finlands Adelskalender 1897*. Wasastjerna, *Ättartaflor*. — Meddelanden av: Pastorn Frithiof J. Pennanen, Kimito. Amanuensen, Fil. Mag. Gunnar Sohlberg, tulltjänstemannen Eino Tamelander o. bibliotekarien, fil. mag. Atle Wilskman i Helsingfors, m. fl.

Osmo Durchman.

Några randanmärkningar till »Strengnäs stifts herdaminne».

Av fil. lic. **Gust. Löw.**

»*Strengnäs stifts herdaminne*», utgivet av K. A. Hagström 1897—1901, är som andra arbeten av denna kategori ett oumbärligt hjälpmedel för personhistorikern. För de sista cirka 250 åren torde det få anses både tämligen tillförlitligt och relativt uttömmande. Ungefär detsamma kan sägas om notiserna från Medeltiden. Uppgiften är ju här ganska lätt, då de bevarade källorna äro så begränsade till omfånget. Det, som mest kan vara att anmärka, är en del oriktiga dateringar av urkunderna, något som väl oftast får rubriceras som tryckfel.

Mest bristfälligt är Herdaminnet, när det gäller Vasatiden och början av den Karolinska. Här blir, ju längre fram man kommer, källmaterialet, som forskaren har att genomplöja, så vittomfattande, att en enda person ej inom rimlig tid kan lyckas bemästra det, allrahelst om han i främsta rummet har en tjänst att sköta. Jag har vid studierna för ett arbete av övervägande lokalhistoriskt intresse (avsett att tryckas i en nära framtid) varit i tillfälle att kontrollera vissa partier av Herdaminnet, särskilt dess Närkesvolym, och vill nu i det följande framlägga några resultat rörande Hagströms behandling av *Stora Mellösa* prästlängd under nyssnämnda period. Min undersökning är förnämligast baserad på handlingar i Riksarkivet, Kammararkivet och socknens kyrkoarkiv (nu deponerat i Uppsala landsarkiv).

Jag förbigår alltså de äldsta namngivna prästerna i socknen, ehuru även här ett och annat vore att tillägga, och övergår genast till den förste kände protestantiske kyrkoherden, *Oluf*. Denne finner Herdaminnet vara omtalad dels i en handling av 1553 dels (efter hans död) i en häradsdom av 1571. Något närmare kan dock hans tid bestämmas.[1] Så är han redan 1542 innehavare av

[1] Efter handlingar i Kammararkivet.

en holme i »Jelmaren», benämnd »Foren» (Foderön), vilken före Gustav Vasas reduktion legat under biskopen i Strängnäs och hört till Segersjö »Rettaredöme». Sista gången, jag sett honom nämnd som tjänstgörande präst, är i en handling från 1561, då han innehar en »schatta engieteg» i Ryninge. Han har alltså varit kyrkoherde här minst 19 år, dödsåret torde vara antingen 1561 eller 1562. Att komma med en hypotes om två eller tre Oluf bör väl ej behövas.

En dylik personklyvning utan tillräckligt skäl har däremot Hagström (i motsats till föregångaren Follén) gjort sig skyldig till, när han som Olufs två närmaste efterträdare upptager dels en *Laurentius*, om vilken det kort och gott heter »curatus här 1569», dels en *Laurentius Thomæ Upsaliensis*, som först skall ha varit kyrkoherde i Ytter Selö, därpå 1577 fått transport till St. Mellösa för att efter 3½ år flytta till Danmarks pastorat av ärkestiftet, där han avlidit 1617, sedan han därstädes varit pastor i 40(!) år. Men plats i Mellösa för en Laurentius i slutet av 1570-talet saknas fullständigt. Redan 1570 är herr *Hans* innehavare av en skatte ängeteg i socknen, vare sig densamma, som Oluf hade, eller en i Usta, och han synes ha levat ända in på 1590. De båda Laurentius måste alltså placeras *före* 1570, och då blir utrymmet väl trångt. I själva verket ge källorna knappast någon anledning till antagande av mer än en, *Laurentius Thomæ*, såsom han själv kallar sig, vilken *efter* sin Mellösatid (3½ år på 1560-talet) tjänstgjort i Ytter Selö till 1577 och *därifrån* kommit till Danmark. I de kamerala handlingarna om Mellösa har jag anträffat honom 1568, då »her Lars» innehar nyssnämnda ängeteg.

Långt därefter har Laurentius haft en kontrovers med sina gamla församlingsbor angående inventariet, som befunnits vara mindre vid hans avflyttning än vid hans tillträde. En skrivelse har tillställts honom genom hertig Karls fogde Olof Svensson, vari han också tillfrågas om en bibel, som förkommit och som han troddes ha tagit med sig. Laurentius har svarat, men detta brev har ej kommit adressaterna till handa. Mellösaborna ha därför efter någon tid riktat en ny uppfordran till honom. Svaret härpå, daterat den 31 juli [15]91, finnes ännu kvar (i Uppsala landsarkiv). Av detta framgår, att Mellösaborna mellan det första och andra brevets avsändande fått reda på den omtalade bibeln, varföre herr Lars således i detta fall blivit orättvisst misstänkt; och vad det övriga inventariet beträffade, försäkrade herr Lars, att han levererat allt ifrån sig, såsom han mottagit det, så när som en del boskap,

»som dödh bleff aff gemene siuckdom». Frågan om huru man skulle förhålla sig med denna brist hade, erinrar herr Lars, ju dragits inför dåvarande »Biskop i Örebro» (här menas »ordinarius Nericiæ» Jacob Johansson, år 1569 utnämnd till biskop i Skara), och denne hade i hela socknens närvaro och med dess samtycke dömt kyrkoherde Lars fri från ersättningsskyldighet; socknen skulle i stället göra ett sammanskott till ny uppsättning av kreatur. Till sist försäkrar sig herr Lars icke vara någon Mellösabo något skyldig.[1]

Så komma vi tillbaka till herr Hans eller, som hans fullstänständiga namn lyder, *Johannes Nicolai* (även Johannes Claudii). Herdaminnet ägnar honom endast fem rader, men här skulle åtskilligt ha kunnat tillfogas. Som vi nyss sett, är dess uppgift om tiden för herr Hans' tillträde till pastoratet felaktig. Det riktiga synes vara 1570, och utnämningsåret 1569. Hans dödsår sättes till 1589; men även detta kan betvivlas. Från år 1590 föreligger nämligen ett »Inventarium wedh Segersiö Gårdh til anno 1591», daterat den 1 oktober 1590, och här upptages jämte andra även »Johannes Klaudi — event. läsart Klauidi — kyrkioherde wtj Mädelösa» som (tilltänkt) vittne.[2] Hans egenhändiga underskrift saknas dock; endast två (kyrkoherden i Asker och en nämndeman) synas ha varit närvarande vid själva bevittningen. Naturligtvis har inventariet utskrivits något före den 1 oktober, och herr Hans kan antagas ha avlidit mellan instrumentets utskrivande och dess undertecknande. En terminus ultimus för hans pastorstid ha vi i den 24 september 1590, då »her Niels Petri Scholemestere i Örebro» erhöll sin »Collation på Mädelöse prestegäld».[3] Att vi å andra sidan böra hålla oss inom 1590, framgår utom av ovanstående även av att det brev,[4] varigenom hertig Karl beviljar herr Hans' änka begärt nådår, är daterat så sent som (Uppsala) den 11 december 1590; nådåret skulle, heter det, räknas »*ifrå denn dagh mannen affsompnadt och till annedt åhr om samme tijdh*». Herr Nils tillträdde pastoratet den 1 maj 1591. Troligen har herr Hans avlidit på våren 1590.

I Herdaminnet finnes intet om herr Hans' släktförhållanden. Dessa kunna dock följas ganska mycket i detalj med ledning av handlingarna i Nicolaus Sabancorus' arvsprocess. Kock har gjort

---

[1] Samma brev är källan för notisen om längden av herr Lars' Mellösatid (»iagh war eders owerdige tienere icke lenger än i halff fierde åår»). — [2] Handlingen (i Kammararkivet) omnämnd av Kock, Personhistorisk tidskrift 1920, sid. 3; notens formulering har dock blivit alltför sammandragen och därför ej fullt adekvat. — [3] Hertig Karls Registratur 1590. — [4] Kopia i Kammararkivet.

en utredning därav i föregående årgångs 1:a häfte, och det skulle ha varit tillräckligt för mig att hänvisa därtill, så framt jag ej haft att tillfoga ett och annat, detta delvis beroende på att jag använt även andra källor än Liber Causarum 13 i Svea hovrätts arkiv.

Fast står, att denne Johannes Nicolai (ej en med samma namn i Lilla Mellösa)[1] är broder till kyrkoherden *Laurentius Nicolai*, först i Ekeby och Gällersta, sedan i Kumla (Närke). Vidare har herr Hans' (första) hustru hetat *Ingeborg* och varit syster till broderns hustru *Ingrid*.[2] Ingeborgs och Ingrids föräldrar ha varit en »Her *Swen*», såsom han kallas i »Lasse Jönssons och hans wederparters Arflinia»,[3] och *Kerstin Olofsdotter*. Systrarnas fullständiga namn ha alltså lytt Ingeborg Svensdotter och Ingrid Svensdotter och omtalas på detta sätt i handlingarna.[4] På latin bör naturligtvis paterniteten återgivas med ett »Suenonis». Skulle Herdaminnets »Suenonis Olai» vara grundat på trovärdig källa, något som jag ej lyckats konstatera, kan detta här ej betyda annat än att, som Kock i sin replik till Östman[5] antager möjligt, nämnde herr Sven hetat Sven Olofsson. — Vad de fem barnen till Johannes Nicolai och Ingeborg Svensdotter beträffar, har *Nils Hansson* (Nicolaus Sabancorus) avlidit mellan okt. 1620 och juli 1621; *Claes Hansson* finnes i en handling[6] omtalad med samma främmande tillnamn som brodern (»Clas Sabancorus»); *Kerstin* (alias *Karin*) *Hansdotter* har i sitt äktenskap med Lars Olofsson i Arboga haft ett barn (enligt Stockh. stads Tänkebok 1612 en *son*);[7] *Sven Hansson* har mot slutet av sitt liv varit bosatt i Köping och i sitt äktenskap med en Brita Larsdotter haft en dotter (Brita omgift efter Svens död med skolemästaren i staden Benedictus Stephani);[8] *Anna Hansdotter* har troligen varit gift med en Peder Torstensson (denne och nyssnämnde Lars Olofsson kallas nämligen svågrar till Nicolaus Sabancorus).[9]

---

[1] Framgår av handlingar i Kammararkivet. — [2] Så i Stockh. stads Tänkebok 1616; namnformer i Lib. Caus. 13: Ingärdh, Ingerdh, Ingel, m. fl. — [3] Lib. Caus. 13. — [4] T. ex. i Nicolaus Sabancorus' juni 1620 inlämnade »Slecht Linea»: »Ingeborgh Swensdotter» och »Ingärdh Swensdotter». — [5] Personhistorisk tidskrift 1920, sid. 245. — [6] Ett intyg av borgmästare och råd i Köping till förmån för »hustru Brita salige Swen Hanssons Efterlefwerska», daterat d. 2 juni 1621 (Lib. Caus. 13). — [7] L. J:s »Arflinia» har *dotter;* men denna källa tycks ej vara fullt tillförlitlig. — [8] Framgår av Benedictus Stephani inlagor vid fortsättningen av processen på 1620-talet och av ett intyg från 5 borgare i Köping av d. 12 okt. 1627 (Lib. Caus. 13). — [9] I ett genmäle, dat. d. 5 okt. 1616, från Nicolaus Sabancorus' motpart Hans Henriksson (Genmälet, »Kortte Swar» etc., inlämnat till rådhusrätten i Stockholm, finnes likaledes i Lib. Caus. 13). — Av Ingeborg Svensdotters närmaste anhöriga finnes hennes styvfader *Claes grytgjutare* omtalad redan 1554, då han är närvarande vid inventeringen på Örebro slott efter Lars Siggessons död (KA.),

Ingeborg Svensdotter måste ha dött före sin man (systern Ingrid däremot var i livet ännu på 1620-talet). Den nådårssökande änkan kallas i hertig Karls förutnämnda brev av den 11 dec. 1590 »hustru Ella», en namnform, som även möter i kamerala handlingar omväxlande med »Ebbela», »Ebla», »Hebla» m. fl. Häri kan man ej gärna se några kortnamn för Ingeborg; snarare gå de tillbaka på ett Apollonia, som eljest förekommer i socknen förvrängt till »Abbeluna» och »Abluna». Herr Hans har alltså varit gift två gånger. Ebbela har efter nådårets slut varit bosatt i Råsta (by i St. Mellösa), där hon haft ett skattehemman »fritt enligt hans furstlige Nådes bref» av den 6 jan. 1592.

Herr Hans' efterträdare *Nicolaus Petri* innehar enligt Herdaminnet sitt kyrkoherdeämbete i socknen ända till 1603. Men även nu tala de kamerala handlingarna ett annat språk. Redan i 1595 års Afkortnings- och räntelängder träffa vi herr »Birgel», d. v. s. Birgerus Nicolai, som pastor i Stora Mellösa: han possiderar Foderön och stomhemmanet i Väster Ryninge, medan herr Nils ännu står upptagen för skatteängetegen. Sedan är herr Nils borta. Den sista handling, där han förekommer i samband med sitt Mellösapastorat, är ett brev från hertig Karl, dat. Gripsholm d. 23 juni 1595, vari hertigen skänker och tillgiver »H. Nils i Mädelösa» den gärd, han för sitt prästegäld utgöra skall. Säkerligen innebär detta efterskänkande, att herr Nils ej längre fungerar som Mellösapastor. — Under de närmast följande åren, innan han blev superintendent i Kalmar, synes han ha tjänstgjort i Strängnäs och vara just den »M: Nilsz Decanus», som omtalas i en kameral handling av 1598 och den »M:r Niels kyrkieherden uthi Strengnäs», som hertig Karl insätter i 1600 års bibelkommission.[1] På så sätt fylles också, åtminstone delvis, den lucka, Herdaminnet har för Strängnäs under denna tid.

Birgerus Nicolai torde alltså ha tillträtt sin tjänst i Mellösa 1595. Men utnämningen kan mycket väl ha kommit redan 1594,

hennes moder *Kerstin* uppbjuder 1594 sin del i den gård »sör i byn» (Örebro), där sonen, Ingeborgs halvbroder, Olof Claesson bor (Örebro Rådhusrätts protokoll, i Upps. L. A.); att *Olof* dött »vthi Majo eller Junio åhr 96» och hans moder »10 eller 11 dagher ther effter», omtalas i en d. 14 juni 1627 till hovrätten ingiven handling av Ignatius Meurer, fullmäktig för arvingarna efter Ingrids i Kumla son Nicolaus Chesnecopherus, vilka också blivit inblandade i processen (Lib. Caus. 13); Olofs änka *Kerstin Eriksdotter* har vid delningen av arvet efter Kerstin Olofsdotter fått hertig Karls bistånd mot kamreraren Lasse Jönsson, som gjorde anspråk på en stor del därav (Hert. Karls Registratur 1596, 4 aug.), och har dessutom några år innehaft sin mans båda förläningar i Närke, en gård i St. Mellösa (ett arv och eget hemman i Öster Ryninge) och en i Vintrosa socken (KA.).

[1] Hert. Karls Registratur 1600, 18 maj.

såsom uppgives i Anreps Ättartaflor (vid släkten Cantersten). På sätt och vis finnes en antydan därom även i Herdaminnet. Det talar om en kyrkoherde Birgerus Nicolai i Knista, som är känd från kyrkliga handlingar på 1580-talet och som det låter dö år 1594.[1] Detta sistnämnda är ett misstag. Birgerus Nicolai i Mellösa är helt enkelt identisk med Birgerus i Knista; 1594 är icke året för dennes död, utan för transporten till Mellösa. Beviset ha vi i dels R. A:s dels K. A:s papper. Ett brev från hertig Karl, Örebro d. 24 mars 1587, omtalar, att »her Birger Nicolai» kyrkoherde i »Knistada» givit tillkänna, huru han av ödemarken röjt och byggt ett torp, »Gyrekijl» i nämnda socken, varför hertigen beviljar honom rätt att njuta och behålla det »quit och frijt» för sig och sin hustru.[2] Nu befinnes, att samma gård, vanligen benämnd Gerekilen, $^1/_4$ lagmanshemman, upptages även bland kyrkoherde Birgerus Nicolai i Mellösa »friheter». Något tvivel om de båda Birgeri identitet kan ej föreligga. — Som Birgers dödsår uppges 1612, vilket väl måste anses riktigt, då det blivit inristat på hans gravsten, även om fogderäkenskaperna tala om »her Börie i Medelösa» både 1613 och 1614. Hans pastorstid härstädes har alltså omfattat cirka 18 år, i stället för Herdaminnets 9. Under förutsättning att han, enligt gravinskriftens uppgift, levat 88 år, har han vid sin utnämning till Mellösa varit 70. Herdaminnets 79 skulle ha varit ett rekord i sitt slag. »Her Börgers Efflerlefwerska» omtalas ännu 1626, då bosatt i Knista på nyssnämnda $^1/_4$ lagmanshemman.

Till slut några ord rörande komministerserien. Även här tarvar Herdaminnet vissa beriktiganden. Mest anmärkningsvärd är dess förväxling, resp. sammanblandning av *Andreas Sigfridi Holoenus* och dominus *Andreas i Dömesta.* Den förstnämnde har under en följd av år tjänstgjort som »Cappellan» i annexet Norrbyås, medan Laurentius Mattiæ uppehållit motsvarande befattning i moderförsamlingen. Han finnes omtalad som vittne i en process 1645 vid Sköllersta häradsrätt mellan hustru Ingrid Andersdotter i Sörby (Norrbyås) och befallningsmannen Karl Antonsson (Carolus Antonii av en gammal Mellösasläkt). Efter Laurentius Mattiæ död har han så blivit komminister även i Mellösa. Kort därpå timade skandalen med vigseln av Nils Stackelberg på Näs (Hjälmarsnäs) och dennes morbroders änka, Ingrid Persdotter Mannerhielm, som vållade komministerns avsättning (1660). Enligt Herdaminnet har

[1] Samma uppgift hos FOLLÉN. — [2] Hert. Karls Registratur.

han sedan bott till sin död på ett hemman, han fått för den olaga vigselförrättningen. Detta stämmer ej med de handlingar, jag genomgått (i Kammararkivet och Kyrkoarkivet). Herr Anders (Sigfridi) har i stället bott på själva Näs som hälftenbrukare och omtalas ännu 1672. För övrigt har han vid stiftssynoden 1670, på vissa villkor, blivit återinsatt i prästämbetet. — Hans hustru har hetat *Anna* (»H. Anna i Näs»). Minst tre barn ha fötts under Nästiden: *Nils* 1661, *Ingrid* 1664 och *Anders* 1667.

Herr Anders i Dömesta är en helt annan person. Hans fullständiga namn är *Andreas Erici Bråvik*. Han har icke innehaft någon tjänst i församlingen, utan varit präst vid Närke och Vermlands regemente och i denna egenskap haft i förläning ett kronohemman i nämnda by. Han avled sent på hösten 1675 »på wäghen millan Stregnesz och Nerichie nähr han kom hem aff skeps flodhen». Änkan *Margareta Strengberg* (från Strängnäs) fick ha kvar gården ytterligare några år. Det är dessas barn, som Herdaminnet upptager under Andreas Sigfridi, för övrigt mycket ofullständigt. Sönerna ha varit minst tre: *Johan*, f. 1661; *Erik*, f. 1663 (kyrkoherde i Gryt); *Lars*, f. 1668 (kyrkoherde i Hardemo); döttrar: *Anna*, f. 1666; *Kerstin*, f. 1670.

Herdaminnet känner mycket väl till existensen av Anders Bråvik och Margareta Strengberg. Förväxlingen beror därför till väsentlig del på bristande kollationering.

Dessa exempel från ett enda pastorat[1] torde ge vid handen, att Herdaminnet skulle behöva undergå en ganska grundlig revision för att motsvara vanliga fordringar på exakthet.

---

[1] Övriga påvisbara oriktigheter i HAGSTRÖMS Mellösaserier skola behandlas i annat sammanhang.

Upprättelse åt mag. Johannes,

Gustav I:s hovpredikant.

I standardverket »Sveriges kyrkor» utkommer om någon tid en beskrivning över Stockholms Storkyrka. Denna del av verket utgives med professor J. Roosval som huvudredaktör efter en utvidgad plan, i det att utom en konsthistorisk beskrivning även skall ingå församlingens historia, alltså en kulturhistorisk skildring. På min lott har kommit att skriva Series Pastorum efter reformationen. Vid sysslandet med denna uppgift har jag funnit säkra bevis på, att en hittills gängse föreställning om Olaus Petri närmaste efterträdare som kyrkoherde i S:t Nicolai församling, mag. *Johannes* eller *Hans*, är felaktig.

Denne Johannes innehade titeln Ordinarius Stockholmiensis. Peringskiöld nämner honom i Monumenta Ullerak. t. o. m. Episcopus Stockholmiensis, liksom Grundel i sin Dissert. de Stockholmia, Upsala 1724. Att han även var konung Gustavs hovpredikant och att han, som i sin ungdom studerat medicin, betjänade konungen på hans dödsbädd både som läkare och präst, är bekant. Joh. Murberg, rektor vid Storskolan i Stockholm, uppgiver, att kyrkoherdarna i S:t Nicolai sannolikt vid denna tid och långt därefter voro ett slags överhovpredikanter.

Överallt i den litteratur, som mött mig, angives han emellertid 1562 hava blivit avsatt på grund av sitt förargerliga leverne och förklarad all hedersbeställning ovärdig. Så hos Westén, *Svenska Kongl. Hofcleresiets historia;* Fant, *Herdaminne* m. fl. Deras källa synes vara Rüdling, *Det i Flor stående Stockholm*, Stockh. 1731, som tidigast har denna för hans minne nedsättande uppgift. Rüdling åberopar för sitt påstående den nyss citerade avhandlingen av Grundel. Går man emellertid till den nämnde författaren, finner man icke ett ord till stöd för tillvitelsen.

För mina undersökningar om forna innehavare av kyrkoherdeämbetet i S:t Nicolai — pastor primariibenämningen uppträder först under Benedictus Petri Leuchovii ämbetstid, närmare bestämt i konsistorii protokoll 25 maj 1622 — hade jag anledning att gå till Palmskiölds samlingar.[1] I vol. 261 och 262 finnas på icke mindre än tre eller fyra ställen notiser, som till full evidens

[1] I Upps. univ:bibl.

bevisa, att denne Johannes är identisk med den bekante biskopen i Västerås *Johannes Nicolai Ofeeg* med vedernamnet *Liquorista*. I vol. 262, pag. 193, heter det: »Hans Ofeeg kallas ordinarius och past. civit. Holmiensis 1556», varvid hänvisas till Stockholms Tänkebok och även i Tänkeboken för 1558 uppgives samma sak vara antecknad. I vol. 261 omnämnes den framställning, som år 1700 gjordes att i Stockholm, »lijksom i öfriga residentz och hufwudstäder» inrätta ett biskopligt säte, därvid tillfogas följande: »Uti K. Gustaf I:s tijd sedan de forna biskopsdömena voro afskaffade och vissa ordinarii tillsatte, som skulle vara tillsyningsmän öfver församlingarne uti hvart stift, så har ock Stockholms stad haft sin egen ordinarium M. Johannem Ofeeg (sedermera biskop i Västerås), han kallas ock uti en berättelse om konung Gustaf I:s begrafningsceremonier biskop uti Stockholm och uti andra exemplar Ordinarius Stockholmiensis.» Ännu på ett ställe i vol. 261 p. 37 bekräftas uppgiften sålunda: »Uti Stockh. T. B. af åhr 1558, p. 261 kallas M. Hans Ofeeg ordinarius till Stockholm.»

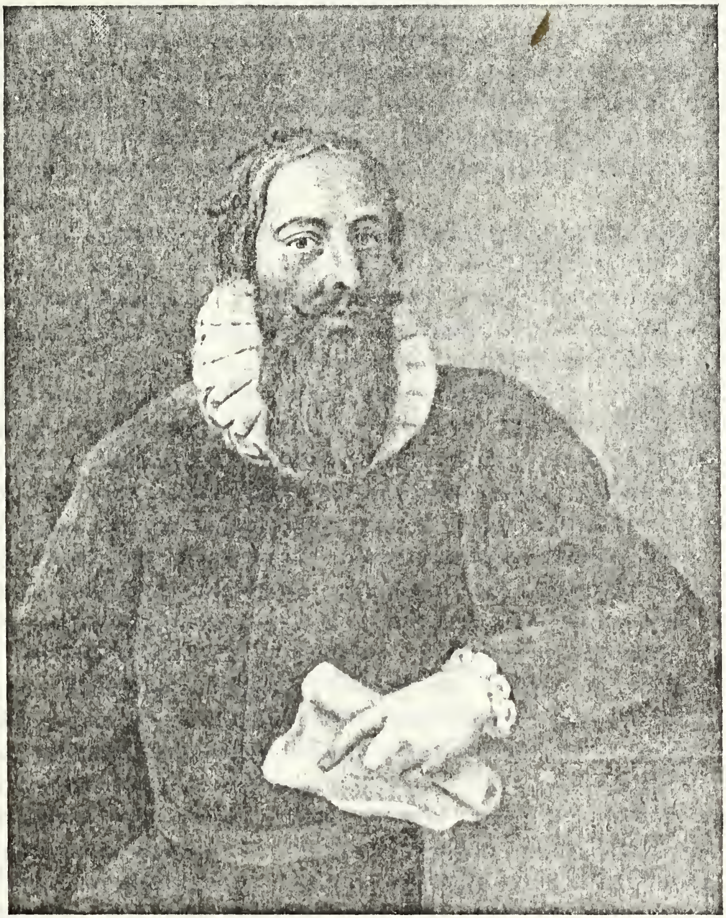
Det finnes alltså icke ringaste tvivel därom, att de äro identiska. Munktell i sitt herdaminne vet ej mer om biskopens föregående än att han år 1560 var »tjenstgörande vid någon församling i Stockholm», men antager, att han för sin befordran haft att tacka föregående tjänstgöring vid hovet.

Förhållandet har synts mig vara värt ett omnämnande. Att Gustav den förstes själasörjare vid dödsbädden — han meddelade honom Herrens nattvard — nu sent omsider fått upprättelse, kan ju vara lämpligt att meddela, när den store konungens minne alldeles särskilt ställes fram för vårt begrundande.

N. J. Welinder.

En mystifikation.

I Forssa kyrka utanför Hudiksvall har länge hängt ett porträtt, som tilldragit sig mångas intresse. Det föreställer en äldre man i en dräkt, som tyder på senare delen av 1500- eller början av 1600-talet, och i nedre högra hörnet står den märkvärdiga inskriptionen: »Mathias, Grefve till Bäck, Friherre till Finnflo, Riddare till Fjärdsätter, Lagman i Landone, Fogde i häradet, Præster i Kyrkio, Bonde i by.» — De tre nämnda egendomarna äro byar i närheten av Forssa kyrka. — Om denne »grefve Mathias till Bäck» finnas i socknen rätt många sägner. Han skulle ha levat under medeltiden och varit en mäkta rik och lärd man, och med honom utgick ätten på svärdssidan. Då han bodde i Bäck, en åttondels mil sydost från kyrkan, och skulle vandra till denna, vare sig han skulle predika eller ej, hade han hela vägen belagd med dyrbara mattor och dessutom övertäckt, så att det ej skulle regna på Hans Helighet eller Höghet. Pålarna efter denna överbyggnad skola länge ha varit synliga utefter vägen. Sin prästskrud iklädde han sig och avtog i gillesstugan strax bredvid kyrkan, vilken gillesstuga — som bekant står den ännu kvar — skall hava blivit byggd av honom. Han var stor både som predikant och lagläsare och var högt uppburen och mycket fruktad av folket, enär han t. o. m. kunde göra tecken och under. Vari dessa skulle bestått, säges dock ej. Hans rikedom var så stor, att han lät sina svin äta ur silverhoar. När han dog, blev han begraven i Forssa kyrka, där hans grav och epitaphium länge visades, men allt blev förstört vid någon av de restaurationer och ombyggnader, som kyrkan undergått. Som nämnt är, efterlämnade han ingen son men väl döttrar, av vilka en, den stolta Sigrid, vid gjutningen av en av kyrkans klockor kastade sina guldringar och smycken i den flytande malmen med orden, att »så ren mö eller jungfru som hon var, så kvällt och klart ljud skulle klockan få». — Samma klocka blev av konung Gustaf Vasa bortförd, men

Mathias, »greve till Bäck».

den sjönk genom isen nära Lynäs by i Söderala på den plats, som sedan kallades Klockevarpet. Från någon av döttrarna skall en i Bäcks by ännu levande hemmansägaresläkt härstamma. På 1600-talet var en medlem av denna ätt mycket rik och mäktig, och han skänkte, konung Karl XI en vacker ridhäst. Denna häst säges av några ha varit den bekante Brandklipparen, som enligt en i Hälsingland rätt utbredd tradition var från detta landskap. Överstelöjtnant Henrik von Waltter vid Västerbottens regemente, vilken från Mecklenburg inkom till Sverige och år 1688 blev adlad, omtalar i ett brev, att han vid ett besök i Hälsingland i slutet av Karl X Gustafs regering gästat i Bäck hos ovannämnde person, men han nämner ej vad han hette.

Vad beträffar grevens i kyrkan befintliga porträtt, uppges det vara en kopia efter ett original, som en gång funnits i Uppsala universitetsbibliotek. Prosten i Delsbo, Mag. Canutus Lenæus, den bekante författaren till »Delsboa Illustrata», säger, »att han i Upsala år 1716 såg den åberopade taflan, hwaruppå Gref Mathias i Bäck med sina många titlar presenterades, ståndandes i långa galleriet imillan begge Biblioteksrummen.»[1] — År 1753 lät därför prosten Benedict Wettersten i Forssa kopiera detta porträtt »genom Herr Joh. Stålboms snälla hand» och uppsätta kopian i kyrkan. Emellertid finnes för närvarande intet spår av originalporträttet i Uppsala, och därtill har även sagda kopia berövats Forssa kyrka. Den lånades en gång därifrån av en målare, som kopierade densamma, och tavlan lämnades sedan ej tillbaka utan inropades efter en tid av en klädsömmerska i socknen. I början av 1880-talet ombad denna fanjunkaren Fredrik Winblad von Walter att renovera porträttet, som då av honom närmare undersöktes. Det var då mycket illa medfaret, men den originella titulaturen kunde tydligt läsas. På baksidan var en vidfästad tyglapp, å vilken stod namnet Gaade,[2] förnamnet var oläsligt, likaså årtalet, men orden »under konung Sigismunds regering» kunde dock urskiljas. Olyckligtvis blev von Walter av tjänstgöring hindrad att taga vidare befattning med porträttet, och dess ägarinna reste kort därpå till Amerika och tog det med sig. Den nuvarande tavlan i kyrkan är alltså en kopia i andra hand, och den har ingen som helst signatur.

---

[1] WETTERSTEN, *Forssa och Högs ålder och värde et* etc. 1761, utg. Sthlm 1901, sid. 125.

[2] En Måns Gaadh eller Gadd står ofta omtalad som den som utfört en del målningar i Forssa, Jerfsö och Delsbo kyrkor under 1650-talet. Se t. ex. CORNELL, *Norrlands kyrkliga konst under medeltiden*, sid. 124. — Månne han haft en son, som gått i fadrens fotspår?

Frågan är nu, vem den person varit, som porträttet föreställer, och om vilken de anförda sägnerna gå. Han är faktiskt en mer än vanligt mysteriös företeelse, och många och olikartade äro de gissningar och antaganden, som gjorts, fast i socknen vill man ej veta av annat, än att han varit »en verklig grefve». — Emil Svensén har förmodat, att han rentav skulle ha varit identisk med rikshövitsmannen Matts Kettilmundsson, men så vitt man har sig bekant, har denne ej särskilt uppehållit sig i Hälsingland eller där ägt jord, och några som helst stöd för denna hypotes ha för övrigt ej kunnat anföras, annat än att namnet Kettil under 1500-talet varit rätt så gängse i Forssa. Även har gissats på ståthållaren och översten Baltzar Bäck, som vintern 1611 på Karl IX:s befallning ryckte genom Lappland mot Ishavet men blev, då han angrep staden Kola, tillbakaslagen.[1] Här lägger dock förnamnet ett så gott som oöverstigligt hinder i vägen. Gabriel Anrep, till vilken jag vände mig år 1906, har försäkrat, att i riddarhusgenealogierna finnes ingen, på vilken man skulle kunna gissa, utan han var övertygad om, att greven till Bäck blott och bart var en myt. I en hel del arbeten om Sveriges medeltid står han dock upptagen bland Hälsinglands hövitsmän eller lagmän, t. ex. i Stiernmans Höfdingaminne och Bromans Glysisvallur, men ingenting annat anföres än namnet och de många titlarna, och tidpunkten för hans levnad kan ej fixeras. Prosten Wettersten har i sitt verk om »Forssa och Högs ålder och värde», vilket ej är fritt från Rudbeckiansk tankegång, en vidlyftig utredning, i vilken han söker bevisa, att Mathias till Bäck jämte präst varit »herse», d. ä. greve, samt »domherre», d. ä. förman för underdomare eller friherre. Han anser att greve Mathias levde under 1000-talet och var »den tredje hövdingen vid Gildet», — de båda föregående skulle ha hetat Nunr i Tarestad och Ofmeg i Niordstad. Mera skeptiskt yttrar sig Lenæus i Delsboa illustrata med orden: Mathias, som kallade sig grefve till Bäck — — torde snarare hafva warit en Öl-Probst i Forssa Gillet än Präst i Forssa kyrka. Lärer ock i de äldre tider tillbaka icke warit så owant, som nu, at en person fått förwalta flera än et ämbete, ja, flera ämbeten än et stånd tilhörde så wäl här i Swerige som ock i Norrige»,[2] och han har därvidlag troligen tänkt på ett uttalande av Olof von Dalin: »Åhret förut (1440) hade Ärke-Biskop Nils skrifvit till S. Olofs gillesbröder i Frötuna ock befalt dem dricka den tid de ej giorde sin kyrka eller Probst förfång. — — Man finner

[1] Schybergson, *Finlands historia*, Del I, sid. 407.
[2] Lenæus, a. a. (Sthlm 1764), sid. 57.

ännu Regler för de så kallade Öl-Probstar, som förestodo sådana dryckes-gillen.»[1]

I åtskilliga lärda avhandlingar från 1700-talet står också greve Mathias nämnd, men ej heller där får man några upplysningar om honom. De flesta nämna honom blott vid namn, och endast i ett par har jag funnit något mera. S. Bælter, *De Helsingia* P. 1 (diss. Ups. 1735; præs. E. Frondin) skriver s. 36 följ.: »Sublegiferi in Helsingia, quos mihi communicavit ... Ol. Broman ...: Matthias in Bæck. Quo potissimum anno hic jus dicere coeperit, non liquet; hæc tamen de illo scriptura legitur (här uppräknas de bekanta titlarna). Sepultus est in templo Forssensi.» — Förf. tycks anse, att han levde i förra hälften av 1300-talet. Hos Isaac Perman, *De dignitate comitiva præcipue apud Sueones* (diss. Ups. 1706, præs. J. Upmark) säges sid. 123 följ: »Et quia de Comitibus cetera diximus, hoc quoque nescio cujus ænigmatis instar habens, annectere licebit Epitaphium videlicet Comitis cujusdam, quod asservatur inter scripta Jacobi Ulphonis Archiepiscopi Upsaliensis. Verba ita sese habent: En Grefve ligger begrafwen i Helsingland i Forsa Socken, som skal hafwa fölliande titul: Herr Mathias Grefwe til Bäck, Fryherre till Fiefftod, Riddare i Hielsäter (sic!), Lagman i Landet, Fogde i Häradet, Präst i Kyrkia och Bonde i By etc. h. e. Comes humatus Helsingiæ est in Paroecia Forsa, cui sequens monumentum positum: Dominus Mathias Comes in Bäck, Baro in Fiefftod, Eques in Hielsäter, judex provinciæ, præfectus territorii, sacerdos ecclesiæ colonus pagi etc.»

Anmärkningsvärt är, att i denna skrift hänvisas till ärkebiskop Jakob Ulfssons efterlämnade papper. Det förefaller dock alldeles otroligt, att sagda inskription skulle vara så gammal, ty titlarna greve och friherre tillhöra som bekant en senare tid, och de torde under medeltiden aldrig ha använts om någon svensk man.

Den äldsta hittills kända notisen, som syftar på greven till Bäck, torde vara den som finnes i Söderhamnsprosten Daniel Djurbergs »Helsingia illustrata» (Skoklostersaml. Riksarkivet, n:o 99 quarto), vilket manuskript på slutet har dateringen 1693. Den lyder: »Ifrån Bäck i Forssa sokn och til kyrkan är 1/18 mil öfver Strussäng, hvarest ännu pålar stå, och skal förtiden varit tak öfver den, hvarest Mathias, Grefve till Bäck, der måste framgå till kyrkan, at han ej skulle komma under bar himmel. Dess grafskrift finnes vara sålunda — —» (här anföras titlarna med samma version som hos Perman).

[1] Dalin, O. v., *Svea rikes historia*, D. 2 (Sthlm 1750), sid. 696, not.

Som synes, har dunklet kring greve Mathias' person ej i nämnvärd grad skingrats genom något av ovanstående korta uttalanden. Man skulle nästan vara frestad att antaga, att alla de egendomliga titlarna varit klubbnamn i Forssagillet, men det har ej kunnat påvisas, att dylika namn förekommit under medeltiden, och de sociala begrepp, varmed inskriptionen opererar, torde ej ha funnits i Sverige förrän under decennierna närmast före riddarhusinstitutionens uppkomst.

Det återstår då att undersöka, om någon av de kyrkoherdar, som funnits i Forssa, kan ha varit identisk med den mystiske greven. I Uppsala ärkestifts herdaminne nämnes verkligen såsom n:o 6 bland dem en viss Mathias Olai, men om honom står ingenting annat än namnet och årtalet 1444. Däremot förekommer hos Wettersten, a. a., sid. 102, noten, följande notis: »En Herr Mathias, kyrkiopräst i Forssa, har varit på 1400-talet, mellan hvars barn och broder k. Carl VIII 1455 har stadfäsfat en arfförening. Se brefvet derom i Flodbergs Disp. om Hels. p. 123.» — I denna avhandling: Andreas Flodberg (Hels.), *De Helsingia*, Continuat. 1 (diss. Ups. 1755; præs. P. Ekerman) står därom: »Wi Karl med Gudz naade Swerge Norges oc Giötha Konung fulbordar ok stadfästar then gifft ok bref som giord är emellan Herr Matthissa fordom Kirkiopresten i Forsom, hwars siäl Gud nåde, barna ok hans Forsyo Kathrine Jonssess dotter på then ene sidho, oc forbdt. Matthissa brodra på then andra sidho, på the arwinga godz som brefwe ytterliga uttrykkia, hwilka breffvisare Kloen Pedersson underlagman i Helsingland på sin hustru han hafwer nw latit se oc offverlesa. Förbiude wij alla ehw the halts aar etc. forskrifna Herr Matthissa barna hindra etc. Under wara Konungliga hempd och vredhe etc. MCDLV in castro nostro Orabroensi d. Sct Thomæ canthuariensis.»

Säkerligen är det av Flodberg hämtat från R. von der Hardt, *Conspectus secundus*, vilken skrift är från ingången av 1700-talet och finnes bevarad endast i ett exemplar i Uppsala universitetsbibliotek. — Emellertid är detta arvskiftesbrev av stort intresse. Vad som på grund av detsamma måste anses som mycket sannolikt, är att Herr Mathias var en synnerligen betydande och inflytelserik man, eftersom hans barn fingo mottaga arvet, ty enligt då gällande lag och långt in på 1500-talet ansågos prästbarn för oäkta. Egendomarnas namn få vi visserligen ej veta, men de kunna ju vara desamma, som ingå i grevens titlar. Det låter tänka sig, att Herr Mathias gjort konungen stora tjänster och måhända i sin mån bidragit att bana honom väg till tronen, och att denne till

följd därav visat barnen sin tacksamhet. Vidare torde Herr Mathias ha fått utöva lagmans- och fogdeämbetet, ty det var ej ovanligt under dessa tider och särskilt i avlägsna bygder, att flera olika befattningar anförtroddes åt samma person, om denne visade sig duglig och fosterländsk, något som ju redan Lenæus påpekar. På så sätt kan han ha höjt sig högt över mängden och blivit norra Hälsinglands mest betydande person, så att efter hans död många sägner uppstodo om hans rikedom och makt. Sedan hava dessa sägner omhändertagits av någon fantasirik Rudbeckiansk antiquarius på 1600-talet, och på så sätt kan då hans titulatur förklaras, ty den går onekligen i stil med Rudbeckianismens överdrifter och uttryckssätt. Även porträttet — vare sig det är ett fantasiporträtt eller föreställer någon bestämd person — kan sedan ha »döpts» till greven till Bäck, ty många och svåra äro de försyndelser, som från Rudbeckianskt håll kommit svenska porträtt till del.

Sådan är den hypotes, som jag härmed har velat framställa angående den mystiske greve Mathias till Bäck. Jag gör visst ej anspråk på, att den i allt är hållbar, utan jag har blott velat framställa det resultat, till vilket jag kommit, och skulle någon mer kompetent person än jag kunna lösa gåtan på ett mera tillfredsställande sätt, skulle det på det högsta glädja mig. Till sist återstår för mig att uttala min stora tacksamhet till fil. doktorerna Nils Ahnlund och Anders Grape, som med aldrig svikande beredvillighet stått mig till tjänst med upplysningar och hjälp vid mina undersökningar.

Emil Herlenius.

Erik Axelsson Leijonhufvud.

†

Med Överstelöjtnanten Frih. *Erik Axelsson Leijonhufvud*, som den 12 sistlidne mars efter långvarig sjukdom avled i sitt hem i Stockholm, bortgick en intresserad personhistorisk forskare. Son till chefen för Hälsinge och Närikes reg:te Frih. Axel Krister Gregerson Leijonhufvud, var han född i Gävle den 15 maj 1853. Efter slutade studier vid Karlberg inträdde han d. 10 april 1874 såsom underlöjtnant i Södermanlands reg:te, där han efter hand befordrades och den 6 april 1900 nämdes till major. Den 1 januari 1904 transporterades han såsom överstelöjtnant till Vaxholms grenadjerreg:te, från vilken beställning han tog avsked d. 11 november 1910, och bosatte sig därefter i Stockholm.

Leijonhufvud var en man med vidsträckta intressen. Under den tid han var bosatt i Nyköping ägnade han sig med intresse åt kommunala värv och var bland annat brandchef i fyra år. Vid avgången från denna befattning mottog han från stadens borgmästare en tacksamhetsskrivelse, i vilken framhölls hans lugn och rådighet vid timade eldsvådor och hans lyckliga förmåga att göra sig på en gång åtlydd och avhållen. Hans verksamhet förlades efter hand uteslutande till det militära området. Efter avgången ur den aktiva militärtjänsten ägnade han sina krafter åt krigsarkivet. Med livligt intresse gick han till detta värv, och hans beläsenhet, ordningssinne och goda lynne kommo därvid till sin fulla rätt. Resultaten av sitt ordnings- och forskningsarbete har han delvis utgivit i tryck: *Några anteckningar om generaladjutantsbefattningarna* (Krigsvet:akad. tidskrift 1912, h. 15 och 16) samt *Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen och ståndsdragoner* (i denna tidskrift år 1916 och 1918). Sitt intresse för personhistoria lade han även i dagen vid arbetet på ordnandet av krigsarkivets stora samling av fotografier av officerare och civil-militärer.[1]

[1] I krigsarkivet har upprättats en fristad för sådana gamla fotografier, som vid ägarens dödsfall sakna intresse för de efterlevande och därför ofta nog pläga offras åt lågorna. De tillvaratagna bilderna ordnas i bokstavsordning för att kunna lätt tillhandahållas kommande forskare.

Leijonhufvud levde sig så in med de gamla personer, vilkas akter han omhänderhade, att han tycktes formligen känna dem och omtalade dem vanligen med ett smeksamt tillagt epitet »Farbror». Välvillig och icke rädd för besvär, var det honom ett nöje att bispringa forskare, och han var därföre synnerligen lämplig på den post han i bortåt tio år beklädde såsom föreståndare för det splittrade krigsarkivets forskareexpedition å Riddarholmen.

Huru skämtsam han än var i det yttre, fanns det emellertid ett område, för vilket han hyste en pietet, som aldrig förnekade sig, tillgivenheten för det regemente, där han vuxit upp. Dess ära låg honom alltid om hjärtat. Till fortsättning av historien om Södermanlands regemente offentliggjorde han i Södermanlands läns tidning och Sörmlandsposten 1893, 1894 och 1906 under pseudonymen Ceal *Bidrag till K. Södermanlands regementes historia efter 1772*, och när med det nya seklets inbrott tvåhundraårsminnena från stora nordiska kriget talade till eftervärlden, var han ej sen att gripa till pennan. *Slaget vid Fraustadt den 3/13 februari 1706* och *Skånska fälttåget 1709—1710*, båda i Illustrerad militärrevy resp. 1906 och 1910, samt *Anteckningar om ryssarnes anfallsförsök 1719*, föredragna i Kungl. Samfundet och tryckta i Meddelande från föreningen för Stockholms fasta försvar 1920, vittna om god forskning, och »anteckningarna» ha i åtskilligt förändrat hittillsvarande uppfattningen om denna strid. En särskild högtid för honom var, då han på 200-årsdagen av Stäketstriden fick ute vid själva Södra Stäket under härlig augustisol och svajande blågula flaggor, omgiven av en kontingent av regementet, inför H. M. Konungen och en talrik lyssnande folkskara skildra den strid, som en gång räddade huvudstaden. Med tacksamt erkännande av hans verksamhet överlämnade officerskåren 1916 till honom den silvermedalj, som Generalen, Frih. G. A. von Siegroth 1785 instiftat vid regementet, och sommaren 1920 mottog L. den sällsynta utmärkelsen av samma medalj i guld. Ännu högre skulle han sannolikt hava skattat den heder, som visades honom, att, när hans stoft anlände till det fjärran från färdevägar i Lillkyrka belägna gravvalv, där hans förfäder vila, en deputation från regementets officerskår infunnit sig för att på sina armar dit bära sin gode kamrat.

T. J. P.

Recensioner.

En gammal herrgård. Baldersnäs. Carl Fredrik Wærn. Familjepapper ur Baldersnäs arkiv. Sammanförda och utg. av *Elisabeth Wærn-Bugge.* Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. 1920. VIII, 493, (2) s., 1 pl., 26 illustr. i texten. — 24 kr.

I den flod av publikationer ur familjearkiven, som det stegrade biografiska intresset framlockat, är det, helt naturligt f. ö., ej ofta en i sin tid verkligt betydande person kommer till orda. Så är emellertid fallet i den gedigna och vackra volym, som fru Elisabeth Wærn-Bugge ägnat åt sin farfar, bruksägaren Carl Fredrik Wærn (f. 1787, † 1858). Wærn tillhör genom sitt framträdande vid J. T. Petres sida på 1840—41 års stormiga riksdag Sveriges politiska historia. Hans arbete för vårt näringslivs utveckling gör honom berättigad till en måhända mera verkligt framskjuten plats i våra ekonomiska hävder. I båda avseendena är hans insats, fastän ej av de allra främsta, så tidstypisk, att en ökad belysning av hans person och verk är ett väsentligt bidrag till en mera påtaglig och konkret bild av en märklig brytning i vårt lands inre utveckling.

De papper, familjearkivet bjudit, ha i icke ringa mån varit ägnade att belysa Carl Fredrik Wærns livsverk i dess dubbla aspekt. Det är värt allt erkännande, att författarinnan-återgivarinnan haft blick och intresse även för dessa sidor av sitt material. Det har lyckats henne att ge en fängslande och belysande bild av en mångförgrenad och från vår tids förhållanden ganska avvikande affärsverksamhet, och det material, som sammanställts för Wærns riksdagsmannaverksamhet, är betydande både till omfattning och vikt. Ett förbehåll måste dock göras. Den kommenterande text, som förenar utdragen ur familjepapperen, vittnar icke endast om stort sakligt intresse och ospard möda, den visar även, att författarinnan alltför mycket intagits av sin skildrings föremål för att icke okritiskt taga hans parti. Det behöver ej sägas, att sådant straffar sig själv. Wærns ekonomiska och politiska liberalism var alltför tids- och klassfärgad för att ej verka mer än lovligt förlegad, om den lösryckes från sina förutsättningar och återges med ett anspråk på allmängiltighet, som dén väl må ha framträtt med men ingalunda var berättigad till. Det kan exempelvis ej förnekas, att det kråkvinkelsmässiga perspektiv, vari författarinnan i kapitlet »I politiska brytningstider» (s. 198 o.

följ.) efter nötta schabloner tecknat Karl-Johanstidens regering och byråkrati, spelat en väsentlig roll i den dåtida oppositionens uppfattning. Men otvivelaktigt hade uppskattningen av Wærns och hans meningsfränders verkliga betydelse mera främjats genom en analys av de djupgående sociala och ekonomiska förskjutningar, som betingade deras framträdande, än genom för-gott-tagandet av böljeskummet från ett i djupet upprört hav. Närmare de avgörande realiteterna stod det otåliga missnöjet med den stelnade merkantilistiska näringspolitikens döda hand över det ekonomiska livet. Det betyder därför väsentligt mindre att författarinnan även i denna punkt någon gång recipierat jämväl det tillfälliga misshumöret och gjort det till sitt eget.

Den grosshandelsrörelse, som var det centrala i C. F. Wærns verksamhet, var typisk för den ekonomiska organisationen före det modärna bankväsendets genombrott. Dess princip var en kombination av kreditgivning åt järn- och träproducenterna (förlag) och exporthandel, som gav en synnerligen stark ställning gent emot leverantörerna och erbjöd betydande vinstmöjligheter. Wærn etablerade sig i Göteborg under Napoleonskrigets högkonjunktur, utstod lyckligt den följande depressionen och kunde sedan glädja sig åt ett jämnt, i sin försiktiga målmedvetenhet solitt framåtskridande. Det är ett instruktivt och lärorikt kapitel ur kredithushållningens utveckling, hur denna försiktighet, som med gammaldags motvilja betraktade egen skuldsättning, under Wærns senare år bröts med den yngre generationens iver att även med främmande kapital utvidga rörelsen. Genom sönernas bedrivande deltog firman bl. a. under Krimkrigets högkonjunktur i det Göteborgska kapitalets märkliga expansion till den norrländska trävarumarknaden. De betydande engagement, som härför voro behövliga, visade sig emellertid under 1857 års kris farliga, och fastän svårigheterna då drogo förbi, slutar den gamle köpmannens affärskorrespondens med skärpta protester mot den nya tidens i hans ögon oförsvarliga lättsinne. Att han dit räknade även de parasitartade transaktioner kring Lapplandsmalmernas framtidsvärden, som utgöra en så kuriös episod i 1800-talets pittoreska ekonomiska historia, bör säkerligen vida förbehållslösare än författarinnan synes böjd att göra skrivas på hans affärsprincipers kreditsida.

Om C. F. Wærn framstår även som en betydande bruks- och egendomsägare, berodde detta mindre på en organisk utveckling av hans huvudverksamhet än på släkt- och arvsförhållanden: den dalsländska egendomskomplex, han förvärvade, var gammalt familjegods. Emellertid anslöts den industriella verksamheten intimt till handelsrörelsen. B. lade framför allt an på att utveckla kvaliteten hos sitt eget järn och lyckades även tack vare ihärdighet och uppoffringar skapa en för den engelska marknaden avpassad, begärlig kvalitetsvara; av stort intresse är bl. a. hans utförligt och med belysande belägg skildrade insats för lancashiresmidets införande i vårt land. Bruksrörelsen kompletterades genom den starkt växande trävarurörelse, som i en senare generation skulle uttränga den äldre och förnämligare industrien vid de många västsvenska småbruken. Till allt detta kom så ett verkligt mönsterjordbruk, och slutligen skapade Wærn i det vittberömda Baldersnäs åt sig ett furstligt, hans stora insatser och rikedom motsvarande hem.

Demokratisk var ej den ekonomiska och sociala makt, som så samlades i den framgångsrike affärs- och industriledarens händer, och demokratiskt gestaltade sig säkerligen ej heller förhållandet mellan den djupt och vackert ansvarsmedvetne men också fordrande husbonden och hans talrika underhavande. I verkligheten förefanns en klyfta mellan livets realiteter, sådana de gestaltade sig för en Wærn och hans klassbröder, och de radikala åskådningar, de i politiken företrädde, en klyfta, som ej undgick samtiden och i ljuset av det senare, verkligt demokratiska genombrottet blott allt mer vidgar sig. Som så ofta vid djupgående historiska välvningar låg förklaringen däri, att nedärvda ord och tankevanor ej täckte den verklighet, man i dem sökte uttrycka. Verkligheten i vad som skedde i de dagarnas Sverige var framväxandet av den nya ledande klass, som E. G. Geijer tecknade med intuitiv klarsyn, när han i »avfallet» återfann vägen till sitt eget ursprung. Senare erfarenheter ha väl farit hårt fram med hans optimistiska rationalisering av den sociala förskjutningen, men den geniala syntes, vari han sammanfattade dess ofta motstridiga och förvirrade tendenser, kvarstår ännu oöverträffad och måhända ej ens till fullo utnyttjad. Allt nog, denna mäktiga sociala nybildning, vars innersta väsen var det ekonomiska ledarskapet, fann över allt i sin väg det murknade ståndssamhället, med höga anspråk och later men utan motsvarande inre styrka och livsduglighet. Så blevo den nya tidens män från början försatta i en anfallsställning, där de kände sig som de folkliga kravens borna målsmän och ledare. Det var, som erfarenheten lärt oss, en oförneklig sanning, men en sanning blott till en viss tid och en viss gräns. Idéhistoriskt var emellertid utgångsläget sådant, att det endast underströk den faktiska intressegemenskapen och överskylde motsatserna. Ända sedan de antika tanke- och föreställningskretsarna börjat genomsyra den nyare europeiska kulturvärlden, erbjöd naturrättens logiskt till synes oemotståndliga tankebyggnad de skarpaste vapen åt varje opposition, som gick till storms mot ärvda eller förvärvda företräden. Det var förklarligt, att den gryende storindustriens män skulle lita till denna arsenal lika tacksamt som de stormän, vilkas spel om makten ändades i Linköpings blodbad, och de reaktionära byråkrater, som 1719 trodde sig fastare än någonsin timra det adliga ämbetsmannaväldets maktställning. För att se, hur farligt tveeggat det vapen de svängde var, hade det fordrats en blick för de i djupet verkande krafterna, som sällan framväxer ur hävdandet av egna krav och anspråk. Ärligheten och idealiteten i Wærns och hans ståndsbröders frisinnade åskådning ligger i öppen dag, och om än våra problem i varje ögonblick lära oss, att friheten ej var det förespeglade universalmedlet, varken kunna eller vilja vi göra oss urarva gent emot det gångna århundradets frigörelseprocess. Den segrande demokratismen kan även i den gamla borgarliberalismen återfinna tankar, som den har allt skäl att vörda såsom banbrytande. Men det får ej förbises, att dessa tankar just därför i sina nu uppenbarade konsekvenser skulle ha förnekats av sina tidigare målsmän. Deras krav och verkliga syften voro, all radikal formulering till trots, anpassade efter deras tid och gärning. De voro med om att skapa det stycke svensk historia, som betecknar det gångna århundradets viktigaste arbetsresultat

och som i motsats mot så många andra av våra försök ej slutat i ett nederlag. Det är intet tadel att fastslå, att det var rådrum för detta sitt verk, de främst krävde och erövrade.

B. B—s.

Kungl. Södermanlands regementes historia 1771—1915. D. 3. Anteckningar om Kungl. Södermanlands regementes personal 1560—1919. Av *Karl K:son Leijonhuvud.* Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B. 1919. XVI, 345, 329, 184 s. 25 kr.

Med denna del har samma författare avslutat Södermanlands regementes historia och därmed lagt slutstenen till ett i allo berömvärt arbete, som säkerligen skall lämna många och nyttiga spår efter sig i nationellt och vetenskapligt avseende.

Vad den nu föreliggande tredje delen beträffar, imponerar den redan vid första anblicken; ett ståtligt arbete som den är om ungefär 700 sidor och innehållande närmare 2,000 biografier över sörmländska officerare och vederlikar allt från landsfännikornas tid till och med värnpliktsarmén i våra dagar. Utstyrseln är förstklassig, papper och tryck äro trots kristidens svindlande kostnader prima.

Fördjupar man sig i innehållet, så visar sig detta motsvara den tilltalande och imponerande ytan. De i början av varje avdelning (det finnes sju sådana förutom talrika bilagor) upptagna käll-förteckningarne tyda på omfattande arbetsstudier samt visa, att talrika tryckta källor blivit anlitade. Resultaten härav ge sig också tillkänna vid studiet av biografierna, vid vilkas utarbetande författaren synes ha eftersträvat och även lyckats i att göra dem lättlästa och populärt avfattade, utan att de ur biografisk synpunkt viktiga detaljerna bliva åsidosatta. Han ger oss, så ofta detta varit honom möjligt, förutom befordringsdata och torra fakta, vad i förordet utlovas, nämligen synnerligen kärkomna »bidrag till kännedom om regementets officerares m. fl:s militära tjänstgöring, öden, äventyr, sysselsättningar och egenskaper». Av särskilt intresse äro härvidlag de citat, som allt emellanåt göras ur tjänsteförteckningar, fullmakter, samtidas brev och i andra biografiska arbeten gjorda uttalanden rörande vederbörande m. fl. källor, citat som enligt anmälarens åsikt mången gång bättre än egna ombildningar kunna bidraga till att giva framställningen en tacknämlig tidsfärg och höja dess karaktär av tillförlitlighet.

Fylligast bli givetvis biografierna i 5:te avdelningen, som omfattar regementscheferna 1577—1919. Här stiftar man bl. a. bekantskap med sådana intressanta personligheter som Alexander Leslie, Arvid Axel Marderfelt, Rutger Fuchs och Gustaf Adolf von Siegroth. Till flertalet av denna avdelnings biografier äro fogade vederbörandes porträtt.

Detta om författaren och hans präktiga verk. Bakom honom ha emellertid stått regementskamrater och f. d. regementskamrater, som på varjehanda sätt bidragit till det goda resultatet. Inte minst torde de ekonomiska uppoffringar, som gjorts, vara värda ett varmt erkännande.

H. E. U.

Nyare genealogisk litteratur.

Svenska släktkalendern 1920—21 utg. av *Gustaf Elgenstierna.* 8:e årg. Med 12 portr. Sthlm, Alb. Bonniers förl. 1920. XVIII, 644 s. — 27 kr. inb.

Denna välkända uppslagsbok, som är en motsvarighet och kan anses bilda ett nödvändigt supplement till Sveriges Adelskalender, så många giftermål som nu ägt och äga rum mellan adliga och borgerliga familjemedlemmar, men som naturligtvis också har sitt stora självständiga värde, har nu utkommit i sin åttonde årgång under samma kunnige redaktör som förut.

Den innehåller denna gång 79 nya släkter, till två tredjedelar förut ej tryckta i någon släktbok, samt av förut i kalendern intagna släkter 115. Hela antalet släkter, som nu äro intagna i alla årgångarna tillsammans, utgör den betydliga summan 1 050. De nya släkterna äro följande:

Ahlberg
Anderson (Blekingesläkt)
Arpi
Bachman
Beckman (från Göteborg)
Betzholtz (Hector)
Boklund
Bolin (från Sanda)
Carlberg
Crælius
Delin
Eklund
Falk (från Skeda)
Fischerström (från Grefvie)
Fjellman
Florman
Flygare
Fogelmarck
Forssbeck
Fredholm
Frick
Fröberg (2 st.)
Fåhræus
Gehlin
Gemmel
Gierow
Grapengiesser
Gullström
Hafström (äldre Odensvisläkten)
Hector
Hedberg
Heyman
Hillman
Ingelman
Jansson
Jern
Kernell
Lannge
Lefller (Hans L:s släkt)
Lignell
Lindskog
Linnarsson
Ljungman (Bohussläkten)
Lokrantz
Lychou
Löfgren (från Karlskrona)
von Löwenadler
Malmberg (från Malmö)
Mellerborg
Möller (Essen-M o. Pontén-M)
Norlander
Nygren
Olbers
Otterberg
Randel
Rundeberg
Rydeman
Sanne

Schenström (Östgötasläkten)
Schrewelius
Sebell
Segersteen
Selldén
Sjöstrand
Stenström
Sundell
Torén
Mellerborg
Traung
Wallmark
Varenius
Welin (från Velinge)
Wettergren (från Göteborg)
Wihlborg
Wingqvist
Wohlfahrt
Zamore
Zetterstrand
Årmann

Som man finner äro däribland många bekanta släkter eller sådana med bärare av ett eller flera kända namn.

Utan att vilja på något sätt förringa arbetets värde, sådant det nu föreligger, vilja vi härmed inför intresserade och sakkunniga läsare och för den ärade redaktörens benägna övervägande framlägga några förslag till reformer och tilläggsuppgifter för kommande årgångar.

Först ville man gärna önska, att det nuvarande skicket i denna släktbok, som avviker från det eljest i dylika arbeten brukliga och tydligen lämpligaste, att vid angivande av kvinnas giftermål med en man dennes alla titlar, enskilda uppdrag, ledamotskap av sällskap, ordnar m. m. uppräknas före namnet, utbytes mot att namnen sättas först. Fördelen därav är ju påtaglig.

Av intresse skulle vara, att, då personer av samma släkt ha olika religionsbekännelse, detta angives; att sålunda vid den judiska släkten Josephsson angivas de, som antagit protestantisk tro. Ävenså, vilka hela släkter ha annan religionsbekännelse än den protestantiska. I samband härmed kan påpekas det egendomliga förhållandet, att vid släkten Thiel det nämnes, att den är en »gammal katolsk släkt», men ej nämnes, att de svenska släktmedlemmarna (alla?) tillhöra den mosaiska religionen. — Sådant plägar utsättas i utländska släktböcker. På tal om släkter av judisk härkomst kan anmärkas, att denna ofta ej alls nämnes och att t. o. m. i flera fall (jfr föregående årgångar) det något vilseledande uttrycket nyttjas: »härstammar från» t. ex. en tysk stad eller »från Portugal» (så t. ex. Heyman) i st. f. = närmast från, eller något dylikt. Man kunde eljest tro, att här vore fråga om släkter, som övergått från kristen trosbekännelse till den mosaiska. Sådana fall finnas ju särskilt i södra Europa.

I denna släktbok angivas i likhet med vad som sker i Adelskalendern (men i olikhet med t. ex. i Adelns Ättartaflor, både Anreps och Wrangel—Bergströms m. fl., tyvärr även i det nya Svenskt Biografiskt Lexikon) *tilltalsnamnen* för levande personer med särskild stil, vilket ju är mycket välkommet av lätt insedda skäl. (Vi ha blott antecknat ett fall, då så ej skett: under släkten *Crælius* å s. 88 *Anna Pauline* med lika stilar, ospärrade — troligen blott genom tryckfel —; tilltalsnamnet är *Anna*). Det vore önskligt om sådant även skedde för upptagna avlidna personer, så vitt det är bekant.

Här följa några speciella anmärkningar:

Till »Litteratur» bör för de utländska adelsätterna *von Horn* och *von Sydow* läggas: von Gerber, Sveriges ointroducerade adels kalender, senast 1919 (årg. 4). I vapenbeskrivningen för den förstnämnda ätten kunde ha tillagts beskrivning på hjälmprydnad och hjälmtäcke. Inledningen till den senaste ätten saknar vapenbeskrivning; man undrar varför (vapnet finns ju flerstädes beskrivet och avbildat). Det samma gäller även ätten *von Löwenadler* (och ätten *Rettigs* adlade finska gren).

Vid *Georg Lefflers* släkt borde som släktnamn angivas utom *Leffler: Ramsay-Leffler*, *Mittag-Leffler*, *Läffler*, *Wærn-Leffler;* detta i överensstämmelse med vad eljest i kalendern brukas i liknande fall (t. ex. *Rossvall* och *Roosval*, *Malmsten* och *Stahmer-Malmsten* m. fl.; det beror på förbiseende av undertecknad, att så ej skett vid hans ovannämnda släkt).

Om *Hans Lefflers* släkt heter det, att den äldste kände stamfadern inkom omkring 1590 till Sverige från Holland. Denna uppgifts riktighet bör väl icke betvivlas, men det förtjänar dock påpekas, att släkten icke kan vara ursprunglig holländsk eller vara en gammal vallonsläkt, dit den någon gång räknats, utan måste ha inkommit till Holland från Sydtyskland, många släkter Lefflers (Läfflers) ursprungliga vagga. Här föreligger nämligen ett fall av intresse, då språkforskningen kan komma släktforskningen till hjälp. Släktnamnet är bildat av det medelhögtyska ordet *Leffel*, nu *Löffel*, sked, och betyder skedmakare, »Löffelschmied» (förmodligen fabrikant av dessa bekanta gamla silverskedar med ofta nästan rund skål och utsirade skaft). Men nu heter *Leffel* på holländska utan ljudskridning *Lepel* och ett därav i analogi med *Leffler* bildat ord skulle på holländska heta *Lepelaar.*[1]

Rörande namnformen kan tilläggas, att, egendomligt nog, vandtmakaren vid Strömsholm, *Hans Hansson Leffler*, invandrarens son, i en skrivelse till rikskansleren Axel Oxenstierna av 2/5 1622 (avskrift från Riksarkivet i min ägo) skriver namnet på medeltida sätt trestavigt: *Leffeler*, som är namnets äldsta kända medelhögtyska form (jfr inledningen till Georg Lefflers släkt).

Om släkten *Personne* heter det i inledningen: »Äldste kände stamfadern var juveleraren i Stockholm Frans Personne, † 1777». I Leijonhufvuds Ny Svensk Släktbok, s. 131, heter det åter: »Ätten är af vallonskt ursprung och synes redan 1642 varit bofast i Sverige. År 1695 den 24 April blef Mårten Frans Personne och hans hustru af pastorn i Forsmarks församling af ärkestiftet Johan Hjort från katolicismen omvänd till lutherska läran», varefter det heter, att nyssnämnda lika benämnde juvelerares släktskap med denne Frans P. är okänd. — En familjetradition inom den nu levande släkten talar om härstamning från Frankrike, men detta är naturligtvis intet bevis mot den vallonska härstamningen, ty det franska Belgien kan ju lätt ha förblandats med Frankrike, vartill ju det ock hörde i början av 1800-talet. Intendenten Nils Personne har meddelat mig, att i Hedvig Eleonoras kyrktorn bevis torde finnas för juveleraren François (så enl. N. P.) Personnes härkomst, men det skall vara så besvärligt att komma ditupp, att han ännu ej vågat försöka. Vad

[1] I medelnederländska träffas ett släktnamn av liknande form (1342). Se VERWIJS & VERDAM, *Middelnederl. woordenboek*, D. 4 (1899).

namnets uttal beträffar, så kan det förtjäna påpekas — då man stundom hör ovisshet därom uttalas — att det numera uttalas på svenskt sätt trestavigt. Men kung Oscar II och flera av den äldre högaristokratien läto *e* vara stumt i namnet på franskt sätt, berättar herr N. P..

Vid släkten *Schönmeyr* bör märkas, att *Richard . . Cox Schönmeyr*, i Sveriges Statskalender 1921 kallad *Ricardo Schönmeyr Cox* (med moderns namn på spanskt sätt tillagt efter faderns, ehuru där med bindeordet y, och), är attaché vid Chiles legation i Stockholm (så redan förra våren).

Om släkten *Zamore* heter det: »Släktens äldsta kända stamfader, Charles Antoine François La Fleur, sedan kallad Zamore», inflyttade från Frankrike på 1750-talet. Om dennes härkomst nämnes ej, vad som dock är av mycket intresse med hänsyn till rasblandningen — en släktmedlem är ingift i en gammal adelsätt — att veta, att han härstammade från Afrika, såsom redan det nuvarande tillnamnet angiver.

Om släkten *Hazelius* heter det hos Leijonhufvud: »Ätten härstammar antagligen från till Sverige inflyttade finnar. Den första i Sverige kände stamfadern var Hans, född omkring 1525, bonde i Hassela socken i Gäfleborgs län.» I andra årgången av Svenska släktboken har uppgiften ändrats så, att »släkten härstammar antagligen från till Sverige från Finland återinflyttade svenskar» o. s. v. Nu har hela historien om inflyttning från Finland strukits och i stället heter det: »Släktens stamfäder synas redan under 1400-talet hafva ägt Bergie gård i Hassela socken . . . Dess förste i Sverige med säkerhet kände stamfader var bonden Esbjörn Erichsson å nämnda gård, † 1557.» Dessa nya intressanta upplysningar om denna fräjdade släkt, som göra den till en av de äldsta kända svenska odalmannaätter (kanske den allra äldsta?) härröra förmodligen från doktor Verner Söderbergs forskningar i ämnet.

Vid släkten *Hector* finnes anmärkt, att »en del släktmedlemmar hava antagit släktnamnet *Betzholtz*». Mången personhistoriskt intresserad läsare torde fråga sig, om bland dessa varit den bekante hjälten från de båda dansk-tyska krigen löjtnant *Pehr Conrad Betzholtz*. Det ingår ju egentligen ej i detta arbetes plan att upplysa om sådant, som dock i släktinledningen till *Hector* gärna kunde ha undantagsvis medtagits. (Någon gång nämnas ju avlidna berömda personer, som tillhört släkterna även utan nu levande ättlingar, — upplysningar som gärna kunde givas oftare). Anmälaren är emellertid i tillfälle att upplysa, att nämnde löjtnant Betzholtz ej tillhört släkten *Hector*, men väl varit befryndad med en gren därav. Född den $^{21}/_{3}$ 1827 å övre Manilla å Djurgården och död $^{26}/_{7}$ 1864 på preussiska fältlasarettet i Hobro i Schleswig, efter att i slaget vid Lundby $^{3}/_{7}$ s. å. ha blivit dödligt sårad samt begraven under stora högtidligheter — varom kan läsas hos Erik Thyselius, Karl XV och hans tid, Sthlm 1910, s. 579, där även delar av den länge så populära Betzholtz-visan stå avtryckta — i sin moders grav å Maria kyrkogård i Stockholm, var löjtnanten son av *Gustav Betsolt* (båda namnen så skrivna i Boo församlings kyrkoböcker), född $^{15}/_{4}$ 1785 i Oveds kapellförsamling i Malmöhus län, trädgårdsmästare å Ulriksdal, sedan 1815 å Boo fideikomiss i socknen av samma namn i Närike, och $^{1}/_{10}$ 1818 därifrån flyttad till Stockholm och anställd som trädgårds-

mästare vid Rosendal å Djurgården, vilken trädgård han anlade, och, förmodligen därstädes, gift med *Ebba Sophia Söderqvist*, löjtnantens mor, samt död där 1827. Denne *Gustav Betsolt* var bror till den *Eva Christina Bezold* (tillnamnet uttalat *Betsolt*, såsom det av brodern skrevs först, ehuru han senare torde ha ändrat det till *Betsholtz*), f. 1774, som var gift med trädgårdsmästaren *Conrad Hector* (om vilken se första grenen, 2.), f. 1777, † 184(3), vadan löjtnant *Conrad B.* var kusin med fadern, *Carl Magnus Hector* (Första grenen, 2, son) † 1883, till de släktmedlemmar *Hector*, som enligt släktkalendern antagit namnet *Betzholtz* (Första grenen, 2. (2), (3), (4)). Löjtnantens fader *Gustav* och nyssnämnda fru *Hector*, född *Bezold*, voro barn av en till Sverge från Nürnberg invandrad bildhuggare *Gustav Bezold* och hans hustru *Stina Borg*. (Av en sydtysk släkt *von Bezold* nämnas från nyare tid tre medlemmar i Nordisk Familjebok, uppl. 2). Löjtnanten hade sålunda svensk härstamning både på möderne och fars möderne.

Tandläkaren *Frithiof Hector* i Landskrona, från vilken jag fått uppgifterna om löjtnant Betzholtz' farföräldrar, har meddelat mig, att redan löjtnantens kusin den ovannämnda *Carl Magnus Hector* (fadern till de tre syskonen (*Hector*) *Betzholtz*), som länge överlevde sin berömde kusin löjtnanten, på gamla dagar antog dennes namn »väl under intrycket av glansen från dennes hjältedater». Genom förfrågningar, föranledda av att två personer med namnet *Betzholtz* stå upptagna i Stockholmstelefons Abonnentförteckning 1920, har jag erfarit, att löjtnantens släktnamn fortlever ännu utanför släkten *Hector*. Från en bror (halvbror?) till honom vid namn *Gustaf Betsholtz*, som var skomakare och hade åtta barn, härstamma nämligen dessa i Stockholm boende personer med detta tillnamn (skrivet — tz —), dels en son, *Viktor B.*, f. 1854, maskinist, med två döttrar, dels en den senares brorson, *John B.*, glasblåsare, dessutom några till Amerikas Förenta Stater utvandrade.

Från Boo socken har meddelats mig, att där en släkt *Betsholtz* lever, som härstammar från backstugusittaren *Gustaf Betsholtz*, f. 8/6 1818, vilken, enligt en gammal anteckning, uppgives vara »naturlig» son till den samma år som ogift bortflyttade trädgårdsmästaren *Gustav Betsholt* (*Betsholtz*), löjtnantens fader.

Till släktgrenen *Betzholtz* av släkten *Hector* kan den ändring anmärkas, som skett då disponent *Conrad Mathias Betzholtz* (Första grenen, 2. (4)) förra hösten tog avsked från sin befattning som disponent för Hvens Tegelbruksaktiebolag och nu är bosatt i Landskrona.

Av ovanstående synes, att strängt taget de medlemmar av släkten *Hector*, som antagit släktnamnet *Betzholtz*, borde upptagas under en släkt (*Bezold*), *Betsholt*, *Betsholtz*, *Betzholtz*. (Nu står vid det sista släktnamnet i den alfabetiska ordningen endast hänvisning till släkten *Hector*, vilket emellertid kan av praktiska skäl försvaras).

Ett tydligt förbiseende är det, då under släkten *Lidman* förf. Sven L. uppges ha sitt fjärde barn, en dotter, f. 19/10 1920, i sitt 1:a gifte. Då hans första äktenskap upplöstes 22/11 1917 och hustrun gifte om sig, 15/12 1919, och han själv gifte sig andra gången 18/1 1920, är det uppenbart, att denna dotter är barn i hans 2:a gifte. För övrigt kan anmärkas, att denna dotter ej alls borde stå upptagen, ty hon dog

några dagar efter födelsen. I sammanhang härmed kan påpekas det olämpliga i, att denna Sven Lidmans första hustrus äktenskap med S. L. ej omtalas under hennes egen släkt, ehuru hon hade tre ännu levande barn däri, utan blott hennes nya, 2:a gifte anföres. — I flera fall, då en kvinna är gift 2 gånger, omtalas ej, vem hon första gången var gift med, vilket förefaller vara en brist, som kan leda till besvärliga dentifieringsförsök för forskaren. Ett önskemål synes böra vara, att alla äktenskap anföras, såsom t. ex. sker i Adelns ättartavlor.

Till släkten *Sebell* kan anmärkas, att vid 1. *Clara Armida Pauline* bör stå: fru. Hon har nämligen varit gift (1868 ¹/₁₁—1870) med med. lic. *Adolf Ludvig Nordström*, f. 1838, †, prov.-läkare slutligen i Växjö distr. (avsked därifr. med pension 1899), i dennes första gifte.

Av intresse är uppgiften, att den rent svenska släkten *Odelberg* från Västmanland, som ej äger känt samband med Enskedesläkten, härstammar från en rusthållare, som själv red för rusthållet i slutet av 1500-talet, av ålder haft ett vapen med bl. a. en avsutten ryttare till sköldemärke och en adlig krona ovanpå skölden. Det är väl givet att här ett »borgerligt» vapen föreligger. Borgerliga vapen äro väl ock de, som ägas av de från Tyskland härstammande släkterna *Leffler* (*Georg L:s* släkt) och *Olbers*.

Porträtterna i denna årgång äro tolv, bland dem flera av aktuellt intresse, kabinettssekreteraren envoyén *Wollmar Boström*, fröken *Elsa Brändström* (som ej bär några av sina fjorton medaljer på sig), riksarkivarien *Sam Clason*, byggnadsrådet *Sigurd Curman*, fil. doktor *Gustaf Ekman* (præses i den nybildade Ingenjörvetenskapsakademien), grosshandlaren *Lorens Faxe*, sekreteraren i Socialstyrelsen *Hugo Heyman*, den nya chefen för lantbruksstyrelsen generaldirektör *Erik Insulander*, förste livmedikus *Oscar Olin*, intendenten *Nils Personne*, godsägaren *Gustaf Sederholm*, överdirektören *Sven Wingquist*.

Om den stora dödligheten under de två sista åren vittnar dödslistan, som upptager ej mindre än 64 sidor. Förteckningen över i släkterna ingifta slutar arbetet.

Den stora omsorg och möda, ett arbete som detta kräver, kan lätt inses. Vi hoppas genom de framställda önskemålen icke ha lagt sten på börda. Ett av dem är dock kanske för betungande för att kunna genomföras. Då jag här tillåtit mig att lämna några små rättelser till uppgiften i Kalendern, bör det sägas ifrån, att det i flera fall är fråga om detaljer, som Släktkalenderns utgivare, i saknad av underrättelser från släktmedlemmarna, ej kunnat ha kännedom om. I ett och annat fall förstår jag väl att redaktören varit bunden av uttalade önskningar från ifrågavarande släkt.

Man finner i detta omsorgsfulla arbete endast undantagsvis något tryckfel. Vi ha emellertid fäst oss vid ett som ser litet förvillande ut: å s. 64 står g för q i förkortningen för guldmedaljen I(llis) q(uorum) m(eruere) l(abores); å s. 529, r. 4 nedifr. står *v* för *u*, vilket också verkar en smula förbryllande (jfr s. III, sista raden, samt namnteckningen under porträttet).

Härmed vare detta förträffliga arbete av den högt förtjänte genealogiske forskaren till det bästa anbefallt hos denna tidskrifts läsare. Må

de genom att förskaffa sig detsamma icke blott bereda sig en för var och en med historiskt sinne och kulturellt intresse begåvad person underhållande och lärorik läsning utan ock bidraga till att nya årgångar allt efter vart annat må kunna utkomma av denna bok till beredande av en allt mera ingående kännedom om huvudsakligen de övre och mellersta svenska samhällslagrens sammansättning under tidernas lopp och i synnerhet i nutiden.

Djursholm 1920—21.

L. Fr. Läffler.

Stamtavla över släkten Hofverberg utarbetad av *Ellen Hofverberg*. Söderhamn 1920. 29 s.

Efter Hofverberget i Bergs socken i Jämtland antogo barnen till kyrkoherden Johannes Sigvardi († 1676) namnet Hofverberg. Med dennes söner Salomon och Johannes delade sig släkten i en norrländsk och en skånsk gren. Om den förra må antecknas en märklig händelse, då i en familj år 1859 föddes fyrlingar, av vilka 3 nådde mogen ålder. Inom den senare grenen sutto från 1715 till 1883 fyra generationer son efter far såsom välbeställda kyrkoherdar i Barsebäck i Skåne.

Släkten har förut varit behandlad i tryck af C. O. Ahlström i *Norrländska Slägter* 1890—1892. Man hade därför kunnat vänta, att utgivarinnan tillgodogjort sig senare utgiven personhistorisk litteratur, men så synes ej vara fallet. Åtminstone förefaller det anmälaren, som om exempelvis arbeten av Sjöström, Samzelius och Ekstrand ej beaktats. Till släkten torde även få räknas kornetten vid Upplands femmän: kavalleriregemente Anders Hofwerbergh, f. omkr. 1692 i Skåne. Kanske var han son till prosten Johannes H. i Malmö eller till regementspredikanten Christian H., i vilket senare fall han dock ej kan vara född senare än 1691.

G. I.

Finländsk släktkalender I 1920 utg. av *Folke Landgren*. Helsingfors 1920. (8), 238 s. — 35 FMk.

Efter förebild av Elgenstiernas »Svenska Släktkalendern» lämnas här för Finlands vidkommande ett uppslagsverk över ofrälse kultursläkter till ett antal av 68, av vilka 26 förut icke funnits publicerade i något genealogiskt verk. Trettiofyra av släkterna hava visserligen tidigare behandlats av Bergholm i »Sukukirja», men då detta arbete utkom för omkring 30 år sedan och för den svenska publiken är så gott som otillgängligt, har utgivaren ansett sig böra intaga flera av dess släkter, vilka i en del fall genom nyare forskningar kunnat beriktigas.

Bland i kalendern upptagna släkter böra först antecknas i Finland levande men å Finlands riddarhus icke immatrikulerade grenar av svenska adliga ätterna Breitholtz och Söderhjelm. Från Sverige hava även över-

flyttat släkterna Bergbom, Bremer, Dahlström, Elmgren, Freudenthal, Kihlman, Leopold (?), Möller, Mörne, Runeberg, Sederholm, Thomé, Tollander, Wilskman och Öhrnberg. Av flera av dessa finnas som bekant fortfarande ättlingar i Sverige.

Utgivaren hoppas kunna fortsätta arbetet »i den mån allmänhetens intresse för företaget visar motivera en sådan fortsättning». I denna förhoppning förena sig även genealogiens vänner i Sverige, vilka haft upprepade tillfällen att glädja sig åt det nuvarande livaktiga genealogiska forskningsarbetet i Finland.

G. I.

Smärre meddelanden.

Docenten i psykiatri vid Karolinska institutet Viktor Wigert har i en studie över *Erik XIV* (Sthlm, H. Gebers förl. 1920. 198 s., 11 pl. — 16 kr.) sökt från modern psykiatrisk ståndpunkt belysa den olycklige konungens karaktär och sinnessjukdom. Efter att i ett inledande kapitel ha tecknat de personliga förutsättningarna skildrar förf. de under åren 1563—66 framträdande första symptomen och dessas gradvisa stegring till det katastrofala utbrottet i maj 1567 (Sturemorden), det härpå följande depressionstillståndet, den med år 1568 inträdande förbättringen samt slutligen fängelsetiden med dess olika faser av psykosens utveckling intill dramats slut den 26 febr. 1577. I ett avslutande kapitel, 'Diagnos och etiologi', diskuteras sjukdomsorsakerna, bland vilka frågan om herediteten givetvis ägnas största uppmärksamheten på samma gång som den tilldrar sig största intresset.

Om *arten* av Eriks psykos hyser förf. ej den ringaste tvekan. I det sista stadiet är den 'en kliniskt sett tämligen banal form av *dementia præcox*', och alla sjukdomens tidigare stadier 'måste hänföras till denna med de mest brokiga symptombilder förlöpande sjukdom'. Bland de egenskaper hos Erik XIV, som stodo i närmaste samband med denna, framhöllos på sin tid av Ahlqvist i främsta rummet konungens vällustighet och hans misstänksamhet, och som den egentliga orsaken betecknar A. 'utan tvivel' det nedärvda anlaget. I likhet med de flesta av Eriks historieskrivare förfäktar A. vidare den åsikten, att den ärftliga belastningen härrörde från konungens möderne: 'drottning Katarinas av Saxen-Lauenburg misstänksamma och ofta djupt melankoliska karaktär omtalas så tydligt av samtiden, att något tvivel härom ej kan uppstå'. Vad beträffar de två nämnda sekundära orsakerna, så framhåller även W. misstänksamheten som ett konstitutionellt drag i Eriks väsen, vars paranoida karaktär tog sig uttryck i sjukdomens första symptom som 'hänsyftnings'- och förföljelseidéer. Däremot tillmäter han icke de sexuella vidlyftigheterna någon betydelse som bidragande orsak till psykosen. Av exogena (yttre) faktorer synes han blott i alkoholmissbruket se en faktor, som icke helt kan lämnas ur räkningen. Beträffande herediteten sammanfattar förf. resultaten av sin undersökning därhän, att någon grövre psykopatisk belastning från mödernet hittills icke kunnat uppvisas. Vill man antaga, att Eriks sjukdom stod på heriditär grund, vilket icke är *absolut* nödvändigt, så måste man hålla sig till fädernesidan, och förf. påpekar här en hittills föga beaktad omständighet, näm-

ligen att den ävenledes sinnessjuke hertig Magnus — han led liksom Erik av dementia præcox — hade Vasablodet gemensamt med den sistnämnde, under det att det hos denne var blandat med Sachsen-Lauenburgskt, hos Magnus med leijonhufvudskt blod. Inverkade det lauenburgska lynnet måhända icke förmånligt på avkomman — i ett tillägg till korrekturet anför förf. ett par fall av sinnessjukdom i 5:e och 6:e generationerna uppåt men synes icke tillmäta dessa någon avgörande betydelse — så kunde ej blandningen med det såvitt känt sunda leijonhufvudska blodet förebygga sinnessjukdom i nästa generation.

Förf. har för sin studie begagnat sig av en omfattande historisk litteratur och, som det synes, samvetsgrant utnyttjat densamma. I främsta rummet har han naturligen studerat de från Erik XIV själv härrörande dokumenten, dagböcker, anteckningarna i Sabellicus' Opera och Stadii Ephemerides m. m. Av de i de sistnämnda förekommande egendomliga namnlängderna meddelas i olika grupper klassificerade serier såsom illustrerande sjukdomens sista stadium — »ett typiskt schizophrent demenstillstånd med stereotypier, autism och fantastiska megalomana tankevillor.»

I sitt förord anhåller förf. om överseende med sitt lekmannaskap på historiens område och betonar, att för uppgiftens fullt tillfredsställande lösning skulle krävas såväl historisk som medicinsk, spec. psykiatrisk sakkunskap och skolning. Att en modernt skolad fackman på det sistnämnda området gjort den olycklige konungens intressanta personlighet till föremål för en sakkunnig studie måste emellertid hälsas med tillfredsställelse, så mycket mer som hans arbete erbjuder en både intressant och instruktiv läsning med framträdande stilistiska förtjänster.

I Arnö kyrka (Upps. län, Trögds hd) finnes en bland undanställt skräp påträffad och numera under riksarkivariens tillsyn restaurerad gammal tavla, föreställande en präst omgiven av sin hustru samt söner och döttrar. Med ledning av en inskrift å tavlan, kyrkoböcker och andra handlingar har professor O. E. Arenander lyckats identifiera de avbildade personerna och framlägger i en liten skrift, *Petrus Matthiae Roslagius' släktkrönika* (Enköping 1921. 9, (1) s.) resultatet av sin undersökning. Han har genom denna kunnat komplettara de kortfattade uppgifter om Petrus Matthiæ, som återfinnas i ärkestiftets herdaminne, Strickers Fata templi Riddarholmensis och Rothliebs beskrivning om Riddarholmskyrkan, samt uppställa en släktledning, av vilken framgår, att Petrus Matthiæ sonson Christian († 1737) är stamfader för den nu levande upplandssläkten Arenander.

Under titeln *Blad ur Härnösands historia* (Härnösand 1919. 80, (1) s. — Kr. 4:75) har rektor Gottfrid Kallstenius i något överarbetad och utvidgad form sammanfört ett antal tidningsartiklar, som framgått ur forskningar bl. a. i kammararkivet. Det lilla arbetet ger trots det begränsade utrymmet i väl avvägd, lättläst form flera väsentliga drag ur den gamla handels- och lärdomsstadens historia. Av direkt personhistoriskt intresse äro endast spridda uppgifter och notiser.

En historisk-typografisk skildring med starka personhistoriska inslag

erbjuder skriftställaren Pehr Johnssons *Anteckningar om Knislinge socken i Kristianstads län* (Trälleborg, utgivarens förlag, 1920. 142, (1) s.) Boken skildrar med en ganska mångsidig indelning olika sidor av socknens liv i äldre och nyare tid. Utan att djupare, intränga i de orsakssammanhang, som bestämt bygdens öden, lämnar författaren inom ett begränsat utrymme ganska rikhaltiga uppgifter och återger underhållande nog både hembygdsminnen och frukter av en ganska framgångsrik ehuru till synes litet tillfällig arkivforskning.

Med ett tredje häfte har Lars Hämgren fullföljt sin i årgången 1918—19, s. 214 omnämnda hembygdsskildring *Ölme. Historik, biografier, bilder m. m.* (Ölme, utgivarens förlag, 1920. 112 s.). Liksom i de föregående häftena anknytas till topografiska och historiska notiser för varje gård ingående upplysningar om nuvarande och närmast föregående generation. Den pietet, som talar från varje sida i den nu avslutade lilla skriften, har helt visst nått sitt mål. Lars Lämgrens konstlösa skildringar ha bevarat en bild, som eftervärlden vanligtvis förgäves söker återkalla.

Ett bidrag till skånsk hembygdsforskning föreligger i dr Helge Roséns till red. insända lilla skrift *Från Bosgården och Tuvefäladen. Folkminnen från några bondgårdar i Reslöv och Norrvidinge i Skåne under senare hälften av 1800-talet* (Lund, Gleerupska univ.-bokh. 1920. 108, (1) s. — Kr. 2:50), utgörande en på muntlig tradition inom ett fåtal i Reslöv eller angränsande församlingar sedan länge bofasta släkter grundad samling uppteckningar om varjehanda bygdelivets yttre och inre förhållanden såsom byordning, bondgårdens utseende, familjehändelser från födelse och dop till begravning, årsfester, religiösa och kyrkliga förhållanden, vidskepelse, sägner, folkliga ord och uttryck, visor och rim m. m. Något speciellt personhistoriskt material ingår icke i samlingen.

Sveriges industrialisering är otvivelaktigt det märkligaste inslaget i de senaste decenniernas historia — men också det, som det är svårast att vinna en översikt över. I någon mån tillgodosedd är den statistiska framställningen av den genomgripande förskjutning, landets alla förhållanden undergått i samband med den industriella revolutionen, och för dennas återspegling i de politiska brytningarna hopar sig i varje fall materialet i riksdags- och kommittétryck, i dagsskrifter och i den periodiska litteraturen. Vida mörkare te sig utsikterna, när man tänker på det materiella arbetets personhistoria. Dess ledare ha undanskymts genom den vidsträckta decentralisering, som är den fria kapitalistiska produktionsordningens särmärke, och genom de tekniska eller finansiella vardagsmödornas föga fantasifängslande art. Fäster framgången uppmärksamheten på något namn, blir det därjämte i regel rikedomens glans eller medborgeliga och politiska förtjänster, som i biografier och minnesrunor fånga uppmärksamheten.

Det måste därför hälsas med tillfredsställelse, att det Gleerupska förlaget inlett sin nystartade serie »Skåningar» med en levnadsteckning över en känd affärs- och industriman, *Konsul N. Persson* (Lund 1919.

138 s., 1 portr. — Kr. 2:75), och att arbetets författare redaktör Karl Hjalmar Lundgren vinnlagt sig om att låta den skildrades stora insatser i näringslivet dominera hans biografi lika väl som hans dagars mödor. Det är som bekant Hälsingborgs storindustris uppkomst och första utveckling, som tagit gestalt i N. Persson. Han skapade den första superfosfatfabriken i landet, vilken fann sin rätta marknad i Skånes just då till rationella metoder övergående jordbruk och därför växte sig stark. Hans verk var också den storslaget tänkta regressiva integration, som fyllde superfosfatfabrikens råvarubehov från de norska kopparfjällen och återigen i sin ordning ledde till skapandet av Hälsingborgs berömda kopparverk. Någon mera inträngande framställning av de nationalekonomiska förutsättningarna och följderna av konsul Perssons livsverk ger redaktör Lundgren ej, men han skildrar klart och livligt de ovannämnda och andra av den verksamme industrimannen ledda företag. Sympatisk och intressefängslande är teckningen av konsul Perssons ledande insatser i Hälsingborgs kommunala utveckling. Boken avslutas genom en om personliga intryck vittnande karakteristik av den expansive, viljekraftige och verksamhetslystne mannen.

Av studenter vid Högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm 1890 har utgivits en minnnesbok (Sthlm, Iv. Hæggströms boktr.-a.-b. 1920. 46 s. Tr. i 50 numr. ex.) till hugfästande av 30-årsjubileet av studentexamen, innehållande korta biografier, porträtt från studenttiden och nuvarande tid samt en av Karl Löfström författad inledning om skolans traditioner från Stockholms äldsta tider. Som en »kuriositet» har medtagits en förteckning på abiturienternas ämnesval vid uppsatsen i modersmålet. Utom studentporträtten meddelas även en gruppbild av lärarkollegiet år 1890 samt avbildningar av den nuv. skolbyggnaden, Klara skola, »Storskolan» vid Skärgårdsgatan och Stockholms gymnasium på Riddarholmen.

I den som festskrift till riksantikvarien Bernhard Salin på 60-årsdagen utgivna årg. 1921 av *Fataburen* skriver Hedvig Boivie om Några svenska lut- och fiolmakare under 1700-talet, Gustaf Upmark om Arboga guldsmedsämbete, ett bidrag till kännedomen om svensk hantverksorganisation och Arvid Bæckström om Stockholms stolmakareämbetes historia 1664—1846.

Bland Kungl. bibliotekets handskriftsaccessioner år 1920 förtjäna ett antal brevsamlingar ett omnämnande i denna tidskrift. Av f. d. distriktschefen S. V. Munthe m. fl. personer ha överlämnats 235 brev (1843—79) från *Jenny Lind* till hennes förmyndare hovrättsrådet Henrik Mathias Munthe († 1880); då de i höstas gjorts till föremål för omnämnande i pressen skall här ej närmare ingås på deras innehåll. Breven äro tillgängliga för allmänheten endast med riksbibliotekariens särskilda begivande, och detta fordras även för deras offentliggörande. Genom köp har förvärvats artisten *Robert Haglunds* autografsamling, omfattande ett stort antal brev från huvudsakligen svenska bildande konstnärer och författare, med vilka H. i sin egenskap av styrelseledamot av Konstnärs-

klubben och mångårig redaktör av deras publikation »Jul» stått i skriftlig beröring. Som gåva av redaktör Valfr. Spångberg har mottagits *S. A. Hedins* brevsamling (1,315 brev), som dock icke före 1930 får göras tillgänglig för allmänheten. Någon större korrespondens med mera betydande politiska personligheter inrymmer samlingen icke. Vidare ha genom gåva av konsul Sven Lagerberg förvärvats kammarherre *Magnus Lagerbergs* efterlämnade papper, nästan uteslutande brev och autografer, nämligen: brev till Lagerberg från olika personer under åren 1862—1920 (nära 1,500 st.), brevväxling mellan L. och Gustaf prins av Vasa, brev till L. från kungl. och furstliga personer, bl. a. drottning Carola av Sachsen, brev till riksrådet frih. Carl Lagerberg från hans svärfader ryttm. Jacob Danckwardt-Lillieström (1746—55), huvudsakligen avhandlande ekonomiska angelägenheter, från hans svärmoder friherrinnan Hedvig D.-L., f. Thegner m. fl. Breven till Lagerberg, som komplettera en tidigare donation, avhandla i stor utsträckning numismatiska frågor, så framför allt de talrika breven från riksheraldikern Aug. Vilh. Stjernstedt, från Fritz Läffler, Axel Wahlstedt m. fl. Av allmännare intressse äro breven från f. generaldir. Alfred Lagerheim och Sven Hedin, under det att den stora mängden brev från Carl Forsstrand, breven från Gustaf Cederström o. a. äro av privat och intim karaktär och endast med donators medgivande få utlämnas till allmänheten. Bland övriga gåvor märkas brev och papper rör. utgivandet av *Geijers* och *Afzelius*' svenska folkvisor, brev och papper rör. överdomaren *Abraham Fornander* († 1887) och hans vistelse på Havaii, brev från *Gustaf A. Peyron* till Joh. Dan. Burenstam (1806—08), tvenne brev från *Carl Snoilsky* till prof. Osc. Quensel m. m. Samtliga brev ha under året ordnats och registrerats.

F. d. förste arkivarien i riksarkivet Per Sondén har i Sv. Dagbladet d. 7/1 1921 under rubriken *En släktrelikernas samlingsplats* utvecklat ett program för en tilltänkt institution med uppgift att tillvaratag de svenska ofrälse släkternas gemensamma genealogiska, personhistoriska, arkivaliska, kulturella och (i viss mån) ekonomiska intressen. Idén till ett dylikt »rikssläktarkiv» säger sig artikelförf. hava fått vid ordnandet av åtskilliga i riksarkivet förvarade privata arkiv, i vilka förefunnits en hel del familjepapper, som egentligen icke tillhörde riksarkivets intressesfär men som utmärkt skulle försvara sin plats i en institution av ovan antydd art. Under det att i riksarkivet dessa papper i många fall aldrig komma till användning av den anledning, att flertalet av dem, för vilka de skulle kunna hava betydelse, icke har en aning om deras befintlighet därstädes, skulle det falla sig helt naturligt att söka släktuppgifter i en dylik för tillvaratagandet av familjepapper avsedd institution, så mycket mer som varje inregistrerad släkt själv borde veta om arkivaliernas därvaro. För riksarkivet skulle släktarkivets tillkomst medföra en avsevärd lättnad i fråga om tjänstemännens nu ganska ofta förekommande arbete med släktutredningar. — Förslagställaren vill emellertid icke hava den åsyftade institutionen inskränkt till att omfatta endast släkternas *skriftliga* kvarlåtenskap. Även *kulturella* släktminnen sådana som familjereliker av olika slag, i främsta rummet porträtt men även diverse före-

mål, som av en eller annan anledning kunna ha affektionsvärde för släkten i fråga, skulle där finna en samlingsplats. Naturligtvis skulle såväl arkivalier som museiföremål tillhöra varje särskild släkt och icke böra på något sätt sammanblandas. Hela institutionens grundval måste därför vara släktföreningar sådana som redan finnas flera i vårt land. Dessa släktföreningar skulle äga fullkomlig dispositionsrätt över de samlingar, som de deponerat i »stamhuset». För medlemskap i släktföreningarna behövde icke gemensamt tillnamn utan gemensam härstamning vara utslagsgivande, och det vore ej heller nödvändigt, att alla eller ens de flesta medlemmarna av en släkt läte inregistrera sig i »stamhuset» såsom släktförening, då en enda familj till en början vore tillräcklig. För att tillgodose för föreningarnas sammanhållning nödvändiga omkostnader borde varje i stamhuset inregistrerad släkt däri deponera en större eller mindre kassa. Samtliga släktkassorna skulle förvaltas av stamhusets styrelse, vilken även skulle hava att mottaga och enligt släktens föreskrift förvalta till detsamma givna donationer. Institutionen i dess helhet skulle sålunda omfatta en arkivalisk avdelning, en museiavdelning och en ekonomisk avdelning.

I (dansk) Personalhistorisk Tidsskrift, R. 7, Bd 4, H. 1 (1919) skriver arkivarien E. A. Thomle om en svensk äventyrerska i Norge på 1760-talet, vars identitet det icke lyckats att fastställa. Hon uppträdde till en början i mansdräkt och utgav sig för kronprins av Sverige men befanns sedermera 'være Fruentimmer' och kallade sig än Stina Friedrichsdatter, än Gemerence (Friderica) Gyldencrone, än utgav hon sig för en dotter av generalmajoren greve Claës Ekeblad i Sverige. Hennes uppträdande föranledde t. o. m. ett diplomatiskt ingripande från svensk sida, i det svenske ministern i Köpenhamn Johan Vilhelm Sprengtporten den 9 okt. 1765 begärde utlämnandet av en svensk undersåte, arresterad i Sverige under namn av Ekelöf men som hette Anna Friedrichsdotter, var född i Småland och åtalad för några grova förbrytelser. Denna begäran beviljades av konungen, och arresteringsorder avsändes till vederbörande i Norge, men något resultat av de nu följande åtgärderna att infånga fågeln hördes aldrig av. »Imidlertid», slutar förf., »kunde det dog have sin Interesse at bringe paa det Rene hvem hun var og hvad hun egentlig havde gjort.»

Dansk Adelsforbund har tillsänt red. sitt medlemsblad, *Dansk Adelsblad*, för 1920, bestående av 12 häften. I n:r 6—8 dryftas förbundets av nuvarande tidsförhållanden betingade uppgifter, av vilka som den främsta framhålles nödvändigheten av att för den adliga ungdomen öppna förvärvsmöjligheter på näringslivets område. För ernåendet av detta mål fordras samverkan mellan adelns tvenne grupper, storgodsägarna och ämbetsmannaadeln, och protektion av de medlemmar av högadeln, som intaga representativa poster inom styrelserna för de stora aktiebolagen, bankerna, rederierna o. s. v. — I H. 10 av årg. uppdrages en jämförelse mellan adelsförbundens verksamhet i Danmark och Sverige och framställes som efterföljansvärt mönster det svenska adelsförbundets (i »Arte et Marte» 1919 meddelade) program för sin verksamhet på olika områden.

Av den i Hamburg utgivna *Zeitschrift der Zentralstelle für niedersächsische Familiengeschichte* ha utkommit och tillsänts red. årg. 1: H. 1—12 och årg. 2: H. 1—9 (1919, 20). Bland förekommande artiklar må några av mera allmänt intresse anföras: Die Bedeutung der Kunstdenkmäler für die Familienforschung av Fr. Bonhoff, Pflege der Ahnen- und Familienforschung in ihrer Bedeutung für die Zukunft des deutschen Volkes av Martha Martius och Genealogisches aus der deutschen Landes- und Reichsgesetzgebung von 1919 av G. Westberg. Tidskriften finnes tillgänglig på Kungl. biblioteket.

Förlaget C. A. Starke, Görlitz, (Verlag für Sippenforschung und Wappenkunde) har börjat utge en *Deutscher Wappenkalender*, vars 1:a nummer (1920) tillsänts red. I kalendern skola år för år intagas avbildningar av alla för tysk historia betydande personers vapen jämte kortfattade genealogiska upplysningar. Början göres med 12 av världskrigets märkesmän, Hindenburg, von der Goltz, Bothmer, Mackensen, Ludendorff, Lüttwitz, von Spee, Beseler, Emmich, Below, Lettow-Vorbeck, Zeppelin. Vapnen äro ritade av 'Deutcher Herolds' heraldiker G. A. Closs och texten författad av regeringsrådet, medlemmen av Preuss. Heroldsamt dr Bernhard Koerner. — Samma förlag förbereder en *Handbuch der Heroldskunst*, förf. av nyssnämnda dr Koerner och innehållande vetenskapliga bidrag till tolkningen av bomärken, vapen o. s. v. jämte språk- och kulturhistoriska exkurser, av förf. själv tecknade vapen m. m. Bokens omfång beräknas till c:a 800 sidor text och 200 vapenplanscher.

Notiser.

Personhistoriska samfundets årsmöte 1921

hölls den 22 april å Strand hotell i Stockholm under ordförandeskap av arkivrådet J. A. Almquist. Sedan revisionsberättelsen för 1920 upplästs, beviljades styrelsen ansvarsfrihet. Till ledamöter av styrelsen återvaldes arkivrådet Almquist, greve Adam Lewenhaupt, professor Sven Tunberg, direktör Govert Indebetou och dr Sune Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet återvaldes arkivrådet Almquist, friherre R. Cederström, förste postexpeditören G. Elgenstierna, förste arkivarien B. Boëthius och dr Hildebrand. Till revisorer omvaldes kamrer A. Dandenell och hovrättsrådet F. W. Grönwall med kapten A. Pålman som suppleant.

Föredrag hölls av fil. dr Sune Ambrosiani om *Vattenstämplar i svenskt papper*, beledsagat av en serie intressanta scioptikonbilder. Efter föredraget vidtog sexa och samkväm.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1919:

Debet.

Behållning från år 1918		3,515: 86
Inkomster år 1919:		
Årsavgifter	4,883: 44	
Avgifter av ständiga ledamöter	800: —	
Lagerförsäljning	1,339: 93	
Gåva	1,000: —	
Räntor	306: 77	8,330: 14
	Summa	11,846: —

Kredit.

Utgifter år 1919:		
Trycknings- och illustrationskostnader	5,940: 85	
Uppbörds- och distributionskostnader	692: 18	
Arvoden	1,499: 40	8,132: 43
Behållning till år 1920		3,713: 57
	Summa	11,846: —

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1920:

Debet.

Behållning från år 1919		3,713: 57
Inkomster år 1920:		
Årsavgifter	6,514: 36	
Lagerförsäljning	328: 65	
Räntor	302: 71	7,145: 72
Summa		10,859: 29

Kredit.

Utgifter år 1920:		
Trycknings- och illustrationskostnader	2,408: 35	
Uppbörds- och distributionskostnader	476: 13	
Arvoden	1,559: 96	4,444: 44
Behållning till år 1921		6,414: 85
Summa		10,859: 29

Frågor.

Porträtt önskas av följande ledamöter i Konungens Högsta Domstol:
v. Ackern, C. H. (1749—1832), borgmästare i Norrköping.
Ahnger, C. J. (1740—1791), lagman.
v. Böhnen, C. L. (1729—1796), hovrättsråd.
Evelius, J. (1733—1803), hovrättsråd.
Georgii, P. E. (1759—1808), landshövding.
Hallenborg, C. A. (1737—1803), president.
Herlin, J. W. (1738—1797), hovrättsråd.
Hisinger, C. (1738—1805), v. president.
Hoffgardh, C. (1745—1791), lagman.
Iserhjelm C. J. (1761—1817), justitieråd.
Juslén, Pehr, (1738—1794), revisionssekreterare.
Jusleen, Fredrik (1750—1803), hovrättsråd.
v. Köhler, A. J. (1746—1831), v. president.
Lundeberg, A. L. (1743—1823), statssekreterare.
af Låstbom, Herman, (1742—1811), landshövding.
Lönnrot, E. M. (1754—1796), assessor.
Malmerfeldt, O. (1733—1806), generalauditör.
Norell, C. J. (1729—1803), hovrättsråd.
Oxenstjerna, A. Fr. (1753—1841), hovrättsråd.
Posse, G. M. (1737—1827), v. president.
Rogberg, J. (1745—1804), lagman.
Sebenius, S. (1743—1823), lagman.
Smaleen, J. (1752—1810), lagman.
Stockenberg, J. (1741—1807), lagman.
Taube, E. F. (1759—1797), hovrättsråd.
Walleen, E. (1734—1818), v. president.
Widegren, C. F. (1736—1803), borgmästare i Malmö.
Wåhlin, A. (1745—1809), justitieråd.
Ziervogel, C. (1740—1825), justitieråd.

Birger Wedberg.
Justitieråd
Skeppareg. 58 III. *Sthlm Ö.-Dj.*

Beriktigande.

I Personhistorisk tidskrift 1920 h. 4, sid. 209, not 2 yttrar auditör E. Kock på tal om Nicolaus Chesnecopherus' moder:

»Tor Berg synes av sin monografi om Johan Skytte (Sthlm 1920), sid. 276, not 59 att döma ha erhållit anvisning å Liber causarum, vol. 13, samt även antaga identitet mellan Ingegärd och Ingrid.»

Då denna en smula dunkla formulering lätt skulle kunna tolkas så, att jag begagnat mig av auditör Kocks forskningar utan att citera honom, ber jag att rörande auditör Kocks och min befattning med Liber causarum vol. 13 få meddela

1) att jag enligt riksarkivets forskardiarium den 29 april 1919 lånade Liber causarum vol. 13, vilket skedde utan föregående »anvisning»,

2) att auditör Kock enligt samma diarium lånade sagda volym den 4 juli 1919,

3) att namnen i de av auditör Kock ur Liber causarum vol. 13 beställda avskrifterna av de bokförteckningar, som publicerats i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1920, h. 3—4, i januari månad 1920 tolkades av fröken A. Quensel, amanuensen S. Bendixon och mig samt att nämnda avskrifter enligt riksarkivets avskriftdiarium den 21 januari 1920 försändes till auditör Kock.

Stockholm den 7 mars 1921.

Tor Berg.

Insända böcker.

Från P. A. Norstedt & Söner:

LINDEBERG, HJ., Prinsen av Wasa. Hans levnad och samtid. Minnesteckning. Sthlm 1921. 287 s., talr. illustr. — 12 kr.

Från Söderström & Co., Helsingfors:

LANDGREN, FOLKE, Finländsk släktkalender. 1. 1920. Utg. Helsingfors 1920. (8), 238 s. — 35 FMk.

Från förf.:

LÄMGREN, LARS, Ölme 1919. Historik. Biografier. Bilder m. m. Utg. D. 3. Kristinehamn, Ansgarii-postens tryckeri-a.-b. 1919. 112 s., talr. portr. i texten.

ROSÉN, HELGE, Från Bosgården och Tuvefäladen. Folkminnen från några bondgårdar i Reslöv och Norrvidinge i Skåne under senare hälften av 1800-talet. Upptecknade. Lund, Gleerupska univ.-bokh. i distr. 1920. 108, (1) s. — Kr. 2: 50.

TOLL, HANS, Konung Sverker den andres drottningar. Särtr. ur Fornvännen 1920, s. 197—206.

Från utg.:

STUDENTER VID HÖGRE LATINLÄROVERKET Å NORRMALM I STOCKHOLM 1890. Biografier och porträtt saml. till 30-årsjubileet. Sthlm, Ivar Hæggströms boktr.-a.-b. 1920. 46 s.

Osignerad miniatyr på papper, troligen av Elias Brenner.
Tillhör friherre G. Åkerhielm, Dylta Bruk.

Från Bendertiden.

Casten Feifs brev till Arvid Horn 1710—12.

Meddelade av **M. Bohnstedt.**

Nedanstående brev, som fordom tillhört Fogelviks arkiv, förvaras nu bland Arvid Horns papper i riksarkivet. Jämte en obetydlig, här utesluten biljett från 1717, utgöra de de enda kända kvarlevorna av Feifs brevväxling med sin förman i kansliet. Av Horns svar ha blott tre koncept i Linköpings stiftsbibliotek och ett i riksarkivet kunnat återfinnas, själva breven däremot synas, liksom i allmänhet alla skrivelser till Feif före 1715, vara spårlöst försvunna.

Om brevskrivarens person torde några data vara av intresse. Han föddes 1661 i Stockholm, där fadern, Peter Feif, var kramhandlare. Modern, Maria Hoff, var dotter till den bekante vinskänken Casten Hoff, Castenhofs skapare. Den unge Feif sattes först i hantverkslära men inträdde 1682 i kansliet, där han genom flit och raskhet arbetade sig fram. Som registrator medföljde han kansliet i fält, adlades 1705, befordrades till expeditionssekreterare och krigsråd och övertog efter Pipers och Hermelins tillfångatagande som statssekreterare och kansliråd hela skötseln av utrikesärendena. 1715 blev han friherre och erhöll samma år den vid kansliets omorganisation 1713 inrättade tjänsten som ombudsråd vid krigsexpeditionen. På denna maktpåliggande post stannade han till 1719, då ämbetet indrogs. Först 1723 utnämndes Feif till president i statskontoret, vilken tjänst han innehade till sin död 1739. Trots att Poltavaolyckan starkt decimerat fältkansliets personal, återupptog det efter ankomsten till Bender med förnyad kraft sin verksamhet. Arbetet fördelades på två statssekreterare, v. Müllern för utrikes, Feif för inrikes ärenden, och en mängd betydelsefulla skrivelser och förordningar sågo dagen under de närmaste åren. Under den ständiga samvaron i Bender tyckes Feif

ha vunnit Karl XII:s förtroende och även fått ett visst inflytande på ärendenas behandling. Sin konung synes han varit uppriktigt tillgiven. I det stundom spända förhållandet mellan Karl och rådet har han intagit en medlande ställning, dock under ständigt betonande av konungens beslutanderätt. Detta gäller i synnerhet rådets åtgärd att utan konungens hörande besätta ledigblivna tjänster. Ehuru förklarlig genom svårigheten att i de brydsamma tiderna och med den osäkra postgången alltid inhämta den avlägsne konungens vilja, uppväckte denna egenmäktighet Karl XII:s stora missnöje. På Feifs inrådan skedde dock snart en ändring i förhållandet. Om övriga, särskildt utrikespolitiska tvistefrågor med rådet, lämna föreliggande brev mindre upplysning. Däremot belyses flerstädes den omdaning av de inrikes förhållandena, som Karl XII under dessa år begynte. Därvid torde den gladlynte, idérike statssekreteraren varit honom en nitisk och ej alldeles betydelselös medhjälpare.

1. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd, præsident, academiæ cantzler och gouverneur gunstige herre.

Til hörsamst följe af eders excellences gunstige befalning genom herr secret: Ehrenstral,[1]) skal iag intet försumma at befordra hwad som til Hans Maj:t ifrån kongl. cancellie collegium inkommer, och ehuruwäl iag aldeles intet har at giöra med de utrikes syslorne, så skal iag dock, då iag därwid är tilstädes, som sällan händer, af alt hierta bijdraga hwad iag förmår til at erhålla Hans Maj:ts nådige approbation öfwer det som wed handen gifwes, hälst emädan iag med al flit söker at styrka Hans Maj:t uti det nådige förtroende som Hans Maj:t har til dess råd, warandes mit förnämsta bekymmer at underhålla en så högnödig harmonie emellan öfwerhet och undersåtare, men iag måste billigt befruckta, at man där hemma lärer hafwa fattat helt andra tankar om mit förhållande, medan iag seer af herr Schmedemans bref,[2]) at man mycket omild har uttydt, det iag för någon tid sedan begiärte efterrättelse om de förändringar, hwilka woro skedde inom de tu åhren, som wij från al correspondence warit afstängde, hafwandes någon arg menniskia därutaf tagit tilfälle, för hwarje handa dess private afseende skul, at utsprida et ryckte, som wore det skedt til den ändan, at Hans Maj:t skulle ändra alt hwad rådet har giordt. Nu kan iag wed min siähls salighet bedyra, at sådant här aldrig är kommit i någons tanka, utan begiärte iag denne efterrättelsen allenast därföre, at wij alle wore nyfikne, efter en så lång tid, at få wetta, hwem af wåre wänner wore döde eller ännu lefde, på det wij intet måtte aldeles wara främmande i fäderneslandet. Och som iag jämwäl seer af et deras excellenciers bref til Hans Maj:t at deras excellencier af et sådant utspridt ryckte, i lika måtto är wordne satte uti de tankar, som skulle Hans Maj:t willia ändra hwad deras excellencier hafwa giordt,[3]) så måste iag billigt befruckta, at deras excellencier i anseende

til ofwan bemälte begiärte efterrättelse, lära beskylla mig därföre, aldenstund det intet lärer wara okunnigt, at iag har begiärt en sådan efterrättelse, medan iag ingen hemlighet däraf har giordt. Och blifwer iag för den skuld förorsakat ödmiukligen at bedia, det täcktes Eders excellence wisa mig den stora gunsten och på den händelsen, betaga deras excellencier den tankan, som skulle iag wara capabel at begå een så fördömmelig gierning, hwaraf många onda efterfölgder skulle förorsakas. Jag brukar den dristigheten at bedia Eders excellence om detta mig så angelägne ährendet, eftersom iag lefwer uti det ödmiuka förtroendet, at Eders excellence mig bäst lärer kienna och nogsamt wetta, at iag intet är af det slagz folket som omgås med intriguer och lätfärdigheter. Om iag wore egen nyttig, så skulle iag för min profit skul, kan ske kunnat haft sådant upsåt med den begiärte efterrättelsen på de skedde förändringarne; men iag tackar Gud därföre, at iag är frij för den skadeliga odygden, utan har iag sat mig fulkomligen före, densamma snarare at utrota, än gifwa andra Hans Maj:tz betiente i det fallet skadelige exempel, lärandes den finna sig mycket bedragen, som menar med penningar något hos mig kunna uträtta.[4])

Det hade warit wäl, om man med första lägenhet hade skickat Hans Maj:t en upsatz på de hemma skedde förändringar, äfwen som Hans Maj:t med deras excellencier strax hafwer communicerat de som här äre skedde, då kan skee större delen här hafva blifwit ogiorde, ehuruväl iag af den mig nu tilsända listan intet finner mer än 4 här bårtgifne tienster, som kunna giöra förändring uti deras excellenciers dispositioner. Hwad hofcantzlers beställningen angår, så lärer Eders excellence dels af Hans Maj:t nådige bref dels af herr etats secreterare von Mullerns[5]) bref, kunna see, hwar före herr Lillienstedt intet blifwer hofcantzler, kunnandes iag försäkra Eders excellence at ingen annan än han det hade blifwit, om han ike emot herr von Mullern uttryckligen sig utlåtit, at han därmed intet wore betient.[6]) Angående Kopparbergz lähn, så hade man ingen annan efterrättelse, än at herr Pär Ribbing[7]) där samma städes wore vice landzhöfding hwilken där om lät giöra ansökning, men fant Hans Maj:t därwid betänkande, och utwalde därtil herr Renstierna bland alla de cammar råd, krigz råd och lagmän som där til nämdes, hwilket intet hade skedt om Hans Maj:t hade haft efterrättelse, at herr Fahlström wore dijtsat.[8]) Funken och Grothusen[9]) wille Hans Maj:t jemte andra härwarande intet gå förbij, hälst emädan Hans Maj:t uti et dess nådige bref förbehölt sig, at sielf tilsättia öfwerstar, lärandes, hwad herr gen: major Düker[10]) anbelangar, Hans Maj:t wäl finna utwägar för honom. aldenstund han aldeles kan giöra sig försäkrat om Hans Maj:t nåd; men hwad herr Gryndel beträffar, så lärer Eders excellence sielf kunna efter tänka, huru nödigt det wil wara, at deras excellencier honom på det bästa sättet recommendera och därwid andrager alla de skiähl som til dess avantage kunna bijbringas.[11]) Gud gifwe, at Eders excellence täcktes wisa mig den gunsten, och låta mig wetta deras excellenciers willie uti de måhl som kunna förefalla uti de inrikes sakerne, så försäkrar iag, at iag alt sådant efter yttersta förmågo skal söka at befordra, åtminstonne lärer det intet wara min skuld, om icke alt skulle reusera, hwilket Eders excellence bäst lärer wetta.

Jag är hierteligt glad, at Hans Maj:t har förordnat herr Schmedman til cantzlij råd, fast iag i förtroende kan berätta Eders excellence at det gik mycket swårt, men iag fruktar, at han ändå intet lärer wara nögd, eftersom Hans Maj:t ingalunda wille låta honom därjemte behålla postwäsendet, utan förordnade strax därtil registratoren Bunge, hwilken länge har tient och är skicklig til at förestå öfwer directeurs beställningen.[12]) Om det hade gått efter min willia, så hade iag heldre blifwit secreterare än avancerat til krigz råd, men det är en wiss period, som man emot sin willia måste passera, om man wil giöra widare framsteg, därföre är det bäst, at i det fallet äfwensom uti alt annat, wara nögd med Gudz skickelse och öfwerhetens nådige willie.[13])

Jag recommenderar mig sluteligen uti Eders excellences höga gunst och ynnest, och skulle det giöra mig hierteligt ond, om iag genom mit förhållande skulle förlora densamma, hwilket iag dock intet wil förmoda, åtminstonne skal det aldrig ske med willia eller upsåt, utan skal iag twert om, aldrig låta något tilfälle gå förbij at wisa det iag med al respeckt och wördnat är

Eders Excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 27 junij
1710

C: Feif

P. S. Jag beer ödmiukligen om förlåtelse, at iag bijfogar hosföljande til hertigen ifrån herr gen. major Daldorf.[14]) Jag har glömt at berätta Eders excellence at Hans Maj:t nådige befalning är, at cancellisten Cederholm skal begifwa til os, när wij komma närmare.[15])

2. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och præsident
gunstige herre.

Twenne Eders excellences gunstige bref af den 11 junij och 16 julij äre med monsieur Silfwercrantz hijt ankomne, iag har och strax aflewererat det til Hans Maj:t som utan twifwel därpå lärer swara, åtminstonne skal iag om swar påminna. Hans Maj:t war rät glad, när iag berättade, at alla menniskior sig däråth hugna, at Eders excellence har blifwit præsident i cantzlij,[1]) och sade därhos, därutaf kan man see, at soldaterne äre skicklige til al ting, hwaraf iag tog tilfälle at remonstrera, huru nödigt och nyttigt det är, at soldaterne lära något i sin ungdom, innan de begifwa sig til det grymma embetet, hwilket Hans Maj:t också gillade. Jag tackar Eders excellence ödmiukligen för den gunstiga omtanka Eders excellence har för den stackars Rönnou, iag har sannerligen intet annat interesse därwed, än at han, som är en skicklig karl, intet må swälta ihiäl, ehuru wäl iag sedermera har hördt, at han intet mera skal wara fallen til historiographi tiensten, än Ausen, och giör Eders excellence fördenskuld et stort barmhertighetz wärk, om Rönnou på något annat sät kunde blifwa hulpen, hwartil han kan wara skicklig och med nytta förrätta Hans Maj:t tienst, och tror iag jämwäl at Hans Maj:t tienst mycket blifwer befordrat, om Eders excellence behagade hielpa Ausen

til något honom anständigare och sedan besättia historiographi beställningen, med en sådan man som riket kan hafwa heder af i framtiden.[2]) Jag har ändtligen warit så lyklig at kunna förmå Hans Maj:t at resolvera för herr Fahlström, hwars fulmackt med denne lägenhet öfwersändes, men huru herr Schmedman skal blifwa förnögd, utom hwad redan skedt är, seer iag ingen utwäg til, medan Hans Maj:t däruti intet lärer giöra någon ändring, men om iag framdeles kan tiena honom til dess widare befordring, skal iag det af alt hierta gierna giöra. Hwad Eders excellence behagar befalla angående doctor Witte och mag. Braun skal iag giöra min flijt at uträtta, enär stifternes vota inkomma, man måste wäl och så wara betänkt at försörja biskopen i Wiborg, som nu är utan tienst.[3]) Huru iag skal kunna tiena herr secreterar Brauner, det wet iag intet, iag har redan tahlt med Hans Maj:t därom, då Hans Maj:t swarade at han omöijeligen kan förestå alla tre tienster tillika, erfordrandes i synnerhet protocollet sin egen man, om det behörigen skal förestås. Jagh wil ännu giöra min flit däruti, ehuru wäl iag myket twiflar, at han får behålla det ena med det andra, och om han skulle komma at mista et dera, så skal iag draga omsorg därföre, at han intet i ewighet skal sittia wed en tienst, utan efter handen til något bättre blifwa befordrat, om det är Eders excellences gunstiga behag.[4]) Förr än iag widare fortfarer, måste iag berätta Eders excellence, at Lagercrona är förfallen i Hans Maj:t onåde, utan hopp at få densamma igen. Orsaken är denne: man har här en tid bårtåth brukat det fula maneret, at när någon har welat sagt en eller annan såra och förtreteliga ord, har det altid måst skee i Hans Maj:t egen höga närwaru, så at den nådige Herren med sin största förtret har måst höra därpå. Jag har som oftast på befalning, i synnerhet måst warna general major Lagercrona, at Hans Maj:t en gång torde giöra där uti en ändring, som intet alla torde behaga, men det har warit fåfängt, ändteligen kommer han här om dagen och öfwerfaller öfwerste Grothusen med en hoop förtretliga ord, då Hans Maj:t tog Grothusens partie, och när han intet wille rätta sig, med ifwer sade honom at han hade orät, men det war lika nähr. Andra dagen sände Hans Maj:t efter honom och uti Grothusens närwaru å nyo förestälte honom hans oskicklige förhållande, med befalning, at han skulle packa sig sin koos och aldrig mehr komma för Hans Maj:t ögon. Dagen därefter skickade han efter mig och bad iag skulle anhålla om nåd för honom, hwilket iag ochså giorde, men feck därpå befalning, at föreställa honom hans förhållande alt ifrån krigets begynnelse och in til denne tid, samt påminna honom, huru ofta Hans Maj:t hade hulpit honom utur åtskillige förtretligheter, i förhopning, at han sig warde bättrandes, men som han det intet giordt, utan alt framgent där uti fortfarit, så kunde Hans Maj:t intet längre tåla en sådan hos sig, som wore en skam för hela nationen, med ännu mycket mera, som iag omöijeligen minnes eller hinner skrifwa. Han tilstod gierna at han hade felat uti alt det som honom blef förestält, men bad allenast at Hans Maj:t sådant wille glömma och försäkra honom om sin nåd, då han med alt öfrigit ändå kunde gifwa sig tilfredz, men Hans Maj:t swarade uppå min giorde berättelse: Jag har mycket swårt at säija et ondt ord åt någon menniskia, men sedan iag därtil blifwer

twungen, hälst på sådant sätt som iag har måst giöra moth Lagercrona, så är bryggan bruten, at man intet mehr kan gå tilbakars, iag har länge sökt lägenhet at blifwa af med en så oduglig karl och är glad at det nu är skedt. På detta sättet har han ändat sin historia, och lärer innan kort måst resa härifrån. Här beklagas han intet en gång af dem som welat passera för hans wänner, om han lärer beklagas i Swerige, weet iag intet. Åthminstonne tror intet Hans Maj:t at det skeer. Jag skrifwer detta, på det Eders excellence må wetta rätta sammanhanget, i fal några andra berättelser därom skulle hemkomma.[5])

Utaf de hijtsände listor på avancementerne, står jämwäl, at herr öfwerste Ekeblad[6]) är worden transporterat til Uplandz regemente men Hans Maj:t har redan den 21 martij därtil förordnat öfwerstelieutnant Gustaf Ribbing,[7]) hwilken på den sidst öfwersände listan blef ut glömd så wäl som general major Lieven,[8]) hwars fulmackt jämväl af förseende är blefwen qwarliggandes. Dock tappar herr Ekeblad intet därwed, medan han är blefwen general major i stället.

Jag har giordt al min flit at få confirmation för grefwe Carl de la Gardie, men det har warit ogiörligit, iag war ändå glad, at iag feck fulmackt för honom ifrån den dagen daterad när det blef resolverat.[9])

Utur hosföljande upsatz behagade Eders excellence see de förändringar som här äre skedde, sedan den sidsta expressen afgick. Jag har anwändt al min flit at förekomma, det deras excellentiers därhemma giorde disposition med tiensterne intet måtte rubbas, men har dock intet kunnat förekomma, at det icke är skedt med Lagerberg, men så kan von Gerten blij interims öfwerstelöjtnant til des man får någon lägenhet för honom.[10]) Herr Gryndel kan på samma sät blij wed sörmanläningarne, iag hoppas snart at få uträtta något för honom, denne gången hafwa alla mina böner intet welat hielpa.

Jag har fuller mycket bedt, at förändringen med statscommissarien ännu måtte anstå, åtminstonne så länge at en annan skicklig person hem ifrån hade kunnat föreslås, men Hans Maj:t skiähl däremot war, at hans excellence grefwe Wrede[11]) och herr Walrave[12]) äre bägge til ålders komne, och om man skulle längre dröija med en annan statscommissaries til sättiande, torde de bägge döö, och den som då til sattes, wara aldeles fremmande. Jag har därföre måst nämbna alla dem som iag wiste därtil wara skicklige och därjemte desinteresserade, och ibland dem ochså räntmestare Adlercreutz[13]) och har Hans Maj:t ändtligen utwalt Dankwart iag har åtminstonne altid kiänt honom för en snäl och redelig man, iag kan intet wetta, om han sig sedermera ändrat. Jag wil eij heller råda honom at förhålla sig annars än wäl; ty Hans Maj:t lärer då intet skiämta med honom, eij heller med andra som äre egennyttige.[14])

Jag hade giärna önskat, at herr Leijonstedt hade blifwit hofcantzler,[15]) men Hans Maj:t har sielf tänkt på herr von Mullern, utan at han wiste det ringaste däraf, inan han feck fulmackten, och det därföre, at han är siuklig och särdeles nu, sedan han mist synen på det ena ögat, så at han intet förmår utstå stora fatiguer, dock blijr han här, til dess wij komma på någon annan ort, och Hans Maj:t utwalt en annan i stället. Jag beer mycket om förlåtelse, at detta brefwet är så stympat, den korta tiden är orsaken, at det intet hinner omskrifwas.

Jag är stats secreterare, krigz råd, general auditeur och gen: krigz commissarius utan penningar, tillika och därjemte har iag också til giöra med exercitierna[16]) så at iag har mera tienster, än iag åstundar, men hwem wil icke tiena en så nådig herre med alla sina krafter. Och wed alla desse tienster skulle iag ändå swälta ihiähl, om intet min hustru wore så god och födde mig med swafwel och victril,[17]) ty utur stats contoiret ha wij på 2 åhr hwarken fåt löhn eller underhåld, och af turkarne får man icke det ringaste utan penningar. Det må ochså gå med löhnen huru det wil, allenast det öfrige wille gå wähl, hwartil wij nu hafwa godt hopp, sedan turkarne hafwa declarerat krig mot zaren.[18]) Hwarom herr von Mullern widare lärer berätta. Jag recommenderar mig sluteligen såsom

Eders excellences

ödmiuke och trogne

(we)d Bender d. 17 Dec 1710. tienare

C: Feif.

3. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och præsident gunstige herre

Emädan herr general lieutnant Meyerfelt har tagit geenwägen öfwer Constantinopel tillbakars;[1]) ty har Hans Maj:t funnit nödigt at skicka doubletter af hela den expedition som han har med sig. Dess utan afgår et bref til kl: cancelliecolleg: angående skåtdagens utslutande uti 1700 åhrs almanacker.[2]) Jag hade gierna sedt at Hans Maj:t hade lembnat kl: coll: frit at öfwerwäga på hwad sät calendarium bäst kunde stå at förbättras, eller och åthminstonne at få taga i betänkande, när den ena dagen beqwämbligast kunde inflyttas, men Hans Maj:t wille ha brefwet så inrättat, som det nu afgår, skulle Eders excellence finna något betänkande därwed at samma dag igentages i feb. månad eller och nästkommande åhr, som är et skåtåhr, så tror jag wäl, at Hans Maj:t på collegij remonstration sig därtil lärer beqwäma, men wed gambla stijlen wil Hans Maj:t ändtligen blifwa. Eders excellence lärer utan twifwel hafwa hördt, at Hans Maj:t af Porten har uplåhnt 400/m. rdr courant. Man skulle inbilla sig i Swerige at wij därigenom äre blefne mycket rika, så at wij inga penningar därifrån behöfwa, men iag måste berätta Eders excellence at den summan och myket mehr redan äre wordne utgifne; ty först har Hans Maj:t måst betala feltherren Kiowskys[3]) trouppper öfwer 70/m rdr sedan kienner Eders excellence feltherren, som aldrig är förnöijd. Cosackska feltherren[4]) med dess generalitet och armée har fåt stora summor, utom hwad de polskas och wore egne trouppers förplägning har kostat, hafwandes Hans Maj:t måst underhålla med contante penningar 11/m portioner och rationer, warandes säd och höö i åhr myket dyrt, medan gräshopporne förleden sommars förtärde alt hwad på marken stod. Utom alt detta, har det kostat et anseenligit, at bringa wärket därhän som det nu är, ty turkarne från den högsta til den minsta giöra icke et steg utan penningar, det är deras

passion dominante, och om general Poniatowskys[5]) makalösa conduite icke ersat det öfrige, så hade man omöijeligen kunnat hinna up emot ryssarne i det fallet. Summa här äre dageligen stora utgifter och inga inkomster, när en turk giör det aldra ringaste och han intet strax får penningar, så är han wäl så höflig, at han sielf därom påminner. Däremot måste man berömma tartarne, at fast de gierna älska pengar så har man ändå största mödan at få dem til at taga emot en present, medan Han[6]) det strängeligen alt sit folk har förbudit. Icke dess mindre har Hans Maj:t med öfwerstlöjtnant Lagerberg efter wanligheten skickat honom en skiön sabel och en agraf i mössan, den han med et särdeles godt maner har emottagit och låfwat bära bägge delarne til åminnelse af den estime och wördnat han har för Hans Maj:t de kosta bägge 14/m rdr och feck Hans Maj:t kiöpa dem af Maseppas systerson emot wexel til Hamburg.[7]) Af alt detta täcktes Eders excellence eftertänka, at de låhnte 400/m rdr intet långt har hindt, och weet iag ingen utwäg i werlden at skaffa penningar til marchen, utan har det endaste hoppet därpå, at kongliga statscontoiret nu mehra lärer hafwa öfwer remitterat til Hamburg 1709 och 1710 åhrs hofstatsmedel och handpenningar, warandes Huswedel[8]) beordrat at öfwergiöra dem til Wien, hwarifrån de sedan skola afhämtas. Drabanterne lida jämwäl stor nöd, och läre ännu lida mehra, om icke Ehrenschiöld snart kommer med penningar. Jag beer fördenskuld ödmiukligen det Eders excellence täcktes drifwa därpå, at hofstatsmedlen, handpengar och drabante medlen för ofwanbemälte åhr, utan drögzmåhl blifwa öfwer remitterade, i fal det icke redan är skedt; ty elliest seer iag intet, huru Hans Maj:t skal komma härifrån med heder.[9]) Härhos följer en copia af det bref som til Stralenheim är afgångit, hwaraf Eders excellence täcktes see, at Hans Maj:t aldeles intet är nögd med det maner han har brukat wed dess afskedztagande. Herr general lieutnanten sade här farliga saker om honom.[10]) Med denne lägenheten afgår et swar til deras excellentier, som intet lärer wara synnerlig behageligit. Eders excellence lärer så wäl däraf som af det som afgek med herr Meyerfelt kunna märka, at cancelliet mycket har förändrat sit maner til skrifwa fram för förr, orsaken därtill kan iag intet säija, men det weet iag wäl, at mäst hela conceptet är Hans Maj:t egen hand, dock kan iag därhos berätta, at det endast är skedt til den ändan, at wisa på hwad sät Hans Maj:t gierna wil, at sakerne skola drifwas, om det kan gå an, wet jag intet. Jag törs intet widare utlåta mig häröfwer.[11]) Eders excellence lärer giöra Hans Maj:t et särdeles nöije, om Eders excellence då och då berättar, uti hwad tilstånd de regementer sig befinna, som äre lembnade under Eders excellences enskijlte omsorg.[12])

Hans Maj:t talar altid därom, at han änu aldrig har fåt någon particulier efterrättelse om et och annat. Jag har berättat, at deras excellentier hafwa besat Under Ståthållare bestälningen och några flere tienster och bad at Hans Maj:t dem ville confirmera. Eders excellence tackar iag hörsamst för det interesse iag däruti har, angående Liungren, men Hans Maj:t swarade, at rådet intet har tilstånd at besättia civiltienster. Jag sade därpå, at tiensterna äre så fatte, at de strax måste besättias, och at man därföre har måst skynda därmed, och feck til swars, at man wed sådane

tilfällen kunde förordna dem att förestå tiensterne utan att gifwa därpå fulmackter och sedan föreslå dem därtil, då iag sade, at det så lärer wara skedt. Om nu deras excellentier skrifwa hijt och begiär confirmationer för dem som tilsatte äre, så weet iag föruth, at det intet skier, och är fördenskuld rådeligast, at de som äre tillsatte, allenast blifwa föreslagne, utan at nämbna at de fåt interims fulmackter, skulle medlertid något bref ankomma, hwaruti om confirmationer anhålles, lärer iag hålla det tilbakars åtminstonne til des iag får Eders excellences gunstiga swar.[13]) Gud weet att min mästa sorg är, at underhålla och styrka et god förtroende. Gud gifwe, at andra intet arbetade däremot. Här skier ingen förändring, som icke Hans Maj:t strax notificerar rådet, Gud gifwe at det och skedde hemifrån, så hade intet en eller annan så långt föruth tilfälle at uttyda alt illa. Om iag wore interesserat, så skulle iag intet bee därom, utan heldre see, at deras excellentiers förslag länge nog uteblefwe, til dess iag finge see, hwem som wille biuda mig mäst, men iag försäkrar Eders excellence på min salighet, at iag har intet annat interesse, än at Hans Maj:t måtte få redelige och trogne tienare. Om iag wiste, at min egen bror wore annorlunda, så recommenderade iag honom aldrig. Om Eders excellence är mån om Clysendorfs grace, så täcktes Eders excellence wara så gunstig och laga, at någon af de nya hofjunkarne komma hijt uth honom til hielp, han fatiguerar ut sig, at dageligen pläga sin herre wäl, utan någon aflösning, där likwähl i fält altid är brukeligit, at man åtminstonne har 3 aflösningar på en post, men han har alzingen.[14]) Hans Maj:t mår Gud skee låf, rät wähl och hade gierna gåt med tartarne in åth Påhlen, om dess närwaru icke hade warit här så nödig. Lagercrona reste för 3 weckor sedan härifrån utan någon caracter.[15]) Jag twiflar mycket, at han kommer til Swerige. Hans Maj:t wille intet lembna honom någon caracter. Jag recommenderar mig sluteligen såsom

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 14 febr:
1711

C: Feif.

ödmiukt post scriptum.

Assessoren uti Swea hof rät herr Johan Berch har en son Anders Berch benämnd hwilken, sedan han en tid suttit i archivo och ausculterat i lag commission, på 3:die åhret är blefwen brukat såsom secreterare af regeringzrådet Hielmborg wed dess commissioner. Jag understår mig ödmiukligen at recommendera honom hos eders excellence, enär någon commissions secreterare tienst blifwer ledig, i anseende til det goda beröm som honom gifwes om dess skicklighet til at förestå en sådan beställning och den stora obligation som iag har dess fahr.[16]) Men at iag brukar denne frijheten, därtil är Eders excellences mig altid bewiste gunst och ynnest orsaken, på hwilken iag mig aldeles förlijtar. Jag skal altid

ombeflijta mig at conservera densamma och aldrig försumma någon lägenhet at wisa med hwad wördnat iag är

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

C: Feif.

4. [1])Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och herr president gunstiga herre.

Eders excellence önskar iag til dess tredie giftermåhl af et troget hierta alt det nöije som eders excellence sig sielf någonsin har kunnat promittera och twiflar iag så mycket mindre på dess fulbordan, som fru grefwinnan af alla dem som här hafwa den lyckan at kienna henne, makalöst mycket berömmes, iag skulle ansees för en flateur, om iag uprepade alla de qualiteter som en så wacker fru tillägges.[2]) Jag wil allenast uti få ord säija alt, som är at detta Eders excellences giftermåhl har wunnit en almän approbation, dock icke så almän, at icke den som intet wil, at någon skal gifta sig,[3]) efter wanligheten det intet approberar, men han lärer ochså en gång betänka sig, men det har iag likväl märkt, at Hans Maj:t mycket tycker om Eders excellences alliance med hans excell. grefwe Gyldenstierna,[4]) för hwilken Hans Maj:t har mycken nåd, som et bref, hwilket med denne lägenheten til hans excellence afgår, nogsamt utwiser. Här ifrån har iag denne gången intet at berätta, undantagandes at stora vizirens Thuir eller hästrumpor d: 11 feb. är wordne utsatte och at därpå det wanlige krigzoffret och den almänna bönen om lycka och seger är worden förrättad, då man tillika har bedt om lycklig framgång af Hans Maj:tz wapn.[5] Wij wänta nu med längtan efterrättelse från tartar Han och de andra swarmarne som äro utgångne. Af cosacker som äre gångne från fienden, berättas, at sedan Hahn hade conjungerat sig med sin brorson,[6]) hwilken med czircasser och andra tartare samt donska cosackerne skulle stöta til honom emellan Woronitz och Assow, hade han tagit wägen genom Ukrain, at conjungera sig med sin son,[7]) som härifrån är gången in uti Podolien, på denne sidan Diepern, om det är wist, weet man ännu intet, men det är säkert, at hans son för ungefehr 3 weckor sedan, berättade hijt, at han ärnade taga wägen åth Ukrain, efter han ingen fiende fant för sig på den tracten åth Wolinien. Hans Maj:t har läsit Eders excellences bref och befalt mig helsa Eders excellence och därjemte låta wetta, at Hans Maj:t gierna skulle see, at herr general major Stakelberg[8]) blefwe utbyt ju förr ju heller, eller om med utbytningen och cartellets uprättande, för långt skulle utdragas, at man under handen lät honom wetta, at han sielf skulle söka at rançonera sig. Hans Maj:t wil gierna avancera honom, men det kan intet skee, så länge han är fången, och iag tycker, at det är nyttigare at anwända de medel därtil, som man ändå i fångenskapet skal förtära, och försummar på kiöpet sin tid och befordring. Hans Maj:t har warit så nådig och tilstadt mig at få ranço-

nera min bror,[9]) och lärer eij heller wara däremot, om och så andra söka at giöra detsamma. Jag frucktar at ryssarne aldrig hafwa alfwar med utbytningen och cartellet, om icke desse conjuncturer bringa dem til andra tankar. Jag har där några släktingar, dem lärer iag söka at rançonera, dock lärer sådant måtta skee oförmärkt, bättre wore det, at cartellet kunde komma at uprättas. Eders excellence lärer giöra Hans Maj:t et särdeles behag, om Stakelberg skaffas löös, och Hans Maj:t har befalt mig särdeles at recommendera Eders excellence det ärendet.

Utaf herr hof cantzlern och de bref han expedierar, lärer Eders excellence få see, hwad som uti de publique affairerne är resolverat. Jag beklagar allenast, at iag jämwäl denne gången har måst upsättia et bref[10]) mot min wilja, iag hoppas, at det intet widare lärer continuera, får iag liten tid, så tror iag, at det skal komma på gamla foten igen. Jag har nog förestält, at den förmaningen som skal skee til de wiborgske och därom kring, lärer förorsaka det som de elliest skulle hafwa at fruckta före, men Hans Maj:t är af helt andra tankar,[11]) sammaledes tycker iag, at det brefwet angående contribution på husen, afgår i otid, ehuruwäl Hans Maj:t willie eller mening intet är, at för den närwararande tiden däruti skal skee någon ändring, eller uti det som redan är giordt.[12]) Här äre, sedan iag sidst hade den ähran at upwackta Eders excellence inga förändringar skedde, men Hans Maj:t undrar mycket, huru stats commissarien Dankwart är blefwen krigzråd, hwilket Hans Maj:t seer af hans excell. grefwe Stenbocks bref, hwaruti anhålles om confirmation därpå.[13]) För det öfrige recommenderar iag mig uti Eders excellences wanlige gunst och förblifwer ouphörligen

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d.

C: Feif.

5. Högwälborne herr grefwe Kongl. Maj:t råd och herr præsident.

Herr hof cantzlern lärer berätta alt hwad här en tid bårt åth så uti et som annat är föreluppit, och utaf de specifikationer hwilka til samtelige deras excellencier afskickas, lärer Eders excellence see de förändringar. hwilka här äre skedde, iag har således intet annat at bijfoga, än som Hans Maij:t af åthskillige kongl. senatens bref har sedt, at det wil falla en och annan af deras excellencier för swårt, hälst wed desse conjunkturer och i anseende til deras höga ålder, at bestrijda alla de sysslor som dem åligga, så har Hans Maj:t warit betänkt, dem på alt giörligit sät däruti at lijsa, och fördenskuld licentierat icke allenast hans excellence grefwe Wrede ifrån det beswärliga cammar, och statswärket, utan och hans excellence grefwe Carl Gyllenstierna ifrån cammar och commercie sysslorne, hans excellence grefwe Wrede är således præsident uti commercie collegio allena, hwilket hädanefter skal besättias med andra assessorer än cammar råden, och til præsident uti cammar coll:

och stats cont: har Hans Maj:t förordnat hans excellence kl: rådet grefwe Stromberg. Jag önskar af alt hierta, at det måtte lända Hans Maj:t och dess rike til nytta, men hälst hade iag sedt, at med denne förändringen ännu något hade anståt.[1]) Til körkioherde i storkörkian wil Kongl. Maj:t gierna hafwa en lärd och alfwarsam man, som är wahn wed consistorial sysslor, hwilket Eders excellence på det högsta recommenderas. Jag har förestält, at det lärer dragas långt ut, innan någon pastor på det sättet kommer til församblingen, och fördenskuld gifwit förslag på mag: Camoen, mag: Humbla och några andra som iag kiände, men som Hans Maj:t är mycket öhm därom, at denne lägenheten wäl måtte blij besat, och man intet så aldeles kienner dem som iag nämbdt, som det wäl torde behöfwas, så har Hans Maj:t funnit bäst, at afwänta senatens förslag som är närwarandes och således bättre kan giöra sig underrättad om en eller annans qualiteter.[2]) Jag undrar mycket om wår öfwer hofpredikant ännu lefwer[3]) och om han har lust at komma i fält, hade mig dess tankar warit kunnige, så hade iag denne gången kan skee kunnat hulpit honom til något godt biskopzdömme, men iag weet intet, om han är lefwandes eller död. Specifikationerne på de där hemma giorde förändringar äre fuller hijtkommne, men iag fruktar, at det med dem lärer gå, som iag förr berättat Eders excellence. Jag har åthskillige gånger därom påmint, men Hans Maj:t har altid begynt et annat tahl.[4])

I nat reste herr general major Hård med några officerare bårt, at biwista belägringen af Assof och därjemte taga emot de swenska, som kunna retirera sig til den turska arméen. Utur bemälte ort äre redan några swenska komne til circasserne, hwilka därifrån äre sände til öfwerst lieutnant Lagerberg uti Crim.[5]) Jag recommenderar mig sluteligen såsom

Eders excellences

Eders excellence är så günstig och låter mig wetta dess tankar, hwem som skulle wara skickligast at befordras til general felttygmestare och öfwerste för gardet.[6])

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d. 8 Maj
1711.

C: Feif.

P. S.

uti den öfwersände listan står, at 4 compagnier af ståndz dragonerne äre satte til Båhus lähns dragone esquadron och däraf formerat et regemente. Om bemälte regemente som det nu är formerat, kommer uth, fast orderne allenast lyda på Båhus lähns dragoner allena, så har iag märkt at det torde blifwa approberat, men elliest har iag stor orsak at twifla, om nu Eders excellence wil hielpa herr öfwerste Bielke däruti, så täcktes Eders excellence sådant befordra. Det wore nyttigt för honom, at han blifwer kiänder af Hans Maij:t.[7])

6. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och præsident.
gunstige herre.

Det är första gången som wij bruka den nys anlagde posten genom Ungern och Siebenbürgen,[1]) hwarigenom förmodes med mindre omkostnad och på kortare tid at få fort brefwen, det begynnes wäl något seent, men så kan den commoditeten nyttias, så länge det wahrar. Wij få första gången intet sända många bref, på det paquetterne intet må blifwa för store, och det är orsaken hwarföre iag intet kan beswara Eders excellence åtskillige ankomne gunstige bref, förr än några dagar härefter, utan måste allenast korteligen berätta, at Hans Maj:t mår wähl, och at wåra saker i Constantinopel ännu gå efter önskan, wäntandes hwar dag tiender, at sultan har låtit sättia uth sine rumpor, då han sedan en månad därefter nödwändigt måste marchera uhr Constantinopel.[2]) Jag beer ödmiukligen at Eders excellence täcktes giöra den anstalten, at Stiernhök af postmedlen må få så mycket som behöfwes til brefwens beställande, han samblar hela kofferterne fulla til des någon resande kommer, och iag fruktar, at han äfwen så lärer giöra med dem som gå härifrån med posten. När bref komma, hinner man knapt i otta dagar at läsa dem allenast igenom.[3]) General Mörner är blefwen gouverneur i Giöteborg och skal commendera wed gräntzen både i Båhus lähn och Wärmeland. Grefwe Axel Lewenhaupt wice amiral och commenderar escadern.[4]) När Hans Maj:t läste Eders excellences bref angående herr Brauner, och frågade om sakens sammanhang, resolverade Hans Maj:t at efter han intet kan få behålla begge tiensterne, och beklagade i sit bref mycket sin fattigdom, så skulle han få den som mästa löhnen är wed och därjemte bibliothekariitiensten, iag wet at han heldre wil blifwa wed protocollet, men iag kunde det intet hindra, om iag framdeles får något tillfälle at förbättra dess wilkor, skal det intet försummas.[5]) Och som iag weet, at Eders excellence här ärnat actuarien Saliin til protocollet, så har iag så begådt, at han därmed är worden benådat.[6]) Wed detta tilfället måste iag berätta Eders excellence at fru grefwinnan Piper[7]) har begiärt, det måtte iag förskaffa mons: Steuck som informerar den unga grefwen,[8]) en assessorsbestälning i Giöta hof rät med tilstånd lika fult at få blifwa qwar hos grefwen en tid bårt åth, men som detta är ogiörligit at erhålla, så wil iag Eders excellences gunstiga behag hafwa hemstält, om Eders excellence skulle willia på det sättet obligera fru grefwinnan, at Steucken kunde blifwa actuarius i Saliins ställe, hwarwed intet så särdeles mycket är at giöra, då det står i Eders Excellence egit skiön, at lembna honom ännu någon tid hos grefwen, lärandes wäl någon annan medlertid kunna förrätta tiensten, hwilken dess utan, om det intet wore för avancementet skul, wäl kunde indragas, så at actuarien i archivo strax toge emot acterne, dijt de ändå skole lefwereras. Skulle Eders excellence detta förslaget behaga gilla, så kan Steucken föreslås til actuarius, och om sedan någon resolution skulle behöfwes, at han får blifwa qwar hos grefwen, så kan den frambättre lättare ärhållas. Han berömmes wara en snäl karl, som förtienar at blifwa hulpen, och för fru grefwinnans skul, önskade iag wäl högeligen, at detta förslaget

måtte behaga Eders excellence.[9]) Öfwerste Granfelt och major Lassau hafwa fåt confirmationer,[10]) öfwerstl: Yxkul har Hans Maj:t benådat med öfwerste caracter och rang, nembligen lika med andra öfwerstar.[11]) Gud gifwe Eders excellence kunde gifwa förslag på en hurtig ung major under lif reg: i Törnflyckts ställe, Crusbiörn blijr intet confirmerat och wore bäst, at han före slogz under något annat reg: anten til major eller öfwerst lieut:[12]). Jag hinner intet mehr, än at för mäla, at om turkarne intet få höra at wår armée i tid kommer i fält, så fruktar iag, at det går åter äfwen så gali som i fiohl.[13]) Jag är sluteligen med al respect

Eders excellences

deras excellencier Spens, Fersen och Cronhielm äre blefne grefwar. Krassau har som gen. lieut: fåt afsked.[14])

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 30 feb: en extraord dag 1712.[15])

C. Feif.

7. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maij:t råd och herr præsident gunstige herre.

Utur Hans Maij:t nådige bref til Kongl: senaten dat: den 19 hujus, lärer Eders excellence widare see, hwad däruti förmäles angående tremänningarnes samt lif och ståndz dragonernes upsättiande. Hans Maj:t har i nåder befalt mig at skrifwa Eders excellence til därom och på det högsta recommendera dess wärkställande, och förmenar Hans Maj:t at det mycket skulle befordras, om man är betänkt detsamma på något tienligit sät at understödia, och tror iag, at det intet skulle wara ogiörligit, at förmå en eller annan emot befordring at på taga sig deras uprättande, om icke til hela regementer, dock til en dehl, alt som man däröfwer kan capitulera, kan skie grefwe Brahe och herr Eric Sparre[1]) därtil torde resolvera, den förre, om han blifwer öfwerste och den senare gen: lieut: men då måste i synnerhet den senare sig något anseenligit angripa, om han skulle påtaga sig at uprätta et tremänningz reg: så kunde honom efterlåtas sielf at tilsättia skicklige officerare, som honom däruti kunde under stödia, på det icke hela lasten måtte komma at stanna på honom allena; men på den händelsen måste ändå rotarne anskaffa manskapet. Dock emot betalning, medan Hans Maj:t gierna wil, at regementerne skola behålla nambn af tremänningar, som de förr hafwa haft. Kunde detta gå an, så lijsades Hans Maij:t mycket uti omkostnaden. Grefwe Brahe lärer jämwäl, til at wisa sin zele för Hans Maj:t tienst, därtil intet finnas obenägen och kan skee jäm wähl andra som äre i til stånd det at giöra, antingen til 200 man mehr eller mindre, hwarefter ochså befordringen kan proportioneras.[2]) Man måste likwäl berömma lifländarne, at de i detta kriget, hwad regementers uprättande angår,

hafwa giordt det som ännu ingen swensk har welat sig påtaga. Til Wennerstedts regementes[3]) uprättande torde jämwäl sådane eller andra utwägar kunna på finnas; men angående det skånska dragone regementet, hwarwed redan en öfwerste, nembl: herr gen: lieut: Taube[4]) är tilsat, så torde wäl något genom befordring af de andra officerare kunna anskaffas, men til at få regementet fulkomligen uprättat, tycker mig efterföljande förslag skulle kunna wed handen tagas.

Först tror iag, at det lärer wara swårt at efterfölja den methode hwarefter detsamma i början til större dehlen genom en wiss pålaga af alt frucktbart capitals interesse blef uprättat, därföre synnes en frijwillig gåfwa efter hwars och ens behag därtil wara beqwämligast. Regementet skal bestå af 1 000 man corporaler och gemena, när man nu räknar ungefehr 60 r. dr. på hwar dragon, utom förplägningen, så bestiger sig summan til 60/m r. dr.. Nu tykes, at i Swerige wähl lärer finnas 60 m ståndspersohner samt betiente, behålne präster och borgare, så at, om hwardera därtil af en frij willie allenast gofwe 1 rdr, skulle den summan utan beswär kunna tillhopa bringas. Det är intet til at twifla, at ju många lära gifwa flere än en portion eller rikzdaler, så at summan intet så widlöftigt skulle behöfwa sökas. Jag lärer skrifwa min hustru til, om det går för sig; at både hon, hennes barn och tienste folk skola gifwa 4 eller 500 portioner, fast hon nu för tiden har mycket ondt efter penningar, och måste betala åtskillige mina wexlar.[5])

Öfwersten och officerarne af regementet kunna jämwäl mycket befordra insamblingen, om de bemöda sig därtil at förmå deras wänner och andra, dock måste hwar och en lembnas däruti en ful komblig frijhet. Min hustru skal ochså söka at öfwertala andra därtil, hälst de som hos henne söka recommendationer, medan iag lärer hålla det för de största accidentier som mig kan gifwas.[6]) För hwart helt eller halft compagnie kan wärfningzplatzen anwijsas i hwart lähn hwarest regementerne intet äre til städes, at underhålla folk och hästar, til dess regementet skal sammandragas, då det är complet. På det sådant måtte skee med landetz så mycket större lijsa. Med lif dragonerne torde man kunna följa samma methode eller någon annan, som ännu beqwämare wore och Eders excellence snarare än iag lärer kunna påfinna, antingen desse mine förslag stå at wärkställas eller intet, så beer iag på det högsta, at Eders excellence så begår, at åthminstonne en begynnelse giöres til de anbefalte regementers uprättande, fast det allenast skulle blifwa en squadron eller bataillon af hwardera, på det Hans Maij:t må däraf kunna see, at man åtminstonne biuder til och giör något til saken.

Skulle någon finnas som emot befordring wille påtaga sig at uprätta en dehl af regementerne, så kunde den öfrige dehlen på ofwanbemelte sät efter handen anskaffas, åtminstonne så mycket som erfordras til manskapets och gewährets anskaffande.

Denne tiden bårt åth äre så många avancerade och iag twiflar mycket, om ännu någon därföre har betalt cartha sigillata och krigzmanshus medlen, därlikwäl Hans Maj:t förordning innehåller, at ingen skal tillträda beställningen eller niuta befordringen til godo innan bägge dehlarne äre wordne betahlte. Man har fuller en tid afdragit sådant på löhnerne men som de nu sällan utfalla, och likwäl hwar och en strax när

han niuter befordring gierna utgifwer det, som han sedan långt efter och när den glädien är förbij, betaler ogierna och med beswär. Eders excellence täcktes fördenskuld så begå, at kl: förordningen i det fallet blifwer efterlefwad, det skulle då blifwa en prompt revenue nembligen cartha sigillata pengarne)[7] och krigzmanshus rättigheten kunde jämwäl i rättan tid nyttias til de många bräklige soldaters underhåld som lära finnas i Swerige, eller om de genom pesten äre förminskade, sättias i rättan tid på interesse til förökning af krigzmanshusetz inkomster. Det är beklagligit at så stora summor af krigzmanshusmedlen som warit wed arméen intet äre i rättan tid hemsände, så länge iag war krigz råd, påminte iag nog därom, och feck likwäl in räkningar af större dehlen Reg: hwilka krigzfiscalen Lampa lärer hafwa hos sig, om han har fåt frälsa sine papper. Lagercrona kommer at swara för större dehlen, som dem af regementerne har upburit och sedan utgifwit, hwaruti krigzmanshus directorerne böre vigilera och åtminstonne söka säkerhet uti det som han bör få betalt utur stats contoiret, efter Hans Maij:t order.[8])

Jag kan ungefehr gissa, hwad Eders excellence lärer tänka sedan han läsit detta brefwet: men iag beer mycket, at Eders excellence behagade uttyda alt til det bästa och tro, at det alt härrörer af en underdånig nijt at befordra Hans Maij:t tienst, min förnöijelse lärer wara mycket stor, om iag får höra, at åthminstonne något dera är giörligit, men då lärer Eders excellence aldrig wara frij för mine förslag, medan iag ännu har et godt förråd i andra saker, dock har iag intet de fåfänga tankar, at man icke skal hafwa dem både ymnigare och nyttigare där hemma. Jag har warit i 12 åhrs tid utur Swerige och därtil med är correspondencen något långsam och beswärlig, så at kundskapen om många saker mig nästan aldeles fehlar. Jag recommenderar mig och mine förslag uti Eders excellences gunst och är så länge iag lefwer

Eders excellences

P. S. Jag beer ödmiukligen om förlåtelse, at detta så hastigt är skrifwit, Eders excellence lärer däruti månge gånger det ordet åthminstonne, som iag nu först har i ackt tagit. Jag tror at 60 r dr intet lärer förslå til en dragons uprättande.

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 20 martij
1712.

C: Feif.

8. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maij:t råd och herr præsident gunstige herre

Med de ankomne expresser har iag erhållit åtskillige Eders excellences gunstige bref, warandes det sidsta dat: d: 16 octob: på hwilka fuller med sidsta eller den först inrättade posten korteligen swarades. Men skal iag nu söka at fulgiöra min ödmiuka skyldighet uti det som ännu kan återstå. Eders excellence lärer utaf Hans Maj:t swar til kl: cancell: coll: redan hafwa sedt, at ingen utur cancelliet kommer til commercie coll: så at de derföre intet hafwa at befruckta.[1]) Hwad herr geheim rådet Baneer angår, så weet Gud, huru iag esom oftast har talt för honom och andra som tiena utom landz, men härtils har iag intet uträttat. Hans Maj:t säijer, at han fuller tycker där om, at hans undersåtare söka utom landz at giöra sig skicklige til dess tienst, när därtil intet är tilfälle hemma; men Hans Maj:t seer intet gierna at de där förnöta deras största lifztid och bästa krafter, och sedan när de komma til åhren, och hafva förwärft sig stora caracterer, tilbiuda de den öfrige ringa tiden, då de minst förmå, til Hans Maj:t tienst och willia warda employerade efter de caracterer som de genom deras ungdoms tienst hafwa förwärfdt sig utom landz och hwar af andra, men Hans Maj:t aldeles ingen nytta har haft, och skulle andra som länge och wähl hafwa tient hemma, därigenom blifwa præjudicerade. Dessa äre Hans Maj:t tankar, iag har däremot inwändt alt hwad iag har kunnat påhitta, men härtils utan frukt. Det tör wäl gifwa sig med tiden. Eders excellence är så gunstig och på al händelse låter mig wetta, på hwad sät herr Baneer uti Hans Maj:t tienst bäst skulle kunna accommoderas.[2])

Gud gifwe Eders excellence kunde gifwa något förslag wed handen til secret: Bergenhielms hielp, iag weet intet om det för honom är tienligit at transporteras til hof rätten, kunde några säkre medel wara at föreslå til en pension, så torde det kan skee uträttas, at han finge caracter af lagman eller något sådant, så framt kl: coll: honom därtill behagade recommendera.[3])

Eders excellence lärer redan wara bekant, at Hans Maj:t har benådat secret: Högwal med historiographi tiensten. Jag lärer framdeles bruka den frijheten at yttra mine oförgriplige tankar om den beställningen, hwilka iag tror, at Eders excellence lärer gilla.[4])

Jag är rät mycket glad at Eders excellence är nögd med stats commissarien Dankwart, nog weet iag, at han är ährlig och snäll, elliest hade iag aldrig recommenderat honom.

Gen: fälttygmestare tiensten lärer så snart intet blifwa besat, herr gen: lieut: Sparre war i förstonne mycket hågsen därtil, men sedan han i Hans Maj:t egen närwaru räknade efter den löhn han nu har och den han då skulle få, sade han rent uth, at han den intet wille hafwa. Hans Maj:t böd wäl til at anslå honom änkan och 2:ne wackra döttrar såsom et stort capital, men han wille det intet antaga,[5]) Eders excellence kan intet tro hwad roo Hans Maj:t har af Sparren, nu har han afmåhlat Hans Maj:t och Tartar Chan, som äre makalöse stycken.[6]) Eders excellence lärer utaf de hemsände fulmackter see, huru prompt Hans

Maj:t resolverar för dem som föreslås och blijr det altid wed deras excellenciers förslag, i stället at iag har största swårighet då och då at få en konfirmation för dem som äre tilsatte. Hwad Brinken angår, så har Hans Maj:t ännu intet welat förordna honom til öfwerste, Eders excellence lärer bäst wetta, huru länge han har tient under drabanterne, de som här äre, blifwa allenast corporaler och majorer, gåendes dem mycket til sinnes som hela kriget där under hafwa tient, at de som resa siuka härifrån, skola strax komma til så stora tienster, och torde på det sättet hela resten blifwa siuk at få komma hem.[7])

Jag är aldeles försäkrat, at deras excellencier intet hafwa haft annat än en god mening med caracterers tilläggande; men Eders excellence täcktes sielf gunstigst eftertänka, at Hans Maj:t intet annars kan wara än mycket öhm at förbehålla sig sielf sådane benådningars utdelande, och hade det visserligen wardet gillat, om deras excellencier hade inkommit med deras föreskrift för dem, hwar igenom Hans Maj:t tienst icke hade kommit at lida.[8]) Jag har med stor möda fåt öfwerste fulmackt för Granfelt, men ingen confirmation, äfwen så för Rålamb, fast Hans Maj:t nu mera intet giör så stora swårigheter at meddela caracterer åth dem som det hafwa förtient.[9]) Jag weet intet om doct: Meyer har angifwit Grubben för pietist, men det mins iag, at sahl: biskopen Malmberg det giordt, som dock sielf intet rät wiste hwad en pietist war. Hans Maj:t säijer sig mycket wähl weta, at han är en, och at han redan har haft en släng däraf, när Hans Maj:t wed Thorn wärfde honom under gardet. Eders excellence lärer kunna dömma, huru öhm Hans Maj;t är, at intet pietisterie sig må insmyga, af det at iag har måst låta skrifwa tripletter af orderne angående honom, och at et däraf måste sändas med de La vall, då icke et privat bref feck skrifwas.[10])

Hans Maij:t har rät hierteligen ledt åth Eders excellences siömanskap och den frucktan Eders excellence har at blifwa båtzman. Hans Maj:t undrar mycket hwem som har lust at utsprijda sådane saker, hwarpå aldrig är wordet tänkt, och kan iag nu som förr försäkra, at iag hwarken har förmärkt, at Eders excellence skal hafwa någon afwundzman, eij heller är någon mäcktig nog, at giöra Eders excellence den ringaste skada hos Hans Maij:t. Skulle någon med sådane saker infinna sig hos mig, så lärer han komma hem, iag finner onödigt at giöra många försäkringar: ty iag twiflar aldeles intet därpå, at icke Eders excellence om min redelighet och trohet aldeles är försäkrat, Gud gifwe iag allenast wore skicklig at wisa Eders excellence min ödmiuka wördnat uti sielfwa wärket, som iag det gierna önskar och åstundar.

Jag är rät glad at herr Ehrenstrahl och Höpken[11]) intet annorlunda hafwa uptagit min warning, än iag den har ment, det har likwähl gifwit anledning, at Hans Maij:t af Eders excellences utförlige berättelse i den saken, är kommen på andra tankar, så at de nu bägge med trygghet kunna nyttia, hwad dem af Holsten är tillagdt för deras arbete, iag önskar at det wore tije gånger så mycket, det är mig omöijeligit, at iag icke skal warna mina wänner för det iag weet wara dem skadeligit, iag kan intet annat finna, än at ju en cristelig skyldighet det fordrar. Jag kienner en eller annan som iag weet intet gå rätta wägen, åtminstonne klungar deras fula rukte kring hela landet, som den redeliga Otto Wrangel en

gång sade åth Carl Wrangel,[12]) iag lärer jämwäl warna dem, fast de intet äre mine wänner, hielper min warning, så är det wähl för dem, hwar och icke, så måste de skylla sig sielf, om dem något owahnligit wederfahres och räkna det för en nåd, at de slippa en laglig undersökning.

Deras excellentier hafwa giordt mycket wäl, at de ingen caracter hafwa tillagt grefwe Lewenhaupt, iag har jemte deras excellenciers berättelse, sökt på alt sät at betaga Hans Maij:t al widrig tanka om honom, hwilket har haft den goda wärkan, at Hans Maj:t har förordnat honom til vice amiral och at commendera eskadern. Jag tör snart få tilfälle kan skee, at skaffa honom något mehra.[13]) Jag har brukat al wählталighet som iag kunnat åstadkomma at hielpa Crusbiörn. Jag har däraf jämwäl tagit tilfälle att bewijsa, at en karl intet är fulkomlig, innan han får en hustru, och at han för hennes skuld och at skaffa henne större rang, wågar skinnet mehr än elliest, at han i fält kan hafwa et frijare sinne at tänka på sin tienst, när han slipper hushåldzbekymret hemma och kan lemna det åth hustrun, at rikedomar därigenom komma i landet, när man har en hustru til hwilken man med säkerhet kan anförtro, det man förwärfwar i kriget, i stället at en ogift intet weet, hwem det skal anförtros, utan, anten förslöser det, eller ock måste lemna det i fremmandes händer, som sedan aldrig kommer til rätta, hwarpå nu många exempel finnes, att man med så mycket gladare mod wågar arm och been, när man har en hustru som hemma för kåfrar det lilla man äger, at man på sådan händelse har något at lefva af: men alla sådane wiktige skiähl hafwa ännu intet welat hielpa, mycket nähr har det warit, och tör hända, at iag blifwer lykligare, innan denne posten afgår, åtminstonne skal iag anwända all min flijt,[14]). Medlertid har Hans Maj:t transporterat öfwerste Wulfrat til östgiötarne, såsom öfwerste wed en generals regemente samt förordnat rytmest: Falkenhagen til interims major därwed; lärandes redan wara bekant, at Hans Maj:t intet har gillat, at Ehrenspetz är blefwen sat til major wed be:te regemente.[15]) Polhammar recommenderar Hans Maj:t rät mycket, och lärer Eders excellence giöra Hans Maj:t et särdeles nöije, om han i sit wärk blifwer befordrat, han kan skaffa mycken stor nytta uti wåra manufacturer.[16])

Det synnes wara bäst, at Crusbiörn följer öfwer med regementet och håller iag det för et godt teckn, at Hans Maj:t intet har förordnat någon öfwerst lieutnant därwed.

Jag lärer i mit sidsta hafwa berättat, at herr Crassau har fåt afsked som gen: lieutnant at herr Mörner är blefwen gouvernör lärer Eders excellence också wetta, herr Duker, Marechalk[17]) och Ekeblad äre för deras berömlige förhållande blefne baroner.

Detta brefwet sändes med posten, men Hans Maj:t lärer skrifwa Kl: huset til med expressen som om par dagar afgår. Jag recommenderar mig slutel: såsom

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 26 martij
1712.

C: Feif.

P. S. Jag beer för Gud skul, at Eders excellence befordrar den nys anbefalte transporten, elliest blijr det lappri med hela wårt wärk.

9. Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och herr præsident gunstige herre.

Till följe af Eders excellences gunstiga befalning, skal iag gierna tiena herr öfverste Styltenhielm, men denne gången har det intet welat låta sig giöra, medan Hans Maj:t i anseende til det låford som deras excellentier gifwit her lagman Cederhielm den äldre, har förordnat honom til landzhöfdinge öfwer Skaraborgz lähn, och åter cammarherren grefwe Gyllenborg til Lagman i dess ställe.[1]) När härnäst någon lägenhet sig yppar, skal iag intet försumma at påminna om honom. Eders excellence täcktes wara försäkrat at iag med största nöije i werlden efterkommer, hvad Eders excellence mig täckes befalla, och skal åtminstonne intet fattas på min flijt, det wähl at uträtta. Sedan mit sidsta är intet nyt förefallit, utan iag recommenderar på det aldrahögsta, at transporten skyndesamt må utkomma. Eders excellence lärer bäst kunna eftertänka huru angelägit det är, om Hans Maj:t med säkerhet skal komma til dess länder. Jag är för det öfrige med al wordnat.

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 2 april
1712.

C: Feif.

10.[1]) Högwälborne herr grefwe, Kongl. Maj:t råd och herr præsident.

Klinkoström och min bror[2]) ankummo förleden söndagz afton helt sent,[3]) men den goda Stiernhök samblar så många bref på en gång, at man på några dagar knapt hinner läsa dem som snarast igenom. Där han likwäl kan sända dem med posten öfwer Ungern twenne gånger i weckan, då wij få dem myket snart, och fruktar iag, at han på samma sät lärer giöra med de angelägne bref, hwilka nu för en god tid sedan med twenne poster äre afsände. Och som Hans Maj:t omöijeligen hinner resolvera på något, som kan afgå med denne lägenheten, så har Hans Maj:t i nåder befalt mig föruth at låta Eders excellence wetta, at Hans Maj:t är myket wähl förnögd med den affattade planen til innewarande åhrs krigzförrätningar, hwilken öfwer ens stämmer med det som Hans Maj:t för en tid[4]) senaten [föreslog?], giörandes Hans Maj:t sig aldeles försäkrat, at transporten i anledning däraf, wed denne tiden snart lärer wara öfwerkommen, och lärer Hans Maj:t där efter taga tienlige måt uti sakerne här på orten. Det behagar Hans Maj:t

jämwäl rät mycket, at man redan har giordt anstalt til tremänningz regementernes uprättande och at jämwäl en begynnelse är giord til lif dragonernes samt de andra dragone regementers upsättiande. Hans Maj:t senare bref angående det ärendet lärer långe redan wara ankommit, och är Hans Maj:t nådige mening med rotarnes lisande, förnämbligast denne, at både officerare och landzbetiente hielpa til at skaffa rotarne manskap af löösdrifware, onödige förswarskarlar, och det öfwerflödiga folket, som til at slippa krigztiensten, torde uppehålla sig på präste, ländzmäns och fogdegårdar, och efter knechte contractet, böra komma rotarne til hielp och lijsa, hälst dem som hafwa ringa eller ingen mans hielp.[5])

Och som det lärer falla rotarne, men i synnerhet större delen af rusthållarne förswårt på en gång at förskiuta så många åhrs räntor som erfordras till knechternes och ryttarnes skyndesamma uppsättiande: så förmenar Hans Maj:t bäst wara, at utaf de andra rusthällares och rotars cronan tilhörige räntor därtil giöres et förskåt, på det regementerne så mycket hastigare utan beswär måge kunna upprättas.[6]) Eders excellence[7]) hwad för en bruit det här på orten redan har giordt, at så många nya regementer i Swerige blifwa uprättade, och lärer det intet mindre god wärkan förorsaka på andra orter.

Hennes Maj:t drotningens[8]) ränter wil Hans Maj:t ingalunda hafwa anwändt til desse tremänningz regementers uprättande, utan måste de lembnas aldeles til Hennes Maj:t disposition och andra medel til den andehlen i stället utsees.

Elliest tycker Hans Maj:t myket därom, att man til denne expeditionen tager det som redbarast och för handen är, ehwad stat det och är anslagit; Dock at sådant åter ersätties, så snart andra medel inflyta, hvilket Hans Maj:t menar kunna skee wed alla slike tilfällen, som på tiden ankomma.[9])

Hans Maj:t mår Gud skee låf rät wäl, och lärer escorten innan kårt wara här.[10]) Gud gifwe, at arméen kunde möta Hans Maj:t et godt stycke in uti Påhlen.

Med nästa post lära de ankomne brefwen beswaras, hwilket nu är det ogiörligit, lärandes Hans Maj:t då sielf på det sättet som iag här ofwantil förmält, yttra dess nådige tankar öfwer bemähltе måhl. Hans Maj:t konungen i Påhlen[11]) har makalöst myket berömt Eders excellence, hwarpå Hans Maj:t ochså swarar, så at [Eders?] excellence har orsak at wara nögd med bägge. Jag recommenderar mig sluteligen uti Eders excellences wanlig gunst och är med wördnat.

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 10 april
1712.

C: Feif.

P. S. Som uti den af Hans excell. grefwe Gyldenstierna upsatte plan bland annat förmäles, at utaf Helsinge och Dahl reg. skulle behål-

las ett par hundrade man af hwardera qwar til gräntzernes betäckande; så har Hans Maj:t mig i nåder befalt at låta Eders excellence jemte det förra wetta, at Hans Maj:t hälst skulle see, at bem:te bägge regementer kumme complet uth, och at något annat manskap i stället förlades på de gräntzer, där så skulle behöfwas. Skulle b:te regementer redan wara öfwergångna, hwarpå Hans Mäj:t intet twiflar, så förmenar Hans Maj:t at det qwarlemnade manskapet kunde efterskickas med det aldra första, så at det kunde komma at stöta til sine regementer.

11. Högwälborne herr grefwe Kongl. Maj:t råd och herr præsident gunstige herre.

Eders excellence går alt för illa åth mig uti dess gunstiga bref af d: 26 april sistl. Iag får där uti en så agreabel reproche at Mons. Boneau härute intet är blefwen hulpen, at iag aldeles är confunderat. Så at iag gierna hade låtz, som iag aldrig hade fåt det brefwet, om min respect för Eders excellence sådant hade tillåtit. Jag hade aldrig kunnat tro, at Eders excellence skulle giöra sig en scrupel däröfwer at hielpa M. Boneau såsom dess betiente, sedan han tilförende har tient konungen och iag kan nästan ännu intet annars considerera honom i denne sin function än som en konungens tienare. Jag försäkrar Eders excellence at det af mig härwed begångne fehlet är skedt af en pur innoscance: men iag skal söka at reparera det med det aldra första.[1]) Medlertid tackar iag ödmiukl: för den gunsten som Eders excellence har wijst min swåger.[2]) Hwad Boneau angår, så är det omöijeligt, at iag kan skaffa honom uti commercie collegio, medan Hans Maj:t har sat sig fast före, at intet employera där någon som icke förstår handeln, at Porteus blef commissarius, skedde därföre, at Hans Maj:t förmodade honom i så många åhr som han där warit notarius, hafwa förwärfwat sig om handeln god kunskap.[3]) Om M. Boneau låter mig wetta, hwarmed han elliest kan wara betient, så skal iag gierna giöra al min flijt at tiena honom. Eller om något ställe blijr ledigt i cancelliet anten efter secret: Saliin eller elliest, och Eders excellence intet sielf wil til sättia honom, så skal det härifrån skee, så snart iag det får wetta, hafwandes ingen af copiisterne ännu tient så länge, at de skulle kunna säija sig därigenom blifwa præjudicerad.

Eders excellence lärer af den expedition som nu hemsändes, bland annat see, hwad förordning Hans Maj:t har behagat giöra angående contributionens utgiörande.[4])

Jag kan intet beskrifwa hwad det arbete har bryt mig, i anseende där til, at iag aldeles ingen efterrättelse har haft at tilgå om det som där wed har warit nödigt, men Hans Maj:t har redeligen hulpit mig, så at iag med skiähl kan säija at det är mäst Hans Maj:t egit arbete. Det postscriptum som finnes i landzhöfdingarnes bref, tyckes mig wara öfwerflödigt, men Hans Maj:t wille ändteligen ha dit detsamma.[5]) Jag tror intet annat, än icke hela wärket lärer finna approbation, och lärer Hans Maj:t lända til särdeles nådigt nöije, om man det på alt sät befrämjar,

warandes jämwäl Hans Maj:t nådige upsåth där igenom at befrämja, at betienterne måtte få deras hela löhner hädanefter, hwarom jämwäl order till statscontoiret är afgångit. Wij hafva här skattat oss sielfwa några stycken, til at animera andra, Eders excellence lärer intet kunna tro at wij äre så rike uti wär största fattigdom. Herr gen:lieutnant Sparre har skattat sine schillerier, foderwärk[6]) och penslar til 100 m dr smt, herr gen: Major[7]) sit intet til 200 m dr smt, herr öfwerste Grothus 100 m dr. öfwerste Mentzer[8]) 50 m Jag mig til 200 m dr[9]) och Ehrenskiöld, som kan kiöpa oss allesammans til 10 m dr smt, men wij hafwa casserat honom, efter wij aldeles ingen heder hafwa af honom, och lembnat honom at skatta sig i Swerige. Wi hafwa härwed considererat, at om alla skatta sig raisonabelt, så kommer det så ringa på 100:de penningen at beräknas, at det intet kan liknas emot de förre contributioner, om herr gen. Sparre avancerar i åhr, så har han låfwat at skatta sig dubbelt så högt för tilkommande åhr, om nu Hans Maj:t giör honom det sprattet, så är han illa bedragen. Herr landzhöfding Reenstierna är blefwen kl. råd och förordnat för tilkommande åhr at hafwa omsorg för contributionswärket, herr Tessin är också blefwen kl. råd och skal i hans excellence grefwe Pipers frånwaru, äfwen som förr draga omsorg för hofstaten. Herr Örnstedt är blefwen gen:lieutnant om möijeligit är, at giöra honom därigenom förnögd. Herr öfwerste Mevius och Köhler äre gen:majorer.[10]) Alt sedan deras Excellenciers betänkande hijtkom, angående handelen, har dageligen warit disput om den saken, iag har förestält alla de skiähl iag kunnat få tilsammans jämwäl korteligen tilsammansdragit alt hwad uti deras excellenciers så wäl som uti cammar. och commercie collegij betänkande finnes, men Hans Maj:t håller betänkeligit så aldeles at uphäfwa förre förordningar, inan man öfwerlägger, om de icke kunna förbättras eller andra utwägar påfinnas som må kunna giöra tilfyllest uti det hwaruti förordningarne kunna wara ofulkomlige. Hans Maj:t har dessutan twenne skiähl, det förre är, at om någon sådan frijhet skulle bewillias, så länge kriget med Danmark påstår, så komma allenast de fremmande at nyttia densamma til goda. Det andra är, at Hans Maj:t intet kan tro, at man i England skal hafwa belagdt järn och messing med högre tul för det, at man i Swerige har lagt hög tull på det grofwa klädet, utan lärer sådant wara skedt för andra orsaker skul, och at England intet lärer förringa tullen på järnet och messingen, fast man i Swerige skulle giöra det på klädet, och om man för uth det skulle giöra, och sedan giöra därom ansökning i England, så skul de lee åth oss och ändå intet giöra något til saken, om tullen allena wore förhögd på engelskt och intet därjemte på annat kläde, så kunde England hafwa haft något skiähl at bruka repressalier, men nu aldeles intet, Hans Maj:t har ännu flere skiähl, som äre för widlöftige at uprepa, troendes Hans Maj:t at manufacturerne åthminstonne skulle kunna bringas därhän, at den inrikes consumptionen skulle kunna bestridas, om man wärket rät angriper.[11]) Angående tullen på tobackzbladen, så menar Hans Maj:t at frågan intet är förnämligast, huru konungens inkomst skal förmeras eller förminskas, utan på hwad sät spinnerijerne skola kunna sättias i behörigt stånd, så at de måge til taga och kunna sälja det spundna godzet för så godt kiöp som det fremmande

kan införas. Hwarigenom Hans Maj:t inkomster jämwäl framdeles förökes, och at det är en cammar maxime at see på den närwarande nyttan, hwilken wed commercierne intet kommer til pass, hafwandes därwed noga i ackt tagit, at såker rafinaderiet som ochså är en manefactur allenast betaler. 3 procent för råwahran som til manefakturens förnödenhet inkommer. När commercie coll: betänkande inkommer, lärer wähl Hans Maj:t däruti resolvera, som för undersåtarne pröfwas wara nyttigast.[12])

Alt rättar sig här efter transporten och weet Hans Maj:t intet hwart marchen skal anställas, innan den samma öfwerkommer. Hela Constantinopel har undrat därpå at Extraord. Envoyé Funk har fåt publique audience andra gången, när han öfverlefwererade Hans Maj:t swar på sultans bref, medan det är et owanligit exempel, at en minister får mehr än en audience. Sultan, som ministern elliest allenast får se på sidan eller i profil, har wändt sig til Funken och lett myket wänligen, när han aflefwererat brefwet.[13]) De wänta allenast goda tiender om transporten, och om den intet snart ankommer, så kan Hans Maj:t intet tro, at man wil ha honom hem; ty hwart skal Hans Maj:t dess för innan taga wägen, intet lärer Hans Maj:t låta instänga sig anten i Stade eller i någon annan ort i Pommern, eij heller kan Hans Maj:t spatzera med turkarne omkring Påhlen från den ena orten til den andra, så länge fienden står i Pommern. Hans Maj:t undrar myket hwad som må hafwa hindrat wärkställigheten av den wackra plan, som hans excell. grefwe Gyldenstierna förleden wintras hade upsat och Hans Maj:t så myket behagade.[14]) Eders excellence täcktes för den skuld wara så gunstig, och för dess dehl på alt sät befordra transportens skyndesamma afgå, ju längre wij dröija här, ju mera sättia wij oss i giäld, så at wij aldrig kunna komma hädan. Jag är för det öfrige med al respect i werlden

Eders excellences

ödmiuke och trogne
tienare

wed Bender d: 24 iuly
1712.

C: Feif.

Noter.

Brev N:r 1.

[1] Frans Joachim Gerdes, adlad Ehrenstrahl, född 1670, död 1735, sekreterare 1710, kansliråd 1713, statssekreterare 1714, avsked för embetsförseelse 1717, landshövding 1727, friherre.

[2] Johan Schmedeman, född 1652, död 1713, adlad 1686, referendariesekreterare 1695 och överpostdirektör 1702, kansliråd och statssekreterare 1710.

[3] Rådet till kon. d. 23 mars 1710. Hist. handl. del 5, s. 36 f.

[4] Att Feif ej var egennyttig synes framgå av hans hustrus brev till von Müllern, däri hon anhåller om rekommendation hos konungen av hennes suplik om tullfrihet för svavel. Hon skulle vänt sig till sin man i saken, men »wet iag huru swårt min K. Man har att något af Hs Mt för sig och de sinas wälfärd att begiära, utan snarare lembnar det ogiort, fast det än wore aldrig så nödigt.» Hon har icke ens velat underrätta mannen om sin ansökan, »emedan iag befarar, om han får wetta och see min begäran, att han mer den contracarrerar än befordrar, ehuruwäl iag kan på mitt Samwete förklara, att hela wår wälfärd häruppå beror». Odat., men enligt påskrift presenterat i Stralsund d. 6/17 febr. 1715. Müllernska saml. R. A. Jämför Feif till Tessin d. 21 mars 1716 om ett ifrågasatt köp till kungl. stallet av en fru Feif tillhörig häst. »Min hustru lärer eij heller gifva alt för godt kiöp, helst om hon skal handla med Hans M:t. Hon är intet så liberal som iag.» G. Andersson, Brinckmanska arkivet, del I, s. 207.

Både Hofberg och Fryxell beteckna dock Feif som egennyttig, men varifrån de fått uppgiften är obekant.

[5] Gustaf Henrik von Müllern, född 1664, död 1719, kommissionssekreterare, envoyé, kansliråd och statssekreterare 1708, hovkansler och friherre 1710, ombudsråd 1714.

[6] Rådet hade den 14 mars 1710 inberättat, att det till hovkansler efter den avlidne Coyet utnämnt v. presidenten i Wismarska tribunalet Johan Lillienstedt, som med nödig kunskap i in- och utrikes saker, särdeles rättegångsmål, förenat skicklighet och nitiskhet. Konungen gav däremot posten åt landshövding Gustaf Cronhielm, varom han d. 26 april 1710 underrättade rådet. H. H. 5, s. 4 och 18—20. — Johan Paulin, adlad Lillienstedt, som var född 1655, blev 1710 landshövding, 1714 ombudsråd och 1719 greve och rikskansliråd. Han underhandlade med ryssarna i Nystad 1721 och dog som president i Wismarska tribunalet 1732.

[7] Per Ribbing, född 1670, död 1719, lagman 1710, kammarråd 1712, landshövding 1714, preses i kommissionen över Görz.

[8] Jakob Reenstierna, född 1659, död 1716, blev lagman 1692, landshövding 1710, friherre 1711, kungligt råd 1712, president i kommersekollegium 1713 och greve 1714. Hans landshövdingefullmakt är dat. d. 21 mars 1710. Efter mottagen underrättelse om utnämningen skrev rådet d. 9 juni, att det, okunnigt om kon:s förordnande för Reenstierna, redan i febr. besatt posten med krigsrådet Ludvig Fahlström. Nu hade denne emellertid avträtt Kopparbergs län till Reenstierna och i stället förordnats som landshövding i Vesterås efter Cronhielm. H. H. 5, s. 51—53. Denna rådets skrivelse var dock säkerligen ännu icke framkommen när Feif d. 27 juni skrev ovanstående brev. Fahlström fick d. 22 sept 1710 kon:s fullmakt på sin nya tjänst (se ovan brev 2, sid. 97) som han innehade till 1714, då han blev ombudsråd och friherre. Han var född 1655 och dog 1721, sedan han kort förut utnämnts till president i Wismarska tribunalet.

[9] Thomas Funck utnämndes d. 1 febr. 1710 till överste för Södermanlands reg:te och Christian Albrecht Grothusen samma dag till överste för Nylands och Tavastehus kavallerireg:te. Funck, som var född 1672, tillträdde aldrig sitt regemente; 1711 blev han svensk envoyé i Konstantinopel och dog redan 1713 i Turkiet. Grothusen, Karl XII:s bekanta gunstling, föddes 1680, blev överste och löjtnant vid drabanterna 1710 och stupade som generalmajor d. 4 nov. 1715 i träffningen vid Stresow på Rügen.

[10] Carl Gustaf Dücker, född 1663, död 1732, överste 1703, generalmajor 1710, generallöjtnant 1711, friherre s. å., general och kommendant i Stralsund 1713, riksråd 1718, greve och fältmarskalk 1719, president i krigskollegium.

[11] Överstelöjtnant Jakob Grundel hade 1701 dömts tjänsten förlustig för visad »dispect» mot sin regementschef, Magnus Stenbock. Återinträdde i tjänst vid danska krigsutbrottet 1709 och förordnades av rådet till överste för Södermanlands reg:te, som han dock på kon:s order fick avstå till Funck. Rådets rekommendationsskrivelser för Grundel äro dat. d. 11 juni 1710 och 23 okt. 1711. H. H. 5, s. 63—65 och 7, s. 35—38. Även Stenbock rekommenderade honom hos konungen. Grundel fick sedermera rådets uppdrag att återuppsätta gardet, men måste snart överlämna regementet till M. Törnflycht, varpå rådet i stället åt honom överlät försvaret av skärgården. Denna sista beställning konfirmerades äntligen d. 20 maj 1713 av konungen, vilken eljest, troligen till följd av ovannämnda förseelse, synes varit obenägen att bruka honom i sin tjänst. — Grundel var född 1657, blev landshövding 1719, friherre 1720 och fick 1733 avsked med generallöjtnants titel. Död 1737.

[12] Den 14 mars 1710 skriver rådet, att det till sekreterare vid inrikes statsverket förordnat överpostdirektören Johan Schmedeman, som är den äldste sekreteraren i kansliet. Postdirektörssysslan har han fått behålla. Men den 26 juni underrättar konungen rådet om, att Schmedeman samma dag blivit kansliråd, och d. 27:de utskrevs Bunges fullmakt som överpostdirektör. H. H. 5, s. 18—20 och 83 samt Riksregistr. 1710 (kon:s). — Henrik Bunge, född 1672, var sedan 1698 kanslist, när han den 26:te febr. 1710 blev registrator och den 26:te juni s. å. kungl. sekreterare och överpostdirektör. Adlad 1710, blev han 1731 friherre, och slutade 1737 sitt liv som titulär statssekreterare.

[13] Feif blev d. 14 jan. 1707 sekreterare i finsk-livländska expeditionen och d. 20 febr. 1708 krigsråd; nu var han sedan den 8 sept. 1709 statssekreterare och kansliråd. Sondén: Kungl. Kansliets embets- och tjänstemän 1620—1713.

[14] Karl Fredrik af Holstein-Gottorp, född 1700, Karl XII:s systerson, som uppfostrades i Sverige och för vilken Horn var guvernör. Han dog 1739. — Valentin von Daldorff var född i Holstein 1665 och hade varit generaladjutant hos hertigens far. Han gick i svensk tjänst 1702, blev överste 1705, generallöjtnant 1710 och general av kavalleriet 1713 samt stupade vid Stresow 1715.

[15] Bernhard Cederholm, född 1678, död 1750, registrator 1710, expeditionssekreterare 1714, adlad s. å., lagman, revisionssekreterare 1733, justitiekansler 1739, president i Göta hofrätt 1741. Hans resa blev länge fördröjd. Den 25 april 1712 talar rådet om att avfärda registrator Cederholm till konungen, men ännu d. 6 aug. s. å. är han kvar, men skall nu sändas med depescher till Bender, dit han för en tid sedan av konungen kallats att tillträda sin befattning i fältkansliet. Rådet till kon. d. 25 april och 6 aug. 1712. H. H. 9, s. 255 f. och 10, s. 88 f. Cederholm ankom till Bender d. 8 okt. 1712, efter en nära två månaders lång resa, medförande brevet av d. 6 aug. J. H. von Kockens dagbok. Quennerstedt: Karol. krig. dagb. IV s. 174.

Brev N:r 2.

[1] Efter den 1709 avlidne Nils Gyldenstolpe befordrades Horn d. 21 mars 1710 till kanslipresident, och d. 11 juni s. å. tackade han konungen för utnämningen. Brevet framkom, enligt påskrift, d. 19 sept. eller samma dag som notarien Johan Silfvercrantz, enligt von Kocken, ankom från Wien med brev från åtskilliga orter. Han var utsänd att studera möjligheten av svensk handel på asiatiska hamnar. Horn till kon. d. 11 juni 1710. R. A. Quennerstedt, a. a. IV s. 39. — Silfvercrantz blev 1711 kommissarie i kommersekollegium, men dog redan 1712 i Syrien.

[2] Den undan ryssarna flyktade Pernau-professorn Samuel Ausén utnämndes av rådet d. 12 maj 1710 till rikshistoriegraf, men konungen nekade konfirmation därpå.

I stället blev sekreteraren Bengt Högvall d. 21 okt. 1711 förordnad därtill, men under hans frånvaro i Bender synes A. dock förvaltat tjänsten. Den 10 okt 1712 blev Ausén e. o. assessor i Göta hovrätt, 1732 hovrättsråd och dog 1734. Högvall, som 1710 blivit adlad, dog 1714 i Turkiet som titulärt kansliråd. Senatens protokoll 1710, Inrikesärenden, Riksregistr. 1711 kon:s och senatens. R. A.

»Den stackars Rönnou» är troligen Magnus Rönnow, född omkr. 1665, 1716 adlad Dublar-Rönnow, en son till den bekanta kyroherden i Åhus Casten Rönnow. Han gjorde sig känd som latinsk poet men förde ett oroligt liv, mestadels utomlands. 1714 blev han dock protokollsekreterare och 1719 assessor i antikvitetskollegium men fick avsked s. å. Död 1735 i England.

[3] Rådet hade d. 5 nov. 1710 hos konungen rekommenderat biskopen i Viborg, David Lund (född 1657, död 1729) och superintendenten på Ösel, Herman Witte (född 1666, död som biskop i Åbo 1728), vilka genom fiendens infall blivit tjänstelösa, till någon av de lediga biskopsstolarna i Vesterås, Wexiö, Göteborg och Kalmar, eller till superintendenturen på Gottland. Emellertid hade det interimsvis förordnat prosten Nicolaus Braun (född 1658, död 1729) att som vice biskop förestå Kalmar stift. Konungen utnämnde Witte 1710 till hovpredikant hos änkedrottningen och Braun d. 21 april 1711 till biskop i Kalmar samt Lund samma dag till biskop i Wexiö. H. H. 15, s. 291 f. och Riksregistr. 1711. Någon ny biskop i Viborg tillsattes icke, utan stiftet indrogs.

[4] Johan Brauner, född 1668, yngre bror till biskopen i Kalmar, hade d. 20 mars 1710 fått kon:s fullmakt som protokollsekreterare i Justitierevisionen. Riksregistr. 1710. Men redan d. 24 jan. s. å. hade Horn i rådet föreslagit, att Brauner skulle vikariera i biblioteket och som censor librorum, vilket också av rådet bifölls. Det är troligen dessa senare tjänster som konungen ej ville låta honom behålla; dock blev han d. 19 febr. 1712 både censor librorum och hovbibliotekarie, men måste då avstå från protokollsekreteraretjänsten. Riksregistr. 1712 (kon:s). Se ock ovan brev 6 sid. 105. — Utnämnd till kansliråd 1714, adlades Brauner 1715, blev 1727 landshövding och 1731 friherre. Han dog 1743.

[5] Generalmajor Anders Lagercrona (född omkr. 1660, död 1739) hade skaffat sig många ovänner genom sin grälsjuka och sin lust att förtala alla. För det genom hans försumlighet misslyckade tåget till Starodub 1708 hade konungen ej straffat honom, men hans ställning var undergrävd, och dispyten med Grothusen rågade måttet. Samtiden ansåg också att anledningen till onåden var en annan än den synliga. »Men det moste wäll wara nogot gamalt, som mot honom legat förborgat och på detta sättet kom att utbrista.» Bengt Högvall till Arvid Horn d. 15 dec. 1710. Hornska saml. R. A. Och den 14 juli 1711 skriver pastor Agrell i sin dagbok: »men synes som ock något annat befordrat hans fall, emedan konungen, då Lagercrona beropat sig på sin långe och trogne tienst, swaradt: har ni länge tient oss, så ha wij och mycket pardoneradt eder.» Quennerstedt, a. a. V, s. 268.

Om anledningen till denna tvist saknas tillförlitliga uppgifter. Endast La Motray uppgiver att Lagercrona sökt svärta paschan i Bender och tartarkhan hos konungen, vilken givit Grothusen order att undersöka saken. Då denne bevisat de anklagades oskuld, hade L. i stället angripit honom med allehanda beskyllningar. Karls egen uppfattning framgår av hans brev till systern Ulrika Eleonora d. 19 dec. 1710. E. Carlsson: Kon. Karl XII:s egenhändiga brev s. 106 f. »Här är elliest och een ändringh skiet medh Lagercrona, som iagh giärna sökt undvika, men blifvit tvungen till giönom hans stadigt underliga förhållande mot alla menniskior, så at han lefvat alltiämt i tvist, snart medh dhen ena och snart medh dhen andra i onödigt vis, så försedt sigh, at iagh åffta hulpit honom utur saker, som kunnat förordsaka hans förderfv; ty iagh har tänkt han skulle ändra sigh. Ty i vissa mål är han mycket arbetsam och drifvande; men han utfor änteligh medh sådan ordh mot en Officerar utan all ordsak uti allas närvaru, så at man var tvungen at skillia honom från all tienst och caracter, på dhet dhen andra skulle få sin tillbörliga Satisfaction, Och all vidlyftigh och skamligh Process blefv undvikt, som han elliest så månge här i Armen har utfördt med föga heder.» Den 24 september ägde tvisten rum, och ett par dagar därefter togs ordonancen bort från Lagercrona och order utgavs att inga rapporter mera skulle ingivas till honom. v. Kockens dagbok s. 40.

[6] Clas Ekeblad, född 1669, död 1737, överste 1703, generalmajor 1710 och kommendant i Stralsund 1711, friherre s. å., landshövding 1714, riksråd och greve 1719.

[7] Gustaf Ribbing, född 1673, död 1711 i Bender, kapten 1701, överste 1710.

[8] Hans Henrik von Liewen, född 1664, död 1733, överste 1703, generalmajor 1710, generallöjtnant 1714, direktör vid amiralitetet s. å., riksråd och greve 1719.

[9] Rådet hade förordnat överste Adam Carl De la Gardie till landshövding i Kalmar. Rådet till kon. d. 15 juni 1710. H. H. 5, s. 77 f. Konungens fullmakt för honom är daterad d. 17 sept. s. å. Riksregistr. för 1710. R. A. — De la Gardie, som var född 1665, blev 1716 generalmajor och 1719 generallöjtnant. Han dog 1721.

[10] Majoren vid Skaraborgs reg:te, Sven Lagerberg, hade följt konungen till Bender och brukades mycket av honom, särskilt i beskickningar till tartarkhan. Den 27 nov. 1710 avancerade han till överstelöjtnant vid sitt regemente. Rådet hade dock dessförinnan uppdragit beställningen åt major Carl Mauritz von Gertten, vilken nu får sköta tjänsten tills Lagerberg hemkommer. v. Gertten blev 1712 transporterad till ett tremänningsregemente som överstelöjtnant. Se kon. till rådet 11 nov. 1710, bilagan, och rådet till kon. 17 juni 1711 och 4 juni 1712. H. H. 15, s. 295—97, 7, s. 181, och 9, s. 355—57, samt Riksregistr. 1712, (senatens exped.). — C. M. von Gertten föddes 1672 och dog 1721. — Lagerberg blev 1717 generalmajor och tre år senare president i statskontoret samt slutade sitt liv som riksråd och greve 1746. Han var född 1672.

[11] Fabian Wrede, född 1641, död 1712, kungl. råd 1685, president i kammar- och kommersekollegium samt statskontoret 1687, greve s. å.

[12] Georg Wallrawe, född 1641, adlad 1689, statskommissarie, kammarråd 1710 och krigsråd 1712. Död 1714.

[13] Thomas Teuterström, adlad Adlercreutz, född 1643, död i pesten 1710, kamrerare, adlad 1700, kungl. räntmästare 1702.

[14] Peter von Danckwardt, född 1662, död 1732, landskamrerare, krigskommissarie 1708, krigsråd vid armén i Skåne 1710 (senatens fullmakt), statskommissarie s. å., kammarråd 1712, landshövding, friherre. — Den 30 aug. 1710 blev Wallrawe kammarråd och kamreraren Danckwardt statskommissarie i hans ställe. Riksregistr. för 1710 (kon:s).

[15] Anders Wolimhaus, adlad Leyonstedt, född 1649, död 1725, minister i Berlin, kansliråd 1710, högste ombudsman 1714, greve 1719, riksråd och president s. å. Rådet hade uppdragit åt honom att interimsvis sköta hovkanslerstjänsten i stället för G. Cronhielm, som förordnats till president i Wismarska tribunalet. Rådet till kon. d. 10 sept. 1710. H. H. 5, s. 104—6. Se ock ovan brev 1 not 6. Müllern blev hovkansler d. 27 nov. 1710, men Leyonstedt befordrades först 1714 till högsta ombudsman.

[16] Karl XII hade redan 1709 låtit börja en omarbetning av excercisreglementena. Den 29 mars 1710 skriver han till defensionskommissionen om delar därav som förut hemsänts och andra som nu skickas i och för avskrivning och utdelning till regementena. Riksregistr. 1710. R. A. Ännu den 19 juni 1711 anspelar Feif på sitt arbete med de ännu ej avslutade excercitierna i brev till Magnus Stenbock, i Eriksbergs arkiv.

[17] Feif ägde tillsammans med sin hustru, Anna Christina Barckhusen, Dylta svavelbruk i Nerike, vilket hon under mannens frånvaro ensam skötte. Hon var född 1674 och dog 1724 efter ett 33-årigt äktenskap.

[18] Peter I av Ryssland, född 1672, övertog regeringen 1689, död 1725. Krigsförklaringen utfärdades den 21 november 1710.

Brev N:r 3.

[1] Generallöjtnant, baron Johan August Meyerfeldt, som d. 19 dec. 1710 ankommit till Bender med skrivelser från rådet, avsändes d. 18 jan. 1711 över Konstantinopel och Italien till Pommern, att där samla folk till ett inbrott i Polen. von Kockens dagbok s. 48 och 50. Meyerfeldt utnämndes 1713 till kungl. råd och generalguvernör i Pommern, blev 1714 greve och 1719 kansliråd. Han var född 1664 och dog 1749.

[2] Till år 1700 hade tideräkningen i Sverige varit den gamla julianska. Som dess felaktigheter emellertid börjat bliva alltför besvärande, hade man mot slutet av 1600-talet föreslagit införandet av den gregorianska stilen, vilken var gällande i ett flertal europeiska länder. Då ingen enighet kunde uppnås om sättet för reformens

genomförande, stannade man endast vid borttagandet av skottdagen för år 1700, för att åtminstone ej öka skillnaden mellan de bägge stilarna. Ursprungligen var meningen, att under en följd av skottår fortfara därmed, men inga vidare åtgärder företogos, och under tolv år hade Sverige således en egen tideräkning, en dag före den gamla och tio dagar efter den nya. Karl XII, som insåg olägenheten därav och som var missnöjd med den gregorianska kalenderns astronomiska felaktigheter, befallde genom skrivelse till kanslikollegium, daterad Bender d. 23 jan. 1711, återgång till gamla stilen. Detta verkställdes skottåret 1712 genom läggande av en trettionde dag till februari månad. E. Hildebrand: Den svenska tideräkningen 1700—1712 och Riksregistr. 1711.

[3] Josef Potocki, vojvod av Kiev, som kommenderade några polska trupper i Karl XII:s tjänst. Han föddes 1675 och dog 1751 samt var polsk kronfältherre åren 1735—1748. Konungen skriver d. 16 dec. 1710 samt d. 31 jan. och 8 maj 1711 till kommissarien Huswedel i Hamburg om hans förnöjande av hovstatmedlen. Inrikes registratur 1710 och 1711.

[4] Philip Orlik, född 1672, död 1742, sekreterare hos Mazeppa och efter dennes död 1709 av kosackerna i Bender vald till hetman samt av Karl XII insatt i sitt ämbete. Han blev aldrig erkänd i Ukraina, utan tillbragte sitt återstående liv i landsflykt, åren 1715—1720 i Sverige.

[5] Stanislaus Ciolek, greve Poniatowski, född 1676 (1677?), död 1762, littauisk överste, övergick till svenskarna 1702, polsk general och konung Stanislai sändebud hos Karl XII, svensk underhandlare i Konstantinopel, generalguvernör i Zweibrücken 1718, avsked ur svensk tjänst 1719.

[6] Dewlet Geray, khan av Krim 1699—1702, 1707—1713, avsatt och landsförvist 1713, tredje gången khan 1716, död s. å. Överstelöjtnant Sven Lagerberg sändes den 15 dec. 1710 till honom att avsluta ett förbund mot Ryssland. Han bidrog mycket till turkarnas krigsförklaring mot tsaren.

[7] Stanislaus Andreas Vojnarovski, kosacköverste, följde Karl XII till Bender, föll i ryssarnas händer 1716. Död omkring 1743 i Sibirien. Av honom hade konungen, till inköp av presenter åt tartarkhan samt andra förnödenheter, lånat 14 800 speciedukater och 14 000 riksdaler courant mot växel på Huswedel, varom såväl denne som statskontoret underrättas. Kon. till Huswedel d. 3 jan. och till statskontoret d. 11 jan. 1711. Riksregistr. 1711. Som den rike Mazeppas arvtagare hade Vojnarovski även övertagit dennes fordringar hos Karl XII, och det var troligen till betalning av dessa som både statskontoret och N. Tessin d. 19 mars 1710 fingo order att sända medel till Huswedel att därmed förnöja Vojnarovskis två växlar. Riksregistr. 1710 (kon:s).

[8] Barthold Huswedel, född 164(5?) levde ännu 1724, svensk kommissarie i Hamburg 1681, avsked 1719.

[9] Redan den 2 april 1710 hade Tessin beordrats att sända hovstatmedlen i fält till Huswedel, och den 20 sept. s. å. befalldes statskontoret att utan dröjsmål utassignera konungens handpengar samt hovstats- och drabantemedlen. Riksregist. 1710 (kon:s). — Drabantkorporalen Johan Ehrensköld brukades mycket av konungen vid penningenegociationer. I slutet av 1709 reste han i detta ärende till Konstantinopel, i maj 1710 till Belgrad, och i febr. 1711, när Feif skrev sitt brev, var han troligen i Wien, där han ännu var kvar den 16/26 mars, men kom den 17 april åter till Bender. Agrells dagbok s. 51 och 104, Stiernhöök till kon. d. 16/26 mars 1711, (Cæsarea, R. A.), och v. Kockens dagbok s. 61. Men redan den 26 april får han instruktion att på egen kredit söka upphandla 600 000 riksdaler courant till olika behov. Riksregistr. för 1711 (kon:s). Svenska staten hade svårt att få kredit, enär statskontoret endast mycket långsamt inlöste sina växlar. — Ehrensköld, som var född på 1670-talet, blev 1718 ihjälslagen vid ett skeppsbrott på bohusländska kusten.

[10] Svenska ministern i Wien, Henning von Strahlenheim, hade i mars 1707 råkat i tvist med den kejserlige kammarherren greve Max Adam von Zobor. Denne hade nämligen vid en fest smädat konung Karl, varpå Strahlenheim svarat med ett par örfilar. Konungen befallde Strahlenheim lämna Wien och krävde hos kejsaren Zobors utlämnande, vartill denne slutligen måste bekväma sig. Efter någon tid frigavs Zobor och sökte sedan på allt sätt hämnd på Strahlenheim. Denne, som i Breslau ordnat de schlesiska protestanternas angelägenheter, önskade ej återvända till Wien och sökte därför guvernörsplatsen i Zweibrücken, vilken han i mars 1710

erhöll. Konungen befallde honom dock samtidigt att personligen taga avsked av kejsaren. Under vistelsen i Wien mottog han Zobors fordran på upprättelse, men som han ansåg en duell i ett mellan monarkerna redan bilagt mål olämplig, lämnade han efter avskedsaudiensen i största hast staden. Från konungen fick han i anledning därav mottaga ett den 9 jan. 1711 daterat strängt brev där det heter, att han vanhedrat sin ställning och att hans hast kunde tydas som rädsla för Zobor. Registratur för 1711. Strahlenheim förklarade sig också sedermera villig att lämna greven upprättelse, men någon duell blev aldrig av. I sina brev till v. Müllern klagar han mycket över generallöjtnant Meyerfeldts svarta förtal. Müllernska saml. R. A. Se ock Müllern till A. Horn d. 29 jan. 1711 om Meyerfeldts brev till Stiernhöök i denna sak. Hornska saml. R. A. Strahlenheim, som 1714 blivit generalguvernör i Zweibrücken, avsattes 1718 och avled 1731. Han var född 1663.

[11] Feif syftar troligen på konungens brev till rådet av den 7 jan. 1711, där han yttrar sitt missnöje över det föreslagna överlåtandet av trupper åt de allierade, samt den ännu skarpare skrivelsen av den 3 febr. om rikets nöd, fredsunderhandlingar, m. m. Bägge äro tryckta i Historiska handlingar del 7 s. 25 och 39—43.

[12] Defensionskommissionens ledamöter hade sins emellan fördelat uppsikten över regementenas utrustande. På Horns lott kommo sju: Norra och södra skånska kavalleriregementerna, Östgöta kavalleri, Nylands kavalleri, Lewenhaupts 3, 4 och 5 männingar till häst, Östgöta infanteri och ett reg:te ståndsdragoner under överste Sparre. Inrikes registratur d. 28 nov. 1710 (kon:s).

[13] Den 21 mars 1710 hade konungen förbjudit rådet att besätta civiltjänster annat än interimsvis, men samtidigt borde det inlämna förslag på lämpliga personer till konungen, som ensam ägde att utgiva fullmakter. Av militära tjänster fick det tills vidare tillsätta kompaniofficerare. Den 23 maj 1711 förnyas denna order, då konungen av inkomna förteckningar på befordringar sett att rådet ej åtlytt det förra brevet. Rådet svarar den 2 okt. att det, sedan kon:s missnöje blivit detsamma bekant, ej vidare utfärdat några fullmakter på civil- och prästtjänster. H. H. 5, s. 21—3, 7, s. 121—2 och 9, s. 3. Se ock ovan brev 5 s. 104.

Rådet hade den 24 okt. 1710 utnämnt slottsfogden Johan Berger till underståthållare och en Joachim Liunggréen till notarie i slottskansliet. Konungen konfirmerade bägge fullmakterna d. 6 juni 1711. Registratur för 1710 (senatens) samt för 1711 (konungens). R. A.

[14] Se Feifs brev till Tessin d. 31 okt. 1711, att konungen önskar att hovjunkarna måtte resa till Bender så fort lägenhet gives. Brinckmanska arkivet del I s. 142. Hovjunkare Gustaf von Klysendorf stupade i kalabaliken i Bender 1713.

[15] Den 27 jan. 1711, enligt von Kockens dagbok, Quennerstedt, a. a. IV, s. 52. Passet var endast utfärdat för Anders Lagercrona, utan titel.

[16] Johan Berch (Bergh), född 1646, assessor 1693, blev 1712 adlad Skutenhjelm och dog som revisionssekreterare 1731. Sonen Anders Skutenhjelm, född 1688, kanslist 1715, kommissionssekreterare 1719, minister vid danska hovet 1734, kansliråd 1739, fick slutligen statssekreterares karaktär och dog 1753, den siste av sin ätt. — Gabriel Johan Borgman, adlad Hielmborg, var regeringsråd i Zweibrücken och 1709 svensk gesant i Frankfurt. 1718 blev han kansler i Zweibrücken och dog 1731. Var född 1656.

Brev N:r 4.

[1] Detta odaterade brev är av innehållet att döma skrivet antingen i slutet av febr. eller början av mars 1711, troligen det senare. Möjligen skrevs det d. 13 mars samtidigt med ett till Stenbock, med vilket det har stora likheter såväl till innehåll som stilisering. Konungens brev om kontribution på husen (se nedan not 12) är ock daterat d. 13 mars. Jämför B. Högvall till Horn d. 14 mars 1711. Hornska saml. R. A. — Brevet är tryckt i »Arvid Bernhard Horn, hans lefnad», tecknad av G. Horn, 1852, s. 138—40.

[2] Enligt Anreps ättartavlor, W. E. Svedelius minne av A. Horn (Svenska akademiens handl. 1879) och sonsonen Gustaf Horns levnadsteckning över honom, skulle Horns bröllop med Margareta Gyllenstierna av Fogelvik, fältmarskalk Nils Gyllenstiernas dotter, ägt rum 1711. Däremot strider ett brev från hertig Karl Fredrik av Holstein till Horn, daterat den 15 nov. 1710, däri det bl. a. heter:

»alltså önskar jag af allt hjerta min käraste Herr Gouverneur med sin älskeliga kära Fröken Gyllenstierna all — — välgång och lycksalighet uti denna nu inträdande alliance,» och i sin skrivelse av den 20 dec. 1710 hälsar han till Horns älskeliga grevinna. Bägge breven, jämte änkedrottning Hedvig Eleonoras gratulation av d. 13 jan. 1711 till Horns giftermåls fullbordan vid slutet av det gamla året, äro tryckta av G. Horn, a. a. s. 203 och 214—15. Även den stamtavla över släkten, som 1764 ingavs till Riddarhuset av Horns son Adam, samt fru Brenners bröllopsdikt till Horn ha årtalet 1710. Margareta Gyllenstierna dog 1740.

[3] Konungen.

[4] Nils Gyllenstierna av Fogelvik, född 1648, död 1720, guvernör över Bremen och Verden 1698, kungl. råd 1705, greve 1706, fältmarskalk 1709, president i krigskollegium 1710.

[5] Agrell beskriver dessa »tugh», (»toüer«, v. Kocken), såsom vita hästsvansar vilka »bundne på een stång med een förgylt knapp som estandarschaft, liksom wijsa gradus nobilitatis; som förde een adelsman 1, een baron 2, een grefwe 3, och sielfwa Sultan 4; men så snart någon sättes ifrån tiensten är ock adelskapet ute». Den 9 febr. 1711 berättar han att de rests framför lilla divanen till ett tecken »att uppbrått och marsch snart skall gå för sig, hwilket här wijd alla krigståg brukeliget är. Och plägar fuller detta tecknet blifwa ståendes 40 dagar, och strax därpå tåget skie.» — — — Tillijka förde ock Wizirens kockar 9 stycken fåhr ut och slacktade dem offentl. såsom ett offer till befrämjande av den nu företagne expeditionen. Kiöttet kom dem till godo, som först kunde ha sig fram. Sådant offer skier af hwar och een af de förnämsta, som skola gå med i fält, doch privatim hemma i husena. Quennerstedt, a. a. del V, s. 231 och 207. Storvizir var Mehemed Pascha Baltadji. Han hade varit baltadji = yxbärare i sultanens palats och sedan guvernör i Syrien. Storvizir 1710, avsattes han följande år och dog troligen 1712.

[6] Islan Geray.

[7] Muhamed Geray, »unge sultan» kallad, en av tartarkhanen Dewlet Gerays yngre söner. Tillsammans med Potockis polacker och en kosackhär under Orlik opererade han sedan början av februari vid polska gränsen, medan fadern från Krim bröt in i södra Ryssland. Se kon. till rådet d. 11 febr. 1711, H. H. 7, s. 46, B. Högvall till A. Horn d. 14 febr. och 14 mars 1711, Hornska saml. R. A. samt Feif till Stenbock d. 13 mars 1711, Eriksbergs arkiv. Om de tre tartarhärarnas fälttåg mot Ryssland och det klena resultatet därav, se Sven Lagerbergs dagbok, utg. 1896 av M. Lagerberg.

[8] Bernt Otto Stackelberg, född 1662, död 1734, fången vid Poltava, slutligen fältmarskalk och friherre. I brev till konungen och v. Müllern, daterade Moscou d. 19 juni 1710, som ankommo till Bender d. 28 jan. 1711, anhåller han om att bli utväxlad. Müllernska saml. R. A. Den 4 nov. befaller kon. rådet att utbyta Piper eller Rehnsköld mot Dolgurucki men misslyckas detta, skola H. R. Horn, Schlippenbach och Stackelberg i stället föreslås till utväxling. H. H. 9, s. 63 f. Stackelberg kom dock hem först efter fredsslutet.

[9] Johan Feif, född 1682, (1685?) adlad 1705, kapten vid gardet 1711. Han blev sårad och fången vid Poltava samt förd till Tobolsk. Hemkom först 1718 och dog ogift 1738.

[10] Till rådet d. 9 mars 1711, däri konungen bl. a. förehåller detsamma dess eftergivenhet mot ryssarna i fråga om fångutväxlingen. H. H. 7, s. 69—72. Se vidare nästa not.

[11] Rådet berättar d. 27 okt. 1710, att ryssarna vid Viborgs kapitulation som villkor för garnisonens lössläppande bland annat begärt, att de av stadens innevånare, som för belägringens skull flytt därifrån, måtte tillåtas återvända. Detta hade rådet bifallit. I sina brev av den 3 febr. och 9 mars 1711 förbjuder konungen rådet att tillstädja detta, utan bör det i stället förmana de kvarvarande borgarna att begiva sig därifrån och skall rådet sörja för deras underhåll. H. H. 5. s. 112 f. samt 7, s. 42 och 69—72.

[12] Enligt 1699 års kontributionsplakat var avgiften för husägare i städerna 25 % av hyran, den som hade flera hus slapp skatten för ett. 1710 fördubblades kontributionen, men skulle blott gälla detta år. Den 13 mars 1711 skrev konungen till rådet (det här omnämnda brevet), att han hälst såge städernas hus befriade från kontribution, och d. 27 okt. s. å. förbjöd han den alldeles. Som detta brev kom fram först d. 13 april 1712 var det då försent att ändra 1712 års kontributiou, som

detta år utgick enkel. Dessförinnan hade emellertid rådet d. 15 jan. skrivit, att kontributionen på husen ändrats till likhet med konungens kontributionsplakat av 1700 och 1701. Genom den nya skatteförordningen av d. 4 juni 1712 nedsattes slutligen kontributionen på hus av ända till 400 000 dal. s. mt:s värde med 3/4. Se G. E. Axelsson: Bidrag till kännedom om Sveriges tillstånd på Carl XII:s tid, s. 119 f, 124, 128—30, och H. H. 7, s. 73 f. samt 9, s. 46 och 142.

[13] Magnus Stenbock, född på 1660-talet, död 1717, general och generalguvernör i Skåne 1706, kungl. råd 1711, fältmarskalk 1712. — Feif syftar troligen på Stenbocks brev till konungen av d. 8 okt. 1710, som ankom till Bender d. 19 dec.; vari det heter: »Som Camereraren Dankvart är mig till mönstring öfver armén adjungveratt, och är een redelig Eders Majestetz tienare så ber jag på dätt underdånigaste att Eders Kongl. Majestett ville vara honom så nådig att han får blifva mig till hielp wedh armén som krigzråd, hwilkett så myckett nödigare som armén nys oprättat, honom alla förordningar och Contracter i provintierna bekant, så kan han mig så mycket bättre vara behielpelig Regementernas Conservation att bevaka som dess uthan han een redelig desinteresserader och capable man». Skrivelser till kon. R. A. Härpå svarar Feif d. 13 mars 1711: »Hans mayt: undrar mycket på hwad sät Dankwart är blefwen Krigzråd, iag har måst fråga efter i Cancelliet, om något förseende är begångit, när dess fullmackt skrefs på Stats Commissarietiensten, medan det war hans mt: aldeles intet bekant, at det för honom wore resolverat at blifwa Krigzråd, den tiensten har Hans mt: express intet welat besättia, för än hans mt: skulle komma närmare och få betänka sig på någon som hans mt: sielf kiände och kunde wara nögd med, medan han dagel: har til at giöra med honom. Dankwart är en mycket redelig man, och skicklig til konungens tienst, därföre har iag ochså föreslagit honom til Stats Commissarius, hwarwid han eij heller skal åldras, men så gierna iag wil tiena honom, så är det mig ändå ogiörligit at skaffa honom confirmation på Krigz Råds tiensten. Hans maijt: har expres förbudit Rådet at besättia Civil tienster, och därföre hade hans mt: intet kunnat förmoda at de skulle tilsättia en Krigz Råd utan den som är i Krigz Collegio, om Dankwart håller sig wäl i Stats Contoiret, så lärer hans mt: intet glömma bårt honom.» Eriksbergs arkiv. Stenbock hade själv föreslagit D. till krigsråd, vilket senaten beviljat honom. Stenbock till kon. d. 10 juli 1711. R. A. Någon konfirmation på krigsrådsämbetet fick Dankwart aldrig, däremot blev han d. 13 sept. 1712 kammarråd. Riksregistr. 1712 (kon:s).

Brev N:r 5.

[1] Borgarståndet hade vid 1710 års utskottsmöte klagat över handelns släta tillstånd och monopolernas skadliga inverkan. Konungen begärde den 29 jan. 1711 rådets och kollegiernas förklaring över denna sak, och kommersekollegium uppsatte också ett betänkande däröver. Men innan detta hunnit avsändas, ankom konungens brev av den 25 april 1711, däri han förklarade, att kommersekollegium, till handelns upphjälpande och nyttiga hantverks inrättande, borde sättas på en annan fot och befrias från sitt samband med kammarkollegium och statskontoret. Kammarrådens deltagande i kommerseärenden upphävdes, och de tre ämbetsverkens gemensamma chef, Fabian Wrede, fick endast behålla presidiet i kommersekollegium. Samtidigt uppdrogs åt honom i nådiga ordalag att uppsätta förslag till organisation och personal för det nya kollegiet, vilket förslag av konungen till alla delar följdes. J. A. Almquist: Kommerskollegium, Meddel. fr. sv. R. A. N. F. 2: 4, s. 55—57. H. H. 7, s. 114 f. och 252—57 samt 9, s. 48 f. Kollegiet hade åren 1637—1680 varit självständigt. — Enligt Feif var anledningen till förändringen denna: Kungl. råden hade klagat, att de ej hunne sköta sina många åligganden, helst som åren taga till och hälsan försvagas, varför konungen sökt lisa dem som hade mest att göra. Dessutom ville konungen inrätta »et à part Commercie Collegium som med flijt skal sörja för Commerciernes och manufacturers tiltagande och inrättande». Feif till S. Barck d. 8 maj 1711. Eriksbergs arkiv. — Carl Gyllenstierna var rikskammarråd och president i kammarrevisionen samt tillika änkedrottningens överstemarskalk och guvernör över hennes livgeding. Han var född 1649 och dog 1723 som president i Svea hovrätt. — Nils Brattman, adlad Strömberg, greve Stromberg, var född 1646, blev generallöjtnant 1703, kungl. råd och generalguvernör 1705 samt president i kammarkollegium och statskontoret 1711. Han dog 1723.

[2] Sven Camoen (Camén), född 1667, död 1729, fältsuperintendent 1703, kyrkoherde i Stockholm 1704, pastor primarius 1718, biskop i Västerås 1725. — Gustaf Adolf Humble, född 1674, död 1741, kyrkoherde 1700, hovpredikant 1709, amiralitetssuperintendent, biskop i Växjö 1730. — Konungen hade den 21 april 1711 befallt rådet inkomma med förslag på kyrkoherde i Storkyrkan och preses i konsistorium, varpå rådet d. 16 aug. rekommenderade doktor Esberg. Som denne emellertid blivit superintendent på Gottland, förordnade konungen d. 30 okt. 1711 kyrkoherden i Maria, Samuel Törling, till bägge dessa tjänster. H. H. 7, s. 81 f. och 9, s. 54 f., samt Riksregistr. 1711 (kon:s).

[3] Överhovpredikant och preses i hovkonsistorium var sedan 1708 kyrkoherden i Nyköping Chrispin Mattsson Insulander. Han var född 1660 och dog 1713.

[4] Se ovan brev 3, not 13.

[5] Carl Gustaf Hård, född 1674, död 1744, generalmajor och kaptenlöjtnant vid drabanterna 1710, friherre s. å., general 1717, landshövding, greve, riksråd 1727. — Ryska fästningen Assof belägrades av turkarna under Ismael Pascha. Hård återkom den 26 aug. enligt von Kocken, Quennerstedt, a. a. IV, s. 92. Antalet av de under denna expedition befriade svenskarna var mycket ringa.

[6] Generalfälttygmästaren Johan Sjöblad hade dött 1710 och rådet hade därför förordnat kungl. rådet Stromberg att förvalta tjänsten. Rådet till kon. d. 23 jan. 1711. H. H. 7, s. 36 f. Först 1712 blev Johan Reinhold von Fersen generalfälttygmästare.

Vid Poltava hade gardet förintats och dess chef, Karl Magnus Posse, tillfångatagits. Återupprättandet av regementet gick mycket långsamt. Den 3 febr. 1712 förordnade rådet J. Grundel att komplettera detsamma, men efter några månader måste han överlämna befälet åt major M. Törnflycht. Den 27 okt. 1712 fick Gabriel Ribbing konungens fullmakt som överste för gardet. W. Ridderstad: Gula Gardet s. 79 f. och 122 f.

[7] Friherre Thure Bielke, född 1655, död som landshövding 1717, var överste för Vestgöta ständdragoner och tillika, enligt defensionskommissionens order, överste för Bohusläns dragonbataljon, emedan de två kompanier av ständdragonerna, som kamperade vid Bohusgränsen, skulle med Bohusläns dragonskvadron förenas till ett regemente. Personhist. tidskr., årg. 18 (1916), s. 101.

Brev N:r 6.

[1] von Kocken berättar i sin dagbok för febr. 1712: »D. 9 blefwo Capitän Tabert och Capitän Breant expedierat, den förra til Cronstadt, och den senare til Jassy, med ordre at där förblifwa och emottaga och befordra posten, som hädan effter skall gå öfwer bem:te orter, wardandes posten nu ånyo inrättat ifrån Cronstadt til Wien.» Kommissionssekreterare Stiernhöök i Wien skulle var fjortonde dag avsända dit ankomna brev. Den 1 mars 1712 avgick första posten på denna väg till Sverige. Quennerstedt, a. a. IV, s. 130 f. och 44.

[2] Achmed III, född 1673, död i fängelse 1736, sultan av Turkiet 1703, avsatt 1730. — Portens andra krigsförklaring mot Ryssland är daterad d. 2 dec. 1711. Se ock ovan bref 4, not 5.

[3] Se ovan not 1. Bengt Högvall klagar i brev till A. Horn över Stiernhööks medellösa tillstånd. Han kan för den skull ej ens resa till Belgrad att hämta brev från konungen. Wien d. 14/24 jan. 1710. Hornska saml. R. A. Under 1711 höras klagomål från konungen över Stiernhööks långsamhet att befordra posten. Müllern till Stiernhöök, Müllerns koncept. R. A. Och den 7 juli 1712 skriver kanslikollegium till statskontoret, att Stiernhöök oförtövat måste få penningar till postens befordran mellan Bender och Sverige, eljest tvingas han att låta breven ligga tills någon resande kan medtaga dem. Konungen har ju allvarsamt befallt, att S. skulle förses med nödiga medel. Kanslikoll:i registr. 1710—12. R. A. — Johan Carl Stiernhöök var född 1670 och blev slutligen svensk resident i Wien, där han dog 1719.

[4] Carl Gustaf Mörner av Morlanda, född 1658, död 1721, general 1711, guvernör över Göteborgs och Bohus län 1712, kungl. råd och greve 1716, slutligen fältmarskalk och president i Göta hovrätt. — Axel Johan Lewenhaupt, född 1660, död 1717, schoutbynacht redan 1686, men avsked 1691 (se nedan brev 8, not 13), åter

schoutbynacht 1711, v. amiral 1712, tillika assessor i amiralitetskollegium 1716. Bägges fullmakter äro daterade d. 23 febr. 1712. Riksregistr. 1712 (kon:s). — Den 8 okt. 1711 hade rådet rekommenderat schoutbynachten A. J. Lewenhaupt till kommandot över Göteborgseskadern i den suspenderade Erik Sjöblads ställe, samt tills vidare förordnat honom därtill. H. H. 9, s. 4—11.

[5] Se ovan brev 2, not 4.

[6] Elias Salin efterträdde Brauner som protokollsekreterare i justitierevisionen den 19 febr. 1712. Riksregistr. för 1712 (kon:s). Han var född 1664, blev expeditionssekreterare 1714, lagman 1716 och dog 1718.

[7] Christina Törnflycht, född 1673, död 1752, gift 1690 med kungl. rådet Karl Piper.

[8] Carl Fredrik Piper, född 1700, död 1770, kammarherre, hovkansler, president.

[9] Troligen till följd av detta Feifs förslag rekommenderade kanslikollegium Mathias Steuk jämte några andra utur kansliet hos konungen till den lediga aktuarietjänsten. Den 10 juni 1712 framhåller Horn enskilt för Feif Steuks förtjänster, oaktat han såväl genom Feifs brev till honom själv som till grevinnan Piper sett Feifs bevågenhet för S. Arvid Horns koncept. H. 81. Linköpings stiftsbibliotek. Den 16 sept. 1712 utnämnde konungen Steuk till aktuarie. Riksregistr. 1712. R. A. Han var född 1681 och dog 1714 som protokollsekreterare i senaten, sedan han kort förut upphöjts i adligt stånd.

[10] Senatens fullmakter för överstelöjtnant Lars Granfelt från Dal att vara överste för allmogen i Värmland och för lantjägmästaren Hans Christoffer von Lossau att som major excercera samma allmoge äro daterade d. 30 jan. 1711. Konungens konfirmation följde på dagen ett år därefter. Riksregistr. 1711 (senatens) och 1712 (kon:s.). R. A. — Lars Gran 1689 adlad Granfelt från Dal, var född 1651, fick 1699 överstelöjtnants avsked och avled 1722. — Lossau dog 1724.

[11] Överstelöjtnanten vid livregementet till häst, baron Lage Meyendorf von Yxkull, som blivit sårad vid Helsingborg, ville nu gärna lämna krigstjänsten, emedan han var gammal och sjuklig av blessurer och fatiguer. Stenbock till kon. d. 20 febr 1711. R. A. Stenbock hemställde, om han ej kunde bliva landshövding, men konungen förunnade honom i stället d. 23 febr. 1712 »överste karaktär och rang lika med andra våra överstar.» Riksregistr. 1712. Två år därefter fick Yxkull avsked ur krigstjänsten men levde sedan ända till 1730. Han var född 1662.

[12] Michael Törnflycht, född 1683, död 1738, ryttmästare 1706, major vid Livgardet 1711, överste s. å. generalmajor och friherre 1719, landshövding, greve, överståthållare. — Frans Johan Crusebjörn, född 1675, levde ännu den 15 nov. 1733, major 1706, avsked 1708, åter i tjänst 1709, generaladjutant 1714. — Den 30 okt. 1711 rekommenderar rådet major Frans Crusebjörn hos konungen. Han har haft avsked för sjuklighet men återinträtt i tjänst som major vid livregementet till häst och därvid förhållit sig väl. Då nu konungen utnämnt Michael Törnflycht till major därst., har rådet förordnat Crusebjörn att förrätta överstelöjtnants tjänst vid Östgöta kavalleri dock utan någon karaktär. H. H. 9, s. 57—60 och Riksregistr. 1711 (senatens). Han erhöll dock ingen kungl. stadfästelse på någondera tjänsten. Först 1714 befordrades han till generaladjutant. — Törnflycht däremot fick redan den 30 april 1712 en överstefullmakt av konungen. Kanske var rådets rekommendationsbref för honom av den 7 febr. 1712 redan framkommet till Bender, när Feif skrev till Horn den 30:de, och hans befordran beslutEN, om än ej utskriven? Riksregistr. 1712 (kon:s.), H. H. 9, s. 375—83 och 10, s. 109—13.

[13] Därom hade konungen d. 8 dec. 1711 skrivit till rådet: »Nu äre Sakerne här på een god foot och torde krijget emoth Muscou nästkommande wåhr åter fortsättias, men som man wid den Ottomaniske Porten giör stor reflexion på wåre troupper och den diversion som genom dem kan åstadkommas så är till befahrandes at alle gode anslag läre komma at studza om man här skulle förspöria, at wår armée altzintet på denne sijdan Östersiön företaga kunde.» Han påyrkar därför truppers snara översändande sig till mötes. H. H. 9, s. 110 f.

[14] Jakob Spens, född 1656, död 1721, general 1704, kungl. råd och president i bergskollegium 1710, greve 1712. — Reinhold Johan von Fersen, född 1646, död 1716, generallöjtnant och guvernör 1709, kungl. råd 1711, greve 1712, generalfälttygmästare s. å., president i Svea hovrätt 1715. — Gustaf Cronhielm, född 1664, död 1737, landshövding, president i Wismarska tribunalet 1710, kungl. råd s. å.,

greve 1712 och president i kommersekollegium 1718. Under Arvid Horns onåd 1719—20 var han en kort tid kanslipresident. Han har inlagt stora förtjänster om redigeringen av 1734 års lag. — Ernst Detlew von Krassow, född omkr. 1660, död 1714, generalmajor 1706, friherre 1707, kommendant i Wismar 1712, generallöjtnants avsked s. å.

[15] Den ovan i brev 3 not 2 omtalade extradag, som år 1712 inskjutits i almanackan för att i Sverige återinföra den 1700 övergivna julianska tideräkningen.

Brev N:r 7.

[1] Abraham Brahe, född 1669, död 1728, överstelöjtnant i Generalstaternas tjänst, svensk generalmajor 1719. — Erik Sparre av Sundby, född 1665, död 1726, generallöjtnant i fransk tjänst 1707, i svensk 1712, ambassadör i Paris 1715, riksråd 1718, greve och fältmarskalk 1719.

[2] 1711 den 1 juli befallde konungen återupprättandet av tremänningsregementena till häst och fot samt ståndsdragonerna. Gevär skulle bestås av kronan, som lovade rusthållarna och rotarna efterskänkande av vissa kronoskatter motsvarande kostnaderna för soldatens lega och utrustning. Kon. till rådet d. 1 juli 1711. H. H. 7, s. 190—93 och Axelsson, a. a. s. 149 f. Uppsättandet av en ryttare och dragon i full mundering kostade i medeltal 200 d. smt., en infanterist 100. I sitt av Feif omnämnda brev av den 19 mars 1712 skriver konungen: »kunnandes manskapet först anskaffas och med gewähr försees, och sedan de öfrige munteringarne för färdigas. Wij see hälst at Rusthållarne och Rotarne emot betalning anskaffa sielfwa manskapet, men måste dhe däruti både af Officerare och Landzbetiente understödias, så at dhet må kunna skee utan stor lega eller för dryga wärfningspenningar.» H. H. 9, s. 231 f. I sitt svar pingsttiden 1712 (odat. koncept till Feif i A. Horns koncept i krigsärenderna 1712—16. R. A.) säger Horn, att han i rådet uppläst Feifs förslag om regementenas upprättande, samt frågat Sparre och Brahe om de åtoge sig uppdraget. Deras skriftliga svar översänder han nu, och har Sparre förklarat sig villig ifall han finge välja Nerike-Värmlands tremänningsregemente. I följd därav utnämndes Sparre d. 4 dec. 1712 till chef för detta regemente samt blev s. d. generallöjtnant. Abraham Brahe synes däremot ha svarat nekande. Han fick ej heller något annat befäl men deltog som volontär i slaget vid Gadebusch. Regementenas uppsättande gick mycket långsamt, då de därtill samlade medlen ständigt togos till andra ändamål; slutligen sammanslogos de med de ständiga regementena.

[3] Ett år 1700 av ståndspersoner i det egentliga Sverige uppsatt dragonregemente, vilket jämte sin chef Anders Wennerstedt blev tillfångataget vid Perevolotjna 1709. Dess återupprättande påbjöds av konungen den 1 juli 1711. Det kallades sedermera Upplands ständdragoner till skillnad från det skånska dragonregementet, som uppsatts av folk huvudsakligen från de södra provinserna och vars återupprättande påbjudits redan 1710. H. H. 7, s. 188 f. och Personh. tidskr., årg. 18 (1916), s. 71 och 86. — Wennerstedt, född 1650, överste 1703, hemkom från fångenskapen 1722 och blev då generallöjtnant. Han dog följande år.

[4] Gustaf Adam Taube, född 1673, död 1732, som sedan 1711 var generallöjtnant, blev 1712 befälhavare i Pommern, 1716 överståthållare och 1719 riksråd, greve och fältmarskalk. Horn lovar (i ovan anförda brev) tala med Taube om hans regemente; emellertid användes all flit på dess upprättande.

[5] Angående möjligheten av denna frivilliga penninginsamling uttalade Horn sina starka tvivel, emedan det stora flertalet av adeln och prästerskapet ej kunde betala 1 riksdaler och alltså även deras del måste betunga de få rika som finnas i landet. 60,000 riksdaler kunde omöjligen förslå, då en enda dragon kostade 100. Jämför not 2. Horn till Feif, ovan citerade odat. koncept, R. A.

[6] Synes syfta på de gåvor i penningar eller natura, som av supplikanter brukade lämnas till kansliets tjänstemän, för att dessa på högre ort skulle rekommendera deras sak.

[7] Chartasigillatamedlen voro anslagna till kanslikollegii avlöning. Axelsson, a. a. s. 211. Horn svarar i sitt ovannämnda brev, att han talat om chartasigillata- och krigsmanshusmedlen i rådet samt att order om deras indrivande ofördröj-

ligen skola utsändas. I följd därav skall ingen utfå någon assignation, förrän han med kvitto bevisat, att han redan betalt avancementspenningar, »i widrigt fall afdragas honom dhesamma aff dhen först uthfallande lönen. Emedan nu och förmedelst denne Förordningen Cantzlyt intet mehr har till att giöra med dhesse medel, så kan dhetsamma nu här effter och så myket mindre sig dher med befatta, som för Rådhetz Fullmakter ingen kan betala några charta Sigillata eller Krigzmans huus Peninger; och dhe Confirmationer, som Hans mtt: dheröfver i nåder låter uthsända ey komma till Collegium eller Senaten.»

[8] Krigsfiskalen Caspar Lampa blev fången vid Poltava men hemkom redan 1710. Den 17 mars 1712 befallde konungen rådet tillse, att Lampa avslutar räkningarna för den uppbörd han haft om händer. Som bilaga medföljer C. G. Hårds memorial av den 15 mars s. å. angående L:s uraktlåtenhet att, trots upprepade påminnelser, redogöra för användandet av anförtrodda drabantmedel. H. H. 9, s. 223. — Lampa, som 1719 adlades till Gyllenbååt, var född 1675, blev vice generalauditör 1711, assessor 1728 och hovrättsråd 1739. Han dog 1755. — Lagercrona synes under det ryska fälttåget en tid ha skött arméns ekonomi. För sina därunder gjorda förskott skulle han, enligt kungl. brev till statskontoret d. 14 jan. 1711, omedelbart få betalt, då han nu lämnat konungens tjänst. Efter hemkomsten började mot honom åtskilliga processer för förskingring av hans regementes medel m. m., och han dömdes att återbetala stora summor. Se vidare F. R. Antoni: Anders Lagercrona. Karol. Förbundets årsbok 1913, s. 186—200.

Brev N:r 8.

[1] Rådet hade den 14 aug. 1711 i skrivelse till konungen hemställt, om icke någon sekreterare i kanslikollegium kunde tagas till kommerseråd i det omorganiserade kommerskollegium. Konungen svarar den 28 okt. s. å. att detta är omöjligt, han har redan till den andra kommerserådsposten utnämnt överdirektör Schönberg. H. H. 7, s. 252—57 och 9, s. 48 f.

[2] För dem av sina undersåtar som länge tjänat utomlands hade Karl XII alltid ett visst misstroende, och de hade vanligen svårt att få statstjänst i hemlandet. Johan Banér, som stigit till kejserlig generalmajor och sedan 1707 var holsteinskt geheimeråd, utgjorde intet undantag från regeln. Horn sökte väl tala hans sak hos Feif och framhöll, att många svenskar ej kunnat få tjänst hemma i sin ungdom men att Banér först tjänat Sverige och så med Karl XI:s fullmakt gått i Generalstaternas tjänst, men förgäves. (Odat. koncept, pingsttiden 1712. Horns koncept i krigsärenderna 1712—1716.) Först 1717 utnämnde konungen Banér till generallöjtnant, blidkad, som det påstås, av den hängivenhet för Sveriges intressen, som han visat i holsteinsk tjänst. Nord. familjebok, nya uppl.: Banér. Banér var född 1659 och dog 1736.

[3] Göran Berg, adlad Bergenhielm, sedan 1697 protokollsekreterare i kansliet, där han tjänat sedan ungdomen, var född 1644 och således nu 68 år gammal. Även Horn ansåg en god och säker pension som den bästa hjälpen för honom men kunde ej finna några medel därtill. (Ovan citerade brev). Först 1719 erhöll Bergenhielm kansliråds titel. Han dog 1738.

[4] Sekreteraren i kansliet Bengt Högvall blev d. 21 okt. 1711 rikshistoriograf i stället för den av rådet utnämnde Ausén. Riksregistr. 1711. (kon:s.). Se ovan brev 2, not 2.

[5] Axel Sparre, född 1652, död 1728, generalmajor 1705, generallöjtnant 1710, e. o. envoyé hos lantgreven av Hessen 1716, greve 1720, fältmarskalk 1721. Det av Sparre försmådda »stora capitalet» är generalfälttygmästaren Johan Sjöblads änka, Christina Juliana Appelman och tvenne döttrar; den 32-åriga Christina Juliana, enligt Anreps ättartaflor redan 1711 gift med kapten Carl Jegerhjelm, och hennes 1 år yngre syster Maria Catharina, död ogift som hovfröken. — Redan den 5 juli 1712 blev Reinhold Johan von Fersen generalfälttygmästare. Riksregistr. för 1712, (kon:s), se ock ovan brev 5, not 6.

[6] Till Tessin skriver Feif den 30 febr. 1712: »Gen: har giordt Hans M:ts och Chans portraits tämmeligen stora, som äre makalösa, bägge lijkna öfvermåttan, som är det förnämsta, ännu är H. M:ts portrait aldrig blifvit så lijkt giordt, vår herre bevare originalet, det är rät makalöst.» Brinckmanska arkivet I s. 146.

[7] Drabanten Gabriel Brinck, sedermera adlad Leyonbrinck, hade, sedan han vid de varma baden i Brussa sökt bot för sina blessyrer, hemrest till Sverige och brukades där att som överstelöjtnant excercera allmogen i Dalsland. Rådet hemställde den 29 nov. 1711 om överstes karaktär för honom, men konungen svarade den 13 mars 1712, att en överstelöjtnants rang vore tillräcklig för denna syssla, varför en överstelöjtnantsfullmakt för honom samma dag utfärdades. Agrells dagbok s. 89 och 98, H. H. 9, s. 80—83 och 218 samt Riksregistr. 1712 (kon:s.). Brinck var född 1680 och dog som överste 1724.

[8] Se ovan brev 3, not 13. Horn svarar därpå i sitt ovannämnda pingstbrev 1712: »Hans mtt har stoora skiähl at rätta oss i dhet som wij oss understådt giöra med Caracterers bijläggiande; Senatens upsåth har lijkwähl eij warit illakt, män icke dhes mindre har iag aldrig tykt dherom; »och i en troligen egenhändig mariginalanteckning: »uthan skall bewijsa mig hafva afrådt sådant så wähl som fullmachters uthgifvande». Horns koncept i krigsärendena 1712—16. R. A.

[9] Om Granfelt se ovan brev 6, not 10. Överstelöjtnant Åke Rålamb fick överstes karaktär d. 3 juli 1711 för sina långliga och trogna tjänsters skull. Han var född 1651, hade deltagit i Karl XI:s danska krig och dog 1718. Riksregistr. 1711 (kon:s).

[10] Generalsuperintendenten över svenska Pommern, Johan Fredrik Mayer (född 1650, död 1712), var känd som en stark ivrare mot pietismen och hade bl. a. påverkat Karl XII att 1706 utfärda ett strängt edikt mot denna sekt. Professor Nils Grubb, som för sina studier i det av pietisten Francke behärskade Halle blivit misstänkt för att dela dennes åsikter, måste, innan han fick tillträda kyrkoherdetjänsten i Umeå, varpå han redan den 6 juni 1711 fått konungens konfirmation, undergå ett förhör av ärkebiskopen och 4 teol. professorer om sin renlärighet. Han frikändes och fick genom kungl. brev av d. 18 sept. 1712 tillstånd att tillträda sitt ämbete. Kon. till rådet d. 2 aug. 1711 och 18 sept. 1712. H. H. 7, s. 227 och 10, s. 115 f. samt Riksregistr. 1711 (kon:s). Grubb avled 1724 i Umeå. Han var född 1681. — Petrus Malmberg, född 1653, död 1710 i Bender, överhovpredikant och fältsuperintendent 1704, biskop i Västerås 1708 men fortfor att följa armén. — Carl Magnus De Lavall, född 1680, död 1749? (1750) major i kon. Stanislai tjänst 1711 och i svensk s. å., överstelöjtnant 1713, överste 1741. Han reste d. 17 okt. 1711 med brev till Sverige. v. Kocken s. 110.

[11] Daniel Niclas von Höpken, född 1669, död 1741, referendariesekreterare 1710, statssekreterare 1714, friherre 1719, president i kommerskollegium 1727.

[12] Otto Wrangel av Adinal, friherre, löjtnant vid drabanterna 1700, generalmajor och kaptenlöjtnant vid drabanterna 1707, stupade i slaget vid Holofzin 1708. — Carl Gustaf Wrangel av Adinal, greve, den föregåendes kusin, född 1667, död 1707 i Altranstadt, löjnant vid drabanterna 1695, kaptenlöjtnant därstädes 1706.

[13] Se ovan brev 6, not 4. Lewenhaupt hade i sin ungdom bemött vice amiral Anckarstierna i hans ämbete med »oanständiga dispyter». Troligen därför samt för hans långa vistande i utländsk tjänst hade konungen fått en »widrig tanka» om honom.

[14] Se brev 6, not 12.

[15] Kapten Abel Ehrenspets, som rådet för hans välförhållande i slaget vid Hälsingborg förordnat till major vid Östgöta kavalleri, hade uppväckt konungens missnöje genom att under förevändning av en duell lämna sitt regemente. Konungen nekade därför till att bekräfta hans utnämning. Kon. till rådet d. 25 nov. 1711. H. H. 9, s. 73. När detta brev den 13 april 1712 framkom, avsattes Ehrenspets, och en ryttmästare Ryding föreslogs i hans ställe. Rådet till konungen d. 9 maj 1712. H. H. 9, s. 291—93. Dessförinnan hade dock konungen transporterat överste C. G. Wulfrath och ryttmästare J. Falkenhagen vid pommerska kavalleriet till östgötarna, den förre som överste, den senare som interimsmajor. Kon. till rådet d. 7 mars 1712. H. H. 9, s. 207 f. och Riksregistr. 1712 (kon:s). Abel Speet, 1702 adlad Ehrenspets, var född på 1670-talet, blev kapten 1703 och major 1710. Hans dödsår är obekant. — Carl Gustaf Wulfrath, född 1672, död 1741, blev 1710 överste, 1713 generalmajor och 1723 överkommendant i Stralsund. Johan Falkenhagen föddes 1663, började sin krigarbana som drabant, blev överstelöjtnant 1713 och dog 1728 som titulär överste.

[16] Christoffer Polhammar, adlad Polhem, född 1661, död 1751, konstmästare vid Falu gruva 1700, assessor 1714, kommerseråd 1716, adlad s. å. Se konungen

till rådet d. 13 mars 1712 om privilegier för Polhems manufaktur vid Stiernsund och tullfrihet för de effekter som där tillverkas. H. H. 9, s. 221. Till Tessin skrev Feif den 30 febr. 1712: »H. M:t har aldrig förr än nu vettat att han hade en sådan man i sitt rike, och beklagar mycket, at han i så många åhr har måst gå fåfäng. Därföre är ochså Stats Cont: beordrat, at ingalunda låta tryta medel til dess machiners förfärdigande, iag har ochså på befalning skrivit honom til at upmuntra honom uti des arbete.» Brinckmanska arkivet I, s. 146.

[17] Carl Gustaf Marschalk, född på 1660-talet, död 1726, överste 1702, generalmajor 1710, friherre 1711, generallöjtnant 1713, avsked 1720.

Brev N:o 9.

[1] Germund Palm, adlad Cederhielm, född 1635, död 1719, assessor, lagman 1690, landshövding 1712, friherre 1718. — Olof Gyllenborg, född 1676, död 1737, kammarherre 1702, lagman 1712, landshövding 1725. Bägges fullmakter äro daterade d. 30 mars 1712. Riksregistr. 1712 (kon:s). Överste Lorentz Gustaf Stöltenhielm, som var född 1645, hade 1703 tagit avsked »för ålder skull». Genom sitt gifte med Catharina Regina Ehrensten var han svåger till Arvid Horn. Han synes ej mera blivit brukad och dog 1719.

Brev N:r 10.

[1] Brevet är tryckt i Arvid Horns levnad av G. Horn, s. 138—40.

[2] Otto Wilhelm Klinckowström, född 1683, död 1731, kanslist, kommissionssekreterare vid polska hovet 1708, expeditionssekreterare 1715, kansliråd och e. o. envoyé i Berlin 1726. — Peter Feif, född 1675? (1671), död 1736, kapten vid amiralitetet 1700, adlad 1705, schoutbynacht 1712, vice amiral 1730, amiral och amiralitetsråd 1736.

[3] Den 6 april om kvällen, enligt v. Kocken. Quennerstedt, a. a. IV s. 139. — Den 24 jan. 1712 skriver rådet till konungen, att kommissionssekreteraren Otto Klinckowström nu avsändes med brev till Bender. Han är kunnig i polska och andra språk, är van vid resor, synes vara en kvick och skicklig person och är förr brukad i sådana förrättningar. H. H. 9, s. 166 f. Om kapten P. Feifs resa till Bender skriver brodern Casten d. 30 febr. 1712 till M. Stenbock: »War så gunstig och drif wed Am: därpå att Bror min utan dröjzmål blif: hijtsänd, om det icke redan är skedt, så länge dröija wij här, att han ānu råkar oss, förr blijr om Am: intet resolverat.» Eriksbergs arkiv.

[4] Några ord uteglömda vid övergång till ny sida.

[5] Se ovan brev 7 not 2. Rådets brev till kougen av d. 24 jan. om tremänningsregementernas upprättande hade säkerligen kommit till Bender med Klinckowström. H. H. 9, s. 157—66.

[6] Samma tankegång återfinnes i konungens brev till rådet av d. 30 april 1712, där han ock uttalar sitt välbehag över rådets åtgärder. H. H. 9, s. 266 f. Horns uppfattning återfinnes i hans ovannämnda odaterade brev till Feif; han skriver: »Huru wijda hans mtts mening ännu kan effter kommas nembl. at til Roternes och Rusthållernes lijsa sampt knekternes och Rytternes skyndesamare upsättiande, man skulle giöra dhem et Förskått utaff dhe andra Rusthållares och Roters Cronan tillhörige Räntor, lärer m. h. h. broder deels utaff Rådhets underdånigste berättelse deels aff dhet som jag dher om redan ofvan förmält kunna aftaga,» och tidigare i samma brev: »Betreffande dhe öfrige Regiementerne så är dhet så wijda kommit med dhen wägen som wij effter hans mtts egen nådige anledning till dheras uprättande? tagit, at dhensamma eij står mer at ändras, warandes redan alla Capitulationer dher effter sluutne, sampt på somblige Ställen wärket så långt avancerat, at wij om dhes Framgång någorlunda kunna giöra os försäkrade.»

[7] Några ord uteglömda.

[8] Änkedrottning Hedvig Eleonora, född 1636, död 1715, förmäld 1654 med konung Karl X Gustaf.

[9] Rådet hade i sitt brev av d. 24 jan. 1712 anfört Carl Gyllenstiernas påminnelse om, att räntorna från änkedrottning Hedvig Eleonoras livgeding enligt »Heü-

rats Notulen» ej kunde användas till tremänningarnas upprättande, med mindre de ersattes av andra medel. På detta svarar konungen i det ovan not 6 anförda brevet, där han förbjuder tillgripandet av hans farmors räntor för detta ändamål. H. H. 9, s. 157—66 och 266 f.

[10] Den turkisk-tartariska eskort som skulle ledsaga konungen till Polen, där han hoppades finna Stenbocks armé.

[11] Stanislaus Lesczynski, född 1677, död 1766, vojvod av Posen, konung i Polen 1704—1709.

Brev N:r 11.

[1] Gustaf Boneau, född 1683, sedermera adlad Boneauskö1d, hade tjänstgjort som sekreterare vid Arvid Horns ambassad till Warschau 1704 och var nu hans hovmästare samt därjämte e. o. kanslist och auskultant i Svea hovrätt. Rådet hade den 14 aug. 1711 rekommenderat honom till kommissarie vid kommerskollegium, men först 1713 blev han befordrad och då till aktuarie i kansliet. H. H. 7, s. 252—57. Han blev 1719 expeditionssekreterare och 1727 kansliråd samt slutligen statssekreterare. Död 1754.

[2] Feif syftar på endera av bröderna Hans eller Carl Didrik Ehrenpreuss, troligen den sistnämnde. Han blev d. 14 april 1712 kopist i kanslikollegium, medan den äldre brodern den 28:e i samma månad av rådet utnämnts till överdirektör vid stora sjötullen. H. H. 9, s. 261 f. Deras styvmor, Brita Funck, var i ett tidigare gifte mor till Feifs hustru Anna Christina Barckhusen. — Hans Ehrenpreuss, född 1664, blev 1690 faktor vid Örebro gevärsfaktori och sedan inspektor över sjötullarna. Han dog som överdirektör 1757. — Carl Didrik Ehrenpreuss, född 1692, blev 1718 assessor, 1729 hovrättsråd och 1739 riksråd samt slutligen president och greve. Han dog 1760.

[3] Notarien i kommerskollegium Johan Porteus blev kommissarie därstädes den 28 okt. 1711. Riksregistr. 1711 (kon:s). R. A. Han entledigades 1719 till följd av tjänstens indragning och dog 1732. Var född 1652.

[4] »K. m:ts nådige förordning om contribution, gifwen wed Bender d: 4 Junij 1712» tryckt i H. H. 9, s. 326 ff. — För att få en jämnare fördelning av skattebördorna avskaffades de många skattetitlarna i den gamla kontributionen jämte durchtågsgärden. I stället skulle var medborgare själv uppgiva storleken av sin förmögenhet inför en av varje socken eller vart stadskvarter vald direktör, och noga skulle tillses, att ingen värderade sig för lågt. Med stöd av dessa uppgifter uträknade sedan det nyinrättade kontributionsränteriet den procent, som till fyllande av rikets behov, varje år måste uttaxeras på undersåtarna. Se Axelsson, a. a. s. 129—31.

[5] Brevet är daterat d. 4 juni 1712. I dess postskriptum förordnas, att om fast egendom är graverad blir den likväl beskattad och har ägaren att svara för betalningen. Angående utlånat penningkapital påbjudes, att den som utgivit lånet betalar kontributionen därför. H. H. 9, s. 347.

[6] Tydningen osäker, möjligen menas pälsverk. Se F. A. Dahlgren: Glossarium över föråldrade och ovanliga ord och talesätt i svenska språket. Lund 1914.

[7] Troligen baron Gustaf von Zülich, född 1666, död 1743. Han blev generalmajor 1711 och vistades i Bender ända till 1714. Sedermera överkommendant i Stralsund, minister vid sachsiska hovet och general.

[8] Johan von Mentzer, född 1670, död 1747, överste 1710, generalmajor 1717, landshövding 1728, friherre, generallöjtnant.

[9] På förteckningen på de förmögnas i Stockholm lösegendom står Feif upptagen som n:r 2 med 155 150 daler sm:t. Bilagan till Reenstiernas brev till kon. d. 10 dec. 1713. Axelsson, a. a. s. 192, noten.

[10] Nicodemus Tessin d. y., född 1654, död 1728, friherre, överintendent, hovmarskalk 1701, kungl. råd 1712, greve 1714, överstemarskalk 1717. — Carl Piper, född 1647, död 1716 på Nöteborg, kungl. råd 1697, greve 1698, överstemarskalk 1705. — Carl Gustaf Örnestedt, friherre, född 1654, död 1742, överste 1704, generallöjtnant 1712, fältmarskalk 1719. avsked 1723. — Fredrik von Mevius, född 1653, död 1717 eller 1718, överste vid adelsfanan i Pommern och tillika överjägmästare därst. 1699, generalmajor 1712. — Fredrik von Köhler, född på 1640-talet, död 1723, överste 1700, generalmajor 1712, friherre 1719, generallöjtnants avsked. —

Reenstiernas och Tessins fullmakter äro daterade d. 2 juni men Örnstedts, Mevius' och Köhlers d. 5 juli 1712. Riksregistr. 1712 (kon:s). Den 20 juli underrättades rådet om dessa befordringar. H. H. 10, s. 34.

[11] Rådet, kammar- och kommerskollegierna hade förordat införseltullarnas upphävande. Konungen däremot menade, att avsikten med tullarna vore, dels att hindra penningars dragande ur landet, dels att befordra tillverkningen i Sverige av nödvändiga varor. Som förordningarna åtminstone någorlunda uppfyllde det förstnämnda syftet, vore det bättre att överväga om de ej kunde förbättras, än att alldeles upphäva dem utan att inrätta nya, då man i så fall lätt kunde förlora de fördelar man redan ägde; »beståendes intet altid en fördehlacktig handel däruti at han är frij och otwungen, utan ock at han efter hwart lands egenskap och belägenhet wäl är inrättad». Kommerskollegium bör överlägga om manufakturernas förbättrande, så att varor kunna finnas såväl till konsumption inom landet, som till export. Kon. till rådet d. 14 juli 1712. H. H. 10, s. 10—13.

England hade önskat en ny handelstraktat med Sverige. Därom skriver Horn d. 11 april 1713 till konungen, att han meddelat Vellingk, som förde underhandlingen, bl. a. följande: »Fundamentet i vår princip är att själva utskeppa våra varor och ej hämta mer utifrån än högsta nöden kräver, så att utgående tullen överväger ingående. Om vi brukat de convenablaste medel är ovisst, men nog ser det ut som om vår siden- och klädesmanufaktur och det till deras upphjälpande gjorda införselförbud på samma varor och svåra tullar på andra retat England till lika förbud och tullförhöjningar, så att vi nu ej kunna avsätta där en aln messingstråd och vårt järn belagts med svår förhöjning. Det förra kan ej ändras, emedan de själva begynt tillverka messing, järntullen vilja de ej upphäfva, under förevändning av ett oupplösligt parlamentsbeslut. Allt detta kunde dock jämkas om England ej spände bågen för högt.» Horn förordar ett »reciprocums» inrättande mellan bägge nationerna. Så länge 1661 års handelstraktat med England varar, önskar Sverige bifoga som en nödvändig artikel vår regel med Holland »fritt skepp, fritt gods», så att vi ej utsättas för kaperier om krig uppstår emellan några av de makter vi handla med. Skrivelser till konungen. R. A. Underhandlingarna med England strandade dock samma vår.

[12] Några dagar tidigare hade konungen skrivit i sitt ovan not 11 anförda brev: »Att Tullen och Accisen med andra umgiälder, bör förringas på Tobaksbladen, det tro Wij wäl kunna wara nyttigt, til at befordra Spinnerijerne i landet, och sättja dem i stånd at sälja den spundne Wahran för så godt kiöp som de främmande, hwilket derwed bör wara det förnämsta afseende: men man kan intet wäl afsee, til hwad quantum det skulle skie, antingen til 50 eller 30 procentum, eller och mindre, innan man med giltiga skiähl blifwer underrättad, hwad fundament bör tagas til bästa proportion däruti, så at däraf klarligen kan sees, hwarföre Tullen på wahran hwarken högre eller lägre kan påläggas. H. H. 10, s. 10—13.

[13] Brevet, som finnes tryckt hos Nordberg, del 2, s. 277—79, överlämnades av Funck vid publik audiens hos sultanen den 1 juli 1712. Det innehöll bl. a.: Konungen, som alltid önskat resa men i tre år blivit uppehållen, väntar nu längtansfullt på den eskort, sultanen i slutet på april lovat honom. Denna borde vara talrik samt medfölja ända till svenska gränsen. Konungen hade önskat, att storvisiren låtit svenska ministern få del av underhandlingarna med ryssarna samt göra påminnelser om sin herres angelägenheter: sultanen hade ju förra året försäkrat, att ingen fred skulle slutas utan Karl XII:s delaktighet däri. Själv hade konungen låtit säga de makter, som ville medla, att han ej slöte fred utan Turkiet. Varnar slutligen för konung Augusts och tsarens stämplingar samt särskilt för ryssarnas kvardröjande i Polen. — Om audiensen anmärker Agrell: »Detta syntes osedwanliget, emedan ingen minister plägar få audience hoos Sultan åftare änn wijd ankomsten och bortgången, eller när de af sin herre benådas med högre titul änn de hade när de kommo.» Quennerstedt, a. a. V s. 312.

[14] Denna plan omtalas i förbigående i rådets brev till kon. av d. 15 jan. 1712 men har ej kunnat anträffas. H. H. 9, s. 139—50. Se ock föregående brev, postskriptum. — Nils Gyllenstierna var president i krigskollegium.

Svenska Coldinuordens stiftare och hans levnadsöden.

Av H. Fröding.

Såsom stiftare av det slutna svenska sällskapet *Coldinuorden* anföres allmänt en fransk »armateur» (kaparkapten) vid namn Thurot som under det mellan England och Frankrike år 1756 utbrutna sjökriget stod i en rätt livlig förbindelse med Sverige, särskilt Göteborg.

Redan under detta sjökrigs första period låter Thurot höra av sig i nämnda stad, detta finner man av en skrivelse från kanslipresidenten von Höpken till franske ambassadören i Stockholm. Hans allra kristligaste (franska) majestät hade, heter det häri, i början av detta sjökrig begärt konungens av Sverige tillstånd för franska kapare att icke allenast in- och utlöpa i svenska hamnar utan även att hit till försäljning införa priser, liksom att här, under fartygens kölhalning, utredning och utrustning, komplettera besättningarna, vilket allt av den för Frankrike synnerligen välvilligt stämda regeringen även medgivits. Av detta tillstånd, hette det, hade nu också den franske kaptenen Thurot, förande skeppet *Belle-Isle*, begagnat sig. Men denne, ej nöjd med kaperiets utövning för egen del, hade även med sitt kommissbrev (fullmakt) försett en sin kapten eller löjtnant, *Allèmes*, som å sin sida inkommit med en pris för att i staden försälja denna. Detta fartyg hade emellertid på k. m:ts befallning trots Thurots protester lösgivits. Den franska regeringens fullmakt till kaperiets utövning ansåg man nämligen från svensk sida endast gälla en viss person och ej någon i andra hand därtill förordnad. Under tiden modifierade även k. m:t på sekreta utskottets begäran de först utstakade principerna därhän, att ovannämnda medgivande endast skulle avse den svenska västkusten, med det därtill fogade förbehållet, att intet franskt kaperi bedreves varken i Sundet eller Östersjön.

Ett par år senare dyker Thurot åter upp inom Göteborgs synkrets. Här, i början av 1758, lät han nämligen reparera sitt i

ganska slätt tillstånd varande fartyg (alltjämt *Belle-Isle*), förseende detta, delvis från Köpenhamn, med ammunitionspersedlar, varpå han med generaltullarrendedirektionens medgivande njutit tullfrihet. Likaledes åtnjöt han här den förmånen, att två engelska från honom förrymda matroser på landshövdingens befallning efterspanades.

Kanslipresidenten von Höpken lät emellertid, på grund av »varjehanda med dessa kapare förefallande omständigheter», den 10 maj 1758 utfärda en instruktion för landshövdingen i Göteborg, varigenom denne utan förfrågningar skulle sättas i tillfälle att avgöra vissa hit hörande mål.

Denna instruktions syfte anges vara, dels bibehållandet av neutraliteten med alla i sjökriget invecklade makter, dels favoriserandet av de med Sverige i fred och »lika system» varande makters skepp och armatörer, alltså i första rummet Frankrikes, dels slutligen inskränkningen inom vissa gränser och mått av den frihet dessa sistnämnda eljes torde vilja tillvälla sig.

Thurot låg emellertid ej långa tider i sträck avvaktande utförandet av svenska regeringens instruktioner, så mycket mindre som hans huvudsakliga område var de brittiska öarnas kuster.

Att från svensk sida ej alla svårigheter och förvecklingar kunnat avhjälpas genom den utfärdade instruktionen och att denna ej heller skulle i allo respekteras av en sådan man som Thurot fick man emellertid år 1759 spörja. Kommande från Dunkerque hade armatören nämligen då nödgat en svensk skeppare vid namn Jöns Börjesson att i Göteborgs skärgård till sig överlämna tjugufem oxhuvuden franskt vin och tre pipor franskt brännvin, för vilken fångst han visserligen sedermera gottgjorde ägaren, kommissarien Selle i Göteborg. Vidare hade han även, trots förbudet, tillåtit sig värva svenskt sjöfolk.

Härtill kom, att instruktionen, åtminstone av landshövdingen, friherre von Kaulbars, ej ansågs tillräckligt klar. På grund härav förfrågade sig också denne hos kanslipresidenten, om inte kaparna, då de sökte Göteborgs hamn, borde lägga sig innanför Ny-Älvsborgs fästning, alltså ej i bakhåll i skären, varuti även den sistnämnde så till vida instämde, som han ansåg utlåningen av en k. m:ts hamn till ett dylikt bakhåll såsom stridande mot den svenska neutraliteten.

Den åsikt Kaulbars uttryckt, att kaparna helst bort lägga sig innanför Ny-Älvsborgs fästning, skulle han snart få anledning att justera — särskilt efter ett från Höpken erhållet brev av den 15

november 1759, varuti en blockering av engelska flottan med anledning av Thurots därvaro omnämnes såsom en »sällsam» möjlighet. Att »fortskynda» den franske kaparen förklarar därföre kanslipresidenten nu vara den viktigaste angelägenhet. Rörande landshövdingens förhållande vid en sådan händelse, vilken visserligen ej varit förutsedd i den för honom utfärdade instruktionen, ansåg Höpken, att så länge konungens befallningshavande hos sig saknade den styrka och krigsmakt, varigenom dess auktoritet kunde vinna vikt och eftertryck, så berodde väl allting på hans egen försiktighet och »betämjande efter omständigheternas egenskap». Högnödigt vore i varje fall, att så vitt som möjligt avhålla all konflikt utländska makter emellan från k. m:ts fästningar. Om, oaktat en sådan conduite, något oväsende skulle förelöpa, enkannerligen om någon eller några av antagonisterna nödgades retirera sig under fästningens kanoner, så borde kommendanten föreställa den segrande parten att icke här insultera sin fiende. Skulle en sådan föreställning icke uppväcka någon försyn, ålåg det honom att skjuta skarpt och till det yttersta försvara k. m:ts respekt, liksom dess höga territorialrätt, till vilket ändamål Ny-Älvsborgs garnison också småningom borde förstärkas. Bäst vore dock, förklarar Höpken till sist, om Thurot fortskyndades.

Ny-Älvsborgs obetydliga fästning slapp emellertid denna gång att på det angivna sättet upprätthålla k. m:ts respekt. Huruvida Thurot fortskyndades eller av egen drift begav sig från Rivöfjorden är svårt att säga. Antagligen har dock det senare varit förhållandet. I varje fall var vistelsen på Älvsborgsfjorden hans sista besök i Sverige.

Här hade han emellertid svärmat ej allenast till sjöss utan även till lands.

Såsom riddare av Coldinuorden nämligen. Ty enligt den över nämnda orden år 1915 utgivna minnesskriften hade Thurot funnit tillfälle i Sverige införa detta hemliga sällskap, varuti han innehade en hög grad. Politiska skäl, förklaras det häri, hade föranlett sällskapet, som i utlandet haft ett lysande föregående, att där upphöra med sin verksamhet. Vid tidpunkten för kaparkaptenens ankomst till vårt land voro coldinubröderna alltså i saknad av stadigvarande hemvist.

Thurot fann på platsen, heter det vidare, en tacksam åhörare i fänriken baron *Karl Björnberg*, som han upptog till medlem av nämnda orden. Och då armatören hade i sin ägo ordenssymbolerna, överlämnade han dessa till Björnberg, som skulle arbeta

för sällskapets införande i Sverige. (Den första svenska logen instiftades också i Stockholm den 8 maj 1765).

Vad Thurots *tidigare* levnadsöden beträffar, finnas märkvärdigt nog två olika berättelser; i avseende på de *senare* däremot löpa berättelserna tillsammans.

Såsom *version n:o 1* må här betraktas levnadsskildringen i det franska verket *Nouvelle Biographie Universelle*. Enligt denna föddes *François Thurot* i Nuits (en liten stad i den gamla provinsen Bourgogne i Frankrike) den 21 juni 1727. Efter avslutade studier vid jesuitkollegiet i Dijon ville han först inträda vid marinen men valde dock, för att göra modern till viljes, fältskärsyrket, för vilket den avlidne fadern bestämt honom. En händelse inträffade emellertid, som gav hans liv en annan riktning. Han företog sig nämligen en gång — för att hjälpa den fattiga modern — det orådet att tillgripa och pantsätta något av en tant lånat bordssilver. Gripen av samvetskval häröver inlöste och återställde han dock det orättfångna godset, beslutande att genom sitt följande uppförande gottgöra detta första felsteg. Förutom kläderna på kroppen endast medförande åttio francs begav han sig därpå till Calais, där han såsom fältskär tog anställning på ett fartyg, en kapare, som under det pågående sjökriget med England utrustades i Dunkerques hamn. Knappt utkommet vart emellertid detta fartyg taget av engelsmännen, varefter Thurot fördes i fångenskap till Dover, där han genast begagnade sig av fångenskapen för att lära sig engelska språket. Brinnande av iver att återvinna friheten kastade han sig emellertid efter någon tid i en liten båt, och rodde denna, med tillhjälp av sin till segel apterade skjorta, med sådan kraft och lycka, att han kom över Kanalen till Calais. Denna bedrift, som kom till marskalk de Belle-Isles kunskap och förskaffade honom dennes bevågenhet, lade grunden till Thurots lycka; den gjorde honom efter hand till skeppsgosse, matros, lots samt slutligen till kapten. Genom deltagandet i många strider och priser vann han nu stort rykte för tapperhet och skicklighet, som särskilt gjorde honom till en kaparredarnas gunstling.

Efter 1748 års fred med England ägnade sig Thurot åt handel och sjöväsen, intill dess att fientligheternas förnyade utbrott år 1755 åter erbjöd honom ett tillfälle att tjäna sitt land. Genom lysande bragder förvärvade han sig också nu, jämte fullmakt som kapten i franska marinen, befälet över korvetten *Friponne*, med vilken han utmärkte sig vid flera tillfällen. Under denna tid uppgjorde han även en plan att förstöra Portsmouths varv, vilket

dock genom engelsmännens i Frankrike bedrivna spioneri förhindrades.

Två år efter detta sjökrigs utbrott erhöll Thurot befälet över en flottilj, varmed han ytterligare två år kryssade längs Skottlands och Irlands kuster, trotsande förfärliga stormar och utkämpande blodiga strider. Det är under detta skede som han tid efter annan visar sig i Göteborg för att dels reparera sina fartyg, dels i stor skala bedriva kaperi i bohuslänska skärgården på engelska handelsskepp. Den huvudsakliga verksamheten bedrevs emellertid, såsom redan nämnts, på de Storbritanniska kusterna.

Här utanför Skottland, på höjden av Edinburgh, vann han den 26 maj 1758 med sitt först bemälda enda fartyg en lysande seger emot fyra engelska örlogsfartyg, därav två fregatter. Den 12 påföljande juli, alltjämt ombord på *Belle-Isle*, anföll och skingrade han en flotta av sjutton beväraде »pinker», förande tillsammans 130 kanoner. Och under ytterligare tvenne års förlopp, undslippande trettio fientliga skepps förföljelse, förorsakade han enligt engelska uppgifter genom gjorda priser fienden en förlust av sju miljoner francs.

Den 10 januari 1760 — efter att i slutet av 1759 hava lämnat Älvsborgsfjorden — landsatte han i Carrickfergus' bukt på irländska kusten trupper, som bemäktigade sig det här intill liggande kastellet. Efter att åter hava styrt ut till sjöss mötte han en tid därefter sitt slutliga öde, då han den 28 februari förstnämnda år mellan Galloway och ön Man, övergiven av två egna fartyg, beslutsamt upptog striden mot en överlägsen fiende. Han träffades nämligen därunder av en styckekula som ändade hans liv. Vid sin död knappt trettiotre år gammal intog han, förklarar den franske minnestecknaren, en plats vid de berömda franska sjöhjältarna Forbins, Jean Barts och Dougai-Troins sida.

Den över hundra år äldre *andra versionen* förekommer i n:o 16 av tidningen *Götheborgske Spionen* för år 1766.

Thurot var enligt denna av irländsk börd och skulle egentligen heta Farrel. Farfadern, som under konung Jakob II:s tid lämnat sitt hemland och bosatt sig i Frankrike, hade år 1701, efter giftermål med en mademoiselle Thurot, slagit sig ned i sjöstaden Boulogne, där en son fötts. Då emellertid kort därefter nämnde stamfader dog, togo hustruns släktingar hand om den unge Farrel, därvid givande honom deras namn Thurot. Denne växte upp, gifte sig med en källarmästare Picards dotter och blev far till den ävenledes i Boulogne födde sjöhjälten. Vid femton års

ålder förleddes denne av en irländsk släkting att anträda en resa till sin farfaders land, men då han under ditfärden fann, att patronen drev förbjuden handel — var en smugglare med andra ord — övergav han ledsen häröver samme sin frände vid ankomsten till ön Man. Här trädde han i tjänst hos en förmögen skeppsredare från Anglesey; men därvid ville det sig ej bättre, än att denne också var smugglare. Denna gång fann sig emellertid Thurot i sitt öde, blev professsional i smuggling och gjorde sig genom sin »kvickhet» oumbärlig. Men även denne patron övergav han, för att äntligen fullfölja sin avsikt att besöka sina fäders ö. Begav sig därför till Dublin, tog tjänst hos en lord och kvarstannade däri, slutligen till husbondens missnöje, två år — hade stannat ännu längre, heter det i *Spionen*, »om han haft mindre skicklighet att behaga könet».

Ifrån Dublin begav sig Thurot till norra Irland, där han genom sitt uppförande förvärvade sig allmän ynnest och välvilja. Till uppförandet hörde likvisst en förnyad verksamhet som lurendrejare, varigenom han emellertid på några månader förtjänade mycket pengar. Men äntligen röjd och tvungen att bege sig av, lyckades han komma över till Skottland, där han i Edinburgh fick tillfälle att fortsätta sitt äventyrliga yrke. Sedan en handlande av fransk börd anförtrott honom ett fartyg, seglade han med detta till London, där dock den olyckan hände, att fartyget brann upp. Thurot själv var dock å sin sida oförbrännelig; förde alltjämt skepp mellan England och Frankrike med London till utgångspunkt, där han även då och då hos den ryktbare herr Donelly förvärvade sig insikter i matematiken. År 1753 bosatte han sig åter i Boulogne, där han enligt *Spionens* förklaring med sådant »allvar» idkade förbjuden handel, att varor på ett år till 2,800 pund st. värde lurendrejades. Nu råkade han dock ut för förföljelser från den på platsen residerande guvernörens sida. Denne lät häkta honom, varpå han sändes först till Dunkerque och sedan till Paris till förhörs undergående. Härvid ådagalade han emellertid nog skicklighet att övertyga några herrar »av anseende», det han, ifall kriget med England skulle åter bryta ut, kunde göra franska kronan en märklig tjänst. Följden vart också den, att han ej allenast försattes på fri fot utan även fick tillstånd att föra ett litet kronofartyg, varpå han begärde och erhöll befälet över ett från Dunkerque utgående kaparfartyg.

I den knapphändiga återstoden av *Spionens* berättelse finns ingenting som strider mot den franske biografens. Med sitt kapar-

fartyg förorsakade kapten Thurot fasa och förskräckelse i de nordiska farvattnen, heter det. Han lade här grunden till vidare förtroende, så att hans franska majestät fann honom skicklig till befälet över en liten flotta av fem skepp. I oktober 1759 gick han ut (förmodligen från Frankrike) och anlände efter flera farligheter i vår göteborgska hamn. Härifrån gick han efter 25 dagars vistande att uppfylla det sista av sina öden. Huru han blev slagen och var han besegrades, behövde enligt Spionen ej berättas, ty allmänna tidningarna hade kungjort detta. Thurot ägde, heter det till sist, mod och sinnesstyrka att företaga de allra viktigaste förrättningar. Hade lyckan varit honom villig och gynnsam, så skulle man räknat honom bland våra tiders stora människor.

För den som läst såväl den franska biografiens som den svenska *Spionens* olika berättelser om hans levnadslopp, intill dess att han från Dunkerques hamn utgick på kaperi, finns svårligen någon möjlighet att förlika dessa. Endera av dessa auktoriteter måste hava varit illa underrättad eller farit med osanning. Närmast till hands ligger naturligtvis att utan vidare underkänna det göteborgska bladets obestyrkta berättelse. Följande omständigheter tala dock för dess beaktande. Den av Thurots göteborgsvänner som i högsta grad åtnjutit hans förtroende var givetvis testamentsexekutorn i avseende på Coldinuorden, unge baron Björnberg. Dennes far, översten, slutligen generallöjtnanten baron Björnberg, var under armatörens uppehåll på västkusten kommendant på Ny-Älvsborg och Thurots närmaste granne så att säga. Ty Älvsborgsfjorden var dennes egentliga replipunkt. Här hade han sommaren 1759 ej mindre än tio tagna engelska fartyg liggande. Dels på fästningen, dels på fjorden måste således vänskapen mellan kommendantens son och den franske kaparen hava grundats.

Vänskapen mellan Thurot och fadern kommendanten skulle emellertid i viss mån sättas på prov. Den senare erhöll nämligen, såsom förut nämnts, det högst ömtåliga uppdraget att — därest Thurot ej kunde förmås avlägsna sig och han av engelska flottan angreps utanför Ny-Älvsborg — ej tillåta några våldsamheter utan gentemot vem det vara månde upprätthålla k. maj:ts respekt. Man förstår, att kommendanten, liksom dennes son, under dessa förhållanden räknat de kritiska dagarna, innan vännen bjöd farväl. Och man förstår ytterligare, att den som sju år senare i *Spionen* förklarat Thurot hösten 1759 hava på Älvsborgsfjorden kvarlegat

tjugufem dagar näppeligen kan hava varit någon annan än kommendanten på kastellet eller dennes son.

Vad själva levnadsskildringen beträffar, kan Björnberg junior visserligen hava hämtat denna ur någon utländsk journal, men möjligt är även, att han fått den av sjöhjälten själv. Är det sistnämnda antagandet riktigt, tycker man, att självbekännelserna genom sin öppenhjärtighet låta sannolikare än framställningen i det franska biografiska verket.

Anteckningar om genealogiens närvarande studium i Tyskland samt om genealogiens vetenskapliga begrepp och verksamhetsområde.

Såsom bekant, har Tyskland gått i spetsen för den rent vetenskapliga utvecklingen av genealogien eller släktforskningen alltsedan år 1898, då det för denna utveckling grundläggande arbetet såg dagen, nämligen »*Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie*», av professorn i historia vid universitetet i Jena d:r Ottokar Lorenz. Efter honom har genealogiens vetenskapliga behandling fortsatts av andra vetenskapsmän, såsom Kekule von Stradonitz, Sommer, Devrient, Forst-Battaglia och främst Heydenreich genom en av honom utgiven, synnerligen fullständig *Handbuch der praktischen Genealogie* (I, II; Leipzig 1913). Det genealogiska studiet befordras på ett utomordentligt verksamt sätt genom en i Leipzig befintlig storartad förening, »Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte», vilken utgiver dels i fria häften »Mitteilungen», dels en månadsskrift »Familiengeschichtliche Blätter», varav den nittonde årgången nu pågår och vilken, jämte uppsatser och meddelanden i praktisk släktkunskap, innehåller även uppsatser på den teoretiska genealogiens område. De författare, vilka synas mest verksamma å detta område, äro arkivarierna d:r F. Wecken och Fr. von Klocke.

Man kunde vänta, att den oerhörda depression, vari Tyskland råkat genom kriget och dess ännu verkande följder, skulle medfört nedgång i ett arbete av så teoretiskt innehåll som genealogiskt studium; men förhållandet är det motsatta. Sålunda kunde man redan under krigets fortgång uti ovan nämnda tidskrift träffa värdefulla uppsatser, vilkas författare genom orden: »zur Zeit in Felde» eller »im Heeresdienst» angåvo, att de även då funno tid för vetenskapligt arbete. På detta och andra sätt visade sig redan under kriget tecken till, att känslan för släkthistoriskt vetande mer och mer utvecklades; men då vållade den dagliga, ja stundliga oro, som svävade över den enskildes öde och liv, att blott ett fåtal

kunde lugnt befatta sig med sådana frågor: Efter revolutionen i november 1918 inträffade emellertid ett utomordentligt uppsving i genealogiens studium, såväl teoretiskt som praktiskt. I och med sammanstörtandet av de gamla statsformerna kunde man hava fruktat ett tillintetgörande av historiskt och traditionellt tänkande över huvud, men i stället framförde varje ny månad en ständigt växande skara av vänner till släktforskning. För de flesta av dessa var drivfjädern onekligen den, att man efter undergången av det tyska rikets yttre härlighet ville åt det kommande släktet bevara traditioner och andra värden av ideellt innehåll. Genom utbredande av kunskap om de enskilda släkterna och deras öden samt därav följande släktkärlek och släktkänsla väckas kunskap om och kärlek också till hela folket, dess forntid och framtid; sålunda kan släktforskningsarbetet också i sin mån tjäna till främjande av det mål, som ligger varje sann fosterlandsvän om hjärtat, nämligen Tysklands återupprättande.

Under de gångna tjugu åren av svensk personhistorisk tidskrifts tillvaro har tidskriften nästan uteslutande ägnat sig åt att framställa de praktiska resultaten av forskningar i släktkunskap och biografi; endast mycket undantagsvis hava i densamma förekommit meddelanden av teoretiskt vetenskapligt innehåll.

Sådana synas emellertid icke böra saknas i denna tidskrift, som utgör det centrala organet för genealogiens utveckling i vårt land; ty genealogien gör anspråk på att anses såsom vetenskap, och därför måste det vara hennes, så väl som varje annan vetenskaps mål och uppgift att av sig själv uppkasta och besvara frågor, som föranleda ett allt djupare inträngande i och förståelse av vetenskapens eget väsen. Dit hör i första rummet en ingående bearbetning och därmed fastställande av den genealogiska vetenskapens grundbegrepp, så att det område, inom vilket densamma har att arbeta, och sättet för detta arbete varda fullt klarlagda.

Av dessa anledningar har jag härmed velat, i anslutning till förestående upplysningar rörande det i Tyskland pågående vetenskapliga genealogiska arbetet, i korthet redogöra för dess resultat med hänsyn till *genealogiens begrepp* och definition samt dess *verksamhetsområde* och förhållande till andra vetenskaper, särskilt *filosofien*.

Enligt den definition av genealogien, som till innehållet överensstämde med uppfattningen vid tiden för det genealogiska studiets återuppväckande 1898 och sedermera formulerades av österrikaren d:r Forst-Battaglia, är genealogien

»*läran om de mänskliga individernas på härstamning beroende förhållanden*».

Härunder innefattas vad som i egentlig mening kallas *genealogiska fakta*, d. v. s. uppgifter om enskilda människors födelse, giftermål, samhällsställning och död, deras inbördes släktförhållande och dettas åskådliggörande genom antavlor, stamtavlor och sidosläkttavlor.

Redan Lorenz erinrade emellertid, hurusom genealogien erhåller sitt fulla innehåll och sin egentliga prägel först genom undersökning av den enskilda människans utveckling med hänsyn till fysiska, andliga och sociala egenskaper, vilkas studium i enskildheter visserligen tillhör andra självständiga vetenskaper, vid vilkas gränser dock genealogien undersöker sådana orsaker och verkningar, som hänföra sig till varje individs härstamning och levnadssätt.

I enlighet med den sålunda gjorda anvisningen har allt sedan oavbrutet arbetats på utvidning av genealogiens verksamhetsområde. Den gamla genealogiens innehåll, sådant det här ovan angivits, är enligt den nya vetenskapliga metoden blott grundvalen för forskningar av vittgående betydelse; ja, det har sagts, att den vetenskapliga genealogien börjar först när förut samlade genealogiska fakta bliva sakligt ordnade och bearbetade. Den gamla definitionen är för trång. Ordet »härstamning» är för inskränkt, ty genealogien måste sysselsätta sig ej blott med de enskilda människornas förfäder och efterkommande, utan även med sidosläkt i närmare och fjärmare led. Än vidare, den släktforskare, som vill framställa en fullständig bild av en människa och hennes släkt, måste undersöka hennes liv och livsverksamhet, sådan den ter sig icke blott i rent personligt hänseende utan även ur synpunkten av förhållandet till samhället, på religionens, rättens, med flera områden. Den sålunda antydda uppfattningen av genealogiens väsen är uttryckt i följande, av Wecken framställda definition:

»*Genealogien är läran om enskilda personers, deras förfäders och efterkommandes samt deras hela släkters tillkomst och tillvaro, likaså om dessas verksamhet inom det mänskliga samhället.*»[1]

---

[1] Såsom bevis på tysk kärlek till vetenskapen kan anföras, att den uppsats, uti vilken d:r Wecken år 1917 framställde denna definition och som behandlade jämväl annat genealogiskt ämne, var författad »im Felde».

Med utgångspunkt från denna definition, vilken synes vara godkänd såsom uttryck för vetenskapens nuvarande ståndpunkt, har genealogiens betydelse och utveckling blivit på ett utomordentligt lärorikt och tilltalande sätt framställd av von Klocke dels i en uppsats »*Vom Begriff Genealogie und Verdeutschung des Wortes*» (i Familiengeschichtliche Blätter» 1919, sid. 217—227) dels i en 1920 i Leipzig utgiven avhandling: »*Familienkunde, Gesellschaftskunde, Heimatkunde. Umrisse einer Einführung in die Aufgaben der Genealogie.*»

Genealogisk forskning inom det område, som angives enligt den äldre definitionen, är det allmännast förekommande. Dess resultat angivas genom an- och stamtavlor, tryckta eller otryckta, och offentliggöras förnämligast uti släktkalendrar och liknande verk. Detta arbete med samlande ur tillgängliga källor av faktiska uppgifter, deras sovrande och sammanställande i genealogisk form bilda själva grundvalen för det följande genealogiska arbetet, som därförutom icke är utförbart. Här föreligger *genealogi i inskränkt betydelse*, varmed sålunda menas framställningen av det på härstamning beroende sammanhanget inom och mellan släkterna.

Sedan vidtager genealogiens andra och vidsträcktare verksamhetsfält, vilket, så att säga, intränger å områdena för andra vetenskaper, i främsta rummet historien och sociologien. Genom de upplysningar, som under de rent genealogiska undersökningarna vinnas rörande människors och släkters forna och närvarande förhållanden ej blott i det enskilda livet utan ock i de samhällen, i vilka de levat och verkat, lämnar genealogien ytterst viktiga bidrag till den historiska och sociologiska forskningen. Särskilt vad angår historien, som i grunden rörer sig med de människors och släkters verksamhet, vilka bilda samhällen och stater, är genealogien i själva verket oumbärlig. Det har också sagts, att genealogien fanns tidigare än historien. Därmed är man inne i verksamhetsområdet för *genealogien i vidsträckt betydelse*, beskriven genom Weckens definition. Den framlägger sina forskningsresultat över hela släkters uppkomst och verksamhet inom ramen av det mänskliga samhället. Den förnämsta formen för detta genealogiska arbete — som också inom Sverige under de sista årtiondena visat utmärkta resultat — är utarbetande av *släkthistoria.* Släktforskaren, som skall skriva en sådan, måste om sina egna förfäder och sidofränder samt deras släkter, så ock om andra släkter, som tillhöra hans forskningsområde, veta mer än nakna fakta; han bör även rent mänskligt så att säga komma dem nära, och lära känna

hela deras liv och livsverk. Efter noggrann och omsorgsfull granskning av tillgängliga källor, måste han söka sätta sig in i livsförhållandena vid den tid, då de bortgångna levde, och därvid inskjuta såväl de lokala som de allmänna huvuddragen av samhälle och stat, levnadssätt och kultur såsom bakgrund till den släktbild, som skall skildras.

Bland de mångahanda moment, som bilda denna bakgrund, intager släktens förhållande till *hembygden* en avsevärd plats. Mellan dem båda spänna sig ömsesidigt många trådar. Hembygdens egendomligheter, såsom gamla seder och bruk, jordmånen, klimatet, det ekonomiska och politiska tillståndet m. m., äro för dess släkters väsen och livsvillkor av lika stor betydelse som släkternas arbete för hembygdens utveckling. Vid en sådan växelverkan mellan släkt och hembygd framträder släktforskningen såsom verksamt främjande hembygdssträvandena i deras ständigt växande utbredning. Sålunda lära vi känna de äldre och yngre släkter, vilka leva å hemlandets gårdar och herresäten, i dess byar och städer; vi se, huru deras medlemmars personligheter i mycket erhålla sin prägel av hembygden och huru deras verksamhet ingriper i hembygdens ekonomiska och politiska förhållandena. Att nu i släkthistorien inarbeta det sålunda samlade materialet till gagn för hembygden, vars minne sedan barndomen lever i oss och vars trevnad och förkovran ännu i ålderns dagar ligger oss om hjärtat — även detta är en av genealogiens stora uppgifter.

Ännu en sådan uppgift gives, nämligen den väsentliga andel, som tillkommer genealogien genom samarbetet med den gren av naturvetenskapen, som benämnes *rasbiologi* och vari inbegripas *ärftlighetslära* och *rashygien*. Inom den förra gäller det, som bekant, att på grundvalen av den s. k. Mendelska lagen fastställa den på härstamning beroende ärftligheten av vissa egenskaper; rashygienen har att med ledning av sålunda vunnen erfarenhet draga omsorg för kommande släkters sundhet. Vikten av genealogiens arbete på detta område är uppenbar. Här måste emellertid till det material, som skall för ändamålet samlas och bearbetas, komma ytterligare ett slag, nämligen såvitt möjligt fullständiga upplysningar rörande släktmedlemmarnas intellektuella och fysiska egenskaper. För att med dessa upplysningar må vinnas avsevärt gagn, måste redan under den förberedande genealogiska forskningen samarbete mellan genealogen och rasbiologen äga rum i fråga om metoden för sådana upplysningars inhämtande. — Med hänsyn

till rasbiologiens uppgift bidrager genealogien härvid även till *befolkningspolitikens* framgång

---

Användes nu den kännedom, som genom genealogiens arbete inom nu angivna områden vunnits om ett flertal släkter, till *jämförande* studium av dessa sinsemellan, får man också lära känna det *släkte*, varav de utgöra delar. På detta sätt vinnas allt mer ökade insikter i släktets väsen och betydelse för de enskilda såväl som för samhället i dess helhet under skilda utvecklingsskeden. Genom den sålunda använda jämförande metoden uppkommer, *över* de båda ovan nämnda arterna av genealogi i inskränkt och i vidsträckt betydelse, en *högsta* form: *allmän och jämförande genealogi* såsom en *samhällsvetenskap.*

Men jämte den gamla genomgripande betydelse, vilken sålunda tillerkänts genealogien och dess studium, har man velat ställa den på även ett i annan mening högre, *andligt* plan, genom att delvis inordna densamma under den *filosofiska*, eller närmare bestämt, etiska vetenskapen. Denna synpunkt, redan berörd av Wecken, har på ett synnerligen tilltalande sätt närmare utvecklats av Johannes Zachau i en uppsats, som inleder innevarande årgång av Familiengeschichtliche Blätter.

Liksom historiens filosofi vill lära känna de högre krafter, som visa sig verksamma i alla av historien upptecknade händelser, så kan ock det ofta rikhaltiga material, som under årens lopp genom genealogiskt arbete samlats och kritiskt ordnats, göras till en värdefull grundval för historiskt-filosofiskt tänkande. Detta möjliggöres därigenom, att genealogien, såsom ovan visats, nu mer icke inskränkes till att inom släktavlorna ram sammanföra grupper av besläktade individer, utan även riktas på att utröna, vilka andliga och kroppsliga egenskaper dessa människor besutto, av vilken omgivning de påverkades. och vilka händelser hjälpande eller hämmande korsade deras levnadsvägar. Genealogien icke blott fastställer släktförhållanden, utan söker också upptäcka det inre sammanhang, som ligger till grund för släktens utveckling. Det är också högeligen lärorikt att betrakta, huru en nu mer utdöd släkt genomgick sina öden: uppkomst, utveckling till kulmen, därpå

regress och slutligen utslocknande. Just sådana finkänsliga undersökningar, vilka under blodsbandets synvinkel taga till föremål människors och släkters art och öden, äro ofta av värde för historiens filosofi.

Liksom nu historieforskaren genom allt djupare inträngande i sitt arbetsmaterial och de allt mer omfattande överblickar, som han vinner över det rika ämnet, ovillkorligen inom sig utbildar en personlig grundåskådning av historiska företeelser i deras sammanhang, så medför också det pietetsfulla sysslandet med släktens historia, att hos genealogen så att säga uppkommer och utvecklas en art *filosofi.* Ofta äro dessa hans filosofiska betraktelser så litet genomförda eller hållna i så allmänna drag, att han knappast är medveten om dem. Härtill kommer, att den skriftliga behandlingen av genealogiskt material visserligen icke i och för sig inbjuder till dylika betraktelser. Men uti inledningen till historien om släktens öden och den sammanfattning därav, som bör avsluta denna historia, finnas alltid tillfällen för genealogen att inrycka en allmänt hållen överblick, som i själva verket är frukten av filosofiskt tankearbete.

Ett sådant arbete, även inom den allmänna och jämförande genealogiens områden — förutsatt att det framställes i vetenskaplig form — kallar man genealogiens filosofi eller *gentilfilosofi.* Vilka äro nu dennas typiska element?

Var och en bildad person, som med allvar ägnar sig åt släktforskning, måste antagas äga en viss ideell grundåskådning, så att hans arbete har högre *mål* än enbart insamlandet av fakta rörande hans förfäders eller andra fränders levnad och inbördes släktförhållanden. Den huvudsakliga drivfjädern för hans arbete är den starka känslan av en bestämd *personlig* bundenhet vid ämnet. Han känner med sig, att han till dem, vilkas blod flyter i hans ådror, står i ett oupplösligt förhållande, varav hela hans tillvaro och livsgestaltning äro på mångahanda sätt beroende. De personer, vilka ur urkunderna mer eller mindre tydligt liksom träda fram för hans ögon, söker han bringa i samklang med sitt eget väsens art. Han använder även kännedom om sina förfäders verksamhet och öden i vissa hänseenden såsom rättesnöre för sitt eget tänkande och sin vilja. Men framför allt bör genealogen, då han ställer framför sig den långa raden av sina anor och andra hädangångna fränder, bära inom sig det medvetandet, att han här, i sin släkt, vunnit så att säga en stödjepunkt, varifrån han, utöver den begränsning, som härrör av det egna jaget, föres ut till högre vidder. Sålunda förbinda sig på det närmaste med genealogiskt arbete ett

karakteristiskt åskådningssätt, som är av rent filosofisk natur. Därför bör också genealogen söka för sig klargöra det *filosofiska moment*, som i själva verket ingår i allt släktforskningsintresse. I den mån han under sitt forskningsarbete skrider fram från det enskilda till det sammanfattade hela och betraktar sin släkt *sub specie æternitatis* — ur evighetens synvinkel — skall han vinna många nya resultat och därmed också på filosofiskt sätt väsentligt fördjupa sitt inre förhållande till det honom kärt vordna ämnet.

Utan tvivel hava de nu antydda nya vetenskapliga utvecklingsformerna av genealogien — allmän och jämförande genealogi samt gentilfilosofi — redan avsatt resultat uti delar av större genealogiska arbeten; och jämväl i vårt land saknas ej antydningar därom i våra större släkthistorier. Också bör — och kraftig anmaning därtill göres från den tyska vetenskapen — den genealogiska forskningen ej allt för mycket eller uteslutande fördjupa sig i enskildheter, utan allt mer rikta sig på *generalisering* av de vunna resultaten. Det gäller att komma därhän, att åt allt enskilt släktforskningsarbete gives den riktningen och det målet att bidraga till upplysande kännedom i andligt hänseende av det stora mänskliga samhället, sett från släkternas och hela släktets synpunkt, samt att lyfta genealogien till en plats jämväl bland de filosofiska vetenskaperna. Med all sannolikhet komma de tyska vetenskapsmännen att här, såsom på många andra områden, vara föregångare.

Johan Wretman.

✝

Atle Wilskman.

Dödskorset här ovan har med smärta och saknad ristats för ett namn, vilket Finlands personhistoriska forskning icke haft råd att räkna bland de bortgångnas. Än mer — med Atle Wilskmans frånfälle på hans livs höjdpunkt har denna forskning gjort den största förlust den kunnat i detta nu lida.

Atle Wilskman var född den 14 nov. 1883 i Helsingfors, där hans far, professor Ivar Edvard Wilskman, bekläder posten av inspektor för gymnastikundervisningen vid skolstyrelsen. Moderns namn är Matilda Wilhelmina Roschier. Sonen genomgick den finskspråkiga samskolan i sin födelsestad och blev student 1902 Redan före sin 1906 avlagda filosofiekandidatexamen hade Wilskman, som ägde en järnflit och en arbetsförmåga som få, tagit anställning såsom amanuens vid de Vetenskapliga föreningarnas bibliotek samt inträtt vid universitetsbiblioteket såsom extra amanuens. Efter sin examen ägnade han sig åt studier rörande försvarsverket

i Österbotten på 1780-talet, i avsikt att lägga dem till grund för ett licentiatspecimen, men gav vika för en annan forskare, som sysslade med samma ämne. Från universitetets bibliotek övergick han snart till dess kansli, där han blev en högt uppskattad tjänsteman. Han tjänstgjorde såsom förste konsistorieamanuens 1906—07 och utnämndes sistnämnda år till universitetsregistrator. Såsom sådan kvarstod han till 1919, då han för att vinna bättre tid för sina genealogiska forskningar sökte, och erhöll, assistenttjänst vid universitetsbiblioteket. Redan följande år antogs han dock till biträdande bibliotekarie vid Helsingfors stads bibliotek och avgick samtidigt från universitetet. I den nya tjänsten föll på hans del att i tryck utgiva en generalkatalog över biblioteket, ett uppdrag som han utförde med den honom egna samvetsgrannheten och grundligheten. Hans redan tidigare, under krigsåren och särskilt genom organiserandet efter frihetskriget 1918 av det akademiska skyddskårskompaniet samt av fångkortsregistret, medtagna krafter brötos nu alldeles. På grund av höggradig överansträngning bar han hand på sitt liv. Det skedde natten mot den 30 juni detta år i Helsingfors.

Redan tidigt ägnade sig Wilskman åt litterära värv. Vid 20 års ålder upptar hans bibliografi redan icke mindre än tre arbeten: en beskrivning av Rigi, en översättning av en historisk roman och en handbok för brottare och atleter! Efter ett par artiklar från idrottens område begynte 1907 resultat av hans släkthistoriska intressen se dagen. Det första var en smakfullt utstyrd historik över hans egen släkt (härstammande från borgmästaren i Skövde Esbern Wilskman, med namn efter Vilske härad). Därefter åtog sig Wilskman redaktörskapet för en av Svenska litteratursällskapet i Finland beslutad *släktbok* (samma sällskaps skrifter 107 och 158). Denna blev hans livsverk. Arbetet har utkommit i fria häften om vid pass 10 tryckark. Det första häftet såg dagen 1912, det femte och hittills sista (bekostat av fru Jully Ramsays arvingar) 1920. Till ett sjätte häfte torde manuskriptet föreligga i huvudsak färdigt. Tre häften bilda en tom, som förses med vidlyftiga register. Släkterna ingå i häftena i bokstavsföljd, alltså samma förnuftiga system, som följts i Leijonhufvuds Ny svensk släktbok. Från denna skiljer sig Wilskmans släktbok fördelaktigt genom den omfattande arkivaliska källforskning Wilskman ägnat sin bok och vilken gör att släkterna framstå så vitt möjligt fullständigt belysta. Arbetet är utfört med en samvetsgrannhet utom allt beröm och utmärker sig genom suverän behärskning av källorna, även den tryckta litteraturen, och

en fast metod, fri från de utväxter, som så ofta besvära släkthistoriska uppslagsverk. De hittills utkomna fem häftena omfatta 70 ofrälse släkter i Finland och jämväl deras förgreningar i Sverige. För en del släkter äro andra personer, oftast släktmedlemmar, angivna såsom författare. För närmare initierade framstår det dock klart, att även flertalet av dessa släkter, och isynnerhet dessa sistnämnda, har den nitiske redaktören att tacka icke blott för formen utan även till stor del och särskilt för äldre tider för innehållet. Men Wilskmans anspråkslöshet och finkänslighet förbjöd honom att framhålla sin egen förtjänst härvid.

I detta sammanhang bör en egenskap framhållas, vilken karakteriserade Wilskman som människa och genealog: hans stora hjälpsamhet och städse visade beredvillighet att tillmötesgå hänvändningar, som talrikt ingingo till honom. Han sparade sig därvid ingen möda och gjorde ofta vidlyftiga efterforskningar för att kunna ge de önskade uppgifterna. Det torde icke finnas mången släktforskare i Sverige, knappast någon i Finland, som icke har honom att tacka för något bidrag till sitt arbete. En och annan har det t. o. m. i mycket hög grad.

För sin släktbok erhöll Wilskman innevarande år av Finska historiska samfundet Jully Ramsays pris, vilket då första gången utdelades.

Till detta Wilskmans huvudverk ansluta sig flere smärre släkthistoriska uppsatser, av vilka må nämnas de intressanta utredningarna om släkterna Procopés och Ullners ursprung samt en biografisk skiss över den kända Genealogia Sursillianas utgivare Elias Robert Alcenius (samtliga dessa ingående i Genealogiska samfundets i Finland årsböcker). Läggas härtill några uppsatser rörande släkthistoriska källor samt avhandlingen om släktforskning i den 1916 utkomna »Handbok i hembygdsforskning», är Wilskmans publikationer på detta område nämnda. Utom smärre historiska bidrag till tidskrifter och tidningar härrör från honom den av »Historiallinen aikakauskirja» (Historisk tidskrift) utgivna förteckningen på den finländska och Finland berörande historiska litteraturen 1911 och 1912.

Wilskman hade samlat sig ett omfångsrikt genealogiskt arkiv, vars huvudbeståndsdelar utgöras av utdrag ur äldre kyrkböcker — i vilket syfte han företog långa resor — av anteckningar ur domböcker, mönsterrullor o. dyl. samt av tidningsurklipp och annotationer för de 30, 40 senaste åren. Till dessa samlingar uppgjorde han speciella namnregister, liksom även till särskilda

genealogiska källor (bouppteckningar o. dyl.) i Finlands statsarkiv. Dessa rika samlingar samt ett delvis mycket värdefullt genealogiskt bibliotek är det hans rättsinnehavares avsikt att förära till Statsarkivet, såsom centrum för den släkthistoriska forskningen i Finland. På ett lyckligt sätt komma de Wilskmanska samlingarna att komplettera arkivets tidigare samlingar.

Tor Carpelan.

Recensioner.

Ätten de Geer. Stamtavlor över samtliga dess grenar från äldsta till närvarande tid (utarbetade av *E. W. Dahlgren* och utg. i 250 ex. av Louis de Geer). Uppsala 1920. St. 4:o. 114, (2) s. + pl.

Katalog över porträttsamlingen tillhörig caput för familjen de Geer av Finspong (utg. i 75 ex. av *C. G. G. de Geer*). Uppsala 1920. st. 4:o. opag.

Huvudmännen för ätten de Geers båda friherrliga grenar hava känt behov att högtidlighålla trehundraårsminnet av släktens första förbindelser med Sverige genom att var för sig utgiva från trycket praktverk, avsedda att ur olika synpunkter belysa ättens öden genom seklerna. Det ena av dessa arbeten, som utarbetats av f. d. riksbibliotekarien E. W. Dahlgren, är en genealogi, omfattande alla kända familjegrenar i såväl in- som utlandet och ger på detta sätt en stamträdsbild, vilken eljes i så fullständigt skick förgäves sökes på andra håll. Genom den kritiska skärpa, varmed författaren gått till verket, hava också i stor utsträckning tidigare misstag undvikits och uppenbara fel i äldre uppgifter rättats. Härvid har helt naturligt frågan om ättens ursprung varit föremål för en granskning, vars resultat emellertid blivit i huvudsak negativt. Den tradition, som velat förläna huset de Geer en direkt härstamning från familjen de Hamal, för vilken utarbetade ättelängder föreligga allt ifrån 1100-talet, har sålunda visats ej sträcka sig längre tillbaka än till medlet av 1600-talet och beror närmast på en likhet i vapenbilden, som »på sin höjd innebär», att de nämnda familjerna »på ett eller annat sätt varit med varandra befryndade», men »icke att en direkt härstamning ägt rum». Eljes visa autentiska urkunder, att namnet de Geer (de Jaira, de Geire och de Gere) förekommer nästan lika långt tillbaka i tiden som namnet de Hamal, och att det burits av personer, som alla haft sitt hemvist i biskopsdömet Liège, gör det troligt, att släktskap förefunnits dem emellan. Men någon bevisning vare sig härom eller om deras samhörighet med de senare de Geerarne har ej kunnat uppvisas, och de sistnämndas bestyrkta stamtavla sträcker sig därför ej längre tillbaka än till andra hälften av 1300-talet, vilket ju dock redan i och för sig är en aktningsvärd ålder.

Från en viss Lambert de Geer, som avled 1399, härstammade en talrik avkomma, som dels fortlevde i Liège, dels genom flera medlemmar sökte sin utkomst i Sverige. Från den främste bland de senare, den store Louis de Geer, härstamma ej blott de olika adliga ätterna i

Sverige och Finland samt deras friherrliga och grevliga grenar (till Finspång, till Leuvsta och till Tervik) utan även den nuvarande holländska släkten av samma namn, som efter återflyttning till det gamla moderlandet där fått naturalisation som adelsmän eller baroner under namn av de Geer van Rynhuysen, de Geer van Oudegein och de Geer van Jutphaas. Rörande alla dessa familjer, som tillsammans omfatta 419 personer (oberäknat ingifta), av vilka 143 levde 1920, föreligga i arbetet fullständiga redogörelser, som i jämförelse med förut publicerade genealogier visa talrika ändringar och tillägg. I de fall då ovisshet rått om riktigheten av skiljaktiga uppgifter i använda källor hava i bifogade anmärkningar meddelanden lämnats såväl om befintliga olikheter som om de källor, i vilka dessa äro att söka. De biografiska notiserna rörande de särskilda personerna hava till vinnande av en annars ouppnåelig likformighet inskränkts till data för födelse, död och giftermål jämte angivande av slutlig titel eller samhällsställning. Ehuru härigenom givetvis innehållet kommit att lida av en viss torrhet, och behovet av äldre källskrifter, som upptaga mer eller mindre fullständiga meritförteckningar, ej genom Dahlgrens utredning onödiggjorts, torde tillvägagångssättet vara obetingat att föredraga framför den allt oftare i den nyare litteraturen framträdande tendensen att ogenerat hopblanda genealogi med mer eller mindre konstlös biografi. Styrkan i Dahlgrens insats, bortsett från värdet av detaljforskningen, ligger också i den stilrenhet, som genomgår hela hans bok, och som gör den till ett mönster för andra arbeten av samma slag, till vilket det är ett nöje och en plikt att hänvisa alla dem, som syssla med liknande undersökningar. I formellt avseende framstår nämligen denna de Geerska stamtavla som den bästa exponenten för svensk genealogisk litteratur under de senare åren. Det är endast med rättvisan överensstämmande att framhålla, hurusom den yttre utstyrseln, med sina vackra kolorerade vapenbilder, sitt utmärkta tryck och sitt präktiga papper, denna gång utgör ett värdigt omhölje till ett alltigenom gediget innehåll och icke, såsom ej alltför sällan händer, är till för att bortskymma blicken för inre skröpligheter. Härmed har likväl ej någon borgen för alla enskildheters riktighet kunnat givas. Det ligger i sakens natur, att en ättelängd, vilken som denna i stor utsträckning måste bygga på tidigare tryckta uppgifter, icke alltid kan bortse från dessa, även om de stundom ej låta sig med säkerhet verifiera och följaktligen kunna vara oriktiga. Uppgiften att Louis de Geer d. y. (Tab. 4) var assessor i bergskollegium går, för att taga ett exempel, igen hos Anrep, som till yttermera visso sätter året för utnämningen till 1677. Det är emellertid säkert, att någon assessor med det namnet ej tjänstgjorde i kollegiet under sagda eller därpå närmast följande år, och icke heller förekommer Louis de Geer eljes i kollegiets matrikel. Att en fullmakt som extra eller titulär assessor givit upphov till notisen, är väl ej därför alldeles uteslutet, men någon sådan har åtminstone icke av rec. påträffats, varför det varit önskvärt, att ett datum för denna utnämning kunnat meddelas åtminstone bland anmärkningarne. Svårigheten att helt och hållet undvika korrekturfel framlyser på ett par ställen, såsom då i Tab. IX uppgives, att Raphael de Geer och fogden Anders Larsson ålades redovisning för »deras räkningar, som de böra vara till», vilket

icke ger någon mening. Sistnämnda uttryck bör tvivelsutan jämlikt originaldomen läsas »svara till», då påståendet blir begripligt. Louis de Geer (Tab. XIII) kan ej heller hava överflyttat till Holland 1696, då han avled redan 1602. Men säkerligen äro, de anförda oriktigheterna till trots, även dylika inadvertenser i detta arbete svåranträffliga.

Liksom genealogien har även porträttkatalogen utgått från Almqvist & Wiksells tryckeri, något som knappast behöver påpekas, då utgivaren är chef för denna officin. Ehuru format och papperssort (för större delen av upplagan) äro desamma för båda arbetena, företer i övrigt den typografiska utstyrseln väsentliga olikheter. En jämförelse visar enligt rec:s mening ett avgjort företräde för genealogien, oaktat den i katalogen använda stiltypen i och för sig är vacker. Men sidinramningen i den sistnämnda förhöjer ej intrycket av det hela och de reproducerade bilderna (i ljustryck) förefalla knappast riktigt lyckade.

Arbetet innehåller beskrivning på en samling familjeporträtt och kuriosa, som ursprungligen förvarats på Finspång, men vid försäljningen utom släkten 1822 undantogs och sedan innehafts av huvudmannen för friherrliga ätten N. 312 som ett slags fideikommiss, vilket för övrigt även i senare tid tillökats. Vid sidan av verkligt förnämliga dukar av berömda konstnärer förekommer åtskilligt av mindre värde i form av kopior, stick och litografier. Flera porträtt äro osignerade och utg:s försök att identifiera artisterna förefalla ej alltid övertygande. Åtminstone känner man sig tveksam inför påskriften på det första numret i samlingen, vilken upplyses vara »AET:s 67 O. Bijt 1602». Det lärer nämligen knappast kunna råda tvivel, att »O. Bijt» bör läsas »obijt», vilket givetvis ger inskriptionen en förnuftigare mening. Men också i övrigt lämnar texten ett och annat övrigt att önska. De meddelade personhistoriska notiserna torde sålunda ej alltid kunna tillerkännas nödig korrekthet. Det kan därvidlag framhållas, att Dahlgrens ovannämnda arbete, som utkom tidigare än porträttkatalogen och således stått den sistnämndas redaktör till förfogande, ej med tillräcklig noggrannhet utnyttjats. En jämförelse mellan de båda verken ger nämligen vid handen, att i sådant fall åtskilliga misstag i katalogen kunnat undvikas. Detta gäller bl. a. i hög grad de använda namnformerna, som stundom förvanskats till oigenkännlighet. Början göres med den holländske stamfadern Louis de Geer, vars förnamn från det ålderdomliga, men fullt riktiga »Louys» förvandlats till det omöjliga »Louyos». Hans första hustru hette för övrigt enligt Dahlgren Maria de Jalhéa, ej de Falle. Rörande den förste i Sverige verksamme Louis de Geer, som föddes i Liège (ej i Amsterdam) 1587 (döpt 17 nov.), gifte sig den 27 maj (ej juni) 1612 och dog den 19 juni (ej juli) 1652, påstås, att han »inflyttat» till Sverige »omkring 1620», men sanningen är, att han första gången kom till vårt land i februari 1627 och att han även senare tillbragte större delen av sitt återstående liv i Holland. Om hans hustru heter det, att hennes födelseår är obekant och att hon dog i dec. 1634. Dahlgren uppgiver emellertid, att hon föddes i Liège omkring 1590 och att dödsdagen var den 22 dec. I fortsättningen kunna antecknas de felaktiga namnen Nimvald (N. 7), Parmantier och Bervegnies (N. 8), van Monines (N. 10), Runard (N. 12) samt Wadenwoyen

(N. 28), vilkas riktiga motsvarigheter hos Dahlgren äro Nieuwael, Parmentier och Buvegnies, Monicx, Bernard samt Wadenoyen. En porträttmålare kallas på ett och samma blad än H. F. Velthofen, än H. v. Velthofen, än H. van Velthoowen, och den kände A. U. Wertmüller får sitt namn (N. 33) av obekant skäl förbättrat till Werthmüller. En liknande, malplacerad välvilja kommer ärkebiskop Rosenstein (född 1766 och ej 1776!) till del, då han kallas Carl von (!) Rosén von Rosenstein, vilket verkar tårta på tårta. Något ursäktligare är (N. 13) namnet Sara Hovia (i stället för Hovius), men det är icke desto mindre orätt, ty enligt holländsk sed böra ej, i motsats mot ett rätt allmänt bruk i Sverige, namnen böjas enligt den latinska grammatikens regler. Entomologen Charles de Geer (N. 29) har nog aldrig omnämnts i Svenska akademiens handlingar, såsom utg. påstår, men det meddelade citatet förekommer däremot i Vetenskapsakademiens årsberättelser. Då dessa ej på den tiden trycktes hos Almqvist & Wiksell, är måhända fordran på distinktion i detta fall överdriven. Värre blir det för utg. i hans egenskap av officer att förklara, huru hans farfader »gjorde campagnen mot ryssarne» 1814, eftersom åtminstone det övriga Sverige då ej befann sig i krig med denna nation. Men det kanske är med den saken som med frih. Carl Oxenstjerna, om vilken förf. upplyser, att han »enligt trovärdiga personers berättelser spökar»!

Beträffande data visar en granskning liknande ovederhäftigheter. Marguerite de Geer (N. 6), vars dödsår är obekant (se Dahlgren, s. 31), säges hava dött 1661, vilket emellertid gäller hennes man, som för övrigt ej hette van Trip, utan endast Trip. Jean de Geers (N. 13) bröllop stod ej 1675, om man får tro Dahlgren, som (s. 85) uppgiver dagen till den 27 nov. 1674. På samma sätt stämma varken födelse- eller dödsdata för Jaquelina Cornelia van Assendelft (N. 16) överens med de säkerligen riktigare uppgifterna i genealogien (s. 43), och dylika olikheter förekomma på ej alltför få ställen (jfr giftermålsdagen för N. 22 Louis de Geer, födelsedagen för N. 36 Hedvig Beata Stackelberg och såväl födelse- som dödsdagarne för N. 37 Fredrika Aurora Taube med motsvarande data hos Dahlgren, övriga exempel att förtiga). Men också då inga direkta oriktigheter insmugit sig, kunde utg. av porträttkatalogen haft gott av att noggrannare hava studerat genealogien. Detta gäller de fall, då data äro alldeles utelämnade i den förra, ehuru de finnas i den senare (se t. ex. dödsdatum för N. 25 Eva Elisabet Ekfelt), och ej minst då förf. varit så oviss på sig själv, att han meddelat skiljaktiga uppgifter om samma sak på olika ställen i sin bok (se N. 23, där Eva Christina Oxenstjerna säges född den 28 aug. 1699, och N. 24, där det riktiga datum eller den 22 aug. anföres efter en porträttpåskrift).

— *qu* —

Stora Kopparbergs bergslags aktiebolags porträtt- och tavelsamlingar. Beskrivande katalog, utarbetad av *August Hahr.* Upps., Almqvist & Wiksells bokt.-a.-b. 1921. 89, (1) s. (därav 4 s. resumé på tyska). 44 helsidsillustr. i koppartryck. — 40 kr.

Vid sidan av tungt vägande arkitekturhistoriska arbeten, värdefulla bidrag till »Svenska slott och herresäten» och mycket annat har August Hahr givit sig tid att i föreliggande volym på ett särdeles grundligt sätt behandla en gammal tavelsamling, som veterligen förut icke av någon sakkunnig undersökts. Detta låter sällsamt, men torde till någon del ha sin förklaring däri, att ända till för några år sedan porträtten voro i avgjord majoritet och att bland dem skolarbeten, kopior och enklare konterfej spelade en stor roll. Endast ett fåtal bilder ägde ett större konstnärligt värde, och även dessa befunno sig av roströk och misshandel av okunniga restauratorer i ett otillfredsställande skick. Först under de senaste åren har samlingen tillökats med några verkligt utmärkta nyare svenska orginalporträtt och en del artistiskt utförda moderna kopior. Det är detta nutida tillskott till de jämförelsevis få verkligt goda porträtten från äldre tid som skänker galleriet dess värde och gör det förtjänt av en sådan ingående beskrivning, som nu kommit det till del.

I allt omfattar samlingen 106 n:r. Av dessa äro 57 porträtt i olja och 4 i pastell. De övriga utgöras av utsikter och gruvbilder, varav 4 st. av P. Hilleström och en hel serie kolteckningar av F. Boberg. Konstverk av annat slag — »tavlor» i vanlig bemärkelse — förekomma icke.

Förnämligast av de äldre porträtten äro otvivelaktigt de två av Sebastien Bourdon, vars mästarnamn Hahr bestämt. Det ena tros sedan gammalt — säkert är det dock icke — framställa den från hovskräddare till hovintendent upphöjde Johan Leijoncrona — att det andra med sitt brösthamesk och kommandostav rakt icke kan återge den okrigiske forne bokhållaren Claës Anckarströms drag, är påtagligt. Av Ehrenstrahls hand eller ur hans atelje ses, jämte en repetition av Karl XI:s bekanta kröningsbild, flera stycken — mest tilltalar anmälaren bilden av amiralitetsgeneralen frih. L. Creutz d. ä., genom det osökta i anordningen och det trovärdiga i uppfattningen. Av D. von Kraffts bidrag är väl greve Jakob Spens' bild den yppersta. J. D. Schwartz representeras främst av det tyvärr ganska illa åtgångna porträttet av presidenten frih. Gust. Rålamb. J. H. Scheffel företrädes av en särdeles vacker bild, som anses föreställa en Angerstein, ovisst om bergmästaren eller assessorn. L. Pasch har målat den ståtliga knäbilden från 1796 av Gustav III och porträttet av presidenten J. G. Lilienberg, som förut trots signatur gått under John von Bredas namn. Av den senares far, Karl Fredrik, träffas presidenten greve N. A. Bielkes bild från 1784, sålunda ett tidigt arbete, och av honom själv det överraskande goda porträttet i knästycke av presidenten greve F. V. Ridderstolpe. Utmärkt företrädes Per Krafft d. y. genom presidenten frih. S. Löfvenskiölds på kornet tagna bild, såsom förf. med rätta säger ett av konstnärens bästa arbeten, karaktäristiskt för hans stil och tidsmaken under Karl Johans dagar. Glömma få vi icke G. Lundbergs förträffliga

pasteller, framställande Claës Grill och hans hustru. Bland de nyaste bidragen märkas Zorns var och en i sitt slag utsökta framställning av vår nuvarande konung i helfigur och civil högtidsdräkt — en för konstnären ovanligt elegant bild — och det livfulla men robustare porträttet av disponenten E. J. Ljungberg, E. Stenbergs brett och gott målade bröstbild av generaldirektör R. Åkerman och E. Östermans distingerade höftbild i halv profil av Oskar II. — Vid mindre märkliga originalbilder och kopior av högre eller lägre valör kunna vi här ej uppehålla oss, ej häller vid förf:s ofta mycket krävande utredningar, än om mästarnamnen, än om sannolikheten av de »avtagnas» rätta namn.

Katalogen är uppställd efter *konstnärsnamnen*, som äro ordnade alfabetiskt. Kanske hade det, då de säkra originalen och de verkliga konstverken icke äro talrikare, varit bättre, om katalogen ordnats efter de *avbildades* namn — hälst i grupper, såsom »kungl. porträtt», »porträtt av presidenter i bergskollegium och tjänstemän i bergslaget», »andra personer», o. s. v. Måhända hade det häller icke skadat att förf. åtskilt i var sin avdelning original och kopior. Nu framträda ofta kopior med anspråk på samma utrymme och utförliga beskrivning som originalen, såsom t. ex. rörande V. Nybergs kopia efter Roslins Linnéporträtt, med en ifråga om en modern kopia överflödigt utförlig Roslin-biografi. Kopiorna inrangeras för övrigt utan konsekvens. Så upptagas t. ex. Maria Röhls kopior av Oskar I:s och Josefinas bröstbilder efter Westin under *hennes* namn, under det att V. Nybergs av Karl Johan företrädes av Westins namn med dennes biografi. Men detta är måhända endast en smaksak: att Maria Röhl fått sitt namn placerat som rubrik beror kanske på att hon i *pastell* kopierat Westins oljemålningar.

Förf:s beskrivningar äro i regeln i all sin korthet distinkta. Även om det förefaller småaktigt, skulle jag dock vilja påpeka, att Hahr litet för nonchalant behandlar de avbildades ordnar. Dessa spela nämligen i porträttmåleriet en icke obetydlig roll, enär de ofta kunna vara utslagsgivande vid bestämmandet av odaterade bilders uppkomstid. Det förefaller t. ex. märkvärdigt om P. Krafft d. y:s bild av Löfvenskiöld verkligen skulle vara daterad 1835, eftersom han, som redan 1825 blivit serafimerriddare, här uppträder med blott Nordstjärnekraschan. Rörande Zorns porträtt av Ljungberg säger förf. helt vanvördigt: »Vasaordens kommendörsdekoration kring halsen, på fracken ett par andra dekorationer». Rätta förhållandet är, att dessa »andra dekorationer» äro ingenting mindre än Vasaordens storkors och preussiska Kronordens kraschan. Men detta är blott observanda i marginalen. Förf:s undersökningar äro annars lika grundliga som berömvärda. Och han glömmer ingenting. En ännu levande artist — namnet utesluter jag — som beträtts med att som restaurator ytterst illa ha behandlat och betydligt övermålat i dåligt skick redan förut varande dukar, får, sig själv till straff och androm till varnagel, schavottera, under det att konservatorerna E. Lindborg och Jaensson (far och son) komplimenteras för gott och pietetsfullt arbete.

Boken är utsökt tryckt på prima tjockt lumppapper från Munktells, och de hos Nordisk rotogravyr utförda koppartrycken ersätta fullständigt goda ljustryck.

Olof Granberg.

Arkebiskop Henrik Reuterdahls memoarer. [Utg. av Lauritz Weibull]. Lund, C. W. K. Gleerups förlag 1920. (2), XIV, 424 s., titelpl. — 20 kr.

I april 1856 — vid en vändpunkt i livet — började Reuterdahl nedskriva sina minnen. En kort Ratio operis anger motiven: »att få det genomlefda antecknadt och derigenom göra det till något för mig sjelf objektift, i viss mån fremmande, deri godt och ondt sig afspeglade.» En sympatisk uppriktighet, som någon gång kan bli hänsynslös, talar från varje rad, och den gamle ärkebiskopens starka behov att gå till rätta med sig själv och andra har understundom något av biktens allvar. Stilen är förträfflig i sin starka konkretion och förnäma enkelhet.

Från en synpunkt innebär studiet av memoarerna en besvikelse: man föres sällan in i händelsernas stora sammanhang och ställes endast undantagsvis inför teologiska och politiska frågor av mera betydande räckvidd. En gammal man, som sett och hört och reflekterat mer än de flesta, säger helt rättframt sin mening om sig själv och dem han mött i livet. Reuterdahls okonstlade och stillsamma sätt att berätta tyckes mig ganska mycket påminna om tonfallet i Martensens Av mit levnet och Otto Ahnfelts Ur mina minnen. Jag föreställer mig, att särkilt gamla lundensare måste njuta av dessa memoarer med de många interiörerna från den tid, då seklet var ungt.

Lokal- och personteckningarna från Jakob Falkmans, bröderna Suells och Lorentz Kockums Malmö samt från Ahlmans, Tegnérs och Schartaus Lund hava den skarpaste koloriten. Så besannar sig även här, att de äldsta intrycken äro de starkaste: skol- och universitetsåren ligga med en rikedom av detaljer klara för berättaren. Den gamla malmöskolan i hörnet av Kalende- och Själabodsgatorna, lärarna med deras obligatoriska egenheter, den »torra och träaktiga» kristendomsundervisningen, ja t. o. m. den första läxan i Håkan Sjögrens grammatica latina har han i gott minne.

Så kommer han (1811) till Lund och får genast sikte på teol. fakulteten, som han med tydlig pietet värdesätter. Professorerna »hade en viss betydenhet» utom Hellman, domprosten, som var mer än lovligt svag. Annorlunda låter det, då den visserligen ej fullt opartiske Wallquist för Jakob Tengström presenterar dessa målsmän för sydsvensk teologi: »Eberstein och Wåhlin äro bägge auctorer, och ingendera synes böra lockas till vidare försök» (det gällde att skriva en lärobok i dogmatik). Om Hylanders »facon att tänka» hade Samuel Ödmann mycket låga tankar. Man kan förmoda, att Eberstein varit fakultetens främste. Martin Ahlman ansåg honom (i brev till Hartmansdorff) för den (1811) »bäste professoren (hvilket icke är något rätt stort loford)», och uppsalateologerna, som ingalunda hade anledning att förhäva sig, hade en viss respekt för den lundensiske neologdödaren. Reuterdahls betyg åt seminariedirektorn Karl Peter Hagberg stämmer rätt väl med Ödmanns, som erkände hans homiletiska gåvor men — vid pastoralexamen — funnit honom »hospes i teologien».

Biskop Faxe och den i allmänhet mycket omstridde Bengt Bergquist äro säkert tagna på kornet: den förre mera jurist och administrator

än teolog, såsom stiftschef vänlig och obeslutsam, den senare en verklig begåvning men svag. Han var en underlig blandning av tolerans och intolerans, skrev *samtidigt* i Journalen och Litteraturtidningen, beundrade Schartau och vinglade i filosofien. Att han i befordringsväg blev orättfärdigt behandlad är mer än troligt. Förklaringen är väl den, att han motarbetades av Lars von Engeström och — sig själv.

Lundakarakteristikernas huvudintresse samlar sig, som naturligt är, kring namnen Ahlman och Thomander. Den förre får välförtjänta lovord. Han var skarp och klar, ansågs som »en Cato i stränghet» och den, på vilken lundateologiens prestige i många år vilade. Thomanders bild är uppenbarligen gjord cum ira et studio — skuggningen är påtaglig. Här förslår icke som förklaring deras olika läggning eller att de i så många stycken hörde hemma i olika läger, snarare frestas man till det antagandet, att i Reuterdahls förhållande till Thomander faktorer spelat in, som i memoarerna utelämnats. Någon planta sensitiva var Thomander icke, hänsynslös och giftig kunde han vara, men sådana vitsord, som lämnas sidd. 68 och 98, lända icke intygsgivaren till uteslutande heder.

Det må ju vara en förmildrande omständighet, att Reuterdahl är verkligt sträng även mot sig själv: han erkänner sig vara en smula högmodig, benägen för kompromisser och icke så litet streber. Om sitt författarskap talar han utan förhävelse men såsom den där smakat framgångens glädje. Hans ohövligheter mot de honom såsom exegeter vida överlägsna Eichhorn och Schleusner få väl icke tagas så allvarligt.

Sin skuld till Schleiermacher betonar Reuterdahl uttryckligt, och intet tyder på att han övergivit denna sin första kärlek, även om den med tiden något svalnade. I allmänhet är Reuterdahl föga benägen att precisera sin teologiska ståndpunkt. Han fördöljer dock icke sin ungdoms litet obändiga radikalism, sådan den tog sig uttryck i Episteln till Titus och Doctrinae biblicae de Spiritu sancto lineamenta, på vilken senare hans kollega Abr. Zach. Pettersson rent av lär hava fäst Hartmansdorffs uppmärksamhet (Ahlman till C. F. Wingård).' Han nekar ej heller en med åren tilltagande konservatism, som dock var långt mera kyrkopolitiskt än teologiskt betonad. »Förbenad» kunde Reuterdahl aldrig bliva, därtill hade han alldeles för gott omdöme.

H. Wijkmark.

August Strindberg. En kämpande och lidande själs historia.

1. Från Klara skola till Röda rummet. 2. Genom skärselden till korset. Av *Nils Erdmann.* Sthlm, Wahlström & Widstrand 1920. 227, 387 s. — 25 kr.

Tiden för den stora, definitiva Strindbergsbiografien är ännu ej kommen. Av det gigantiska materialet är hittills endast en ringa del för forskningen tillgänglig, och särskilt saknar man en samlad publikation av Strindbergs så egenartade och för hans produktion och personlighet så belysande korrespondens. Det nära tidsavståndet och de ömtåliga förhållandena Strindberg ofta berör i sina verk bereda också svårigheter

för en fullt öppen vetenskaplig behandling. Emellertid gör det alltjämt växande intresset för Strindberg och hans verk en framställning av vad man hittills vet om hans liv och författarskap ytterst önskvärd. Det är en dylik uppgift Nils Erdmann med sin sista bok företagit sig att lösa, och man har allt skäl att vara honom tacksam därför. Ur personhistorisk synpunkt innehåller hans nya bok mycket; författaren har i ganska stor utsträckning varit i tillfälle att begagna Strindbergs brevväxling och har för övrigt byggt på de självbiografiska verken med insättande av de rätta namnen i stället för de fingerade, där så utan risk för indiskretion kunnat ske. Sålunda erbjuder boken en lättläst och fyllig framställning av Strindbergs levnadslopp. I samband därmed behandlas också diktverken, på sina ställen väl något knapphändigt, men dock med framhållande av flera nya synpunkter. Den kunnighet och samvetsgrannhet, som utmärker Nils Erdmanns forskning överhuvud, präglar också denna bok, och det verkar välgörande att se vår litteraturs mest omstridda storhet så lidelsefritt behandlad. Frånvaron av granna fraser och bilder kommer dessutom denna bok att intaga en smickrande särställning i den annars ganska svamliga Strindbergslitteraturen. Författaren tyckes principiellt ha avhållit sig från varje värdesättning och överhuvud från alla subjektiva omdömen om diktarpersonligheten, och kanske är detta en fördel i ett verk, som tydligen endast anspråkslöst vill göra tjänst som handbok vid Strindbergsstudier. Det hade ur den synpunkten varit i hög grad önskvärt, att verket varit försett med sak- och personregister, men den som skriver dessa rader, känner alltför väl herrar förläggares avvoghet mot dessa nyttiga tillbehör, för att vilja skriva deras frånvaro på författarens skuldkonto.

Martin Lamm.

Under Lundagårds kronor. Minnen upptecknade af gamla studenter. Ny samling. Lund, Gleerupska univ.-bokhandeln 1921. 620 s. — Kr. 38: 50.

Den till Lundauniversitetets tvåhundrafemtioårsjubileum utgivna »Under Lundagårds kronor. En minneskrans af gamla studenter» har nyligen utökats med en ny samling av delvis samma författare. I än högre grad än i föregångaren ha bidragen till den nyutkomna volymen karaktär av minnesanteckningar från ungdoms- och studieåren, personliga hågkomster, vilka mångsidigt och fylligt teckna lundensiskt kulturliv under det gångna århundradets sista hälvt. Endast den skildring av »Herberget», som prof. E. Wrangel, den främste kännaren av Tegnértidens Lund, lämnat, och den till form och innehåll lika mästerliga uppsats, där prof. emer. E. Tegnér ledsagar läsaren bland Lunds minnesvårdar, falla något utom denna ram.

Det är ett förträffligt uppslag, förläggaren haft, att låta medlemmar av en äldre, snart saknad generation, innan det för alltid vore för sent, samla alla de personliga smådrag, som först levandegöra krönikornas torra data. Att resultatet icke blivit likgiltiga vardagshågkomster, utan en kulturbild av sällsynt liv och skärpa, därför borgar redan namnför-

teckningen över de var på sitt område framträdande kulturpersonligheter, som lämnat sin medverkan. Knappast någon minnesvärd sida av lundensiskt universitetsliv under det behandlade halvseklet torde ha lämnats opåaktad, och de upprepade tillfällen, då samma episod eller samme person tecknats av olika händer, äro blott ägnade att ge bilderna än större pregnans och åskådlighet; den ene minnestecknarens möjligen subjektivt ensidiga omdöme kompletteras av den andres. Det ligger i sakens natur, att många av bidragen format sig som hyllningar till bortgångna lärare och vänner. Perspektiven förryckas måhända därigenom i någon mån, men av de många olika minnestecknarnas bidrag får man dock en samlad och säkerligen pålitlig uppfattning om vad den äldre generationen bevarat som värdefullast från sina föregångare.

Att i detalj ge mer än en antydan om bokens rika innehåll låter sig knappast göra; det kan blott bli en godtycklig uppräkning av namn. Biskop Billing skildrar den »stora fakulteten», 1860-talets teologiska fakultet med H. M. Melin, E. G. Bring, A. N. Sundberg och W. Flensburg; kyrkoherde Hallberg den följande generationen: Olbers, Skarstedt, Billing, Eklund o. a. Den fint bildade filosofen Axel Nyblæus och hans broder, översten, tecknas av prof. emer. F. Wulff; J. J. Borelius och hans förbindelser med E. von Hartmann av prof. A. Herrlin. Prof. emer. Fürst skriver om sina äldre kolleger och vänner, Odenius och Hans Bendz, prof. Essen-Möller om de nyligen bortgångne Seved Ribbing och Jacques Borelius; av Ribbings egen hand har influtit en minnesteckning över P. E. Gellerstedt. Gustaf Ljunggren och det Ljunggrenska hemmet skildras av lektor K. Wintzell, den i förtid brutne esteten och skalden Hans Henrik Hallbäck av prof. emer. N. Flensburg, språkmannen J. E. Rietz av prof. emer. A. Kock, 1860-talets Lundaoriginal av f. d. rektor Ingstad. Med känd mästarehand tecknar prof. emer. Quennerstedt en studentafton på 1860-talet med H. C. Andersen som festens medelpunkt, f. d. överbibliotekarien af Petersens meddelar ur sina biblioteksminnen, f. d. förste bibliotekarien Sjöbeck skriver om Lunds Weckoblad och dess siste redaktör, Ad. Mathson, o. s. v.

Som synes är det ingalunda blott en efterskörd till den föregående volymen, utan en ny sammanfattning ur något andra synpunkter av det intellektuella livet i Lund och dess representanter under 1850—90-talen. Sedan Lundagårds murar fallit, ha visserligen även andra än universitetets män vandrat under dess kronor. Det vore önskvärt, om förläggaren kunde förmå även det borgerliga Lunds äldre generation att reproducera sina hågkomster.

Illustrationsmaterialet är förträffligt med huvudvikten lagd vid porträtten, en hel rad karakteristiska och mindre kända fotografier ha framskaffats; som titelplansch har återgivits en förut obekant skiss av K. Aspelin med bilder av Herbergets mest framträdande medlemmar. — Det är endast en ting, som saknas, ett register till båda de utkomna banden. De många personupplysningar, de innehålla, äro alltför viktiga, för att icke böra vara lätt åtkomliga för den biografiska forskningen.

G. Cqt.

Malmö fornminnesförening. Minnesskrift 1909—1919. Malmö eget förlag, tr. A.-B. Lundgrens söners boktr. 1920. 335, (1) s., talr. illustr.

»För att hugfästa minnet av sin tioåriga verksamhet och för att söka väcka ett bredare och allmännare intresse för Malmö stads topografi och historia» har Malmö fornminnesförening utgivit förestående minnesskrift, »vars riktlinjer lagts så, att innehållet uteslutande berör personer och förhållanden i Malmö under gångna dagar», Och det med rätta, ty få svenska städer torde kunna uppvisa så många under århundraden verksamma och framstående borgarsläkter som Malmö. Att skildra, dessa släkters historia bör därför vara ett ovanligt tacksamt arbete, och den början, som nu gjorts därmed, torde få anses såsom särdeles lovande.

Trafikchefen Alvar Platen skildrar släkterna *Bager*, *Kockum* samt *Suell* och fröken Ulla Bellander släkten *Faxe*. Alla fyra släkterna hava visserligen förut behandlats i den genealogiska litteraturen, men nu föreliggande skildringar äro vida fylligare och fullständigare än sina föregångare, då omfattande forskningar företagits särskilt i landsarkivet i Lund och stadsarkivet i Malmö och respektive familjearkiv i osedvanlig grad stått till förfogande. Uppgifterna om släkten *Kockums* härstamning hava korrigerats och vad släkten *Suell* angår, så har genom forskningar i Tyskland och Danmark bl. a. visats, att släkten ännu fortlever i det senare landet genom ättlingar till den om Malmö stads utveckling så högt förtjänte Frans Suell. Den av Platen använda genomgående numreringen av ättemedlemmarna underlättar högst betydligt återfinnandet på stamtavlorna av respektive släktmedlemmar och kan rekommenderas.

Utom nu nämnda uppsatser innehåller boken »Malmöreformatorernas litterära verksamhet» av Johan Ljungdahl, »Wickenberg och Wickenbergsbilder i Skåne» av E. Wrangel jämte bidrag av byggnadshistoriskt innehåll, ledamotsförteckning m. m. Redaktionskommittén friherre N. Djurklou, rektor P. Hj. Söderbaum och amanuens O. Lindskog äro värda allt erkännande för det synnerligen förtjänstfulla och vackra arbetets fullbordan.

G. I.

»Ur hävden och minnet.» Från Skåne och dess huvudstad. Av *Ulla Bellander.* Lund, C. W. K. Gleerups förl. 1919. 272 s., 8 pl. samt illustr. i texten. — 17: 50.

Förf. till ovanberörda arbete har under de senare åren i både tal och skrift framträtt som en både intresserad och intressant skildrare av fenomen och händelser, knutna till Malmö stads historia i synnerhet eller Skånes i allmänhet.

De föreläsningar i dessa ämnen, som hon på i bästa mening »populärvetenskapligt» vis höll i Skåne-metropolen, samt de liknande uppsatser av hennes hand, som inflöto i Sydsv. Dagbladet, voro både be-

träffande ämne och form ägnade att fängsla en större allmänhet, utan att därför behöva ratas av en mera kritiskt lagd publik.

I stil härmed äro de uppsatser, som sammanförts under den gemensamma rubriken »Ur hävden och minnet».

Där finnas mera kända ting berörda såsom »Malmö under reformationen», där förf. gett en livlig belysning av händelser och stämningar i Malmö under reformationstiden samt av de ledande personligheterna i stadens religiösa omvälvning, med en karakterisering dock, som ej alltid ger intryck av att vara objektivt grundad.

»Tidsbilder ur 1700-talets Malmö» för oss närmare vår egen tid med »Julefredens in- och utblåsande», vilken för Malmö egendomliga, ännu bevarade julsed behandlas i endast en tredjedel av uppsatsen, under det att resten rör sig om något annat. En annan tidsbild »Kaffets ankomst till Malmö för 200 år sedan», är roande nog, men uppvisar vissa olämpliga uttryck bl. a. om »kaffeblomstret, som 1717 första gången slog upp sitt bruna öga mot vår himmel». Den som ej är alldeles bortkommen i växtgeografien reagerar inför sådant.

Bland de följande artiklarna, som »Ur hävden» omfattar, fäster man sig särskilt vid den intressanta skildringen av Lärkesholmsstiftelsens tillkomst och av dess donator, Anders von Reisen, vilken senare fått en raljerande karakteristik, som torde kunna få vederbörande att vända sig i sin grav.

»Glimtar av Torup», som en uppsats i avdelningen »Ur minnet» heter, ger en vacker bild av det minnesrika skåneslottet under forna och nuvarande ägare. Det är en sympatisk och av historisk förståelse buren skildring, som emellertid skulle ha vunnit på en mindre detaljrikedom i t. ex. omnämnandet av möblers och andra inventariers placering i slottet.

Det är ej utan, att man känner samma önskan vid läsningen av »Några penseldrag i ett skåneslott» (Övedskloster).

I fortsättningen av boken är det en lång rad av mer eller mindre bemärkta personer i våra dagars Malmö, som förf. låter passera revy. De och de händelser och situationer, som givits dem till ram, äro älskvärt tecknade. Man märker, hur den personliga bekantskap, förf. har med de omtalade, och den del, hon själv tagit i händelserna, givit särskild fart åt framställningen.

Denna är också avgjort bäst i de delar av boken, där de gamla minnena väckts till liv för att vittna om en gången tid.

För övrigt gläder man sig åt den entusiasm, varmed förf. söker lösa sin uppgift. Det är därför att beklaga, att formen understundom verkar högst sökt, genom de många tämligen billiga vitsarna och ordlekarna, som skola verka spirituellt. Utan dem hade boken vunnit i formellt avseende, även om detta ej är det viktigaste.

Ernst Larsson.

Kultur- och personhistoriska anteckningar af *Oscar Fredrik Strokirk.* D. 3. Örebro, eget förlag, tr. Lindhska boktr. 1920. (6), 215, (1), s, talr. portr. o. andra illustr. i texten. — 8 kr.

Med nu föreliggande del har författaren avslutat första serien av sina anteckningar, som äro avsedda att följas av ett supplementband med rättelser och tillägg ävensom av en andra serie. Ur den förteckning på släkter och uppsatser i de utkomna tre delarna, som förekommer i den senast utkomna, synas följande släkter böra omnämnas, enär desamma ej alls eller endast ofullständigt förut behandlats i tryck. Bland dessa äro *Avelin*, *Brenner*, *de Berg*, *Dellwik*, *Ek*, *Engelbrektson*, *Enhörning*, *Gallander*, *Hammarström*, *Hedberg*, *Lundborg*, *Schröder*, *Söderlindh*, *Trolle*, *Wennerstedt* och *Witfoth*. Men även om andra släkter lämnas vidlyftiga utredningar, t. ex. om *Strokirch*. En i tidskriften, årg. 10 (1908), s. 41 förekommande uppgift om denna släkt synes dock ej hava observerats av utgivaren, vars uppgifter och uttalanden mången gång torde kunna giva anledning till diskussion och kritik.

Genealogisk bibliografi 1919.

Upprättad av **Sune Hildebrand.**

ELGENSTIERNA, GUSTAF, Svenska släktkalendern 1919. 7:e årg. Med 12 porträtt. Sthlm. 8:o. XVI, 1080 s.

Rec. i Stockholms Dagblad 1919 (13/1).

LEWENHAUPT, CLAËS C:SON, Sveriges ridderskaps och adels kalender 1920. 43:e uppl. Sthlm. 8:o. (6), 1495, (1) s., 10 pl. (6 portr., 4 avbildningar av egendomar).

GEIJERSKA släktmötet i Karlstad 10 augusti 1918. Uppsala. 8:o. 39 s., 1 pl., flera illustr. i texten. Uppl. 120 ex.

HAMMARSKJÖLDSKA släktföreningen.

I: Saisonen, årg. 4 (1919), s. 1010—11.

Taube, N. E., Några ord med anledning af släktföreningen TAUBES senaste sammanträde 16/6 1919.

I: Saisonen, årg. 4 (1919), s. 669—71.

Stadgar för adliga ätten THAMS och den därav utgrenade friherrliga ätten Tamms släktförening. Eskilstuna. 8:o. 7 s.

* * *

TOLL, HANS, Folkungastudier. 1. En abbedissa i Gudhem. 2. Ätten Engel. 3. Wålungaätten.

I: Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 108—34. — Med en släkttavla. — Även särtr.

* * *

FRIBERG, HANNA, [Genealogiska notiser rör. ätterna] Ancharfelt-Dreffling-Lillienberg.

I: Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening 5 (1919), s. 75—77.

FÜRST, C. M., Tavla över professors- och biskopssläkter samt förbindelser dem emellan.

Folktypsutställningens genealogiska sal, repr. i Saisonen, årg. 4 (1919), s. 374—75.

GULLBERG, HJALMAR & UGGLA, TORSTEN, Svensk biografisk kalender. 1. Malmöhus län. Sthlm (tr. Lund). 8:o. (6), II, 379 s.

Innehåller uppgifter om upptagna personers föräldrar, hustru, hustrus föräldrar samt barn.

Rec. i Stockholms Dagbl. 1920 (15/4).

HILLGREN, BROR, Några Vallonsläkter och Delsbosläkter. Anteckningar ur Ö. Lövsta, Wässlands, Tierps och Delsbo kyrkoböcker. Sthlm. 8:o. 30 s. Tr. i 100 ex.

Behandlade äro släkterna: Tillman, Douhan, Fogman, Waldner, Ruth, Delin Skoglund.

Kindberg, Axel, Anteckningar om Värmlands fältjägare. D. 2: okt. 1814—1901 samt lefnadsteckningar. Sthlm. 8:o. 337 s., 4 pl., portr. o. andra illustr. i texten.

Innehåller uppgifter om upptagna personers föräldrar och giften.

Långström, Erland & Stern, Gustaf, Göteborgsstudenter. 2. Realgymnasium i Göteborg 1865—1886 och Göteborgs högre realläroverk 1885—1918. Biografier saml. och utg. Gbg. 8:o. 225 s.

Innehåller uppgifter om studenternas föräldrar, giften, barn samt hustrus föräldrar.

Låstbom, Th., Esaias Tegnér, Erik Gustaf Geijer, Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding.

I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 91—93. — Med 2 tabeller.

Löfström, Karl, Bröllop och förlofning. [Genealogiska notiser].

I: Saisonen, årg. 4 (1919), s. 27, 61, 106, 143, 182, 228, 280, 332, 383, 434, 488, 540, 730.

Rydström, Ada, [Genealogisk] Tabell öfver Tyllingegodsets ägare.

I: Rydström, A., Boken om Tjust (Västervik, 8:o), vid s. 144.

Landsh. Olof Stakes († 1664) och ryttm. baron Joh. Gust. Duvalls († 1749) ättlingar.

Severin, Ernest, Svenskarne i Texas i ord och bild 1838—1918. Ett historiskt-biografiskt arbete, samladt och utgivet. Redigeradt och utarbetadt af A. L. Scott, T. J. Westerberg. Granskadt och öfversedt af J. M. Ojerholm. [1—2.] [U. o.]. 4:o. (Tr. i Amerika).

Innehåller upplysningar om de upptagna personernas föräldrar, giften och barn.

Stenhagen, I. W., Bröllop och förlofning. [Genealogiska notiser].

I: Saisonen, årg. 4 (1919), s. 627, 678, 730, 792, 862, 938, 1019.

Särskilda släkter.

Afzelius se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

Hidén, K. J., Anteckningar om släkterna *Benedictius* och *Parman* i Fredrikshamn och Kristinestad.

I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 84—89. — Med släkttabell.

Ridderstolpe, Gustaf, De siste af sin ätt [*Bohnstedt*].

I: Arte et Marte 1919, s. 50—51.

Cavallin, B., Släkten *Cavallin* från Håldala. Sthlm. 8:o. XI, 361 s., 24 pl., 1 släkttavla. Tr. i 225 ex.

Rec. i Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 199; i Svenska Dagbl. 1919, n:o 158 (15/6).

Eckhéll se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

E[lfstra]nd, [Percy Ivar], En gammal Gefleläkt [*Elfstrand*] och litet om dess ursprung och verksamhet.

I: Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening 1919, s. 35—46. — Med 1 släkttabell. — Även särtr.

Fahlman se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

Gallenius se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

LUND, STIG, *Garvolius*. (Några ord i anledning av Maria Garvolius' genealogi).
I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 84.

Gavelius se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

STACKELBERG, MAGNUS, [Genealogiska notiser rör. ätten von *Grothusen* (Grothuss)].
I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 94.

TALLBERG, AXEL, *Gruddsläkten* i Utmeland.
I: TALLBERG, A., Zorn. Hans barndom, ungdom och studieår 1860—81 (Sthlm, 8:o), s. 51—52.

Hermelin se LAGERBORG, R., Ur en värmlandssläkts öden . . .

Hessler se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

WALDE, O., Klas *Horns* släktanteckningar.
I: Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 20—27. — Även särtr.

LUND, STIG, Ett litet tillägg till släkten *Ingman* i Sukukirja. Tabell 46 i Sukukirja.
I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 89—91.

Lagerborg se LAGERBORG, R., Ur en värmlandssläkts öden . . .

Lindström se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

FLODERUS, MATTS & FORSSTRAND, CARL, *Linnés* ättlingar. Några släktanteckningar.
I: Svenska Linnésällskapets årsskrift, årg. 2 (1919), s. 115—25. — Med 20 tabeller. Även särtr.

Nordin se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

PALMSTRÖM, A., Den adelige familie *Palmström*, n:r 867.
I: Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 72—75).

Parman se HIDÉN, K. J., Anteckningar om släkterna Benedictius och Parman . . .

NORÉEN, ARVID, Släkten *Poignant*. Biografiska anteckningar samlade. Uppsala. 8:o. VI, 157 s., talr. illustr. i texten, 1 släkttavla.
Rec. i Personhist. tidskr., årg. 21 (1920). s. 71. Med rättelser och tillägg.

SÖDERSTÉEN, HERMAN, Bidrag till Johan Ludvig *Runebergs* ättartal.[1]
I: Genealogiska Samfundets i Finland årsskrift 2 (1918, tr. 1919), s. 1—9.

Schlytern se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

Sjöding se AFZELIUS, C. A., Släkten Westman . . .

LAGERBORG, ROLF, Ur en värmlandssläkts [*Skragge*, *Lagerborg*, *Hermelin*] öden (c. 1475—1875). En serie tidsbilder. Sthlm (tr.

[1] Upptagen i bibliografien för 1918 men hör såsom tryckt 1919 rätteligen hit.

Helsingfors). 4:o. (1), 392 s., 1 pl., illustr. i texten, 12 släkttabeller.

Rec. i Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 199—200; i Hist. tidskr. för Finland, årg. 4 (1919), s. 248—49, årg. 5 (1920), s. 92—96; i Svenska Dagbl. 1919, n:o 323 (7/12).

Björkman, Rudolf, En storborgare under Sveriges storhetstid [borgmästaren i Jönköping Peder Gudmundsson, adl. *Strömberg*, † 1655].

I: Jönköpings historia utg. genom en af Jönköpings stadsfullmäktige den 27 september 1913 tillsatt kommitté . . . D. 3 (Jönköping, 4:o), s. 181—237. Innehåller genealogiska uppgifter om Peder Gudmundssons familj och ättlingar.

Söderberg se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

Tjernberg se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

S. S-man, Till frågan om Zachris *Topelius* semitiska anor.

I: Genealogica (Helsingfors) 1919, s. 83—84.

Wilskman, A., Om släkten *Ulnerus-Ullners* ursprung. [1]

I: Genealogiska Samfundets i Finland årsskrift 2 (1918, tr. 1919), s. 39—44.

Wargentin se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

Granström, G. A., Några anteckningar om familjen *Wertmüller*. Med 12 släkttabeller, 89 porträtter, en karta jämte person- och illustrationsregister. Sthlm. 8:o. XII, 395 s.

Rec. i Personhist. tidskr., årg. 21 (1920), s. 170—71; i Saisonen, årg. 4 (1919), s. 1011—12.

Afzelius, Carl [August], Släkten *Westman* (Härnösands-släkten) samt släkterna Söderberg, Tjernberg, Gallenius, Westman fr. Ångermanland, Hessler, Lindström, Sjöding, Schlytern, Fahlman, Eckhéll, Afzelius, Nordin, Wargentin, Gavelius. Genealogiska och biografiska anteckningar. Jönköping. 4:o. 211, XV, 17, (1) s., 23 pl. 200 numr. ex.

Rec. i Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 197—98.

Westman från Ångermanland se Afzelius, C. A., Släkten Westman . . .

Walde, O., Till släkten *Wildemans* historia. Några familjeanteckningar.

I: Historisk tidskrift för Finland, årg. 4 (1919), s. 149—52.

Tallberg, Axel, Anders *Zorns* fader och närmaste förfäder, enligt uppgift från Uettingen och Uengershausen i Bayern.

I: Tallberg, A., Zorn, Hans barndom, ungdom och studieår 1860—81. (Sthlm, 8:o), s. 52—53.

Karlberg, G. T., Några bidrag till adl. ätten *Örnebergs* (N:o 978 †) historia.

I: Personhist. tidskr., årg. 20 (1918—19), s. 69—71.

[1] Upptagen i bibliografien för 1918 men hör såsom tryckt 1919 rätteligen hit.

Smärre meddelanden.

Historien om Adolf Fredrik och Hedvig Taube är i sig själv lika trist som trivial, och det vore orätt att säga att den i Esther Jacobsons framställning — *Hedvig Taube. En bok om en svensk kunglig mätress.* Sthlm, Wahlström & Widstrand 1919. 164 s., 7 pl. — Kr. 6: 50 — vunnit något nytt behag. Förf. har emellertid förberett sig för sin uppgift med mycket allvar och utom Malmströms politiska historia m. m. genomgått åtskilligt otryckt material, framför allt utskotts- och riksdagsprotokoll i mängd. Långa utdrag härur bilda bokens kärna, och förf:s försök att här och där förgylla upp dem med egna inpass för att ge dem en litterär anstrykning kunna icke anses alltför lyckade.

Så fattig som vår litteratur är på kultur- och personhistoriska skildringar från frihetstidens förra hälft måste emellertid varje bidrag antecknas med tacksamhet. De dokument, som här sammanförts, äro visserligen icke ägnade att komma ett patriotiskt hjärta att klappa av stolthet: trångsynt självgodhet å den ena sidan, indolens och själviskhet å den andra är vad de tala om. Men deras vittnesbörd låter sig icke jävas, och dragen höra onekligen med i helhetsbilden.

A. B.

— En lucka i vår historisk-biografiska litteratur har nyligen utfyllts genom publicerandet av en minnesteckning över *Prinsen av Wasa* (Sthlm, P. A. Norstedt & söners förl. 1921. 287 s., 1 pl., illustr. i texten. — 12 kr.). Förf., Hj. Lindeberg, framhåller i sitt förord, att det mera är avsaknaden av en fullständig levnadsbeskrivning över Gustav IV Adolfs landsflyktige son än förhoppningen att kunna väcka något starkare intresse för det skildrade föremålet, som utgjort motivet för avfattandet av det föreliggande arbetet. Vasaprinsens person och öden höra icke till dem som på grund av lysande egenskaper eller det upplevdas märklighet i någon högre grad kunna göra anspråk på eftervärldens beundran och intresse. För att utfylla tomheten kring den centrala figurens något bleka konturer har förf. också i stor utsträckning lånat innehåll och färg från den historiska miljön: ungefär hälften av boken upptas av en resumé av det ur tryckta källor bekanta händelseförloppet vid revolutionen, konungafamiljens avförande ur riket, det gustavianska partiets stämplingar, högmålsprocesserna o. s. v. För den senare delen av framställningen — skildringen av prinsens levnadsöden f. o. m. studietiden 1817—20 vid universiteten i Heidelberg och Edinburgh — ha förf. haft tilllgång även till otryckta källor såväl i enskilda som offentliga samlingar; bl. a. hava arkiven i Wien och Brünn lämnat

tämligen rikhaltiga upplysningar rörande prinsens äktenskap och dess upplösning samt i övrigt hans levnad under mannaåldern i Österrike. Att den numera i Kungl. biblioteket förvarade, år 1877 delvis i Sv. Dagbladet publicerade brevväxlingen mellan prinsen och kammarherre Magnus Lagerberg icke in extenso meddelas är i betraktande av brevens privata karaktär till fullo motiverat. Ehuru för de flesta ägande nyhetens intresse erbjuder, som ovan antytts, den landsflyktige vasaättlingens långa levnad föga av större händelser eller spännande moment. Någon politisk roll kom han aldrig att spela — hans upprepade protester vid inträffade tronskiften i Sverige voro säkerligen icke dikterade av någon allvarlig avsikt att göra sina anspråk gällande, och den diplomatiska storm hans envisa fasthållande vid titeln »prins av Sverige» på sin tid framkallade bilades genom prinsens slutliga eftergift utan att ha förorsakat några politiska förvecklingar. För minnestecknaren återstår i huvudsak endast att redogöra för prinsens militära karriär, hans uppslagna förlovning med prinsessan Mariana av Nederländerna, hans äktenskap och dess upplösning, ekonomiska angelägenheter, inköpet av godset Eichhorn, resor, bl. a. besöket i Sverige år 1862, brevväxling och sammanträffanden med svenskar m. m. Den bild av prinsens personlighet, som ur förf:s skildring framställer sig inför läsaren, torde i sina huvuddrag vara rätt tecknad och överensstämmer även med det intryck man får av honom vid läsningen av hans brev: en enkel, redbar och välvillig man utan större andliga gåvor men med en fast karaktär och ett något allvarstungt och kärvt väsen. — I ett särskilt kapitel redogör förf. även för Helga de la Brache-affären och kommer till den slutsatsen, att det för den objektive bedömaren är omöjligt att ur tillgängliga handlingar bilda sig en bestämd åsikt i frågan. Då han beklagar, att den år 1910 av Emil Hildebrand i en artikelserie i Stockholms Dagblad och sedermera i broschyrform framlagda bevisföringen haft det enbart negativa syftet att påvisa, att 'fröken' icke kunnat vara dotter till Gustaf IV Adolf och hans gemål, frågar man sig onekligen, varför en dylik bevisföring, den under förhandenvarande omständigheter som det synes enda framkomliga vägen, skulle vara för frågans lösning mindre »givande» än det positiva påvisandet av Helga de la Braches identitet.

— Dr. E. N. Söderberg har i *Petrus Wasenius. En herde- och kulturbild från 1700-talet* (Sthlm, Diakonistyrelsens förlag 1920. 170, (2) s. — Kr. 4:25.) tecknat ett stycke av sin egen släkts historia. Prosten Wasenius var en litterär man. Redan på gymnasiet i Hernösand hade han genom lektor Magnus Stridsberg intresserats för hembygdsforskning, en disciplin, som under det ekonomiska tidevarvet starkt omhuldades. Ett rätt så omfattande arbete, Norrländska Boskaps Skötseln, var det synliga resultatet av detta studium. Det är dock som präst Wasenius fått sin egentliga berömmelse. Redan under sin uppsalatid hade han mottagit pietistiska inflytelser, som stärktes under mångårig tjänstgöring som adjunkt hos kyrkoherden Abr. Pettersson i Riddarholmen och Bromma.

Påverkan från den spenerska pietismen röjer sig i Wasenius predikningar liksom däri att han översatte Johan Rambachs »Betraktelser över Kristi lidande».

Återbördad till den norrländska hembygden — såsom kyrkoherde i Torp i Medelpad — satte sig Wasenius företrädesvis ett mål före: att bekämpa dryckenskapslasten inom sina församlingar. Prosten var ingen fanatiker: tre supar pr dag ville han medge, men det var »hedersamt at låta bli aldeles.»

H. W.

— Ett av professor Hjalmar Psilander å Stockholms nation i Uppsala i febr. 1920 hållet föredrag om domprosten *Carl Axel Torén* har utgivits av trycket (Upps. & Sthlm. Almqvist & Wiksells boktryckeri-a.-b. i distr. 52 s. — 2 kr.). Den väl utformade och intressanta levnadsteckningen, som är präglad av en varm sympati för föremålet, beledsagas av en utförlig bibliografi över tryckta skrifter och efterlämnade manuskript samt av biografiska data för åren 1813—1865.

— Till årsdagen av kronprinsessan Margaretas död har det Lindbladska förlaget i Uppsala utsänt en vacker minnesskrift: *Margareta, Sveriges kronprinsessa. Minnesteckning under mångas medverkan utg.* av Lotten Dahlgren och Julia Svedelius (Uppsala 1921. 4:o. 139 s., 29 pl. — 15 kr.). De betänkligheter som kunnat förefinnas mot ett så snabbt offentliggörande av minnesteckningen ha fått vika inför den synpunkten, att bilden skulle vinna i klarhet, om den utformades »medan intrycken ännu äro friska och levande och det personliga, av tidsförändringar oberörda minnet kan tjäna till dess underlag». Det är tack vare medverkan av ett 20-tal kronprinsessan närstående personer eller sådana som på skilda områden kommit i närmare beröring med henne som det varit möjligt att giva en bild av den bortgångna med anspråk på verklighetstrohet. Skildringen berör i olika kapitel barndomsåren i England, ankomsten till Sverige och det nya hemmet därstädes, moderspliktema, sommarsejourerna i Skåne, den sociala och filantropiska verksamheten före och under världskriget, de hortikulturella och konstnärliga intressena, klubb- och föreningsintressen, frilufts- och idrottsliv m. m. Som avslutande kapitel meddelas utdrag ur ärkebiskopens tal till den bortgångnas minne vid Svensk-engelska föreningens årsmöte den 15 jan. 1921 samt ur Selma Lagerlöfs minnesord på Svenska akademiens högtidsdag 1920. I ett tillägg redogöres för nationalinsamlingen till kronprinsessan Margaretas minnesfond. Av det utmärkta illustrationsmaterialet utgöres över hälften av porträtt, bland vilka ett par från barna- och flickåldern torde vara en nyhet för de flesta. Boken är tillägnad »alla dem som älska och vörda kronprinsessan Margaretas minne» och förtjänar bland dessa en vidsträckt spridning.

— Ett troligen ganska enastående porträttgalleri representerar det av rektor Gustaf Ernst utgivna minnesalbumet *Abiturienter vid Växjö högre allmänna läroverk åren 1861—1919* (Växjö, Smålandspostens boktr. 1920. (1), VI, 128 s., portr. o. andra illustr.). Publikationen, till vilken materialet hämtats ur de år 1918 av läroverket förvärvade *Fagerlundska* samlingarna, meddelar nämligen gruppbilder av nästan

samtliga de till ett antal av över 1,300 uppgående lärjungar, som under åren 1861—1917 efter avslutade studier lämnat läroverket. Porträtten, som i reproduktionen tydligen starkt förminskats och därför till större delen äro mindre 'njutbara', beledsagas av knapphändiga biografiska upplysningar. Ett alfabetiskt register med hänvisningar till sidtal och vederbörandes nummer på gruppbilden avslutar arbetet.

— I *Två gamla stockholmares anteckningar* (Sthlm, P. A. Norstedt & söners förl. 1920. 264 s., 1 pl., 1 karta, talr. illustr. i texten. — Kr. 19: 50) berätta bröderna Nils och Edvard Selander sina minnen från barna- och ungdomsårens Stockholm, den tiden en stor småstad med för våra begrepp ofattbara hygieniska, trafik- och andra förhållanden och endast i fråga om krogarnas antal förtjänande benämningen storstad. Under sakkunnig ledning orienteras läsaren i norra Stockholms topografi under 1850-talet, göres förtrogen med samfärdsmedel, renhållning m. m. och introduceras i ett särskilt, av Edv. Selander författat kapitel — det icke minst sakkunniga — i ett antal av de 85 finare näringsställen, som vid sidan av 500 enklare sörjde för invånarnas bespisning och välfägnad. Personhistoriska notiser återfinner man framför allt i de inledande kapitlen 'Familjen', 'Föräldrahemmet', 'Umgänget på Observatorium' — brödernas fader, professor Nils Haqvin Selander, var Vetenskapsakademiens astronom — och 'Skolan', samt i den äldre broderns hågkomster från kadettåren vid Karlberg. Anteckningarna göra icke anspråk på att meddela något egentligen nytt material men kunna med nöje och behållning genomläsas av den för det gångna Stockholm intresserade, som ej finner tid till mera ingående forskningar i stadens kulturhistoria. — De texten beledsagande illustrationerna — porträtt, gatuvyer, avbildningar av byggnader m. m. — äro till största delen tecknade av artisten Hilding Nyman. Då bilderna naturligtvis icke äro fria fantasier, är det enligt anmälarens åsikt principiellt oriktigt, att de icke reproducerats direkt efter originalen, hälst med angivande av källan. Så äro t. ex. illustrationerna sid. 111, 137, 139 och 141 tydligen kopior av i Ny Illustr. tidning för åren 1873, 1880 och 1884 förekommande träsnitt efter teckningar av Fr. Ahlgrensson, A. T. Gellerstedt och D. von Essen; herr Nyman har endast vidtagit smärre förändringar, så i fråga om staffagefigurer, men i övrigt troget följt förebilden. — Den bifogade av Nils Selander utarbetade kartskissen över Stockholms bebyggda område år 1850 och 1920 ger en åskådlig bild av de ingripande förändringar i stadens topografi de åldriga författarna och med dem jämnåriga stockholmare fått bevittna.

— En rolig och gemytlig källarmästare, som därtill har vittra och konstnärliga anlag och är fullproppad med anekdoter och naturlyrik, har utan tvivel, om han griper till pennan, betydliga förutsättningar att träffa en viss nivå av svensk litterär smak. I sina levnadsminnen med titeln *Från pys till gubbe* (Sthlm, C. E. Fritzes bokförlags a.-b. 1920. 358, (2) s. — 8 kr.) berättar förre innehavaren av Restaurant du Sud, numera av Hamburger börs i Stockholm August Hallner om sina öden alltifrån barndomsåren på den småländska gästgivaregården till 70-åringens

otium i sin lilla täppa på Drottningholm. Förf. kom tack vare sitt yrke i beröring med *all sorts and conditions of men*, och särskilt förmedlade hans estetiska intressen bekantskap med åtskilliga kända personer ur konstnärs- och författarekretsar. Läsaren undfägnas med en rad mer eller mindre roande historier om dessa hans vänners och kunders mestadels av Bacchi håvor inspirerade upptåg och bravader — skada blott att det blir allt för mycket av det goda. Berättaren kan icke frånkännas konsten att 'fabulera', och han förstår stundom att måla små genrebilder i Bellmans stil, som måhända kunnat förleda den högt beundrade mästaren till ett förstående småleende.

Svenska Porträttarkivets verksamhet 1920.

I enlighet med vid ordinarie årsmöte antagen arbetsplan ha arkivets undersökningar huvudsakligen varit förlagda till Västergötland, Närke samt delar av Östergötland och Värmland, — ävenså Göteborg och Uppsala. Även om en del mindre efterarbeten (i svårtillgängliga privatsamlingar) återstå, kunna vi dock säga, att Västergötland och Närke praktiskt taget äro inventariserade av Porträttarkivet. I forskningsresorna ha deltagit arkivets ordinarie medarbetare amanuensen friherre Evald E:son Uggla och fotografen Karl Schultz varjämte i likhet med föregående år såsom extra medarbetare anlitats fil. kand. greve Stellan Mörner samt hovfotografen O. Halldin, vilka senare utfört arbetet inom Närke och Värmland.

I *Västergötland* ha följande samlingar undersökts, katalogiserats och fotograferats: Höfverö, Liden, Kaflås, Främmestad, Råbäck, Hellekis, Hallandsberg, Mariedahl, Kilagården, Blombacka, Storeberg, Frielsberg, Senäte, Hjelmsäter, Koberg, Kartened, Torpa, Högagärde, Hofsnäs, Östad, Öijared, Vikaryd, Marieholm, Börstorp.

I *Mariestad* ha gjorts forskningar i Sparbanken, Vadsbo Hembygdsmuseum, hos kammarherre Hedenstierna, kassör Nilsson, kapten Sandels, doktor Lindencrona, major Fock.

I *Skara:* i Konsistoriet, Veterinäranstalten, Muséet, hos direktörerna Hammar, Muhr, Kylberg, Södergren, kandidat Silfversvärd.

I *Lidköping:* Rådhuset, hos häradshövding Zethelius, kapten Brehmer, direktör Dag, bokhandl. Eriksson, grosshandl. Vennberg, fröken Fischer m. fl.

I *Vänersborg:* i Västgöta regementes mäss, Muséet, Residenset, hos kapten Bernhardt, lektor Brieskorn, apotekar Bergquist, fru Cedergren.

I *Borås:* överstelöjtnant Westfeldt, kapten Mannerfelt, häradshövding Odencrantz, kapten Grevillius, fröknarna Baeckström, Lundberg, Müller, Bökman, Zibet-Sandberg, fruarna Ehrengranat, Damm.

I *Skövde:* Livreg:s husarers och Skaraborgs Reg:s mässar, major Mannerfelt, greve och friherre Klingspor, häradshövding friherre Beck-Friis, löjtnant Montgomery.

I *Ulricehamn:* hos fruarna Steuch, Soop, bokhandl. Ekeskog, stationsinspektor Granfeldt från Dal.

I *Alingsås:* fru Sjöstedt, friherre Fritz von Essen, fröken Sieurén, fru Silfverhjelm, landshövding Lagerbring.

I *Hjo:* fru Leyer, friherrinnan Strokirch, m. fl.

I *Östergötland*: Löfstad, Vårdberga, Ekenäs, Svenneby, Åhs, Sörby, Ållonö, Stjärnorp, Kolfall, Rundtorp, Herrborum, Thorönsborg, Engelholm, Stegeborg, Hösterum, Grensholm, Tångstad, Landsjö.

I *Närke:* Esplunda, Myrö, Dylta bruk, Götharsvik, Karlslund, Rosta, Nasta, Sörby, Segersjö, Norrtorp, Säbylund, Åvik, Sund, Boo, Bålby, Göksholm, kyrkoherde Lönroth i Asker, friherre von Essen m. fl. i Hallsberg samt Glanshammar, Lillkyrka, Olshammar, Lännäs, Ekeby, Viby och Boo kyrkor.

I *Örebro:* i Muséet, Örebro Sparbank, Livreg:s Grenadjärers mäss, Karolinska läroverket, hos landshövding Bergström, lantbruksingenjör Palm, överste von Dardel, fru och fröknarna Åderman, disponent Bengtson, fröknarna von Hofsten.

I *Värmland:* Värmlands-Säby, Carlsdahl, Norserud, Jösseforsen, Long, Apertin, Mårbacka, samt Ny kyrka.

I *Arvika:* häradshövding Lilliesköld, herr Hultcrantz, Hedenskog m. fl.

I *Göteborg*, där katalogisering delvis tidigare utförts av d:r Strömbom, besöktes nu huvudsakligen för fotografering: Konsistoriet, Muséet, Göthildaskolan, fru Otto Magnus, fru Schmidt, herr Lewgren, doktor Ekeroth, fru Tengstedt, grosshandl. Delmonte, konsul Fallenius, fru Svalander, doktor Wigert, doktor Bergman, arkitekt von Gegerfelt, assessor Grill, fru Santesson, grosshandl. Brusewitz, rådman Colliander, fru Louise Magnus, polismästare Elliot, major Silfverskjöld, grosshandl. Hennig, herr Aug. Heyman, fru Lange, docent Helander, fröken Schagerström, dispaschör Pinéus, doktor Gustaf Ekman, doktor Anna Dahlström, herr Harry Keiller, herr Sven Korn, fru Fanny Broberg, herr Axel Jonsson J:or, fröken Beatrice Dickson, fru Elvira Varenius, fru Oterdahl m. fl.

I *Upsala*: Uplands infanteri reg:mäss, Konsistoriet, Högre Allm. Läroverket, Rådhuset, hos landshövd. Hammarskjöld, borgmästare von Bahr, tullförvaltare Ljungberg, friherre Emanuel Ceder-

ström, professor Hjärne, kammarherre frih. Axel Gyllenstierna, fru von Engeström, översten frih. Liljencrantz, kapten Gyllenadler, professor Hamberg, fru Tersmeden, kamrer Carlsson, kamrer Beijnoff, majorskan Jennings, major Lilliehöök, major Bergman, häradshövd. Olivecrona, greve Göran Posse, överstinnan Gahn, doktor Lidbom, professor och jägmästar Hahr, professor Mörner, docent Gabrielson, professor Tullberg, professorskan Clason, överbibliotekarien Annerstedt, kapten Thordeman, baningenjör Gyllenkrok, räntmästar Holmberg, friherrinnan Nisbeth, bokhandl. Norblad, doktor von Bahr, akademisekret. Sjöberg, major av Sandeberg, fröknarna Broström, major Wanberg.

Dessutom har under det gångna arbetsåret överceremonimästaren greve *Eugène von Rosens* för tillfället i Stockholm förvarade porträttsamling katalogiserats och fotograferats; ävenså har en *skissbok* av miniatyrmålaren Berndes, nu tillhörig *skogsförvaltare Kugelberg*, *Stjärnfors*, och innehållande cirka 300 porträtt, varit föremål för undersökning och fotografering för arkivets räkning.

Inalles ha c:a 2,900 porträtt beskrivits, varav flertalet fotograferats, och materialet är till största delen renskrivet och uppmonterat.

Även under det gångna verksamhetsåret ha Svenska Porträttarkivets forskningar mötts med den största förståelse och välvilja från allmänhetens sida, och överallt — i städer som på landsbygd — ha dess medarbetare av porträttägarna rönt all den tillmötesgående hjälpsamhet och gästfrihet, utan vilka arkivets forskningar äro otänkbara. Även till pressen står arkivet i största tacksamhetsskuld för dess upplysningsverksamhet och dess städse välvilliga omnämnande av arkivets forskningsarbeten.

Ex officio

t. f. sekreteraren.

Notiser.

Till Redaktionen av Personhistorisk tidskrift.

Vid studiet av äldre årgångar av Personhistorisk tidskrift fästes min uppmärksamhet vid ett i fjärde årgången (1902) förekommande förtjusande damporträtt, en oljemålning av D. von Krafft. Porträttet är reproducerat i samband med en redogörelse för den grevliga Bondeska porträttsamlingen på Vibyholm m. fl. den Bondeska ätten tillhöriga egendomar och är betecknat med »N:r 15. Obekant».

Vid betraktandet av porträttet väcktes hos mig en erinran av ett porträtt jag någon gång sett av Margaretha von Ascheberg. Vid ett fortsatt bläddrande i nämnda årgång påträffade jag till min förvåning ett autentiskt porträtt av ifrågavarande dam (se vid sid. 116). Vissa likheter finnas mellan dessa båda porträtt men också omisskännliga olikheter. Reproduktioner äro emellertid alltid mer eller mindre bristfälliga, och då jag icke haft tillfälle se något av originalen, vågar jag i all anspråkslöshet ifrågasätta, om icke det i den Bondeska samlingen förefintliga porträttet möjligen kan tänkas föreställa Margaretha von Ascheberg?

N.

Frågor.

Kan möjligen någon anvisa en ledtråd, genom vilken kunde utrönas, varifrån makarna *Olof Stener*, f. 1722, d. 1788 på Esplunda säteri, Ringkarleby socken, Närke, o. h. h. *Hedvig Ulrica Verdman*, f. 1723, d. 1795 $^{6}/_{11}$ på Örby gård i Brännkyrka, Stockholms län, härstamma?

Mannen var trädgårdsmästare hos dåvarande ägaren av Esplunda, landshövdingen greve Adolph Mörner från omkring 1745 till sin död 1788, och makarna fingo under tiden 1752—1765 åtta barn, av vilka tre nått mogen ålder. Dessa kallas i kyrkoböckerna efter utflyttningar än *Stejner* än *Steiner*, än *Steinert*, än *Staingert*, men själva hava de skrivit namnet *Steiner*.

Bland ättlingarna har sedermera gått den traditionen, att familjen skulle vara av *tyskt* ursprung; men något stöd härför har icke kunnat vinnas av gjorda forskningar, så framt det icke skulle kunna anses föreligga just i den omständigheten, att intet spår kunnat finnas i avseende på ovan nämnda makars Stener—Verdman ursprung, och att deras namn onekligen kan tyda på en möjlighet av »tysk» härkomst.

Med största tacksamhet mottages varje råd, uppslag eller meddelande, som gärna ersättes, av

Direktör *Josef Lundin*, *Jönköping*.

Såsom bekant, hava allt sedan år 1898 i Tyskland och Österrike utkommit många värderika arbeten i *teoretisk genealogi*. Däremot har undertecknad, oaktat omsorgsfullt sökande i *franska* och *engelska* bokkataloger, icke lyckats finna något sådant verk på dessa språk, med undantag av två franska, av Cornulier-Lucinière 1891 och J. Séré 1911, som behandla endast detaljer och synas vara av ringa värde. Undertecknad vore därför synnerligen tacksam, om någon av tidskriftens läsare kunde meddela honom anvisning å fullständiga systematiska arbeten i teoretisk genealogi å franska och engelska språken.

Gärdesta & *Lästringe* i maj 1921.

Johan Wretman.

Släkten Öman från Hemsön. — Utredningar hava givit vid handen, att namnet *Öman* eller *Öhman* i många fall leder sitt ursprung från *Hemsön*, norr om Härnösand.

En del hemmansägare på Hemsön använde redan så tidigt som på 1600-talet jämte sitt vanliga »son»-namn vid högtidligare tillfällen namnet *Öman*, och tilltalades gärna med det namnet, då man i viktigare eller allvarligare ting vände sig till dem.

Släkterna på Hemsön hava ådagalagt en stark livskraft, som kommit till uttryck i långa barnrader. Det är därför sannolikt, att många bärare av namnet *Öman*, eller *Öhman*, eller såsom det i ett och annat fall tillvridits, *Ödman*, leda sin härstamning tillbaka till Hemsön, i vilket fall härstamningslinjen skulle kunna dragas tillbaka ända till 1400-talets slut.

Undertecknad disponerar ett rätt omfattande material rörande släkten Öman, samlat i och för en påtänkt kultur- och personhistorisk monografi över Hemsön från äldsta tider till förra hälften av 1800-talet. Jag är tacksam för att få detta utökat genom vidare uppgifter och mottager gärna om eller från bärare av namnet *Öman* deras härstamningsuppgifter för kontroll och komplettering. I de fall, då sambandet med Hemsösläkterna konstateras, lämnar jag gärna i gengäld de uppgifter jag har om äldre släktled.

Karby gård, *Täby*, den 25 juni 1921.

D. F. Lundgren.
Assuransdirektör.

Rättelser.

Årg. 22 (1921), H. 1:
Sid. 74, rad 19 uppifr. *står:* Läfflers, *läs:* Löfflers.
» 82, » 10 » » Hämgren, » Lämgren.

Insända böcker.

Från Adelsköldska folkbiblioteket, Alingsås:

Bohlin, G. A., Bidrag till Alingsås stads historia. Minnesskrift vid stadens 300-årsjubileum 1919. Alingsås, Alingsås tryckeri a.-b. 1920. 4:o. 14, 591, XVII s., 27 helsidespl., 9 kartor, illustr. i texten.

Hembygden 1921. Utg. av Dalslands Hembygdsförbund. Uppsala, Wretmans boktr. 1921. 30, (1) s., illustr. i texten.

Från Björck & Börjesson:

Nordenstreng, Rolf, Bertel Gripenberg och hans skaldskap. Sthlm 1921. 277 s., 5 pl. — Kr. 6: 75.

Tallberg, Axel, Zorn. Hans barndom, ungdom och studieår 1860—81. Sthlm, bokförl. Minerva, tr. Uppsala 1919. 230, (1) s., titelpl. (efter etsning), illustr. i texten. (Erhålles genom Björck & Börjesson, Stockholm, till nedsatt pris av 10 kr. (förut 23)).

Från Alb. Bonnier:

Backlund, Sven, Hjalmar Branting. Sthlm 1920. 105, (1) s., 1 pl. (Svenskar 13). — 7 kr.

Från Elanders boktr.-a.-b., Gbg:

Schröder, Axel, En värmländings minnesuppteckningar. D. 1. Släkt- och skolminnen 1829—1842. Gymnasistkonditioner: På Seffle och Uggleberg 1841—1842, i Gräsmarken 1843—1845, på Sölje 1845—1846. Göteborg 1921. VIII, 266, (2) s., illustr. i texten. — 15 kr.

Från Gen.-stabens krigshist. avd.:

Sveriges krig åren 1808 och 1809. Utg. av Gen.-stabens krigshist. avd. D. 8. 1. Text och bilagor. (2), X, 423 s.; (2), 113 s. — [2]. Kartor. (4) s., pl. I—XIX. Sthlm, Kungl. boktr. P. A. Norstedt & Söner 1921. — 15 kr.

Från Gleerupska univ.-bokhandeln, Lund:

Under Lundagårds kronor. Minnen uppteckade af gamla studenter. Ny saml. Lund 1921. 620 s. — Kr 38: 50.

Från J. A. Lindblad, Uppsala:

Margareta, Sveriges kronprinsessa. Minnesteckning under mångas medverkan utg. av Lotten Dahlgren och Julia Svedelius. Uppl. 2. Uppsala 1921. 4:o. 139 s,, 30 pl. — 15 kr.

Från Malmö fornminnesförening:

Malmö fornminnesförenings minnesskrift 1909—1919. Malmö, eget förl., tr. A.-B. Lundgrens söners boktr. 1920. 335, (1) s., talr. illustr.

Från Marinlitteraturfören:s förl.:

Munthe, Arnold, Sjömaktens inflytande på Sveriges historia. 1. Från äldsta tider till omkring år 1640. Sthlm 1921. X, (1), 280 s. — 10 kr.

Från Carl A. Norders bokh., Falköping:

En Västgötabok. Utg. av Västgöta folkmålskommitté genom Johan Götlind. Falköping, tr. Sala 1919. 95, (1) s, — Kr. 3: 25.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Selander, Nils & Edvard, Två gamla stockholmares anteckningar. Sthlm 1920. 264 s., 1 pl., portr. o. illustr. i texten, 1 karta. — Kr. 19: 50.

Från C. M. Sjöbergs bokh:s eftertr., Västerås:

Det gamla Västerås. Utg. av Sven T. Kjellberg. Västmanlands fornminnesförening, tr. Malmö 1920. XV s., 33 bilder i ljustr.

Från exp. av Språk och Stil:

Språk och stil. Årg. 20, H. 1—5 (1920—21).

Från exp. av Nysvenska studier:

Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning utg. av Bengt Hesselman och Olof Östergren. Upps., A.-B. Akad. bokh. 1921. Årg. 1: H. 1—3.

Från St. Kopparbergs bergslags a.-b.:

Hahr, August, Stora Kopparbergs bergslags aktiebolags porträtt- och tavelsamlingar. Beskrivande katalog. Uppsala, Almqvist & Wiksells boktr. a.-b. 1921. 4:o. 89, (1) s., 44 helsidesillustr. i koppartr. — 40 kr.

Från Svenska kyrkans diak:styrelses bokförl.:

Söderberg, E. N., Petrus Wasenius. En herde- och kulturbild från 1700-talet. Sthlm 1920. 170, (2) s. — Kr. 4: 25.

Från Ernst Westerbergs boktr.-a.-b., Sthlm:

Schimmelpfennig, C. F. V. & Ahlberg, Karl, Sveriges apotekarhistoria . . . 1. Apoteksinnehafvare. H. 13, 14. Sthlm 1921.

Från Wisénska bokh., Östersund:

Kardell, S. J., Östersunds stads uppkomst och utveckling till och med år 1830. Östersund, Drätselkammarens förl., tr. A.-B. Jämtlands tidnings tryckeri 1920. (6), 121 s., 1 pl., 3 vikta kartbl., talr. portr. i texten. — Kr. 4: 50.

Från förf.:

Ernst, Gustaf, Abiturienter vid Växjö högre allmänna läroverk åren 1861—1919. Minnesalbum. Växjö, Smålandspostens boktr. 1920. (1), VI, 128 s., talr. portr. i texten.

Hallner, August, Från pys till gubbe. Lefnadsminnen. Sthlm, C. E. Fritzes bokförlags a.-b. (i distr.) 1920. 358, (2) s. — 8 kr.

Hellberg, Knut, Eskilstuna. En svensk märkesstad. Kloster-, slotts- och industristadens öden genom seklerna i historisk belysning. D. 1—2. Eskilstuna, tr. Katrineholms-kurirens tr.-a.-b. 1919, 1920. 200 s.; 414, (2) s.; 9 pl., kartskisser o. illustr. i texten. — 7: 50, 10 kr.

Herlenius, Emil, Porträtten på Storfors bruk. (1) s., s. 21—27, portr. i texten. (Särtr. ur Värmland förr och nu 1921).

Herlenius, Emil, Sant och sägen om »Grevinnan på Apertin». 8 s. (Särtr. ur Värmland förr och nu 1920).

Lindersköld, Ax., Genealogiska tabeller över Europas furstehus . . . Sthlm, Isaac Marcus boktr.-a.-b. 1920. VI, (1), 292, (1) s. — 30 kr.

Långström, Erland, Bokhandlare Carl Wettergrens härstamning från konung Carl Knutsson. Göteborg, Wettergren & Kerbers accidenstr. 1920. (20) s. — 66 numr. ex.

Strokirk, Oscar Fredrik, Kultur- och personhistoriska anteckningar. D. 3. Örebro, Lindhska boktryckeriet 1920. (6), 215, (1) s., talr. portr. och andra illustr. i texten. — 8 kr.

Från utg.:

Svensk officersmatrikel. 1. Generalitetet, generalstaben och infanteriet utg. av Severin Hallberg. Sthlm, Hasse W. Tullbergs förl. 1921. XII, 534 s. — 36 kr. i bokh.

Raphaël Trichet Du Fresne

Efter ett kopparstick av Abr. Bosse.

JOHAN LEIJONCRONA.

Efter en oljemålning av Sébastien Bourdon i Lewenhauptska porträttsamlingen på Sjöholm.
(Foto. i Svenska Porträttarkivet).

Raphaël Trichet Du Fresne

och

Johan Leijoncrona.

Av **Olof Granberg.**

Karl Gustaf Tessin skrifver 15 aug. 1759 i sin dagbok att han »af Herr Torpadius i stora Kansliet till låns bekommit: Inventaire des Raretés, qui sont dans le Cabinet des Antiquités de la Sérenissime Reine de Suède, fait l'an 1652, originalmanuskript af Raphaël Trichet Du Fresne de Canges, Drottningens vice bibliotekarie»[1] och tillägger beträffande tavlorna: »Denne artiklen vore intressantast af alla, näst medaljerna, om intet mästarnas namn saknades. Bourdon, och ingalunda Du Fresne, hade bordt upprätta förteckningen å målningar, som fordra så till sägandes sitt eget språk».

Denna franska handskrift, som jämte ett ex. på svenska förvaras i KB., har i sin helhet avtryckts av M. A. Geffroy i hans »Notices et extraits des manuscrits . . . dans les bibliothèques . . . de Suède» och delvis av John Böttiger och mig i våra resp. arbeten rörande drottning Kristinas konstsamlingar. Alla, som tagit del av detta inventarium, ha beklagat den fullständiga frånvaron av mästarnamn och de ytterst bristfälliga beskrivningarna av konstverken. Förteckningen röjer en person med ringa bildningsgrad. Särskilt i ögonen fallande är att han i sina knapphändiga beskrivningar av påtagligen mytologiska eller allegoriska konstverk endast sällan använder mytologiska eller allegoriska namn och i allmänhet åtnöjer sig att skriva »un homme romain», eller »une femme nue», o. s. v. — ett undantag är »Cupidon», som ofta förekommer.

Den omständigheten att inventariet d. 24 sept. 1653 är undertecknat av Du Fresne, vilken, såsom vi skola se, blott under

[1] Anf. av Fr. Sander, *Nationalmuseum*, I. s. 32.

ett och ett halvt år var Kristinas *garde des tableaux*, har gjort, att man — förf. bl. a. — i likhet med Tessin tagit för givet, att Du Fresne är inventariets författare. Denne har fått lida mycken smälek för sin förmenta klumpighet vid beskrivningarna och sin grova okunnighet i den mytologisk-allegoriska terminologien. Men denna attribution innebär, såsom jag här nedan skall visa, en uppenbar orättvisa mot honom. Det var icke *han* som skrev inventariet. Det var av annan person, det var avfattat redan före Du Fresnes ankomst till Stockholm, och Du Fresne var icke i likhet med inventariets upprättare en ganska obildad person, utan en lärd i smått, bl. a. väl förfaren i konstens historia.

Den 14 april 1649 hade[1] den berömda konstkammaren från Prag jämte biblioteket och det levande lejonet, »såsom öfwersände Segerteckn af thet eröfrade Kongl. Slottet i Böhmen», med ett svenskt skepp från Stralsund anlänt till den svenska huvudstaden, och 10 januari 1650 utfärdade Kristina följande instruktion för »konstkammarskrivaren»:

Effter som Wij hafve resolveradt, att uthi våre konstcammer her i Stockholm under holla stadigt een skrifvare, som dhe saker och rariteter som der anten allaredo äre, eller och framdeles inkomma, och der i förvaring leggias kunna, så ock hvadan dhe komma, hvadh dhe kosta och hafwa till att betyda, skall opteckna, jemvel och hvadh der af uthtages och till hvem sådant lefvereras, af den deth undfår sig låta qvittera, altså en riektig och oförfalskat book, af tree ens lydande exemplar, af hvilka den ena uthi constcammaren skall blifva liggiandes, det andra förwaras uthi Vårt cabinett och deth tredie exemplaret skall af ho[no]m öfverlevereras vår Rijksmarskalk, deröfver åhrligen giöra och förfärdiga på deth icke någoth af dhe saker, som uthi constcammaren blifva förwaradhe må igönom eth eller annat tillfälle förrychias, wanskas eller ombytas — bestå wij denne konstcammarskrifvaren för samma sin tjänst till kostpengar månadtligen sex RijksDaler och åhrligen i löhn pengar Ett hundra Dlr Sölvermynt item comiss för Ett hundra Dlr Sölfvermynt.[2]

Av denna instruktion framgår, att konstkammarskrivaren hade till åliggande att bokföra alla till konstkammaren inkomma föremål och att anteckna 1) varifrån de kommo, 2) vad de kostade och 3) vad de framställde. Dessutom skulle det uppges, om något föremål av en eller annan orsak ur konstkammaren uttoges. Men någon anteckning om resp. mästarenamn ifrågasattes alls icke. Inventariet, som skulle utföras i tre exemplar, av vilka det ena

---

[1] Enl. *Theatrum Europæum.*

[2] K. Reg. 10 jan. 1650. Anf. — dock utan kommentarier — av J. Böttiger, *Bronsarb. av Adr. de Fries i Sverige.*

skulle förvaras i konstkammaren, det andra i drottningens kabinett och det tredje hos riksmarskalken, skulle varje år på nytt uppläggas. Vem den förste konstkammarskrivaren var, omtalas icke. Att det icke var Du Fresne, är lätt att finna.

Raphaël Trichet Du Fresne var född i Bordeaux i april 1611[1] och dog i Paris 4 juni 1661. Han var son till advokaten Pierre Trichet, bekant som latinsk skald. Tillnamnet Du Fresne antog först sonen Raphaël Trichet, kanske efter modern. I alla händelser hette han icke, som Tessin tog för givet, Du Fresne du Canges och räknade säkerligen ingen släktskap med den berömde historikern och filologen från Amiens. John Böttiger kallar honom i sin bok om Adriaen de Fries »Marquis Trichet Du Fresne», och jag har efter honom upptagit denna titel, utan att undersöka med vad rätt han fått den. Den återfinnes emellertid icke i samtida handlingar eller i äldre litteratur. Han var i verkligheten icke ens adelsman.

Trichet Du Fresne kom i unga år till Paris, där han tidigt under umgänge med konstnärer och lärda gjorde sig förtrogen med böcker, målningar och antikviteter, trädde i hertigens av Orléans tjänst och företog för hans räkning åtskilliga resor, varunder han för sin herres räkning uppköpte antikviteter och konstsaker. År 1640 finna vi honom som korrekturläsare vid det då upprättade K. boktryckeriet — en befattning, som ju icke kunde förlikas med okunnighet. Daniel Huet, den blivande biskopen, som vid blott 22 års ålder sommaren 1652 åtföljde Mazarins bibliotekarie Gabriel Naudé till Stockholm, berättar att Trichet var i deras sällskap,[2] vilket Magnus von Celse citerar.[3]

Om ankomsten till Stockholm av den undan frond-oroligheterna flyktade Gabriel Naudé och hans talrika följe, i vilket sålunda bl. a. Trichet Du Fresne befann sig, berättar den av Kristina inbjudne reformerte prästen Samuel Bochart i ett brev till den lärde Isaac Vossius från mediet av juni 1652,[4] att han och hans följeslagare ankommit till huvudstaden d. 7 i samma månad. De hade något försinkat sig under resan, men detta finner Bochart helt naturligt, ty »quand on va par grandes troupes, comme nous estions,

---

[1] *Nouvelle biographie générale*, XLV (Paris 1866).

[2] *Pet. Dan. Huetii, episcopi abrincensis, Commentarius* ... Amst. 1718, s. 111: »Nuntiabatur interea Gabrielem Naudeum & Raphaëlem Trichetium Frenæum è Gallia evocatos a Regina.»

[3] M. von Celse, *Bibliothecæ regiæ Stockholmensis historia*, Stockholm 1751: »Stockholmiam ille (Naudæus) accessit æstate media an. 1652 cum Raphaele Tricheto Frenco».

[4] Tr. i H. Wieselgrens *Drottning Kristinas bibliotek och bibliotekarier*.

on n'a pas toujours des chevaux a point nommé». De kommo icke fram förr än kl. 10 om aftonen, kunde ej skaffa sig logis så dags utan skulle nödgats tillbringa natten på gatan, om ej en deras landsman La Croix, musikant hos drottningen, tagit hand om dem. Och nära var det, att de icke fått göra Kristina sin uppvaktning dagen därpå. Hon lät — bl. a. genom sin kammartjänare Holm, med vilken vi snart skola göra närmare bekantskap — underrätta dem om att hopade göromål hindrade henne att ännu bevilja dem audiens, men på kvällen fingo de dock till sin stora glädje företräde och mottogos med stor älskvärdhet.

Så synnerligen länge stannade Trichet, eller Du Fresne som vi hädanefter åter kalla honom, icke i Sverige. När Kristina d. 7 juni 1654, dagen efter tronavsägelsen och på dagen två år efter hans ankomst till Stockholm, bröt upp från Uppsala för att färdas söder ut, hade han redan lämnat vårt land. Vad han här egentligen uträttade, härom sväva vi i ovisshet. Det uppges ibland, att han efter Naudés snara återresa och död tjänstgjorde som Kristinas bibliotekarie eller vice bibliotekarie och detta är ju i betraktande av hans bibliofila intressen mycket möjligt, ehuru det mig veterligen icke bekräftas av samtida dokument. Egentligen var han dock drottningens *garde des médailles* och *garde des tableaux*, men kallades på svenska helt kort och gott: *konstmästare*. Han fick sålunda icke som målaren David Beck titeln kammartjänare och än mindre som den nyss nämnde kammartjänaren Holm hovintendents rang. Han synes icke ha spelat någon vidare framstående roll vid Kristinas hov. Visserligen var han redan i slutet av 1652 bisittare i drottningens Akademi och bodde i likhet med Naudé i januari 1653 på slottet — förut hade de nödgats logera ute i staden och spisa hos Bourdelot —, under det att den stackars Bochart fick skaffa sig kvarter bäst han gitte. Men till de många favoriterna tycks han icke ha räknats — han benådades icke ens med den minsta gård, i olikhet med t. ex. balettmästaren Antoine de Beaulieu och otaliga andra. Men hans, förmodligen av Bourdon målade, porträtt tog Kristina dock med sig till Rom.

Återkommen till Frankrike, ägnade han sig åt litterära sysselsättningar. Redan innan sin hitresa hade han 1651 utgivit »Trattato della pittura di L. da Vinci, nuovamento dato in luce, colla Vita dell'istesso autore». Nu följde 1658 »Epistola ad Petrum Seguinum, de Charondæ effigie in Catanensi, nummo argenteo expressa» och 1659: »Fables diverses tirées d'Esope et d'autres auteurs, avec des explications par R. D. F. et des figures gravées par Sadeler». Han

utgav dessutom 1658 i översättning från italienskan Fialettis »Briefve histoire de l'institution des ordres religieux». Katalogen över hans rikhaltiga och valda bibliotek, tryckt 1662, är försedd med hans av Abr. Bosse graverade porträtt, bekostat av änkan och försett med omskriften: »Memoriæ æternæ Raphaelis du Fresne, Viri de Litteris Litteratisq. omnibus bene meriti». Obestridligt är sålunda, att Du Fresne var en i litteraturen, konsternas historia och numismatiken bevandrad man, svårligen identisk med den rätt okunniga person, som upprättade inventariet över Kristinas konstkammare.

Du Fresne har emellertid haft en vedersakare, som gjorde allt vad han kunde för att vanställa hans bild. Det var en ganska äventyrlig herre, Urbain Chevreau, som född i Loudun 1613, där han 1701 dog, i början av 1650 vistades här såsom Kristinas franske sekreterare och fästarrangör. Troligen var han här redan 1651, ty han uppger sig själv ha vistats här i tre år, och hans balett »Les Liberalitez des Dieux», som uppfördes på Kristinas födelsedag d. 7 dec. 1652, antyder genom sina nordiska typer: Näcken, Tomtegubben och Gasten, att han förut här tillbragt en icke alltför kort tid. Efter att, väl ungefär samtidigt med Kristinas avresa, ha lämnat Sverige, uppehöll han sig — en orolig själ — i London, Kassel, Köbenhavn, Zell, Hannover, Braunschweig, Heidelberg, o. s. v., för att till sist hamna i Paris som hertigens av Maine handsekreterare.

Urbain Chevreau var en man som icke betungades av några starkare tacksamhetskänslor och tydligen icke häller handskades vidare noga med sanningen. Så berättar han t. ex. i sitt mycket opålitliga arbete »Chevræana»[1] om sin forna beskyddarinna, drottning Kristina, att hon, när hon mottog underrättelsen om Karl I:s avrättning, skrattande skulle ha yttrat, att engelsmännen tagit huvudet av sin konung, vilket han icke förstod sig på att använda, och däri hade de gjort rätt! Man kan väl annars tycka, att även om drottningen, som ju ej skrädde orden och ofta gjorde sig skyldig till beklagliga förlöpningar, verkligen fällt ett sådant uttryck, hennes forne tjänare ej behöft föra det till torgs.

Gent emot Du Fresne närde han tydligen ett ingrott hat och pådiktar denne handlingar, som han säkerligen aldrig begått. Så berättar han, att denne en dag skulle ha sagt till drottningen, att hon ur sin till största delen från Prag komna medaljsamling borde utgallra en stor del, som vore utan värde — det skulle alltid bli

[1] *Chevræana, ou diverses pensées d'histoire, de critique, d'érudition et de morale* . . . . Amsterdam 1700.

tillräckligt över för att det skulle utgöra en ovärderlig skatt. Kristina skulle ha bett honom att undantaga de raraste numren. Efter att sedan ha nedsmält vad han behagade, skulle han ha burit guld- och silverklumparna till drottningen, som låtit honom behålla dem. Men kännare skulle, efter att ha granskat de överblivna medaljerna, märkt, att de bästa saknades och att Du Fresne måste ha behållit dessa. Han beskyller med andra ord Kristinas garde des médailles för att ha gjort sig skyldig till svek och oärlighet. Men tar man del av hennes många brev bland Holm-Leijoncronas papper i KB., finner man, att hon visserligen mer än en gång, t. ex. 28 april 1651, gav honom order att ur *Räntekammaren* uttaga medaljer av guld och silver, juveler, smycken och guldkedjor, men detta skedde på hennes uttryckliga befallning och före Du Fresnes ankomst hit. Samma förhållande är det med en skrivelse av d. 5 januari 1652:

Wår Nådige wellije och befalningh är, at i Johan Holm till wårt behof och åtskillige gullkedijors förferdigande uthaf wårt gull som i under hender hafuen låten försmälta efterskrefne stycken, nembl. ett gull leijon medh en krona som är besatt medh sextio en demant och weger ett tusendt nijtio sex cronor, än tuu stycken gull flaskor af slet cron gull, weger tillhopa trehundrade siutijo fyra cronor, en beekare af rent gull, weger nijtio tuu cr.r, än en liten skåll af slet cronegull, weger tillhopa medh tiugu tre demanter, som setia i samma skåll, siutijo en crona. Item een stor skåll af gådt cronegull, weger tuhundrade sextijo sex cronor, än sex små saltzer och sex små talrijckar af slet cronegull, wega tillhoppa fem hundrade fyratijo nijo cronor. Een liten skäll aff slet cronegull, weger nijo cronor, än en puderask af cronegull, weger tiugosex cronor, noch en spira af cronegull, weger siutijo tre cronor. Deta eder till retelse och efterfollyer denna befaldningh och fuhlgiörer War Nådige wellegie. — Actum Stockholm den 5 Januarij 1651.

Christina.

D. 21 juli 1652 befaller Kristina Holm att av ett diamanthalsband och andra med diamanter besatta föremål låta förfärdiga ett smycke åt »italienska fursten»[1] och ett halsband till hennes födelsedag.

Vidare påstår Chevreau, att Du Fresne vid sin avresa bortförde (»emporta») några tavlor, som han ansåg vara av mindre värde. »Men när han visade dem i Paris, befanns det, att de voro av de bästa och ryktbaraste italienska målare.» Här beskyller han sålunda drottningens garde des tableaux både för okunnighet och oärlighet. Det skulle ju visserligen icke kunna anses otänkbart,

[1] Hertigen av Bracciano?

att Du Fresne, som väl lika litet som Kristinas bibliotekarier och så många andra fick ut sin lön, skulle i likhet med somliga av dem sökt hålla sig skadeslös. Att märka är dock att han i inventariet uttryckligen antecknat: »S. M. envoye en France cinq tableaux pour estre raccommodez et 15 autres pour estre eschangez auec ...» Det är sannolikt, att det var just dessa målningar, som gåvo upphov till den fula historien.

Ironiskt säger Chevreau slutligen om Du Fresne, som han felaktigt benämner Du Fresne Trichet: »Han förstod sig underbart väl på medaljer och tavlor, och då han såg plafonderna i drottningens kammare och i audienssalen, sade han till mig: 'Se där en figur av Paolo Veronese, som vår härskarinna låtit sätta där, ett huvud av Tiziano, en arm av Carracci, o. s. v.', ty man hade skurit sönder målningarna i olika stycken för att anpassa händer, fötter eller huvuden efter takens storlek och form».

Denna historia faller på sin orimlighet men vederlägges därjämte av det faktum, att alla italienska tavlor av betydenhet redan före Du Fresnes ankomst voro införda i inventariet och förvarades i *konstkammaren*. Kristina visste dessutom att fullt uppskatta deras värde. Visserligen har K. G. Tessin, förledd av Chevreau,[1] påstått, att hon först i Italien lärde sig förstå konstens mästerverk, och detta hans påstående har sedan upptagits av Winckelmann, Lagerbring och andra författare, men omdömet är högeligen obefogat. Hon skriver nämligen 13 mars 1652, sålunda före Du Fresnes hitkomst, till hertigen av Bracciano,[2] att hon äger en ofantlig mängd tavlor, men att de enda av dem, på vilka hon sätter värde, äro trettio eller fyrtio, som äro italienska original. Och Du Fresne, som skrivit om Lionardo och troligen ganska länge uppehållit sig i Italien, saknade helt visst icke begrepp om konstvärdet av Tizianos och Paolo Veroneses målningar.

Vi ha ovan sett Kristinas instruktion för konstkammarskrivaren. Till vilken denna skrivelse av d. 10 januari 1650 närmast var ställd, framgår av nedanstående d. 17 nov. 1652 utfärdade brev:[3]

Wij Christina .... giöre witterligit, att emädan Wår öfwercammartiänare Ehrligh och Wällaktat *Johan Holm* hafwer effter Wår nådighe Befallning Anno 1649 emoottagit alle dhe Konstijcken, Schillerien och rariteter, som då äre komne ifrån dhen Pragiske Konstcammaren, såsom och nu sedermehra emoottagit alle dhe konstycken och rariteter, som

[1] Ex. av »Chevræana» i KB. har tillhört Tessin.

[2] Baron Bildt, *Christina di Svezia e Paolo Giordano II, duca di Bracciano*, Rom 1906.

[3] Bl. Holm—Leijoncronas papper i KB.

Wij ifrån åthskillighe andre orter och af åthskillige personer bådhe till kiöps och skäncks bekummit hafwe; altså och emädan Wij hafve godt funnit, att förordna een Person öfwer Wår Konstkammar och bem:te rariteteter, som dhem kan förstå och under händerne hafwa skall, have Wij fördenskull nådigest befalat och pålagt bem:te Johan Holm, att han skall låta förfärdigga på bem:te Wår konstcammar ett richtigt Inventarium uppå alla dhe konstycken, rariteter och Schillerien, som han under händerne och i sin förwahring hafft hafuer, hwilcket han nu mehra efter Wår nådigge befallning och ordre gjordt hafuer och bem:te Inventarium till oss såsom och alle ofwanbem:te konstycken, Schillerien och rariteter, ehwad nampn dhe hälst hafwa till Wår konstmästare richtigt ifrån sigh lefwererat, effter som Wij dher uppå hans inlagde och öfwerlefwererade Inventarium hafwe öfwersedt och godt funnit, hwarföre hafwe Wij uppå hanss Underdånige anhållande genom Johan Holm för ofwanberörde konstcammer, Rariteter och Schillerien, här medh och i krafft af dhetta Wårt öpna Breff, nu och i alla tijder, så wijda bem:te Konstcammar anbelangar, för all wijdare Inventering, Räkenskap och åthaal aldeles welat frij och ledigh giöra, hwar effter alle som dhetta angåhr hafue sigh tillböhrlighen att ställa och rätta, icke giöre eller giöra låtandes mehrbem:te Johan Holm här emoot meen eller förfång i någre måtto .... 17 Novemb. anno 1652.

Christina.

Johan Stiernhöök.

Vi finna av detta dokument, att Johan Holm, som då ännu var blott kammartjänare och klädmästare, redan vid konstkammarens ankomst från Prag på sommaren 1649 fått uppsikt och vård om densamma och att han nu, efter att i enlighet med drottningens befallning ha låtit, förmodligen genom svågern, Polycarpus Crumbygel, den blivande landshövding Cronhjelm, som 1649 blivit skrivare i klädkammaren, däröver upprätta ett av henne granskat och godkänt inventarium, till den nyutnämnde »konstmästaren», som »dhem (konstkammaren och rariterna) kan förstå och under händerne hafwa skall», d. v. s. Du Fresne, överlämnar konstkammaren. I mer än två och ett halvt år hade Kristinas konstskatter sålunda sorterat under Holm. Underligt kan det synas, att drottningen för detta ansvarsfulla uppdrag icke kunnat finna en högre kvalificerad person än sin kammartjänare, nu befordrad till överkammartjänare. Men Holm var en mångbetrodd man, och Kristina hade — väl med skäl — till honom ett obegränsat förtroende, vilket ensamt kan förklara hans karriär från »lijff- och hoffskräddare» till hovintendent — vilket säkert var betydligt för mer än en nutida hovintendent —, adelsman och generalkommissarie.

Son till ryttaren för Närlinge, Björklinge i Uppland, Ola Holm, kom han i skräddarlära, fattade väl, bliven gesäll, enligt tidens sed

vandringsstaven och torde — därför säkerligen hans vitsordade språkkunskaper! — en längre tid ha vistats utomlands, förmodligen företrädesvis i modets och elegansens huvudstad, Paris, där han sannolikt inhämtade de kunskaper i yrket, som gjorde honom skickad att antagas som drottningens livskräddare. Jag har icke gjort mig mödan att efterforska, när detta skedde — räkenskaperna för hovhållningen lämna dock därom säkert besked. Det älsta dokument, som förekommer bland hans papper i KB., är ett odaterat koncept, »Förteckningh oppå dett arbete som iagh undertechnat åhrligen måste förfärdiga till E: K: M:tt min allernådigste Drottningz behoof», som måste vara skrivet 1647, ty han talar där bl. a. om kläder som han »förferdigat i fioll om sommar åt H: K: M:tt min allernådigste Drottningz pagier, lackeijer och trumpetare, som H: K: M:tt skickade med Grefmagnus åt Frankrijke, nembl. för de 4 pagier hwar sin gråå resse klädning och sädan hwardera sin gal klädningh med snören opå af gull och swart silke, för 6 lackeijer hwardera sin gall klädningh, snören af gull i swart silke . . . .», o. s. v. Från två år senare (1649) förskriver sig ett annat odaterat koncept, »Förteckning huadh för arbete som ähr förferdigat til H: K. Mz folckz behoff på et åhrs tiedh, medhan iagh haffwer warit i Franckrijket». Denna skrivelse, i vilken bl. a. uppräknas »Tuu Librij, ten ena gången för Pagier, valet de pier(!) och trompetrar, som ähr til hoopa 58 personer, ten andra gången ähr förferdigat för Pagier, valet de pier och inga trompetrar, ähre Pagier och valet de pier til hoopa 45 personer», omtalas nämligen »et sörgh Librj effter Kungen uthj Dannemark medh kappa och klenningh för Pagier och valet de pier, som ähr 47 personer». Från samma år är en räkning å kostymer[1] för drottningen och hertig Adolf Johan vid deras uppträdande i den bekanta baletten »Then fångne Cupido», den förra som Diana, den senare som Apollo. I de anförda skrivelserna klagar han — det är fråga om extra, ej avlönat arbete — att »iagh tett icke kan förferdiga uthan min stoora skada gennom min många gesällers hållande» och bönfaller att »bliffwa conteterat til mit folckz affbethalning, på tedh iagh icke måå bliffwa der j gienom ruguneraț». — Men det är icke min avsikt att längre uppehålla mig vid *skräddaren.* Låtom oss liksom han svinga oss till högre rymder!

Holm, som såsom vi sett 1648 under ett års tid uppehållit sig i Paris, där han förmodligen övervakade tillverkandet av de krö-

[1] Johan Grönstedt, *Svenska hoffester, I.*

ningsdräkter, han därifrån medförde, började efter hemkomsten stiga i graderna. Den 2 aug. 1649 utnämner sålunda Kristina »Wår troo tjänare Lijff- och Hoffskräddare», som redan förut antagits till »Wår förnämbste Cammartienare» att »jämpte be:te sin Cammartiänst wara Klädemästare öfver Wår Store och Lille Kläd-Cammar», vari ingick att hålla uppsikt över liv- och hovskräddarnas arbete. D. 10 januari 1652 får han i egenskap av »Maistre de Garde Robbe» privilegium på införsel från Frankrike på »alt hwadh som till wåre egne ordinarie kläder och wårt hoffolkz liverien behöfwes», varvid ett formligt kontrakt upprättas mellan drottningen och honom.

Belysande för denna Holms privilegierade införsel, som trots de noggranna föreskrifterna om priserna väl i sin mån bidrog att förmera hans sannolikt redan genom kröningsdräkternas inköp i Paris grundlagda förmögenhet, är en av svågern Polycarpus »Krumbiegell» kvitterad »Förteckning på dee pertzeler som Mons. Bidal[1] hafwer öfwer skickat för Kongl. May:tz Hussgerädz Cammar A:o 1651 uthj Novemb:r Månan till lijka medh de wahrur, som då inkommo till Kongl. May:ts egit behof och Liverien». Den mycket stora sändningen består av fint cramosiden, coleur de feu Lions sammit, grönt 3håricht sammit, swart Lions sammit, blåt sammit, couleur de feu gros de napel, cramosiden rödt gros de napel, incarnadj sarge daumale, cannifas, försilfwrade och förgylta tenlickor, silfwer- och gull crantzar, swarta silkescrantzar, Rouansche tapeter, m. m.

D. 24 januari 1653 utnämner drottningen »Wår för dhetta Maistre de Garderobbe och Öfwer Cammartienare Johan Holm till een Hoffintendant öfwer wårt husshåll, såsom och Hoffräntmästare». De uppdrag, som genom denna dubbla utnämning anförtroddes honom, voro så omfattande och betydelsefulla, att drottningens brev väl förtjänar avtryckas:

Wij Christina . . . . giöre witterligit att såsom Wij aff serdeles *consideration* och *motiver* äre förorsakade att giöre någon förendring wijdh wår Hoffstat; altså hafwe Wij för godt funnit att *constituera* och förordna Wår för dhetta *Maistre de Garderobbe* och Öfwer Cammartienare Johan Holm till een Hoffintendant öfwer Wårt husshåll, såsom och Hofffräntemästare öfwer dhe Medel och Inkompster som till Wår förtähring och Hofwetz underhåll förordnade ähre. Och skall han vara Oss

[1] Pierre Bidal, drottningens bankir och generalfaktor i Frankrike, Spanien och Italien, längre fram fransk diplomat och 1653 svensk friherre till Adler Salvius' gods Willenbruch i Pommern och Harzefeld i Bremen, som han året förut fått som pant för ett lån på 180,000 rdr.

och Sweriges Crono huld och trogen, all skada och meendel så wijda han see och märckia kan Oss i tijdh tillkiänna gifwa och så wijda hoos honom ståår afwäria; Menn i synnerhet skall han hafwa Wår Hoffstaat under händerne och dhe medell som dher uppå upförde ähre, låtandes först gifwa sigh aff Rijgz- och CammarRådh wisse *assignationer* effter Statens innehåld: dhem acceptera låtha, att dhe richtigt *præcise* och i rättan tidh måghe blifwa ehrlagde; Och sädan hwar och een der effter, som under Wår Hoffstaat begrijpen ähr, *contenterer* och medh förtäring eller aflöhning så *accommoderer* att ingen fåår orsaak sigh dheröfwer att beklagha eller Oss *importunera*, *observerandes* uthi alt den Staat och förordning som Wij honom sielfwe giordt och gifwit hafwe. Han skall och här jempte emoot tagha aff Rijgz- och CammarRådh dhe *assignationer* och Handpenningar som till Wårt behoff förordnade ähre, dhem uthi wissa *Summor* upbära och i sin förwarning hafwa och uthdeela effter den *ordre* och *instruction* som Wij honom tå gifwandes warde. Sädan så skall han och hafwa inspection och upsicht öfwer Wårt hushåld och dess *appartenentier*, som äre: kiöck, kiällare, *Sommelerie*[1], Bagarestuga, Silfcammer, Skafferie, *conditerie*, Bryggerie, Fateburgzstuga, husgerådz- och klädecammar, och nogha omsorg dragha, att der må richtigt wäll och ordentelighen tillgåå, att hwart och ett försöries medh dhe ting som dher till nödigha äre och Wij kunne ware betiänte medh, så att intet feelas, ey heller något igenom oachtsamheet eller otroo förderfwas eller bortkommer: uthan heller wijdh macht hålles och förbättras; Och fördenskull uthi företalde rum och dess *dependancier* hafua macht att giöra och låtha effter som han seer och weet bäst lända till Wår nytto och *profijt*, *corrigera* och afskaffa alla dhe *fauter* och oordningar, som sigh dher uthi inrijtat hafwa; Så och tillhålla dhess Betiänte att dhe medh flijt och trooheet theres tienst förrätte: Och nu aldraförst widh sitt tillträde låtha uptecknа och *inventera* alle dhe hushålds saker, som uthi hwar och een dett kunne finnas och ähn brukelighe äre . . . .

Sist så skall han och hafwe inseende medh *Inspectoren* öfwer Wåre Ladhegårdar att dhe medh all flijt mätte förbättras och uthi ett sådant tillstånd sättias, att Wij någen nytta och fördeel aff dhem hafwa kunne; I Synnerheet att *Inspectoren* låter alle daghar i weckan lefwerera till Wårt Kiöck så mycket som hwar Ladhegård draga kan. Han skall och tillijka draga omsorg att Wåre Humble- och Trägårdar blifua wijdh macht håldne och att Trägårdzmästarne alle dagar något lefwerera till Kiöckets behoff af dhen Frucht och Krydder som i Trägårdarne wäxa, och däruppå richtigh Räckning hoos Hoffbokhållaren inläggia. Så och att Humblegårdzmästarne aff dhen humbla som i humblegårderne faller till Wårt Bryggiehus komma låtha och dherföre i lijka motto Räckning giöre. Hoos Rijgz Jagemästaren skall han och anhålla låta, att igenom Cronones Jaghare och skytter alle wekur något lefwereres till Wårt Kiök, diur och foglar, så mycket dhe mäst kunna ihoop bringa; Rättandes sigh uthi alt dhetta föreskreffne aldeles effter den *Instruction* som Wij här bredewijdh hafwe honom gifwit. Och må uthi krafft af dhenne fullmacht ingen uthi Wårt Hoff, eller någon som dher aff dependerar,

[1] Vinkällare.

ehwem det hälst wara kan understå sigh dhenne Wår Hoffintendant uthi denne honom anförtrodde och således *limiterade* Tienst något förfång giöra eller hinder tillfogha, ey häller i någon måtto sigh uthi hans embethe att inmängia; Men dher någon wore som understode sigh något här uthinnan att *censurera;* tå skall han straxt gifwa Oss der om tillkiänna, att Wij Sielfwe måghe giöra här till hwadh Wij bäst och rådeligit finna.

Och uppå dhet att denne Wår *Intendant* och Hoffräntemästare kan dhetta sitt kall deste bättre förrätta, hafwe Wij honom bestådt till årligh löön och underhåld Tu Tusende Daler Silfwermynt, såsom och Twenne Drengier, aff hvilcka dhen eene skall wara een Skrifware och den andra brukas till att skicka hijt och tijt, dher han något hafuer till Wår tiänst att förrätta .... Stockholm dhen 24 Ianuarij Anno 1653.

Christina.

Johan Stiernhöök.

Men på samma gång den nye hovintendenten och hovräntmästaren sålunda fick smaka maktens sötma och samma år erhöll adlig sköld med ett grannt vapen — han adlades d. 16 juli 1653 — och det ståtliga namnet Leijoncrona, såg han även avunden sticka upp sitt huvud. Kanske förhävde han sig en smula över sin nya ställning och måhända betraktade han sig som den nedärvda adelns like. Men denna kunde icke förlåta honom att han börjat sin bana på skräddarbordet. Man glömde, att det ej var skräddaren, utan den nitiske och troligtvis ovanligt finansiellt begåvade hovämbetsmannen som nobiliserats i en tid, då adelsdiplomen formligen regnade ned på både därav förtjänta och oförtjänta. Ett ur Dalinska samlingen hämtat dokument av okänd proveniens [1] utgör härtill en särdeles belysande illustration:

»1653, Då Drottning Christina hade nämndt till Hofintendent sin ifrån Hofskräddare trappvis upkomne trotienare Leyonkrona, således Adelsman äfven blifven; voro redan många innom hofvet indisponerade genom de i Hennes Maj:ts sista tider flerfaldigt skedda dylika favorit promotioner, hvilket i alla tider dittill varit oerhördt. Det var Cammarherren Friherre Clas Baner,[2] som vid ett tillfälle kom att hafva tienste befattning med Hofintendenten Leyonkrona.

»Detta kamratskap kunde Baner intet fördraga. Han började med att antasta promotorn, tagande sig i Underdånighet den friheten att bedia Hennes Maj:t vara nådig att gifva Leijonkrona tillfälle att komma ifrån Hofvet, emedan han Baner med de flera

[1] Tr. i *Handlingar rörande Skandinaviens historia, IX* (1829).
[2] Sedermera riksjägmästare och landshövding.

funno sig högst besvärade af tienandet med den mannen. Drottningen blev vreder, befallande honom inneholla med sådant tal, sägande Leijonkrona vara en så braf karl för sin person som en annan. Därpå Herr Clas svarade underdånigst: Hans bravour får man snart mäta, och tviflar jag icke därpå, emedan jag kommer att anse honom, därest han ej ger sig från Hofvet, för en Adelsman med Adelsmanna courage på det stället, där vij för den skull skola mötas. Men Eders Maj:t törs jag i diupaste underdånighet bedia att påminna sig sin odödlige Herr faders comportement och noggranhet att allrig tillåta en sådan simpel karls hardiesse att svinga sig upp till areställen. Honom tycktes mig bättre höfvas att qvarvara i sin Skräddare värkstad, än sprätta i en stor Drottnings Hof som en manquerad Hofcavalier; Hennes Maj:ts Hof deriemte af sådant folks uphöijelse förnedradt i allmänhetens ögon. Drottningen ytligt något saktader, sade: Men det är ju ingen infamie I hafven att reprochera honom, intet har han något vanryckte på sin räkning. Herr Clas svarade: Nådigsta Drottning! Eders Maj:t vill hafva oss belästa och belefvade, vi äro det var och en efter sin uppfostran och umgänge i främmande Hof och i Eders Maj:ts studier och utländska resor hafva kostat icke ringa oss eller våra föräldrar; tillåt oss nådigst att få behålla okränkter hedern som är oss medfödd, denne ofläckade hedern säger mig att jag alldeles intet förringas af att tiena med och sitta till bords med den ringaste oförvitelige knekt i Soldatesken uti Eders Maj:ts arméer, så ock med en hederlig Bonde; men hvar man pekar fingret åt mig om jag lider att gå kamrat med en fotraliserader skräddare sax, den karlen må vara påklädder huru som häldst; Sådana äro min tids seder och jag skämmes ej för dem, och Eders Maj:t sielf har heder af dem. Efter mot och med låfvade Drottningen att Leyonkrona skulle genast få tienstefrihet; den behöll han till Drottningen föliande året nedlade kronan; och konung Carl Gustaf insatte honom alldrig i tiensteförrättning.

»Så noga och respectieux var man den tiden; denne Leijonkrona var dock intet synnerligt att omtala i ond väg. Hans förmögenhet var för det mästa tillkommen genom Drottningens liberalitet och därigenom hade han upbygdt ett stort stenhus på sin landtegendom några mil utom staden; det ena och det andra slog i ögonen och ökade förtrytsamheten med ovilian för Drottningen. Den ena favoriten succederade så där den andre; Gunstlingar spunno Silke under tiden som Allmogen spunno hampa. Märk då huru af tillstondet i Drottningens sednare Regeringsår nödvändigt skulle

upkomma ovilian, som blossade i kring henne och stärkte revolutions andan som kokade hos en och annan. Leyonkronas stålta namn och vapen blef en ordsak till den noggranna altid upmärksamma och aldrig sysslolösa konung Carl XI. Resolution angående dem som begära att vid nobiliserandet benämnas med krona eller att föra krona i vapnet, att sådant icke så allment som dittil (A:o 1687) måtte ske utan därmed hafves tillbörligt fördrag till Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse i ämnet; blifvande sådant förbiudit att projektera eller expediera utan Kongl. Maj:ts bifall.»

Adelsdiplomet och hovintendentstiteln rågade sålunda måttet och avstängde Leijoncrona från tjänstgöringen vid hovet. Det var för honom säkert en bitter kalk att tömma. Men drottningens ynnest förblev oförändrad. Hon lade plåster på såret genom gåvor och förläningar — låt vara, att dessa sannolikt utgjorde ersättningar för de rundliga förskott, som den redan förmögne hovräntmästaren måst ge henne. Ett av hennes gåvobrev, utfärdat två dagar efter hans utnämning till hovintendent, förtjänar att återges:

Hafue Wij Nådigst behagat och gådt funnit at gifua Eder Johan Holm för Eder Långliga och flitiga tjenst, som i hoss oss uthij en Rundh tidh för en öfwercammartjenare och Kläde Mästare giort och bewist hafuer Een Dehl af Wåre klädningar, som till wår Cröningh förfärdigade blefuo . . . . et gammelt bretspel af silfuer, än tjugefyra st. Schillerien, som äre Copier och Afskrap af de Schillerien som äre kombne ifrån den Pragiske konstkammaren, än et stort Conterfeij aff wår Sahl. Hr fader som är giort i tysslandh, än et wårat Egit Conterfeij, som är på filt mållat, som wij hafue bekommit aff . . .[1] och är giort i Hållandh, än ett litet Conterfeij aff war Sahl. Hr fader som är giort af silke och gull, peerlstickar arbete; än twå stycken schillerien, som intet duga i wår konstkammare och wij hafue bekommit i förärningh af en franssoss; än twå stycken Conterfeij, som är Marthen Luther och hanss hustru; än et litet uhrwerck aff messingh som är kommit ifran Pragiske konstkammaren, än tjugoåtta stycken postelinske skuller, än sex stycken Ditto Puter, Item et par gambla armband af gull, som är medh Rubiner och några demanter . . ., än et litet gammalt watfat och watkanna af silfuer, än en silfuer Lampa, som wij hafua bekommit af Portugiske ambassadeuren . . . Stockholm den 26 Januarj Anno 1653.

Christina.

Men detta var icke de enda »presenterna» till Leijoncrona det året. I juni »contenteras» han — d. v. s. får som säkerhet — för en fordran på 70,436 daler silvermynt ävensom för »de penningar, som på detta året til wårt eget behof och efter Wår egen nådige

[1] Namnet (fijkbek?) oläsligt.

befaldning äre uplänte wordne», med serviser av guld och silver, diamantkronor, konfektskålar, o. s. v. och dessutom »alla wåre egne klädningar, som för oss till wår Cröningh . . . äre wordne förfärdigade, ware sigh rijka eller slätta,[1] nije eller gamble, så well klädningar, kiortlar, nattkiortlar, kappor eller jackor . . . så och tillicka wårt livirij, som till wår Kröning bleff förfärdigat». Samma år hade han »för sina trogna tiänster» blivit »beneficerad» med »någre gods och gårdar uppå Swartesiöölandet» och får av drottningens handpängar 8,609 rdr för att han mot berörda gods och gårdar skall kunna tillhandla sig och uppköpa annat nöjaktigt vederlag. Lägg härtill, att han befrias från redovisningsskyldighet för 129,424 rdlr, som han för drottningens räkning uppburit, och att han som gratifikation för sina trogna tjänster får privilegium på att årligen vid Avesta bruk låta förmynta i plåtpänningar 1,000 skeppund »egen koppar», som han såsom »recompence» får tillåtelse att uttaga av »köpmans kopparen, som Oss af Chronan plägar tillfalla», och han bör kunnat smälta den förtret, som Klas Banér och dennes likar åsamkade honom!

Men hans befattning som hovräntmästare var minsann ingen sinekur! Drottningens finanser befunno sig i ett förtvivlat tillstånd, och hennes homme d'affaires behövde verkligen äga finansiellt geni för att något så när utreda den trassliga härvan.

Redan 1652 pantsattes, såsom vi sett, de tyska godsen Willenbruch och Harzefeld till Pierre Bidal för en skuld på 180,000 rdr, och året därpå befallde hon riksskattmästaren och kammarråden att betala denne vad han utan k. räntekammarens memorialer eller brev »allenast efter våre egne ordres och befallninger» utbetalt, nämligen: till præparationerna för greve Magnus' ambassad till Paris 42,250 rdr., till biblioteks uppköpande och resepenningar för Palbitzki till Spanien 23,556½ rdr, till pensioners avbetalande och rariteters inköpande 8,617 1/7 rdr, för en Historia Tapisserie, ett parti spanskt lack och en kostelig säng av fjädrar gjord med all tillbehör 16,233½ rdr, eller tillsammans 84,567 rdr, d. v. s. minst 400,000 kr. i vårt mynt. K. räntekammaren erhöll Kristinas befallning att »denna skuldfordran å Wåre vägnar acceptera och i Holms generalräkningar god göra.»

De dagar i slutet av maj 1654 drottningen före abdikationen tillbragte i Uppsala, synas i icke ringa grad ha tagits i anspråk för att reda ut hennes och den nyadlade Leijoncronas intrasslade

[1] Däribland förmodligen den berömda, med guld och ädelstenar översållade kröningsroben.

affärer. Han befrias från vidare redovisning för handhavna drottningens handpängar m. m.:

Wij Christina &c. Giöre witterligen att effter som . . . *Johan Leijonchrona* hafuer effter Wår nådige willie och befallning haft nu een rum tijdh till att *dispensera* medh Wåre medel, såsom medh handpenningar, Item godz, tijg och wahrur . . . iämväl och medh Joveler, Smycken, Gullkedier, gull och silfuer medailler, dhem han effter Wåre ordre uthdeelat hafuer. Item hafft i sin förvahring Wårt Egit gull och Sölfuer så och konstCammar och för alt sådant giordt richtig reede och räkenskap åhr ifrån åhr, heela den tijden han uthi Wår tienst warit hafuer, som Wij af undfångne Rächningar och bifogadhe quittens nogsampt erfahrit hafuer. Hvarföre hafue Wij . . . *eximerat* och befrijat . . honom, hans hustru och arfuingar för all wijdare Räkenskap, tilltaal och åklandran . . . Gifuit på Wårt Slott Upsala den 28 Maij Anno 1654.

Christina.

L. Apelman.

Drottningen förklarar, att Leijoncrona på *hennes* order inlåtit sig i handel med hennes och kronans faktorer, köpmän och korrespondenter och därigenom engagerat sig och satt sig i skuld. Hon ger honom decharge och kasserar alla hans förbindelser till hennes in- och utländska borgenärer. Leijoncrona tillerkännes full likvid för en fordran på 117,586 dlr s.m. För att rädda honom undan ruin och »creditorers importuniteter» betalar hon honom av egna medel med juveler för 53,080, guld för 9,132 och silver för 16,176 dlr s. m. Dessutom erhåller han alla de stuvar och rester av det gods som inköptes till kröningen 1650, därjämte resterna av 1651 införskrivet gods, beräknade till 24,164 dlr eller tillsammans 102,552 dlr s. m. Ytterligare får han tillstånd att som avbetalning på sina fordringar hos Kristina ur silverkammaren uttaga fat, tallrikar, konfektskålar och kredenzer för 25,000 dlr s. m., och hon adresserar till sin efterträdare ett rekommendationsbrev för Leijoncrona, bedjande att Karl Gustaf efter sin tronbestigning måtte tillse, att L. »för(e) någon annan måtte öfwer sine skählige prætensioner blifwa richtigt contenterat» och framför allt icke bli utsatt för »rättegångz processer eller andra importuniteter».

Leijoncrona hade ständiga bekymmer för att kunna hålla Kristinas ekonomi flytande. Redan 1650 var det ofta ebb i skattkammaren, hovfolket och andra fingo ej ut sina löner, ja, det gick så långt, att kökspersonalen strejkade och stängde det k. köket. Och ändå gick det väl an så länge hon var drottning. Då fick staten betala hennes genom omåttligt slöseri åsamkade skulder — n. b. de som betalades. Värre blev det efter abdikationen Det visade

sig, att hennes underhållsländer — Gottland, Öland, Ösel, o. s. v. —, som beräknats skola ge henne sina 200,000 dlr om året, på grund av krig, usel förvaltning och underslev under lång tid lämnade endast 60,000 om året. Men Leijoncrona måste oupphörligt skaffa pengar — förskottera, låna upp och tillgripa alla tänkbara utvägar. Vid sin avresa från Bruxelles hade hon där råkat i skuld till sin judiske bankir Don Garcia de Yllian för 88,824 dlr, och året förut hade hon skaffat sig mynt på sätt som framgår av början och slutet av följande skrivelse:

Jagh hafwer Wällbördige Johan Leijoncrona bekommit Inventarierne af mina der hemma warande meubler, som I hafwen förfärdiga låtit; Och såsom Jagh hafwer för got funnit, till större Min nyta att låta förmynta all Sölfwer servicen, så den förgyllta som den andra uthi penningar, hwar om Jagh medh sidsta post lät afgåå ordre till General Gouverneuren Hr Herman Fleming; altså är det min Nådiga willia och befallning, att när Han sådant kan i wärcket ställa, I då samma sölfwer uthlefwerera låte, och tillijka med honom söker der medh Min profijt att befrämia; Och skola samma penningar till Mitt eget behoff conserveras och så snart skee kan par wäxell öfwergiörass till Hamburgh. Gull Servicen medh andra meubler kunnen I förwara till wijdare Mine ordre; Men alle Joveler som i öfwerskickade Inventario specificeras, so och Mina Lijntijgh medh point de Genne sampt klockorna, hwilcka Jagh för detta hafwer Edher tillskrifwit, är Min willia att I medh foderligste igenom een expres öfwerskicka låta. Hwadh creditorerne anbelangar, måste dhe så länge patientera till des Jagh Hr General Gouverneuren . . öfwerskickandes warder, huru de skola betallta blifwa. Till den enda wille I nu igenom första post affärdiga een lijsta på hwar och een och dher uthinnan giöre een åthskillnadt emellan Chrononass och Mine particulier creditorer, effter som I der om bäst weetenskap hafwer. Allenast Italianske steenhuggaren *Cordier* måste I tillsee huru I kunne effter lägenheeten contentera och honom med första till mig affärdiga. Förgiäter och icke Schillerijet af Adam och Ewa[1] så frampt I det ifrån Götheborg bekommit hafwa . . .

Af Antwärpen den $^5/_{15}$ Decembris Anno 1654.

P. S. adverterer Hr Herrman Flemming om förmyntningen at därom göre intet upåseende. Achter Eder och sielfua att der om något uthsprijda, utan lagen at sådant skeer medh all försichtigheet och tystheet. Skickar mig öfuer medh nästa post conterfeiet af La belle Comtesse uthi den blåa bössan. adieu.[2]

Ännu så pass sent som i december 1660 har Kristina åtskilliga dyrbarheter kvar i Stockholm, vilka då av generalguvernören

[1] Albrecht Dürers berömda 2 målningar, som Kristina skänkte Filip IV och som nu ses i Pradomuseet i Madrid.
[2] P. S. egenhändigt av Kristina.

över hennes underhållsländer, frih. Herman Fleming, till Leijoncrona utlämnas, såsom 296 runda pärlor, förr använda till ett halsband, 127 diamanter, ett dussin guldfat, att dussin guldtallrikar, 2 st. guldljusstakar, 2 st. guldljussaxar, 6 par guldknivar, handfat och vattkanna av guld o. s. v., tillsammans värderade till 54,863 dlr s. m. Det är ovisst om de kastades i smältdegeln eller skickades till drottningen. Det förra är väl — naturligtvis bortsett från pärlorna och diamanterna — det sannolikaste.

Kristinas skulder till Leijoncrona voro tydligen bottenlösa. Han blir aldrig tillräckligt soulagerad. I brev av 20 sept. 1655 skriver hon till Karl Gustav, att som hon vill hjälpa L., men »med närwarande tillstånd och för andra nödiga uthgifter honom sin fordran — en bagatell på 81,900 dlr s. m.! — nu icke contentera kan, honom i Andwerpent förordnat någre af mine underhålldz godz», varför hon begär kungens ratifikation, som senare även kommer. Av ett drottningens brev av 3 april s. å. befinnes det, att L. har en fordran: »een märkelig post penningar uppå de liuranser han till Wår klädhe stat uti åthskilliga tygh och wahrur anno 1652 och 1653 effter Wårt eget underskrefne contract giort hafwer», och får han som gottgörelse därför »alla de stufwar och rester, som öfwerblefne äro af de tygh och warur som anno 1650 och 1651 uthur Franckerijke från Wår General Factor Pierre Bidal införskrefwos».

Leijoncrona, som även efter hennes abdikation skulle fortfara att tjänstgöra som hennes hovintendent, vara bosatt i Stockholm men beredd att vid förefallande behov ställa i ordning på de orter och de gårdar i Sverige, där Kristina kunde komma att taga sitt residens, utnämndes 20 sept. 1655 till hennes Generalcommissarius — lönen skulle utgå av »den pertzele ränta, som af Wår Provinsia Öland falla kan». Tre dagar senare begär hon gottgörelse för 25,624 dlr s. m., som han »uppå sig tagit at betala» för henne, och som ersättning för förluster, som han åsamkats genom sjöskada å från Uppsala till Stockholm förda varor, får han en hop kvarvarande livréer. Och det blir aldrig slut på gottgörelserna för L:s utlägg och förluster. Ännu så sent som 1670 spöka de sorgkläder han på sin tid förfärdigat med anledning av Kristian IV:s och konungens av Polen[1] frånfälle och dräkter till baletter och komedier!

Bland Holm—Leijoncronas papper i KB., bl. a. innehållande ett 70-tal brev från Kristina och 5 från Karl X Gustav, finns ett

[1] Vladislav IV:s

av exdrottningen 10 febr. 1660 utfärdat pass för L. vid hans återresa från Rom. Att han nämnda år verkligen besökte den eviga staden bekräftar Johan Ekeblad i ett brev 16 maj s. å. till sin far:

Opå resan kom herr Johan Leijonkrona till oss och hade varit i Rom hos dronning Christina, dit skickad av salig kungen från Falster, hwilken berättar att dronningen nu lefwer mycket stilla och indragin . .»

Och 24 aug. 1660 skriver Ekeblad:

»Dronning Cristina är nu visst i Hamburg . . . Herr Leijonkrona är dit förrest till henne och, som säjes, förskickad af några till att sondera hennes meninger.»

Som sändebud till Kristina i Rom avgick Leijoncrona 1668. År 1655 hade han besökt henne i Antwerpen.

* * *

Johan Holm blev, som vi sett, en mäktig och inflytelserik person. Bördsadeln såg honom visserligen föraktfullt över axeln, och de kammarlärda, såsom t. ex. Isaac Vossius, betraktade honom som en genuin bracka, därför att han, den forne skräddaren, icke visade någon större respekt för bibliotekarierna, vilkas överordnade han löjligt nog var, i det han innehade nyckeln till k. biblioteket och kunde släppa in eller utestänga de lärda herrarna efter sitt goda behag, liksom han utbetalade deras löner. Och även över den dyrbara konstkammaren var han högste vårdare, åtminstone före Trichet Du Fresnes hitkomst. Men största rollen spelade han som drottningens homme d'affaires, till vilken hon, själv oförmögen att handskas med pengar, hade ett gränslöst förtroende. Missbrukade han detta på annat sätt än att han gjorde sig oumbärlig? Det har så vitt jag vet ingen vågat påstå, ehuru han som så många andra begåvats med gods och gårdar — han skrev sig till Närlinge, Björklinge i Uppland, för vilket hans far varit ryttare, till Lindsbro i Våla socken i Västerås län samt Untra och Söderfors i Tierps socken i Uppland. Anrep påstår, att han dog rik och att han i endast bonderäntor hade 5,000 dlr s. m. årligen, men Biographiskt Lexikon uppger, att han lämnade sina gods i stor skuld, varför de förvaltades till dess »mesta skulden» var betald. Arvskifte efter honom ägde ej rum förr än 1724.[1] Det är därför antagligt nog, att det myckna, som L. samlat, till stor del åter gick bort i förskott åt drottningen, vilka aldrig till fullo gäldades och,

[1] I RA. finnas åtskilliga dokument rörande L:s och hans arvingars ägotvister, vilka dock falla utom ramen för denna uppsats,

ingalunda uppvägdes av de guldpjäser, juveler och kontanter, som tid efter annan till honom lämnades — ofta troligen blott utanordnade *på papperet.* Faktiskt är, att hans och Pierre Bidals söner processade med varandra ännu 1682.

Johan Leijoncrona, som enligt tidens sed skrev sig Jahan och kallades Jan — sonen Kristoffer skrev sig Jansson L. — dog 1689, eller samma år som Kristina. Han var gift med Barbara Dorotea Crumbygel, död 1691, som var dotter, icke, såsom man ansett, av en från Holland bördig kock, utan, såsom Wrangel och Bergström upplysa, till notarius publicus i Töpelswald, sedermera kurfurstlige lantdomaren Kristoffer Crumbygel, vars son Polycarpus — det är honom som jag påbördat författarskapet till det eländiga inventariet över Kristinas konstkammare — steg till landshövding, adlades och baroniserades Cronhjelm och blev stamfar för friherrliga och grevliga ätterna med samma namn.

Johan Leijoncrona hade fem söner, men av dessa dogo överstelöjtnanten Johan och löjtnanterna Gabriel, Karl och Lorens i unga år, och endast en, envoyén i London, skalden Kristoffer, blev äldre — han dog 1710. Av Johan L:s döttrar blev Maria Regina g. m. sekreteraren Benkt Gustav Carlström och stammoder för ätten Tigerhjelm; Barbro med landshövdingen Mårten Johansson Trotzenfelt, friherre Trotzig, vars ätt 1777 utdog med sonsonen; Katarina Elisabet med bruksförvaltaren Karl Süderman, adlad Gyllenstedt och stamfar för en gren av friherrliga ätten Anckarstjerna; Beata med brukspatron David Futtje, eller Depken, adlad Anckarström och farfars far till Jakob Johan Anckarström.

Envoyén Kristoffers söner dogo unga, men av döttrarna blev Hedvig g. m. löjtnanten Erik Rappe, stamfar för frih. ätten Rappe och sålunda bland annat för generalen frih. Axel Rappe; Eleonora med kaptenen Tomas Georg Rudebeck, stamför för en ännu levande gren av denna ätt, och Dorotea med majoren Peter Berg, adlad Lilliehorn, far till den bekante konteramiralen och v. lantmarskalken Per L. och farfar till den i sammansvärjningen mot Gustav III liksom hans frände Anckarström inblandade överstelöjtnanten Karl Pontus L. Ättlingar av Johan Holm-Leijoncrona ha sålunda spelat en viss roll i vår historia.

* * *

Först sedan ovanstående var skrivet har jag fått kännedom om Leijoncronas i KB. förvarade adelsdiplom av 16 juli 1653.

Det är mycket upplysande. Kristina anser sig utförligt böra motivera upphöjelsen, tydligen beredd på att den skall väcka ond blod på alla de håll, där man icke kunde förgäta, att den mäktige hovintendenten börjat sin karriär som skräddare och kammartjänare. Hon är därför angelägen om att meddela, att Johan Holm alltid »haft lust till ett rebahrt och redeliget lefuerne och för denskuldh sigh så uthom som inom landz försökia j fremmande språk och seder kunnigh göra och till Wår tienst desto mehre capabel, eftersom han och nu ifrån A:o 1642 opå ellofte åhret städse uthj Wår tienst dagelige och trägne opwachtningh wid Wår Cammar warit hafuer». Drottningen har därför »achtat och skattat honom qualificerat och dugeligh at hafua opsicht och inseende öfwer alt Wårt hoff och kongelige huushåldningh». Och som han i »denne förnämblige charge» ytterligare utmärkt sig, »låtandes inthet fehla på ett stadigt och oförtrutet arbete, med bekymber, omsorgh, flijt och troohet», benådar hon honom med adliga privilegier och namnet LeijonChrona, och detta sker, icke såsom annars vanligen är fallet, »af andres recommendation», utan helt och hållet på grund av vad »Wij sielfue af egen förfahrenhet sedt och pröfuat hafue».

* * *

Såsom sid. 157 omnämnes, finns i Falun ett av Sébastien Bourdon målat porträtt, som enligt en påskrift med bläck från senare tid framställer Johan Leijoncrona. Uppgiften är dock så mycket mindre pålitlig som ett annat Bourdon-porträtt på samma ställe, bilden av en officer med bröstharnesk och kommandostav, med påtaglig orätt utges för att framställa d. v. bruksbokhållaren Claës Anckarström. Jag föredrar för min del framför Falu-bilden den här reproducerade, en i Lewenhauptska porträttsamlingen på Sjöholm befintlig replik av ett annat Bourdon-porträtt, på Källunda, Önnestad, vilket senare sedan gammalt gäller för att vara Leijoncronas. I alla händelser synes mig denna bild bra mycket mer än den i Falun motsvara de yttre företräden, varmed Kristina gärna såg sina gunstlingar utrustade.

Identifiering av några medeltida kvinnonamn.

Av Frans de Brun.

I Personhistorisk tidskrift, årg. XXI, sid. 3, 4, 145, 209, 210, och årg. XXII, sid. 54, har diskuterats betydelsen av uttrycket Ingrid Svenonis Olai, och torde som resultat få anses fastslaget, att det felande ordet är filia, icke uxor eller relicta, samt att hustru Ingrids fader hetat Sven Olofsson. Men det framgår även en annan sak, nämligen att namnformerna *Ingegärd* och *Ingrid* brukats om samma person. Det kunde då ha sitt intresse att undersöka, huruvida detta senare även gäller vid andra tillfällen. I ett gammalt brev från 1430 $^{20}/_{7}$ förekommer Ingrid Laurensdotter (en bjälke), änka efter Harald Karlsson. Enl. Styffe, *Skandinavien under unionstiden*, 3:e uppl., sid. 351, not 4, var hon identisk med Ingegärd Laurensdotter i Skattmansö, som i dokument av 1438 (för övrigt även 1432 $^{8}/_{4}$) kallas hustru till Jösse Finvidsson (och förut var hustru till Knut Gislason); hennes broder Karl Laurenson beseglar brevet fr. 1432 med ett sigill, vari synes en bjälke.

I Stockholms stads jordebok (n:r 138) för 1438 $^{28}/_{6}$ omtalas hustru Ingerd, Mattis verkmästares änka, såsom omgift med skeppar Claus Tykasson, men (i n:r 236) 1440 $^{24}/_{8}$ göra skeppar Claus och hans hustru Ingrid inbördes testamente. Här föreligger visserligen den möjligheten, att skeppar Claus vid de båda tillfällena varit gift med olika personer, men sannolikt är det just inte.

I samma arbete (n:r 1358) för 1495 $^{4}/_{4}$ förekommer Ingridh Hordenackes,[1] men på motsvarande ställe i Stockholms tänkebok (uppsl. 487) är förnamnet Ingegerd.

Gå vi över till Jönköpings tänkebok, finna vi på sid. 82 en hustru Ingerd Tords år 1501, förmodligen samma som förekommer på sid. 91, 1512 $^{11}/_{1}$. Vid sistnämnda tillfälle står namnet utskrivet 5 gånger, varav 2 som Ingerd och 3 som Ingrid.

---

[1] Genetivformen efter kvinnonamnet är här och i det följande konsekvent mannens namn.

I Stockholms skottebok förekommer hustru Ingegerd Olof Kocks (sid. 138) år 1504; nästa år är förnamnet Ingrid (sid. 177), året därpå Ingerd och år 1507 Ingrid Kockx (sid. 254).

I ett gammalt brev från 1504 $^{19}/_{1}$ omtalas hustru Ingegerd Knut Jönssons, men då hon nämnes i tänkeboken för 1506 $^{7}/_{12}$, är förnamnet Ingrid.

Det torde således få anses tydligt, att man vid identifieringar av medeltida kvinnor måste räkna med den möjligheten, att namnen Ingrid och Ingegärd kunnat avse en och samma person.

Av Stockholms förut omnämnda jordebok för 1493 $^{18}/_{3}$ (n:r 1284) och 1494 $^{10}/_{3}$ (n:r 1310) finna vi, att Peder Holstes hustru, som var syster till Beata och tidigare gift med Bengt bältare, omväxlande kallas *Magdalena* och *Marina.*[1]

I samma stads tänkebok 1516 $^{5}/_{3}$ (uppsl. 177) kallas änkan efter borgmästaren i Stockholm Per Slatte för hustru Madele och 1519 $^{26}/_{3}$ (uppsl. 47) för hustru Marina.

I Stockholms skottebok för 1501 finnes i inre kvarteret Marina Stubs, likaså året därpå, då hon erlade 4 öre i skatt. Sedan är hon borta, men 1508 uppträder på motsvarande ställe Magdalena Stubz med 4 öres skatt och året därpå Madelen Stubs med likaledes 4 öre i skatt. Här råder ingen som helst tvekan rörande identiteten.

Däremot är det mera tvivelaktigt, huruvida den hustru Magdalena Gregers skinnares, som förekommer 1501—09, kan anses identisk med hustru Marina Gregers skinnares, som finns i Stockholms tänkebok 1480 $^{22}/_{1}$, ehuru det förefaller mycket sannolikt.

Gå vi över till 1600-talet, finna vi Olof Törnes änka kallad hustru Marina Nilsdotter i Stockholms tänkebok vid åtminstone två tillfällen: 1638 $^{12}/_{3}$, 1642 $^{23}/_{7}$. Hon var dotter till Nils Chesnecopherus och kallas, då hon viges 1620 $^{30}/_{1}$ och 1628 $^{27}/_{11}$, för *Marija* och *Maria* resp. (enl. F. U. Wrangel, *S:t Nicolai församlings vigselbok* 1609—1700). Även framgår av tänkeboken, att Johan Bökmans hustru 1619 $^{21}/_{7}$ kallas Marina Melchersdotter och 1644 $^{26}/_{8}$ Maria Melchersdotter.

[1] Av dessa båda stycken i jordeboken framgår även, att Bengt bältare kallas forfader till Peter Holste och att hans änka h. Magdalena var gift med den sistnämnde; vidare att Jakob skräddare, vilkens änka, h. Beata, sedan blev gift med Arvid Ingemarsson, kallas forfader till den sistnämnde. Slutligen omtalas i n:r 1310 Staffan pungemakare som forfader till Paual Gudland pungemakare, och av jordeboken (n:r 1402) för 1496 $^{18}/_{1}$ och tänkeboken för 1498 $^{8}/_{5}$ synes, att bådas änkor hetat Kaderine och ägt samma fastighet och således sannolikt varit identiska. Detta bestyrker riktigheten av den i Språk och Stil av mig framställda hypotesen om betydelsen av ordet forfader.

Det förefaller av det sagda som om namnen Magdalena och Marina under medeltiden brukades omväxlande för samma person, men att under 1600-talet Marina stundom förekom i stället för Maria, för så vitt nu inte skrivaren behagat skriva fel emellanåt, vilket ju också är möjligt. Man skulle kunna tänka sig förekomsten under medeltiden av dubbelnamnet Maria Magdalena, som stundom återgavs med Marina (= Maria), stundom med Magdalena; det är att märka, att i medeltida Stockholmsurkunder namnet Maria alldeles saknas.

I registret till Stockholms stads tänkebok, vol. I, upptager riksarkivarien Emil Hildebrand *Elisabet* och *Elsebe* såsom skilda namn, medan däremot riksbibliotekarien I. Collijn i sitt register till Handlingar rörande Helga Lekamens gille (i det följande cit. hlg I) betraktar dem som ett och samma namn. En jungfru Lizabet Pedersdotter, som år 1465 blev syster i Helga Lekamens gille, identifieras av Collijn såsom den Elzaby, Per Olssons dotter, vilken 1476 $^{16}/_{9}$ (Emil Hildebrands tänkebok, sid. 70) kvitterade sitt arv och en vecka senare (ibm sid. 71) upplät det lösöre hon ärvt. Något skäl för identiteten angives dock ej.

I Stockholms tänkebok, vol. I, förekommer likaledes endast en enda person med namnet Elisabet, nämligen Jakob Bengtssons hustru, omtalad 1481 $^{25}/_{6}$ (sid. 302), motsvarande n:r 946 i jordeboken. Av n:r 799 i den sistnämnda, 1473 $^{13}/_{12}$, framgår, att hon var syster till Ulfart Gerdsson och Gerlef Gerdsson, samtliga barn till Gerd Sodde, och av jordeboken för 1496 $^{22}/_{8}$ (n:r 1445), motsvarande tänkeboken för samma dag, uppslaget 157, att hon där kallas Lizabet Gerdsdotter och var gift med borgmästaren Bengt Smålänning samt samboren syster till Ulfart Gerdsson och likaså syster till hustru Elseby Gerdsdotter, död som änka efter borgmästaren Magnus Eriksson. Nu är att märka, att Bengt Smålännings hustru konsekvent kallas Elizabet (eller Lizabet) överallt, samt att hennes syster likaledes konsekvent överallt benämnes Elzeby. Detta talar alldeles bestämt för att Elzebe och Elizabet äro skiljda namn.

I hlg I, sid. 12, förekommer å rad. 1 Elzebe de Wenteers (med senare hand tillskrivet: Däwenters) och längre ned uxor domini Marquardi wan Däuenter (med i margen tillskrivet Elizabeth). Att samma person avses, får man väl taga för givet, och då tillnamnet är rättat av den senare handen, som skrivit Elizabeth, är troligt, att förnamnet skall vara detta och icke Elzebe. Då blir frågan: hur skall man förklara förekomsten av Elzebe? Det är

mycket enkelt. I den stora branden 1419, då större delen av Stockholm lades i aska, däribland också rådhuset med dess oersättliga urkunder, torde Helga Lekamens gilles ursprungliga anteckningsbok ha gått förlorad. Efter en kladd, som hade räddats, inskrev man efteråt ett sammandrag. Kladden måtte ha varit slarvigt skriven, ty en mängd felaktigheter förekomma, av vilka några kunna anföras. Nederst å sid. 11 står Pädhasdotter i st. för Pädhersdotter; i raden 2 å sid. 12 står Gunna i st. för Gunnel; samma sida rad 14 Gunne Pawell i st. för Gunner Pawels(on) och rad 15 Hans i st. för Hans (= latinska ejus). Sedan har renskriften granskats, varvid dels några rader strukits över, dels rättelse skett genom tillskrivande av namn, däribland Elizabeth, som vi sett. Att under sådana förhållanden åberopa Elzebe på rad 1, sid. 12, som stöd för att namnet är identiskt med Elizabeth, är orimligt.

I Stockholms tänkebok för 1533—38 och för 1540-talet uppträda flera kvinnor med namnet Elizabet eller Lyzabet, och de kallas konsekvent med det ena eller andra namnet, ingenstädes Elzebe, Elzeby eller dylikt. Så är t. ex. förhållandet med Gorius Holstes hustru (som i skotteboken för 1507 förekommer som Lyzabeth Mattis Lutkes) och Lambrict Helmichs hustru. Å andra sidan kallas Hindrich van Yttrechts hustru överallt för Elzaby, och med samma namn uppträder hon även som nybliven änka efter sin föregående man.

I Stockholms skottebok för år 1501 förekommer i inre kvarteret Elzeby glasmesteres med en skatt av 1 mark; de två följande åren kallas hon endast glasmesterskan, och hennes skatt är nu blott 6 öre; år 1504 finner man på samma ställe Hans glasmesteres uxor med en skatt av 6 öre, utan tvivel samma person. Hon står närmast före Karl guldsmed. På samma ställe finner man år 1505 hustru *Telse* glasmesteres, betalande 6 öre i skatt och år 1506 Telsa glasmesters med en skatt av 7 öre; därefter är hon borta. Härav se vi, att namnen Elzeby (år 1501) och Telsa (1505 och 1506) beteckna samma person.

Gå vi till Sv. Dipl. för 1329 $^{30}/_{10}$ och 1333 $^{12}/_{11}$, finna vi där omtalad fru *Else* Pedersdotter, änka efter danske konungens marsk Ludvig Albrektsson; men då hon förekommer 1332 $^{28}/_{6}$ och 1334 (n:r 3059), är förnamnet *Elzef*, vilket alltså torde vara samma som Else.

Som vi nyss sågo, kallas samma person omväxlande Telsa och Elzeby. I stället för det förra förekommer även *Telseka*,

tydligen ett smeknamn av samma slag som Gerdeka för Gertrud. Det är Henrik Ericssons hustru, som i Stockholms skottebok för år 1508 kallas Telsicka Henriks men året därpå hustru Telsa. I den följande skotteboken 1516—19, 21—25, är namnet Telsicka.

En punkt, som ännu är oklar, är, huru det förhöll sig med Tideman van der Wäsens fru. Riksbibliotekarien I. Collijn meddelar i hlg I, registret, att fru Telsa van der Wäsen, som var syster i gillet och död före 1421 (se sid. 11), sannolikt var änka efter borgmästaren Tideman van der Wäsen i dennes 1:a (och således enda) gifte. Emellertid omtalar han på annat ställe, att en h. Elzebe var gift 3 gånger, varav 2:a gången med Tideman van der Wäsen och 3:e med Herman Rembeke. Hon levde 1431 och blev då intagen i Helga Lekamens gille. Här måtte på något sätt ett misstag ha insmugit sig i detta för övrigt så utmärkta arbete. Jag tänker, att Herman Rembekes fru endast varit gift en gång förut, nämligen med kaniken och prebendaten Helmich van Ördens fader, och att den Elzebe, som var änka efter Tideman van Wäsen, var identisk med fru Telsa, som var död före 1421. Tyvärr uppger varken Collijn eller N. Östman, som har uppgiften tidigare i *Stockholms rådhus och råd*, 2 (han svarade för de tryckta källorna före 1420), varifrån uppgiften erhållits.

I hlg I, sid. 12, rad 3 förekommer: Hustrv Hazeka Lörönbärgx (och på rad 11: Hustrv Haseka Lörenbärgx, det sistnämnda dock överstruket). Att andra bokstaven i förnamnet uppkommit genom felläsning (av renskrivaren år 1421) av *el*, är så mycket troligare, som i raden ovanför (rad 2 alltså) står Hustrv Gunna i stället för Gunnel. I sådant fall skulle namnet vara *Helzeka* i stället, vilket även stämmer med ett pergamentbrev i Riksarkivet, daterat 1448 16/7, vari hon kallas Telseka. Av ovanstående förefaller troligt, att namnen Elzeby, Elzef, Elsa, Helzeka, Telsa, Telseka, ävensom naturligtvis Elzeka och Helza, brukats omväxlande om en och samma person, men däremot icke namnet Elizabeth, som endast förekommer liktydigt med Lisabet.

Brev från J. G. Oxenstierna till Fredrik Sparre år 1789.

Meddelade av **H. v. D.**

I arkivet på Börstorp, numera tillhörigt kapten E. B:son Lilliehöök, förefinnes bland de arkivalier, som förut tillhört samlingarna på Åkerö, en bunt brev från riksrådet greve J. G. Oxenstierna till riksrådet friherre Fredrik Sparre. Det äldsta av dessa brev är från 1771, då O. var kommissionssekreterare vid legationen i Wien och S. hovkansler, och det sist daterade från år 1800. De enda av breven, som synas vara av större intresse, äro de av år 1789, vilka till antalet 9 omfatta tiden 18 juli — 7 november, då de båda korrespondenterna, efter riksrådets upplösning avlägsnade från befattningen med de allmänna ärendena, levde på sina gods, Oxenstierna på Skenäs och Sparre på Åkerö. Breven, skrivna på franska, meddelas här i utdrag och översatta.

Skenäs den 18 juli 1789.

Jag har inga andra nyheter att meddela, än dem Ers Excellens bör ha reda på lika väl som jag. De olika träffningar, som kungen utkämpat vid Uttismalm och Likala, äro bekanta genom tidningarna. Det är troligt att han framryckt mot Fredrikshamn, detta fruktansvärda ställe, där jag önskar att han måtte skörda lika mycken framgång, som han förut erfarit obehag. Åtminstone skola de särskilda kårerna samlas i dess grannskap. Pythis är utrymt av ryssarna, men, om man skall bemäktiga sig övergångarna vid Högfors och Kymene, kommer detta att kräva stora offer.

Fiandt,[1] som var arresterad vid Fredrikshof, har blivit adjutant, Brunow,[2] som man beskyller för att hava uppeggat Segerstorm,[3] har utnämnts till riddare, och Gadolin,[4] beskylld för så många smädelser och ohygglig-

[1] O. K. v. Fiandt, kapten o. adjutant åt Hastfähr.
[2] M. Brunow, chef för Savolaks reg:te.
[3] Sergeant vid Åbo läns reg:te.
[4] Löjtnant. Samtliga dessa invecklade i Anjalamyteriet.

heter, har blivit utsläppt ur fängelset. Jag fattar ingenting härav, men sedan länge går allting över mitt förstånd. Jag förstår inte längre något, och en dum förvåning är allt vad som återstår mig.

Hertigen utlöpte den 6 dennes. Man skriver från Karlskrona, att sydeskadern var redan förenad med den från Reval, då vår utgick; men andra försäkra, att den ännu befinner sig i Kjögebugt. En nyhet, som ankommit till Stockholm på morgonen, då senaste posten avgick, meddelar, att hertigen då han utgått från Karlskrona helt hastigt begivit sig till Kjögebugt, där överraskat ryssarna, sänkt 4 och tagit 6 fartyg, men jag vågar ej sätta tro till detta rykte. Det tyckes mig för glädjande, för att jag skulle hängiva mig däråt utan full visshet.[1] Innan hertigen gick till sjöss, kommunierade han jämte alla hans officerare, varefter de avgivit ett slags löfte att segra eller dö. Sålunda äro vi, Gud vare lov, befriade från dessa gemena antaganden, varom vi talade, och vilka började sprida sig i Stockholm, ett verkligt näste för de hiskligaste ohyggligheter och lögner. Den 13 bör en del av våra trupper hava farit till Finland,[2] de övriga skola giva sig av den 20. Tillsammans gör det 8000 à 9000 man. Det är förmodligen allt vad vi kunna åstadkomma detta år. Vi sätta det sista vi ega på spel såväl till vatten som lands, men jag smickrar mig med att allt skall gå bra. Kungens goda uppförande synes mig förebåda det. Han har helt och hållet förändrat sitt sätt att vara: Ingen ettikett, tagande emot vem det vara må utan cermoni och när som helst, verkställande allt på bestämda tider, arbetsam, ständigt sysselsatt och görande sig avgudad av soldaterna genom att smaka på deras mat och vårda sig om de sårade. Jag vågar också tro, att detta goda uppförande är en följd av en ännu större förändring i hans inre, som skall medföra framgångar och vid honom fästa lyckan, som var nära att övergiva honom. Jag älskar att inbilla mig det, ty varifrån skulle eljes komma den goda ingivelsen att handla så som han gör och på ett så olika sätt mot förut. Låtom oss åtminstone njuta av detta ljuva hopp. Vi äro så olyckliga, att den minsta stråle av hopp bör av oss omfattas såsom en verklighet.

Ers Excellens vet naturligtvis, att Danmarks neutralitet är säker och (oläsligt). Ambasadören[3] lämnar oss. Corall[4] gör det likaledes, säger man. Det är Bourbonernas vrede och humöret hos barn, som visa sura miner, då de icke kunna göra något värre.

Jag hoppas om någon tid kunna göra min uppvaktning på Åkerö för att framföra hälsningar från min mor[5] och för att återupprepa försäkringarna om den ömma och beständiga tillgivenhet med vilken jag har den äran att vara

Ers Excellens

Mycket ödmjuke och lydige tjänare

J. G. Oxenstierna.

---

[1] Syftar på sjöslaget vid Öland.

[2] Denna trupptransport stod under befäl av generallöjtnanten frih. E. Taube.

[3] Franske amb. marquis de Pons.

[4] Spanske ministern.

[5] Grev:n Sara O., f. Gyllenborg.

Skenäs den 1 augusti 1789.

Jag skyndar mig att tacka Ers Excellens för brevet av den 23 —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jag bifogar här ett brev,[1] vars innehåll förefallit mig så egendomligt och besynnerligt, att jag anser att Ers Excellens bör få se det. Brevet är av en så allmänt känd hand, att jag ej behöver namngiva författaren. Men jag tillstår, att denna skrapa åt en hel regering, skickad i en biljett till Armfelt, är bra löjlig. Åtminstone ha förra riksråden icke mottagit något så förödmjukande. Men jag skrattar åt denna händelse. Hur kan det komma sig att dessa herrar varit nog oförsiktiga att anhålla en corps och törna emot en klippa, ännu täckt av spillror från riksrådets skeppsbrott. Men det är rättvist, då de innehava platsen, måste de även få del av sportlerna, och vi kunna säga om dem, som Voltaire sade åt en ung författare: Il faut bien que l'on me succède et j'aime en vous mon héritier. För resten förefaller det som våra affärer i Finland på det hela taget ginge rätt bra. Med alltid överlägsna styrkor har fienden dock intet uträttat, och kriget har förts i dennes land. Men vad säger Ni om trakasserierna mot Meyerfelt och Ehrensvärd? Jag beklagar av hela mitt hjärta dem som tjäna.

Ers Excellens kanske behagar behålla det närlagda brevet, till dess jag får äran hämta det på Åkerö.[1] Jag har ingen senare nyhet angående flottan. Den ryska flottan i Östersjön skall vara tre gånger så stark som vår. De betrakta varandra sedan någon tid på en mils avstånd. Vi få kanske några nyheter härom. Emellertid har denna ansenliga styrka ännu ingenting uträttat och har ej ens tänkt på att förhindra våra kanonslupars anfall mot Högfors. Jag hoppas att den gode Guden hjälper oss. — — — — — — — — — — — — — — — —
(Senare tillägg) Prinsen av Nassau, som har befälet över ryska flottan, har varit så god och lovat den övermåttan stora Katarina att ej återvända till Petersburg utan att hava brandskattat alla våra kuster och till och med huvudstaden. Sjukdomarna på de ryska flottorna tyckas vara konstaterade. Man säger till och med, att den i Cronstadt knappast skall vara starkare än vår. I så fall kan man med Guds hjälp vara utan fruktan för hertigen.

Skenäs den 22 augusti 1789.

Jag säger ingenting åt Ers Excellens om min vistelse på Åkerö. Jag skulle icke kunna göra det utan att utbreda mig i lovord över ägaren, vilka han skulle förbjuda mig att uttala; men om det ännu finnes i världen en tillflykt för frid och lycka, om det finnes ett ställe, dit sorgen ännu icke trängt, om vänskapen, filosofien, behaget av vila hava funnit en fristad, om Ni förtjänar att presidera i denna helgedom, och om jag är säker på att mitt hjärta gör mig värdig att bliva mottagen där, så ber jag Er att mottaga den hyllning, som jag i varje ögonblick bringade och de välönskningar, som min tacksamhet alla dagar förnyar.

[1] Brevet, skrivet på svenska, förefinnes i en av Sparre gjord avskrift. (Bil. I).

Jag har ordnat det lustparti, som Ers Excellens åt mig uppdragit. Middagen på Djulö[1] har blivit bestämd till den 1 september och nattlägret ävensom supén samma dag på Claestorp,[2] Ers Excellens kunde då tillbringa följande dagen på Skenäs, vilket skulle gå för sig på det sätt, att efter att hava ätit middag på Claestorp d. 2., skulle man på eftermiddagen göra en visit på Sjöholm[3] och därefter sova i mitt lilla hem, där man kunde läsa fortsättningen på mina illustra verk, gjorda för att läsas på landet,[4] sedan kan Ers Excellens om Ni har bråttom återvända till Er, eller också intaga vi middag den 3. eller 4. på Sävstaholm.[5] Allt detta tager endast 4 dagar. Jag begär intet, jag nöjer mig med att föreslå, under förhoppning om att mina förslag bliva antagna. Det är bra att giva vila åt Er mage, som får för mycket frukt, och att giva litet övning åt Er kropp, som tar för lång siesta. —

Om herr de Sparrman[6] ännu är kvar, så sänder jag honom tusen hälsningar. Men antagligen är han rest med alla sina kvickheter. Hans konversation intresserade mig mycket. Vad vår tid är ovanlig, och vad vårt sekel utmärker sig framför andra genom sin egendomlighet i alla avseenden. Skulle man för någon tid sedan hava sagt, att man måste förlora sina sinnen för att känna, sluta ögonen för att se och hålla för öronen för att höra, upphöra att tänka för att förstå och sova i upprätt ställning för att bliva helgon? Men vad som förvånar mig är att somnambuler alltid äro kvinnor. Hava då männen mindre inbillningskraft, eller skulle de vara mera ensidiga? Det första är icke sant, det finner man av deras arbeten, det senare skulle icke kunna vara det utan en orättvisa, som naturen icke visar prov på mot de varelser den frambringar. Tyvärr veta vi intet, men man bör härom tillfråga den första okunniga, som insomnar och vilken gäller för mer än en vaken och tänkande Newton. Ers Excellens får ej tro, att jag gör narr av saken. Men jag är skeptiker till min natur, jag har alltid varit det, och alla våra profeter hava tröttnat på mina frågor. Det är också endast genom att disputera som man instruerar sig, och jag ber Er endast betrakta det jag nu sagt Er såsom en iakttagelse, som undsluppit mig, då jag sett Sparrman, och såsom min otrohets dödsryckningar.

Jag förnyar mina vördsamma hälsningar till friherrinnan[7]. Jag sänder tusen komplimanger till Madame Saint Cyr. Jag ber om sådana även till den lilla dormeusen. Jag skulle vilja skicka hälsningar även till den charmanta kammarjungfrun, med vilken jag ej haft den äran att tala, men vilkens stora känslofullhet skrämt mig. Jag omfamnar lilla Baron.[8]

Jag hälsar till härliga furuskogen, till den fagra stranden, ägnad till bad för nymfer, till trädgårdarna, till de röda krusbären, till de frukter, som varit och de som komma, — — — — — — — — — — —

[1] Tillh. kammarherre Carl Uggla.
[2] Tillh. greve Claës Lewenhaupt.
[3] Tillh. grev:n Eva Ribbing.
[4] Trol. Dagens stunder.
[5] Tillh. riksmarskalken greve Carl Bonde.
[6] Möjl. professor Anders S.
[7] Sigrid Sparre, f. Wrede.
[8] Gustav Adolf S., † ss. kam:junk.

Minnet av den vila, varav jag njutit på Åkerö, följer mig ännu. Jag märker det medan jag skriver. Sedan åratal är detta brev det första, i vilket politiken av mig blivit glömd.

Skenäs d. 5 september 1789.

Vilken smärtsam nyhet vi fått mottaga! Den sorg, flottans nederlag[1] förorsakat Ers Excellens, måste vara så mycket större, som vi äro okunniga om detaljerna, och förbudet mot postens överförande måhända har till följd, att ovissheten utmålar olyckorna större, än de i verkligheten äro. Jag dör av oro för vår vän Ehrensvärd. Detta olyckliga krig sätter alla de känslor på prov, varav själen är mottaglig. Patriotismen, kärleken till bröder och vänner, fruktan för stundens olyckor och dem i framtiden, osäkerheten, allt bidrager att sönderslita hjärtat medels farhågor, så mycket smärtsammare som en gnista av hopp, varmed människan alltid smickrar sig, någongång däri inblandar sig och är så mycket grymmare då den utsläckes, liknande detta infernaliska ljus hos Milton, vilket endast tjänade till att låta en se mörkrets fasa.

Se där en väl började september månad, varom E. E. talade med mig på Claestorp. Men lämnom dessa trista bilder, och låtom oss utan att oroa oss med förutsägelser angående händelser, vilkas inträffande kanske kommer allt för snart till vår kännedom, anförtro oss åt härskaren över våra öden, vilken icke skall lämna oss utan hjälp vid den tid han har bestämt, och såsom Alvarés säger i Alzire: Aux volontés d'un Dieu qui frappe et qui pardonne.

Jag väntar med otålighet det brev, som E. E. varit så god och lovat mig. Jag hoppas att det måtte angiva den av mig efterlängtade dag, då vi kunna få hoppas återse Er hos oss, även om det bara vore för en dag. — — — —

Baucis väntar Er. Hennes ålder, hennes hjärta och hennes dygder göra henne väl förtjänt av detta namn. Hon blir icke prestinna hos Jupiter men hon blir helgon hos Universums Gud.

Jag sänder här ett brev från Sk:, mycket egendomligt, som jag ber E. E. återsända till mig.[2] Jag vill gömma det. Innehållet däruti är ovanligt, men den känsla, som uttryckes i den däruti inneslutna biljetten är en naturlig känsla. Det är ett sanningens rop, som någon gång undslipper oss. — — — —

Skenäs d. 12. september 1789.

Jag erfar genom mina andra brev nederlaget vid Högfors och allt som därav följt. Flottan skall utlöpa än en gång, säger man, för att pröva lyckan. Och man påstår till och med att hertigen begiver sig ut i

[1] Vid Svensksund d. 24 augusti.

[2] Brevet, skrivet på svenska, finnes i en av Sparre gjord avskrift. Det innehåller huvudsakligen en avskrift av ett brev, skrivet av kungen till Armfelt, däruti han utgjuter sin vrede och bitterhet mot Toll, som beskylles för att ha vållat hans olyckor. Detta brev till A. finnes tryckt bland Gustaf III:s brev.

Östersjön, vilket skulle kunna helt förändra läget, om ej Cronstadtska eskadern rycker ut för att bekämpa och instänga den. I avvaktan härpå är vårt öde näst i Guds i hertig Carls händer. Måtte han kunna rädda detta arma land. Vad en dylik välgärning då skulle bliva oss kär, och vad den skulle stiga i våra ögon, om den vore ett verk av vår intime vän.

Düben[1] skickar mig ett brev från Fredenheim.[2] Då detsamma är avfattat för att meddelas oss bägge, sänder jag det till E. E., bedjande Er, sedan Ni tagit del härav, återsända det till greve Düben. Jag kan icke hjälpa någon, varken andra eller mig själv. Och man måste såsom Fredenheim vara biten av en galen hund för att ännu tigga om titlar i detta olyckliga land, då man besitter så mycket av det goda som han.

Jag tackar E. E. tusenfalt för brevet, fast det gjort mig förtvivlad. Jag instämmer i alla reflexioner, det innehåller, och jag själv, ännu osäker om min brors öde, deltager i friherrinnans oro för hennes. Man får trösta sig med hoppet. Lyckligtvis övergiver det oss icke. Det är den älskvärda ledsagare, som himlen givit oss under livets sorger. Dess stråle, medtagen från ljusets boning, är en fyrbåk, som leder oss på det stormiga hav, på vilket vi framdrivas, och det liknar ett ljus, som tränger igenom nattens mörker samt upptäckes av den darrande och uppskrämde resande, vilken söker det, närmar sig det och finner ett härbärge, där han kan vila sina trötta ben.

Skenäs d. 19. september 1789.

Jag är såsom de väl uppfostrade barn, som tacka när man nekar dem något, likasåväl som da de erhålla något. Då jag sålunda nödgas avstå från lyckan att få återse Ers Excellens hos oss, så är jag likväl tacksam för Era prov på vänskap och för allt det vänliga, Ni behagat säga oss. Om jag icke vore bunden av min plikt att åt min mor ägna större delen av den tid, jag tillbringar på landet, skulle jag icke tveka att begagna mig av Ers Excellens' anbud, men på grund av osäkerheten angående Konungens återkomst, som måste medföra min egen, kan jag icke bestämma varaktigheten av min sejour här, och jag tvekar att avlägsna mig från min mor de dagar, som jag kan använda till att visa henne min uppmärksamhet.

Det är säkert att posten två gånger i följd varit avskyvärd, först den om slaget och sedan den om reträtten vid Högfors.[3] Gårdagens post har åtminstone givit mig andrum. Den innehöll intet. Men för att icke komma på efterkälken med sorgliga reflexioner inför Ers Excellens, så skall jag giva E. E. del av sådana, som man meddelat mig. Man har sålunda sagt mig, att kungen hade varit mycket nöjd med

---

[1] Carl Wilhelm v. D., riksråd.

[2] Karl Fredrik F., förste expeditionssekreterare i Utrikesexpeditionen, sedan överintendent.

[3] Denna reträtt var föranledd av skärgårdsflottans nederlag.

Ehrensvärd och hans officerare, och att han visat det genom ett mycket vänligt brev till denne, men att man likväl började säga som så, att det kunde bero på något fel från Ehrensvärds sida att slaget icke vunnits, och att det nog kan hända, att man skickade honom tillbaka till Karlskrona (med mycken hedersbetygelse förstås) för att i hans ställe giva befälet över flottan åt Rayalin. Min tanke vägrar att fatta en så skriande orättvisa, och jag vill tro att dessa rykten äro falska, föranledda av dåligt lynne eller illa uttydda, men ändå, när man väljer ögonblicket för onåds visande till att utdela nådevedermälen, så förstår jag icke varför de tappra männen vid flottan skola bliva mindre gynnade än de vid lantarmén. Jag hoppas att vi i trots av våra nederlag likväl skola kunna hålla vår gräns, och att ryssarna icke skola kunna överskrida densamma. Gud bevare oss från en sådan kapitulation som under senaste kriget.[1] Den är omöjlig. Med det gry och det mod som utmärker våra krigare, kunna de visserligen bliva slagna, det är krigets lott, och kunna bliva nedgjorda, om Gud tillåter det, men de skola hellre dö än ingå ett dylikt avtal eller underkasta sig villkor så nedsättande och föga lämpade för deras modiga hjärtan.

Affärsbrev från Petersburg, anlända i tredje hand till Norrköping, meddela, att man är allt utom nöjd i Ryssland med sin flottas uppträdande. De förluster i folk och fartyg, som ryssarna lidit, skola hava varit fruktansvärda. Nassau och Litta säga att de ej gjort sig en idé om en sådan strid, och att allt, vad de sett hos andra folk, ej var att jämföra med vad svenskarna hade gjort. Man är skamsen över att med de 110 fartyg, som anföllo våra 39 på en gång i fronten och köen, icke hava kunnat uträtta mera, och man påstår, att kejsarinnan vill hänskjuta Nassaus och Littas uppförande till en krigsrätt. Se där något litet som kan trösta oss och låta oss tro, att deras eskader, mera illa åtgången kanhända än vad man trott, icke så snart kan vara i stånd att utlöpa, ehuru man säkerligen kommer att meddela stolta relationer för att bedraga människorna och giva Te Deum för att bedraga Gud, om så är möjligt.

Må Gud bevara hertigen, som utgör föremålet för våra dyraste förhoppningar, och jag hoppas det, ty jag älskar att bevara hoppet. Det är medfött hos mig, och under hela mitt liv har jag ej haft någon sorg, utan att en stråle av hopp genast blandat sig däri. Det är därför som jag, klagande med alla andra, dock alltid i framtiden väntar hjälp, som jag ej har reda på, men som alltid synes mig på väg att komma. Varför skulle dessutom Sverige vara den enda bland nationerna, som måste tömma olyckans kalk, och varför skulle det ensamt uppnå denna fullkomliga misär, vilken likaväl som den högsta lycka aldrig gives åt en dödlig varelse.

Jag har slutat tredje sången i detta poem, för vilket Ni visat något intresse, och jag uppgör utkastet och planen till den 4:e och sista.[2] Någon gång, då jag bemödar mig att gripa en tanke, som uppstiger och försvinner som en vålnad, eller då jag söker på måfå

[1] Avser tydligen kriget i Finland 1742 och det avtal som överbefälhavaren på svenska sidan träffade med ryska kejsarinnan.

[2] Sannolikt »Dagens Stunder», dikt i 4 sånger.

ett rim, som undslipper mig, rodnar jag helt plötsligt över min sysselsättning och känner att detta arbete borde vara nedlagt i mitt fosterlands tjänst, åtminstone så mycket jag förmådde. Jag nedslår då skamsen mina ögon inför den store rikskanslerns skugga, men jag lyfter dem ånyo då jag erinrar mig, att efterträdaren till dennes herre aldrig velat bereda mig tillfälle att vara till någon nytta och, i det han förnekat mig detta, givit mig en frihet med avseende å mina sysselsättningar, som jag skulle hava nekat mig själv, om jag kunnat göra något bättre. Efter denna reflexion fattar jag åter pennan, och, förbannande de hädanefter onödiga tankarna på ärelystnad och fåfänga, nöjer jag mig med att göra vad som roar mig, då jag ej kan uträtta det som är ärorikt, och i den övertygelsen, att min overksamhet och ledsnad icke kunna göra mitt fädernesland lyckligare, har jag förlikt mig med mina verser och sänker mina sorger i Hippokrene,[1] såsom andra dränka sina i bägaren.

Om jag icke vore så övertygad om E. E:s vänskap, skulle ett så extravagant brev som detta icke bliva avsänt. O, vilka narrar äro icke författarna, i synnerhet då de tala om sig själva! Men jag förtröstar på Er godhet och hoppas den förlåter mitt brev från början till slut. Gud vet vad jag skriver. Jag njuter så mycket härav och det går så fort, att jag ofta ej vet vad jag säger, och då jag är så lycklig att finna någon, som jag tror vill mig väl, då är denne att beklaga, jag kan inte sluta och fyller lika lätt tolv sidor som den första. Men i fall jag med mitt struntprat kunde förmå avvända Ers Ex. från sina sorgliga betraktelser, även om det endast vore för att svära över skribenten, så vore det i alla fall bättre för Er att dundra mot honom än mot samhällsolyckorna, och i det jag riktat Er uppmärksamhet mot ett annat föremål, har jag i alla fall gjort Er en god tjänst, sa mycket berömvärdare som det skett på min egen bekostnad. Det är på detta sätt man är uppfinningsrik, då det gäller att ursäkta sig, och jag har nog skicklighet att av Er tilltvinga mig tacksamhet för det att jag utt råkat Er.

Rosenstein[2] är betraktad såsom en liten Achilles i Ryssland. Våra fångna officerare där äro utomordentligt hedrade och förtjäna att vara det mer än deras fega och talrika besegrare.

Det synes mig som om våra generaler hava stora skäl att önska, det konungen ej överger dem i så svåra tider.

Jag skulle högeligen önska, att (freds)underhandlingar vore på tapeten, men det sändebud, som man säger skola vara använd härför, har han väl, med all sin naturliga begåvning, vad som erfordras för en dylik uppgift? Då jag känner vår fiendes högmod, tvivlar jag likväl på denna sak, såvida icke ett pater peccavi medgives, och man, dömd att såsom barnen få ris, endast skickat ut lille Otto[3] för att erhålla sådant i kraft av fullmakt.

[1] En åt sånggudinnorna helgad källa på berget Helikon.

[2] Magnus R., sedan konteramiral, anförde skärgårdsflottans avantgarde i slaget vid Svensksund d. 24 augusti och blev tillfångatagen av ryssarna.

[3] Möjl. gen:adj. frih. Otto Wrede.

Skenäs den 3. okt. 1789.

Jag är mycket deltagande i de enskilda sorger, som trycka Ers Excellens samtidigt med fäderneslandets olyckor. Det vore alldeles nog med endera av dessa, utan att såsom vi se dem hopade. Det förefaller mig ibland, som om vi voro förflyttade utom vårt århundrade. Då jag ser så många olyckor och olyckliga samt ej finner varken mig själv eller mina vänner gjord för det tidsskede, i vilket försynen ansett nödvändigt att placera oss, tror jag mig hava en olycklig dröm och vara förflyttad till de barbariska tider, om vilka vi göra oss en så fruktansvärd föreställning och som måhända voro lika bra som våra, då man räknar måttet av de smärtor och den nöd, som hemsöka den arma mänskligheten. Likväl är jag undergiven. Och vad hava vi förtjänat, och vilka äro vi, som våga att beklaga oss. — — — —

Man har i Stockholm varit i en dödlig oro för våra transportfartyg. Ryssarna hava anfallit dem. Man har slagits, men vi hava ej förlorat något av våra förråd. En av våra galärer gjorde haveri, och vi satte eld på den. Detsamma inträffade med ett ryskt fartyg om 74 kanoner, som stötte på grund och som de brände upp. Denna strid var en divisionsdrabbning. Flottan lär hava utlöpt 45 segel stark. Ehrensvärds återkomst är icke någon gåta. Man vet att han aldrig ville öppna strid, emedan den var onödig, och att han blev tvingad härtill. Under striden, som han i själva verket vunnit, erövrade han 20 fartyg. Han ville då sluta striden och återgå i hamn med sin pris, som var bra ärofull. Förnyad order att fortsätta slaget och förfölja. Man vet vad följden härav blev. De 30 fartygen förlorade. Kungen sade åt Ehrensvärd 2 dagar efter att ånyo anfalla. Han förklarade detta omöjligt. Han erhöll stora korset, och hans närvaro i Karlskrona ansågs erforderlig, där han icke har något att göra. Man erbjöd befälet åt Rayalin, som avböjde detsamma genom ett drag av modesti, det första man känner av honom. Se där hela hemligheten. Det finnes ingen annan, och E. E. kan vara fullkomligt övertygad om att den är komediens.

Man skriver ttll mig ord för ord följande.

»Efter alt utseende och hvad jag kan dömma är K: aldeles desperat (vare sagt oss emellan) och uppehåller sig ännu och i går med abdicationsprojektet. Han själ pgr. undan Commissariatet, samlar alt hvad han kan, gråter i mjugg och skrattar i sällskap. Han skall säga sig anse fred omöjlig utan på 2 sätt, det ena är förbi, som var den att truga den med stora framsteg, det andra att hon tar Finland, men återskänker det åt nationen och låter honom skämmas. Emellertid korpa vederbörande hvar åt sig bäst de kunna. Ni skall när vi råkas få höra horreurer om folk som skälla på alla andra. Munk är nu alldeles besatt och vild och talar så att man kan få fasa för honom. Hertigen lär ej löpa ut. Liljehorn har fått påstående att mista hufvudet. Kaulbars har fått sin dom, men lär låta öfvertala sig att söka nåd, som han ej ville i början. Botin har blifvit galen förmodl. af slag i hufvudet.»[1]

Se där är en ohygglig bulletin, men jag skickar den sådan, som

[1] Detta stycke är i originalet på svenska.

jag fått den. Sannolikt kan jag icke mera skriva till E. E. på Åkerö, eftersom E. E. avresa är bestämd till den 15. — — — — Jag ber slutligen E. E. att i staden fortfarande bevisa mig samma godhet, som jag hedrats med på landet. — — — —

Min brors sår, för vilket E. E. har varit god och intresserat sig, håller på att läkas, och han kommer snart att återvända till Sverige. Kulan har trängt igenom hela kroppen och hejdats vid ryggkotan.

Skenäs den 17 oktober 1789.

Jag väntade mig ej att åter få mottaga ett brev från Åkerö, och jag lyckönskar verkligen E. E. att få tillbringa ännu en tid lugnt och behagligt, långt bort från bråket och obehaget i huvudstaden. Jag skriver således till detta ställe, där Ni ännu uppehåller Er. Jag njuter en hemlig glädje över att dit få sända min skrivelse. Min inbillning följer mina skrivtecken till lunderna på denna härliga ö, och min rörda och sorgsna själ inandas på avstånd den lugna och klara luft, som råder på den ort, dit mitt brev är ämnat.

Jag är förargad på Er engelska bok, därför att den kullkastat mina argument och övertygat Er om, att vi äro avsedda för att bliva helt olyckliga.

Boken är mystisk, det ser jag, och såsom sådan är den föremål för min respekt. Den är från en sekt, den bär prägeln härav, och den innehåller sannolikt det Svedenborgska parlamentets riksdagsbeslut i London denna sommar. Huru härmed än må förhålla sig, så erkänna vi för mycket av dessa saker, för att jag skulle uppresa mig emot personer, som utan tvivel äro kunnigare än jag. Jag förstår dem icke alltid, men jag dyrkar sanningen och jag bestrider intet, av fruktan att bestrida själva sanningen. Vad för övrigt beträffar den allmänna politiska omstörtning, som de förutsäga, så tror jag på den, men jag gör det under förbehåll av det högsta väsendets makt att kunna rädda den oskyldiga mitt bland förödelsen och förhindra det onda att utveckla hela sitt raseri. — — — —

Jag har ställt upp känslan emot Era raisonnementer eller snarare emot engelsmannens. Jag skall be att få se detta arbete, och jag är tillräckligt opartisk för att kunna fatta det goda, som kan finnas däruti, i trots av namnen på dem, som undertecknat denna bok. Guld är alltid guld, vilken hand som än framräcker det. Men det är bra olyckligt, att i detta fall sanningen ej värdigas framträda annat än genom högst egendomliga människors munnar. Tron känner sig ännu mera tryckt av de kedjor, med vilka den håller mitt förnuft fånget, då jag ser folk av detta slag uppresa sig till lagstiftare för mänskligheten och tala om Gud, som om de närvore vid de gudomliga rådslagen, intrigmakare, kända sedan länge. Nordenskjöld,[1] en alkemist, som på det nedrigaste sätt bedragit sina närmaste anhöriga, som för 6 månader

[1] Avser någon av bröderna August och Karl Fredrik N., båda alkemister och Svedenborgare.

sedan brutit de förfärligaste eder, och vilken jag vet for härifrån till London för att komma ifrån sina skulder. Se där organen för sanningen, profeternas och apostlarnas efterföljare. Om det skulle finnas två andra svenskar med samma namn, tar jag tillbaka det sagda med avseende på dem. Jag vill nästan hålla vad om, att de två andra undertecknarna äro av samma slag. Men det gör mig detsamma. Sanningen är densamma, och arbetet kan i alla händelser hava en förtjänst, som dess författare saknar.

Jag har med glädje sett den charmanta mamma Carl Fersens[1] reflexioner med anledning av Armfeltska affären, och i likhet med E. E. har jag kunnat se henne framför sin tekanna, pjoskande med sig och vändande sig i sin fåtölj. I alla fall måste man vara rättvis. Denna lilla strid har blivit utkämpad med all möjlig tapperhet. Det är blott skada att den icke varit av större betydelse. För resten intet nytt för närvarande. Man säger mig att kungen väntas hem i slutet av oktober eller någon av de första dagarna i följande månad. I alla händelser beräknar jag att, om Gud vill, fara omkring samma tid och befinna mig i Stockholm den 10 eller 12 i samma månad. Vare sig att jag stannar kvar i eller går ur min ledsamma ministär, så återtager jag då den vakanta åran i min galär.

Min brors sår är ännu icke läkt. Han får känning härav åtminstone ännu i 2 månader och måhända men för hela livet. Han hade icke lyckan att göra sig förtjänt av lilla ordensstjärnan i det enda reguljära slag,[2] i vilket vi voro formligt segrare och där han kommenderade en tredjedel av vår lilla armé, och där han göt sitt blod. Men det är ju bättre att hava gjort sin plikt utan belöning härför.

Skenäs d. 7 november 1789.

Äntligen äro mina bojor brutna, och Ers Excellens, som visat mig godhet, värdigas applådera min brutna kedja. Jag mottog i går afton ett brev av konungen, genom vilket han avskedar mig från ministären. Jag far sålunda till Stockholm om lördag eller söndag för att överlägga med v. Düben angående sättet att tillkännagiva min avgång vid sammanträdet den 18 och för att sätta upp den sista diplomatiska not, på vilken mitt namn skall förekomma. v. Düben skall hava affärerna helt och hållet efter alla sekreterarna, som få hemligheterna(?). Jag hoppas att han får mera behag av dem, än jag haft, och skall, då jag lämnar, säga honom som Henrik den tredje i Henriaden till sin efterträdare:

Je meurs, et je vous laisse au milieu des orages
Assis sur un écueil couvert de mes neufrages.

Min flyttning och alla utgifter, som därav följa, kunna icke annat än oroa mig en smula, men jag är i alla fall fri från tusen bekymmer,

[1] Grevinnan Charlotta Fredrika F., född Sparre.

[2] Syftar på slaget vid Parkumäki i Savolaks, där Stedingk besegrade ryssarna d. 21 juli 1789. Majoren greve Göran Ludvig Oxenstierna förde där Österbottens regemente och sårades under slaget.

och vilket mitt öde än må bliva, hoppas jag att ännu kunna bjuda Ers Excellens på en soppa i ett lerfat och en träsked, som Ni av vänskap torde hålla till godo med.

Jag får bedja Er att vara god och ej tala om min avgång innan min ankomst med anledning av den not, som skall föregå det formella tillkännagivandet.

Jag borde skriva ett längre svar på det brev från Stockholm, som Ni hedrat mig med, men jag sparar härmed för närvarande med tanke på nöjet att få muntligen underhålla mig med E. E. angående alla saker. Jag ryser vid tanken på beskrivningen över ledsamheten i Stockholm. Jag ämnar bryta upp från Meunier[1] så snart jag kan. Det kanske drar ut ännu några veckor innan jag blir i ordning, men jag skall göra mitt bästa för att vara därifrån så fort som möjligt.

Det återstår mig blott att för detta året sluta min korrespondens med E. E., men jag gör det med tacksamhet för den vänskap, med vilken E. E. hedrat mig under denna sejour, och med uttryckande av de varma och orubbliga känslor, med vilka jag har äran att vara

Eders Excellens

Ödmjuke och lydige tjänare

J. G. Oxenstierna.

Bil. I.

Transumt af S. S. S. bref till gr. O. Dat. Stockholm den 23 juli 1789.

Kungen har öfverflödat, efter som det berättas, på skrapor. Gr. Meyerfeldt som fådt för det han ej tagit Högforss straxt, och Kaulbars för det han ej kunnat gå gerad öfver skogar och moras.

Ehrensvärd har haft ordres om en descente och en position, som bägge varit omöjliga, och då han proponerat en annan, har kungen med egen hand citerat honom att skiämmas inför Les mânes de son Pere, förebrådt honom och arméens flotta den gamla surdegen, och lofvat taga både honom och hans officerare derifrån.

Sjelfva Hemliga Kungl. Beredningen hade skrifvit och frågat om befälet i händelse af oro utom Residencet, och berättat de anstalter som blifvit giorda vid Elfsnabben att försvara Skjärgården. Varpå lämnades till svar, att då en general satt i regeringen, vore ingen fråga om befälet, och att anstalterna vid Elfsnabben vore inviter för fienden, som blifvit giorda för att tranquillisera Matronorna på Ulriksdahl.

Regeringen giorde då en underd. representation, huru svårt det vore, att, under ett drygt ansvar, utsta persifflager, hvarå åter skall hafva

[1] Möjligen greve Creutz' f. d. hovmästare, som konungen sedan tog i sin tjänst för att förestå det hus, som upplåtits åt greve O., då denne innehade kanslipresidentsysslan (jfr Fersens *Historiska skrifter*, kap. 27).

följdt en billet till Armfeldt af innehåld, att Kungen nu serverade dem en corps af gunst och nåde; Ty det borde beledsagas med annat. Att hvarken något Parlament i Frankrike, eller den (oläsligt), som blifvit dissolverad för tilltagsenhet, eller 1756 års secretutskott, som utmärkte sig af näsvishet, eller 1765 års ständer, som extravaguerat af dumhet, kunnat våga att adressera till sin Kung fiendens impertinencer. Att Kl. M:t med förundran anmärkt, huru 2:ne dess Statsseckreterare kunnat fördrista sig, att sätta sina namn derunder. Med sidsta couriren åter, fingo vi veta, att då Kungen den 16:de rest ifrån Likala till Suttula, har Han varit om bord hos Ehrensvärd, som ligger 1 mil från Ryska Skjärgårdsflottan, hvilken är mycket Superieur af vår, och består af 80 segel och 8,000 mans besättning. Gr. Meyerfeldt har begärdt sin dimission; men som han blifvit utnämnd på fältet vid Högforss till general lärer han blifva qvar.

Kungen har distinguerat sig vid Högforss. Han har gådt till fots med Avantgardet, som fördes af gref Custaf Wachtmeister. Affairen som varit ganska vive och reuissiten en merite af Artilleriet. Vid Kaulbarses gång öfver Werelä är Jernfels illa blesserad i lifvet och låret och Gyllenspetz skuten, Kungen arbetar emellan åt mycket, och har skickat packor afgiorda mål.

I morgon reser R. R. Rammel. R. R. Herrmansson är illa sjuk. Jag feliciterar Ers Excellence till sitt lugn. Här är bra tungt och ledsamt.

Göteborgssläkter från 1600-talet.

2. von Egmont.

Av H. Fröding.

Den genealogiska delen av Alvina Wigert.

SLÄKTEN VON EGMONT.

Släkten von Egmont är utan tvivel en av Göteborgs allra äldsta, ity att stamfadern Pieter Dircks (Dierichssen) van Egmont redan den 3 febr. 1622 av stadens förste styresman, Jacob van Dijck, nämnes såsom med familj och »ämbetsfolk» till staden ankommen. I avseende på ättens förhistoria lämnar emellertid namnet näppeligen någon ledning, ty detta kan här efter all sannolikhet endast angiva härkomsten från den utanför sjöstaden Alkmaar liggande *orten* Egmont. Detta i Holland vanliga släktnamn bars också till en början varken av den göteborgske stamfadern eller hans söner, vilka senare samtliga kallade sig Pieterssen eller Petersen — en försvårande omständighet för släktforskningen, då givetvis ej alla med detta senare namn kunna tagas för Egmontar. Synnerligen orimligt är antagandet, att man i dessa immigranter skulle se en gren av den fullständigt kända nederländska historiska släkten, som enligt Hübners *Genealogische Tabellen* utgick på manssidan år 1714, ehuru namnet upptogs av den sista ättlingens på kvinnosidan, grevinnan Pignatellis barn. (Bland dessa märkes särskilt Gustav III:s bekanta väninna, grevinnan d'Egmont i Paris).

Följer man göteborgssläkten, finner man namnet von Egmont emellertid antaget i tredje generationen, varefter samhörigheten med den historiska släkten i fjärde ledet yttermera antydes genom konsuln Olivier von Egmonts (se tab. VII) exlibris — det grevliga Egmontska sköldemärket.

Släkttavlan, stödd, där ej andra källor åberopas, på Göteborgs Kristine kyrkas böcker, synes på efterföljande sätt böra uppställas.

Tab. I.

Peter Dircks van Egmont, inkommen från Holland 1622. Om dennes personlighet och livsgärning har ingenting försports. På grund av van Dijcks ovan anförda omnämnande skulle man tro den göteborgske stamfadern hava varit en betydande man, men häremot talar den omständighet, att intet viktigare borgerligt förtroendeuppdrag, såsom rådmans- eller kyrkoföreståndarebefattning, kommit honom till del. Förmodligen har han av van Dijck omnämnts endast på grund av den insats, han och hans arbetsfolk väntades komma att göra i stadens anläggning. Är denna gissning riktig, skulle han således själv varit byggmästare (eller skeppsbyggmästare) och hans folk timmermän, ehuru det då visserligen knappt låter förklara sig, att hans namn ej i stadens räkenskaper förekommer. När han var född, vet man ej, men i kyrkoboken anges han såsom begravd 1634 $^{14}/_{8}$. Hustrun, begr. 1631 $^{25}/_{5}$, är till namnet okänd.

Barn (antagligen):

1 *Christian*, Tab. II.
2 *Olivier*, Tab. III.
3 *Cornelius*, Tab. IV.
4 *Peter*, begr. 1639 $^{25}/_{3}$, g. 1:o med *Elisabeth von Lefeln*.
» 2:o » *Elisabeth Michaelsdotter*.
5 *Gerdt*, begr. 1658 $^{21}/_{3}$, g. 1634 $^{9}/_{11}$ med *Anna von der Weld* (Velden), begr. 1644 $^{29}/_{7}$.
Två barn begr. 1640 $^{19}/_{11}$.
6 *Dirtje*, † 1658 $^{27}/_{4}$, g. 1:o 1633 med *Johan Craddepool*, 2:o 1647 med skomakaren *Samuel Lohman*.
7 *Magdalena*, f. 1617, † 1675 $^{24}/_{4}$, g. 1636 $^{21}/_{8}$ m. *Jacob de Boes*, begr. 1665 $^{23}/_{4}$.

Tab. II.

Christian (antagligen son av Peter Dircks, tab. I) skeppare, begr. 1684 $^{3}/_{2}$, 93 år, 3 mån. och 14 dagar gammal, g. (2:o möjligen) 1669 $^{12}/_{10}$ m. *Elisabeth Craddepool*, f. 1648 $^{7}/_{5}$, begr. 1679 $^{21}/_{8}$.

Barn:

1 *Annika*, dpt 1670 20/4.
2 *Peter*, » 1671 2/5.
3 *Henrik*, » 1672 18/5, begr. 29/9 s. å.
4 *Heinrich*, » 1674 7/5.
5 *Hans*, » 1675 22/8.
6 *Albrekt*, » 1677 2/1.
7 *Abraham*, » 1677 28/12, begr. 1698 9/1.

Tab. III.

Olivier (antagligen son av Peter Dircks, tab. I) begr. 1656 14/3. Omnämnes liksom brodern Gerdt 1646 såsom träutskeppare och förpaktare av masthamn. Enligt Wilh. Berg skulle han till tyska församlingen hava försålt norra delen av kyrkans nuvarande område, som sedermera blivit med träd planterat. G. 1643 1/10 m. Antony Schorers dotter *Sara* (omg. 1659 5/7 m. skomakaren Samuel Lohman i hans andra gifte). Hon begr. 1694 25/4 vid 81 års ålder.

Barn:

1 *Peter*, Tab. V.
2 *En dotter*, begr. 1644 25/9.
3 *Antony*, Tab. VI.
4 *Maria*, f. 1646, begr. 1673 1/6, g. 1667 4/6 m. *Johan Haker*, f. 1645, begr. 1675 10/5.
5 *Ett barn*, dpt 1651 2/9.
6 *Johan* »Lossbecker» (bagare), f. 1652, † 1675 29/5, g. 1675 7/2 m. *Cornelia Herweg* (omg. 1676 28/5 m. Hans Ybsen). Son *Johan* dpt 1675 10/12, begr. 1678 2/6.

Tab. IV.

Cornelius (antagligen son av Peter Dircks, tab. I), f. 1609, begr. 1679 11/6. Handlande och diakonus vid Tyska kyrkan 1654. Åtalad år 1643, därför att han från sitt hus vid Holländaregatan utfört orenlighet och avlastat denna utanför sin grannes hus. G. 1:o (enligt en barnens supplik till magistraten) m. *Cornelia Claess-(dotter)*, begr. 1646 11/1, 2:o 1646 m. *Margareta Johanssons* (*Jans-*

sens), som levde ännu 1663, samt 3:o 1667 19/11 m. *Sara Herweg*, omg. enligt Bergs genealogier 1:o m. räntmästaren Gullberg och 2:o med rådmannen Nils Persson Sahlgren. (Att Cornelius von Egmonts tredje hustru — en verklig *Sara*, kan man säga — vid en ålder av minst femtio år fick sin högt berömde son, Niklas Sahlgren, låter sig ej betvivla).

Barn i första giftet.

1 *Maria*, f. 16.., begr. 1702 14/9, g. 1:o 1663 25/10 m. pärlstickaren *Johan Schael* (*Schale*), 2:o 1686 27/8 m. *Johan Plander*. Detta andra äktenskap vart, såsom av hovrättens protokoll 1704 3/11 framgår, synnerligen olyckligt. »Det röntes efter handen», heter det häruti, »att han hade ett ostadigt sinne och stora förslag, som merendeis avlupo olyckeligen . . . Hustruns medel förminskades, men ovilja och oenighet dem emellan tillväxte, så att både andlige och världslige vänner av huset nog varit besvärade till att underhålla husfreden dem emellan. Och som han sedan intet väl kunde lida sin hustru eller styvbarn, så lade han sig stundom på lantleverne och stundom på långa resor, men huru det gick, så blev huset försvagat och förminskat, efter han alltid förde mycket gott med sig bort men litet eller intet tillbaka.»

2 *Peter*, f. 16.., var † 1691.

Barn i andra giftet.

3 *Catarina*, f. 1655, begr. 1725 23/4, g. 1671 28/8 m. skeppsbyggmästaren *Jacob Jacobsson Prounk* (*Prunck*), f. 1646, begr. 1729 23/3.

4 *Olivier*, f. 1656 17/10. I hans 1692 28/8 utfärdade bördsbrev heter det, efter omnämnandet av hans födelse och dop, att hans avlidna kristeliga föräldrar tagit all tillbörlig omsorg om hans kristliga upptuktelse, vilken ock förmyndaren, Albert Hunter, efter deras död kontinuerat. Hade sålunda hållits till gudsfruktan och skolgång, varigenom han blivit i sina kristendomsstycken samt läsande, skrivande och räknande informerad och undervist, intill dess han kommit till den ålder, att han kunnat söka sin fortune på andra orter,

havandes man om honom och hans förhållanden aldrig annat hört än det som ärligt och gott varit.

5 *Adelheit*, begr. 1667 $^{2}/_{10}$.
6 *Elisabeth*, » » $^{2}/_{5}$.

Barn i tredje giftet.

7 *Peter* (Petrus), dpt 1668 $^{24}/_{9}$.
8 *Adelheit* (Altje), dpt 1670 $^{31}/_{5}$, begr. 1736 $^{20}/_{4}$, g. 1689 $^{22}/_{10}$ m. knappmakaren *Jonas Krom*, begr. 1728 $^{25}/_{8}$.
9 *Elisabeth*, dpt 1673 $^{3}/_{10}$.

Tab. V.

Peter (son av Olivier och Sara Schorer, tab. III), f. 1643, begr. 1719 $^{21}/_{7}$, mäklare 1699. Ägde hus vid Kyrkogatan. G. 1678 $^{22}/_{5}$ m. *Cornelia Broms*, f. 1652, begr. 1716 $^{17}/_{1}$.

Barn:

1 *Sara*, dpt 1679 $^{18}/_{3}$, † ? , g. 1709 $^{12}/_{12}$ m. amiralitetslöjtnanten, kaparen *Tage Lewerentz*, vilken hon 1712 övergav för att sedan bo hos föräldrarna.
2 *Petronella*, dpt 1680 $^{4}/_{10}$, begr. 1721 $^{9}/_{7}$, g. 1:o 1705 m. en sachsisk krigsfånge, *Gottlieb Runstedt*, 2:o 1721 m. löjtnant *Stuntz*, sedan den föregående mannen ej på femton år låtit höra av sig.
3 *Maria Christina*, dpt 1681 $^{30}/_{11}$, begr. 1725 $^{2}/_{11}$, g. 17.. m. löjtnanten *Johan Filip Rost*, begr. 1727 $^{16}/_{4}$, från Sachsen Weimar, fordom i Karl XII:s tjänst.
4 *Elisabeth Catarina*, dpt 1683 $^{14}/_{5}$, begr. 1686 $^{3}/_{1}$.
5 *Olivier*, dpt 1685 $^{20}/_{5}$, stadsmäklare, begr. 1714 $^{18}/_{4}$, g. 1712 $^{2}/_{11}$ m. *Anna Christina Paulin*, dpt 1694 $^{21}/_{3}$, begr. 1740 $^{23}/_{5}$ (dotter av räntmästaren Erik Paulin och Anna von Minden). Hon vart omgift m. mannens kusin, Peter von Egmont (se tab. VIII).

Barn:

1 *Erik*, dpt 1713 $^{2}/_{10}$, begr. $^{13}/_{12}$ s. å.
2 *Olivier*, dpt 1714 $^{22}/_{9}$, begr. 1717 $^{4}/_{9}$.

Tab. VI.

Antony (son av Olivier och Sara Schorer, tab. III), f. 1645, begr. 1724 $^{30}/_{3}$, g. 1683 $^{7}/_{8}$ m. *Cornelia Kuyhl* (antagligen † i Stockholm före 1730), dotter av sjökaptenen Wilhelm Jonsson Kuyhl och Maria de Letter. Handlande i Göteborg och husägare vid Kungsgatan. Flyttade jämte sonen Jacob och tvänne döttrar till Stockholm, där de år 1711 voro mantalsskrivna. Vart där följande år av sin hyresgäst, fru Catarina Blix, angiven till kämnärsrätten, därför att han med sonen och de tvänne döttrarne samt jungfrurna Vogel och Bergman på »ett mordiskt sätt» överfallit henne (Blix) och fråntagit henne en del av hennes egendom. (Förmodligen självpantning från hans sida).

Barn:

1 *Olivier*, tab. VII.
2 *Wilhelm*, dpt 1685 $^{16}/_{10}$, † före 1730.
3 *Maria*, » » » begr. 1760 $^{23}/_{1}$, g. 1715 $^{22}/_{7}$ m. *Johan Åkesson*.
4 *Sara Catarina*, dpt 1687 $^{10}/_{4}$, † 1750 $^{8}/_{7}$, g. 1:o m. sekreteraren *Cornelius von Muyden*, † 1727, 2:o m. löjtnanten i Fortifikationen, *Gustaf Forshell*, † 1744, som mot sina medarvingar efter svärfaderns död år 1742 förde en vidlyftig process, påstående sig ej hava utfått sin del.
5 *Antonius*, dpt 1688 $^{7}/_{7}$, begr. 1689 $^{3}/_{2}$.
6 *Johannes*, » » »
7 *Antony*, » 1689 $^{17}/_{11}$, » 1690 $^{21}/_{5}$.
8 *Cornelia*, » 1690 $^{28}/_{11}$, » 1691 $^{18}/_{8}$.
9 *Jacob*, » 1692 $^{2}/_{12}$, » 1741 $^{16}/_{1}$, enligt 1733 års taxeringslängd bräcklig och näringslös.
10 *Peter*, Tab. VIII.
11 *Antonius*, dpt 1696 $^{27}/_{12}$, begr. 1697 $^{22}/_{1}$.
12 *Anna Catarina*, dpt 1696 $^{28}/_{12}$, begr. 1717 $^{17}/_{10}$.

Tab. VII.

Olivier (son av Antony och Cornelia Kuyhl, tab. VI), dpt 1684 $^{24}/_{5}$. I hans bördsbrev 1717 $^{31}/_{8}$ heter det, att han sän-

des efter skolgång i Göteborg 1699 till en köpman i Reval, Joachim Warnecke, här sedan stannande i 8 år. Men, tvungen av krigsoroligheterna, flyttade han därifrån till Stockholm och reste 1708 $^{1}/_{4}$ till Bordeaux, där han 1722 $^{6}/_{5}$ blev konsul. Erhöll 1747 $^{22}/_{10}$ kommersråds titel. Vistades i Stockholm, då han 1751 $^{5}/_{8}$ erhöll avsked. Troligen ogift. Begagnade ett exlibris av nedanstående utseende.

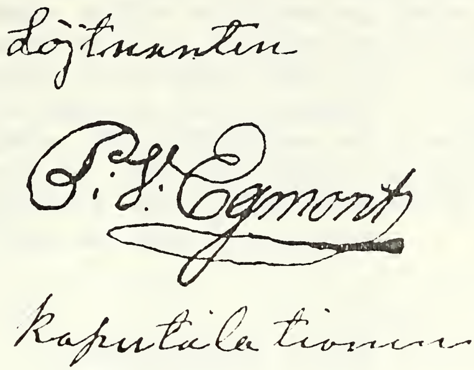

Tab. VIII.

Peter (son av Antony och Cornelia Kuyhl, tab. VI), dpt 1696 $^{20}/_{1}$, amiralitetsunderlöjtnant, senare mäklare, begr. 1758 $^{12}/_{12}$, g. 1725 (?) m. sin kusins änka, *Anna Christina Paulin* (se tab. V och IX).

Efter att hava blivit underlöjnant på amiralitetets extra stat, tillhörde han den 1719 av Tordenskiold i Marstrands hamn instängda eskader, vars besättningar togo sin tillflykt till Karlstens fästning. Här underskrev han i likhet med övriga officerare fästningens kapitulation, på grund varav han av krigsrätt dömdes till döden, vilket straff dock mildrades till degradation. Längre fram (1742) vart han borgare i Göteborg och samma år vid en uppkommen ledighet antagen till stadsmäklare.

Den olycksaliga namnteckningen, varpå han såsom ovan nämnt dömdes, torde hava varit av nedanstående karaktär.

Barn:

1 *Ett barn* dödf. 1726 $^{2}/_{11}$.
2 » » f. 1728, begr. $^{27}/_{7}$ s. å.
3 *Antonius*, Tab. IX.
4 *Anna Christina*, f. 1735, † 1767 $^{10}/_{2}$, g. m. kontrollören *David Arfvidson* i hans andra gifte.
5 *Petronella*, f. 1737, † 1790 $^{11}/_{3}$, g. 1:o m. tullkassören *Anders Lönholm*, † 1763 $^{20}/_{3}$, 2:o 1764 $^{19}/_{6}$ m. tullkontrollören *Peter Swalin*, f. 1729 $^{19}/_{6}$, † 1798 $^{27}/_{10}$.

Tab. IX.

Antonius (son av Peter och Anna Christina Paulin, tab. VIII), f. 1730, † 1795 $^{29}/_{4}$ på Måå i Halland. Antogs av Handelssocieteten till mäklare efter fadern, »ehuruväl», heter det i societetens protokoll 1759 $^{11}/_{1}$, »varken hans ålder eller flera andra omständigheter skäligen kunde göra honom förtjänt till ernåendet av så betydande förmåner, som de med denna befattning förenade».

Billigt ansågs ock, det von Egmont enligt gammalt vedertaget bruk borde förbindas, att till vardera av sina ännu oförsörjda systrar erlägga 500 daler eller tillsammans 1,000 daler smt, tillseendes, att sterbhuset snarast bleve utrett och syskonen avvittrade. År 1762 erinrades han av Handelssocietetens bisittare om sitt självsvåld och oskick att fritt och öppet inlåta sig ej allenast

i handelskommissioner utan även i åtskilliga handelsrörelser för egen räkning samt om nödvändigheten att avstå antingen från den egna handeln eller från mäklarebefattningen. Han valde den senare utvägen och bosatte sig därefter på sin gård Måå. Ägde senare även den närbelägna gården Tjolöholm men sålde denna senare till sin svåger Swalin 1780. (Måå innehades sedermera av von Egmonts måg, kronofogde C. C. Gabrielsson intill 1830, då gården såldes till socknen och förvandlades till fattiggård). G. 1765 13/1, efter sökt tillstånd, med sin kusin *Eleonora Christina Paulin*, f. 1741, † 1816 19/4, dotter till borgmästaren Johan Paul Paulin och Anna Christina Busck.

Barn:

1 *Anna Cornelia*, f. 1766 8/4 i Domkyrkoförsamlingen, † 1767 28/8.

2 *Johanna Christina*, f. 1767 4/5 i Domkyrkoförsamlingen, † 1807 29/12 på Måå.

3 *Anna Cajsa*, f. 1768 14/4 i Domkyrkoförsamlingen, † 1793 4/5, g. 1791 25/10 m. handlanden *Carl Jönsson*, f. 1765 26/11, † 1801 25/4 i Domkyrkoförsamlingen.

4 *Cornelia*, f. 1770 i Domkyrkoförs., † 1828 24/1 på Måå, g. 1802 26/12 m. kronofogden *C. Christian Gabrielsson*, f. 1773, † 1834 2/8 i Göteborg.

5 *Maria Eleonora*, f. 1771 28/8, † ? , troligen ogift.

6 *Peter*, f. 1776, † 1810 2/3 på Måå i lungsot, den siste av ätten på manssidan. Ett miniatyrporträtt av honom tillika med stora porträtt i olja av föräldrarna finnas hos kamrer Anton Gabrielsson i Stockholm.

Cremer.

Adl. ätten n:r 713. En på Svenska och Finska Riddarhusen icke upptagen, i Finland fortlevande gren (Kræmer).

Bland de på Riddarhuset i Sverige inskrivna ätter, vilka vid Finska Riddarhusets instiftelse 1817 uraktläto att anmäla sig till introducering, befinner sig även ätten Cremer, adlad 2 nov. 1662. I likhet med ett antal andra släkter var den då icke i den ställning — av bröderna Cremer (tab. 3) hade blott en uppnått myndig ålder — att den kunnat bevaka sina intressen, och har ätten ej heller senare, sedan den även socialt åter höjt sig och då tillfälle därtill yppat sig, gjort sina anspråk gällande och anhållit om introduktion.

Medlemmarna av här publicerade gren, vilken icke återfinnes i ättartavlorna, hava skrivit sitt namn dels Cremer, dels Kræmer (vilken namnform, Krämer, redan från början av 1700-talet förekommer i handlingar). Det senare skrivsättet brukas numera enbart, sedan bärarna av ättens ursprungliga namn, såsom fallet varit med talrika andra finska officerare i rysk tjänst och deras ättlingar, försvunnit i det vidsträckta landet i öster.

Tab. 1.

JACOB JOHAN (CREMER) KRÆMER (son till löjtnanten *Jacob Johan Cremer* (*Kræmer*), d. i polska kriget 1703 l. 1704, i hans 5 apr. 1688 ingångna äktenskap med *Dorothea Elisabeth Ruuth*, adl. ointr. ätt, i dennas första gifte, d. 1749. Se Anrep, *Ättartaflor*, Cremer, tab. 5, och Ramsay, *Frälsesläkter*, Ruuth, tab. 15), f. 25 juli 1699. Inträtt i tjänst vid Viborgs infanteriregemente c:a 1713. Fältväbel. Erhöll avsked som fänrik 1723. Bevistade slagen vid Kostia ström 6 okt. 1713 och Napo (Napue) 19 febr. 1714, varvid K. erhöll fyra blessyrer. Blev av ryssarna tillfångatagen, men återkom 1716. Bosatte sig först i Kuppis (Kvarnby), i Pyttis, men tillhandlade sig emellan 1730 o. 1731 ett hemman,

sedan 1750-talet benämnt Krämers, i Svartbäck by i samma socken. Försålde 15 aug. 1741 Danielsbacka rusthåll i Pyttis till Jöran Jöransson, varvid köpet förmedlades av sonen Jacob Johan, emedan K. befann sig på Vaxholm, dit han s. å. efter första hustruns död flytt undan kriget utan att mera återkomma till Finland. Död i Stockholm 1785. — Gift 1:o i Pyttis 29 nov. 1722 med *Anna Margaretha Åkesdotter* (*Åkesson*), d. där 28 juni 1741, 38 år, 2 mån. o. 15 dagar gl., dotter till löjtnanten Åke Åkesson; — 2:o 1742 med *Anna Margaretha Gottsman* (vars namn finnes uppfört i Pyttis kyrkböcker), d. i Sverige 1752; — 3:o 1753 med *Beata Bethulander*, f. 1724.

Barn (de ur första giftet, utom Henric Wilhelm, födda i Pyttis):

Carl Åke, f. 30 juli 1723, förare, d. 12 juni 1757. Tab. 2.

Jacob Johan, f. 18 aug. 1725 (modern kallas Elsa Sofia Åkesdotter).[1] Inskriven i Borgå gymnasium 20 febr. 1741. Kallas stundom fänrik. Förlorade 1741 sitt möderne arv tillföljd av faderns flykt till Sverige. Var delaktig i de Wijkmanska stämplingarna[2] och dömdes 12 aug. 1751 att hållas tre veckor fängslad vid vatten och bröd samt därefter avsitta tre års fängelsestraff i Marstrand. Se närmare Historiallinen Arkisto IV: 23 ff. — Enligt Anrep skulle K. ha stannat i Pyttis och avlidit 1755, varit gift och haft en son, som i Ryssland ingått äktenskap, men därom finnes intet antecknat i Pyttis kyrkarkiv.[3]

Henric Wilhelm, f. enligt Anrep 1725 (anteckning därom fattas i Pyttis historieböcker). Inskriven i Borgå gymnasium 20 febr. 1741. Underofficer. Bosatt i Sverige, gift och hade en dotter. Se Anrep, tab. 7.

Ericus, f. 10 jan. 1730, d. i Pyttis 21 maj s. å.

Fredric, f. 8 apr. 1731. } Försvinna ur Pyttis kyrkböcker. Enligt Anrep
Gustaf, f. 13 jan. 1734. } reste de till sjöss och dogo ogifta 1755.

Dessutom *barn* ur andra och tredje giftet, födda i Sverige, för vilka hänvisas till Anrep.

[1] Att här en förväxling ägt rum, framgår därav, att mostern Elsa Sofia Åkesson först senare, sannolikt på 1740-talet, äktat änklingen, kaptenen vid Karelska dragonerna Casper Henric von Kræmer, adl. ätten n:r 1959, f. 1700, d. 1761. Se ANREP, tab. 12, WASASTJERNA, tab. 15, o. WILSKMAN, *Släktbok I*, sp. 896—7.

[2] Johan Henrik Wijkman, f. omkr. 1698, avrättad i Stockholm 7 sept. 1751, var kusin till K:s styvmor Anna Margaretha Gottsman.

[3] Enligt bouppteckningsinstrumentet av 11 jan. 1760 efter brodern Carl Åke (Finlands Statsarkiv, Kymmene domsaga, Pyttis bouppteckningar, folio 129) blev inspektorn Eric Niselius från Stockfors sonen Henrics förmyndare »i brist af fädernes fränder i orten».

Tab. 2.

Carl Åke (Cremer) Kræmer (son till Jacob Johan K., tab. 1), f. i Pyttis 30 juli 1723. Inskriven med sina två yngre bröder i Borgå gymnasium 20 febr. 1741. Förare, enl. pastor Solitanders intyg om K:s skuld till socknekyrkan; sågskrivare, enl. bouppteckningsinstrumentet, men kallas i kyrkböcker blott »Herr». Ägare av Krämers efter faderns överflyttning till Sverige. Död på Krämers 12 juni 1757 (detta datum ur bouppteckningsinstrumentet återfinnes ej i Pyttis kyrkliga handlingar). — Gift 1749 med *Maria Hoppia* l. *Hoppendorf(f)*, i hennes första gifte, d. i Pyttis 25 sept. 1803, 74 år gl., antagligen dotter till rustmästaren Henric Hoppius (hennes mormor Maria Sabina Åkerfelt dog i Pyttis 10 nov. 1763) samt omgift i Pyttis 30 apr. 1759 med kapellanen där, sedermera i Kymmene Samuel Saleen, d. 2 febr. 1774.

Barn (födda i Pyttis, utom Henric):

Anna Margaretha, f. 18 febr. 1750, d. i Pyttis 1 aug. 1751.

Helena, f. 10 sept. 1751, d. späd.

Carl Johan, f. 31 maj 1753, d. i Pyttis 7 febr. 1754.

Henric, f. 1754, urmakare, d. 3 apr. 1814. Tab. 3.

Jacob Johan, f. 13 dec. 1756, d. i Pyttis 13 nov. 1758.

Tab. 3.

Henric Cremer (Kræmer) (son till Carl Åke K., tab. 2), f. 1754 (anteckning därom fattas i Pyttis längder över födda). Urmakare i Pyttis. Ekonomidirektör. Ärvde Krämers efter fadern. Död där 3 apr. 1814, 53 år gl. (sic! var 1760 i 6:te ahret»). — Gift med *Elsa Beata Blylod*, adl. ointr. ätt, f. i Lappträsk 30 mars 1763, d. i Pyttis 12 apr. 1838, dotter till sergeanten Gustaf Blylod(h) (f. 1 febr. 1721, d. på Eskola kronoboställe i Kimoböle by i Lappträsk 14 okt. 1790) och Ulrica Bilang (f. 3 jan. 1726, d. i Lappträsk 16 febr. 1794).

Barn (födda i Pyttis):

Carl Gustaf, f. 3 mars 1780, d. i Pyttis 9 juli 1781.

Petter Henrik (*Herman*), f. 17 jan. 1783. Levde i Pyttis 1801, men anträffas ej därefter.[1]

Otto Wilhelm, f. 17 jan. (g. st.) 1789, tulluppsyningsman, d. 27 okt. 1847. Tab. 4.

[1] Enligt en tradition inom släkten skall C. ha tjänat som löjtnant i svenska armén, deltagit i krigen mot Napoleon samt 1808—09 års finska krig och där stupat. Dessa uppgifters riktighet har förf. dock icke kunnat kontrollera.

Alexander, f. 5 febr. (g.st.) 1793, d. i Pyttis 31 juni (g.st.) s. å.

Erik Johan, f. 9 okt. (g.st.) 1795, d. i Pyttis 19 nov. (g.st.) 1804.

Adolf Fredrik, f. 6 nov. (g.st.) 1797, kyrkoherde, d. 18 okt. 1873. Tab. 8.

Gustaf, f. 19 okt. (g.st.) 1801, överste. Tab. 9.

Tab. 4.

OTTO WILHELM (CREMER) KRÆMER (son till Henric C., tab. 3), f. i Pyttis 17 jan. (g.st.) 1789. Tulluppsyningsman i Svensksund (Kymmene, Kotka) sedan 1820. Bodde därförinnan någon tid i Iittis. Ägde del i Krämers. Död i Svensksund 27 okt. 1847. — Gift i Iittis 16 nov. 1813 med *Maria Ulrica Witting*, f. där 4 juli 1789, d. i Pyttis 14 apr. 1874, dotter till sergeanten å Jaala Rastas i Iittis Anders Johan Witting (f. 19 juli 1747, d. i Iittis 9 sept. 1809) och (vigda i Iittis 28 okt. 1779) Lucia Christina Ståhlberg[1] (f. 1754, d. 1805).

Barn:

Henrika Wilhelmina, f. i Iittis 15 jan. 1815, d. ogift i Pyttis 25 febr. 1874.

Henrik Johan (*Johan Henrik*), skrev sig *Cremer*, f. i Iittis 12 juli 1816. Överste i rysk tjänst.[2] Polismästare i S:t Petersburg. Död. — Gift.[3]

Otto Fredrik, skrev sig *Cremer*, f. i Iittis 7 sept. 1818. Underfänrik vid 3:e finska linjebataljonen. Fänrik vid 10:e linjebataljonen 16 (4) mars 1837. Transporterad till 4:e linjebataljonen 1 okt. (19 sept.) s. å. Underlöjtnant 8 juni (27 maj) 1840. Trans-

[1] Lucia Christina Ståhlberg var dotter till kapellanen i Iittis, vicepastorn Israel Ståhlberg, d. där 22 nov. 1762, och hans andra hustru Maria Kniper, i hennes första gifte, d. i Heinola 1 maj 1820. Om denna släktgrens skyldskap med den släkt Ståhlberg, till vilken Finlands nuvarande, förstvalda president tillhör och vilken behandlats i monografin TERÄSVUORI, KAARLO, *Ståhlbergin suku*, Åbo 1913, se *Historiallinen Aikakauskirja* 1921, s. 131.

[2] Till Henrik Johan C. torde följande utnämningar för en Cremer i matrikeln »Landsmän i rysk militärtjänst» och Winterska samlingen kunna hänföras: Stabskapten 17 maj 1850. Transporterad 20 okt. 1851 till adelsregementet; 18 jan. 1852 till Wladimirsk-Kievska kadettkåren. Placerad å arméinfanteriet och anställd hos kommenderande trupperna i Vilna militärdistrikt 23 juni 1860. Överstelöjtnant vid 1:a Nevska infanteriregementet. R. av S:t Anne ordens 3:e kl. 25 juli 1864.

[3] En son till Henrik Johan C. eller hans bror Otto Fredrik C. var antagligen *Wladimir Cremer*, löjtnant vid Livgardets Moskowska regemente; kommenderad till tjänstgöring vid S:t Petersburgska infanterijunkarskolan; stabskapten 17 (5) apr. 1892. R. av S:t Stanislai ordens 3:e klass 11 sept. (30 aug.) 1890. Död 1895 (avförd ur rullorna 3 juni (22 maj) s. å.). — En löjtnant *Cremer* vid 20:e skarpskyttebataljonen blev skild från adjutantsbefattningen 9 nov. 1865.

porterad till Podoliska jägarregementet 16 (4) febr. 1842. Löjtnant 19 (7) juli 1843. Transporterad till 5:e skarpskyttebataljonen 2 febr. (21 juli?) 1844 samt till 4:e skarpskyttebataljonen med stabskaptens rang 28 (16) juli 1847. Kapten 25 (13) dec. 1851. Major 25 (13) apr. 1855 för utmärkelse i kriget. Transporterad till 6:e skarpskyttebataljonen 1 juli (19 juni) 1855 samt till 2:a skarpskyttebataljonen 3 okt. (21 sept.) 1856. Chef för 2:a kombinerade reservskarpskyttebataljonen 13 (1) jan. 1857. Överstelöjtnant 14 (2) febr. 1860. — R. av S:t Anne ordens 3:e kl. med ros för utmärkelse under ungerska kampanjen, vid Miskolcz, 16 (4) nov. 1849. R. av S:t Wladimirs ordens 4:e kl. med ros 18 (6) apr. 1855 för visad tapperhet vid utfallet från Sevastopol 5 nov. (24 okt.) 1854. R. av S:t Anne ordens 2:a kl. 25 (13) maj 1855 för ådagalagd tapperhet under försvaret av Sevastopol. R. av S:t Georgs ordens 4:e kl. 8 dec. (26 nov.) 1857. Död på Jalta 13 sept. 1865. — Gift med en polska.[1]

Alexander, f. i Kymmene 25 apr. 1820, d. 1821.

Maria Kristina, f. i Kymmene 1 juli 1822, d. i Helsingfors 24 mars 1917. — Gift 18 febr. 1840 med sin småkusin fänriken, sedermera majoren *Johan Gustaf Krogerus*, f. i Iittis 5 okt. 1814, d. i Laihela 8 maj 1887.

Karl August, f. 24 mars 1825, kapten, d. 9 mars 1889. Tab. 5.

Sofia Karolina, f. i Kymmene 16 aug. 1828. Bosatt i Helsingfors. — Gift 1:o i Pyttis 12 jan. 1851 med sin svågers kusin magistratssekreteraren och notarius publicus i Helsingfors *Viktor Krogerus*, f. i Puumala 2 okt. 1814, drunknad utanför Sveaborg 24 aug. 1851; — 2:o i Pyttis 27 dec. 1871 med den förres syssling översten *Efraim Gabriel Krogerus*, i hans andra gifte, f. i Leppävirta 14 febr. 1803, d. i Kymmene 2 maj 1880.

Alexander, f. 13 jan. 1833. Elev vid junkarskolan i Helsingfors 1849. Sergeant. Drunknade jämte sin svåger Viktor Krogerus och kusin Nikolai Cremer (tab. 9) under segling utanför Sveaborg 24 aug. 1851.

Tab. 5.

KARL AUGUST KRÆMER (son till Otto Wilhelm K., tab. 4), f. i Kymmene 24 mars 1825. Besökt Fredrikshamns trivialskola. Inträtt som frivillig vid 3:e finska linjebataljonen. Fänrik där.

[1] Jmfr not 2, s. 234.

Dejourofficer vid en kadettkår i S:t Petersburg med löjtnants rang. Befordrad till stabskapten och kompanichef vid H. M. Konungens av Preussen grenadiärregemente. Förvaltare av kronomagasinet i Nyslott 9 okt. 1855. Krigskommissarie i Kuopio i dec. 1882. Död i Kuopio 9 mars 1889. — Gift i Pyttis 13 mars 1856 med sin kusin *Henriette Elisabeth Cremer*, f. där 24 sept. 1836, d. i Kuopio 8 febr. 1889, dotter till kyrkoherden i Pyttis, prosten Adolf Fredrik Cremer och hans första hustru Henriette Nath (tab. 8).

Barn (födda i Nyslott):

Olga Maria Elisabeth, f. 20 aug. 1857, d. i Nyslott 31 dec. 1862.

Betty Karolina Henriette, f. 12 jan. 1859. Bosatt i Rantasalmi. — Gift i Nyslott 10 jan. 1883 med boställsinspektorn i Kuopio, filosofiemagistern *Nikolai Werner Ungern*, f. i Rantasalmi 2 apr. 1854, d. där 24 jan. 1891.

Karl Otto Adolf, f. 18 juni 1862, postförvaltare. Tab. 6.

Olga Emilia, f. 29 juni 1864. Bosatt i Kuopio. — Gift i Kuopio 5 jan. 1888 med landssekreteraren i Kuopio län, sedermera borgmästaren i Nyslott *Karl Odert Andersin*, f. i Rantasalmi 3 aug. 1854, d. i Nyslott 31 juli 1891.

Bruno Wilhelm, f. 18 nov. 1865, d. i Pyttis 1866.

Naimi Dagmar Sofia, f. 13 jan. 1867. — Gift i Kuopio 23 aug. 1866 med kaptenen, sedermera överstelöjtnanten *Petter Johannes Uggla*, finska adl. ätten n:r 4, f. i Viborg 21 juli 1858. Bosatta i Helsingfors.

Thyra Augusta, f. 3 nov. 1870. — Gift i Kuopio 3 jan. 1896 med agronomen och agenten friherre *Otto Reinhold Werner Wrede af Elimä*, finska frih. ätten n:r 2, f. i Kimito 14 febr. 1866. Bosatta i Åbo.

Oskar Magnus, f. 11 maj 1873, apotekare, direktör. Tab. 7.

Uno Wilhelm Fredrik, f. 28 okt. 1875, d. i Nyslott 6 dec. s. a.

Bror Karl Alexis, f. 24 dec. 1876, d. i Nyslott 1 juni 1877.

Eva Karola, f. 15 apr. 1878. Student från Privata svenska reallyceum för gossar och flickor i Kuopio 15 juni 1896. Gift i Kuopio 27 aug. 1901 med numera distriktsveterinärläkaren i Idensalmi *Ossian Waldemar Knut Ramberg*, f. i Lundo 2 juli 1874.

Tab. 6.

Karl Otto Adolf Kræmer (son till Karl August K., tab. 5), f. i Nyslott 18 juni 1862. Student (savokar.) från Elementarläroverket i Helsingfors 14 sept. 1883. Avlagt kameralexamen 31 maj 1889. Expeditör vid kupépostdistriktet 31 okt. 1893. Postförvaltare i Kotka 22 juli 1908; i Vasa 20 maj 1914. Postinspektor i 3:e distriktet 22 dec. 1915. R. av 2:a kl. av Finlands Vita Ros 16 maj 1919. — Gift i Helsingfors 8 sept. 1897 med *Hildur Adèle Uhlenius*, f. där 23 maj 1877, d. i Kotka 12 juli 1914, dotter till protokollsekreteraren i senatens kammarexpedition, filosofiemagistern, jurisutriusquekandidaten Gustaf Emil Uhlenius och hans första hustru Axelina Amanda Wilhelmina Adelaide Robertina von Zansen, finska adl. ätten n:r 155, tvillingssyster till F. W. G. M. v. Zansen, tab. 8.

Barn:

Karl Gustaf, f. i Åbo 23 juni 1898. Student från Vasa svenska samskola 31 maj 1918.

Bror August, f. i Åbo 22 febr. 1900. Genomgått Vasa svenska lyceum med avgångsbetyg av 31 maj 1918. Elev vid Vörå krigsskola och deltagit under frihetskriget 1918 i slagen vid Ilmola, Ylistaro, Brahestad, Seinäjoki och Uleåborg samt dels som plutonchef, dels som tf. kompanichef vid Vasa skyddskårs 1:a kompani i striderna vid Lavia, Suodenniemi, Mouhijärvi, Kiikois och Viborg. Reservfänrik 4 maj 1918. Tjänstgjort vid Finlands Vita Garde. Elev vid kadettkåren i Helsingfors hösten 1918; kadettsergeant. Utdimmitterad från kadettkåren och befordrad till fänrik vid jägarartilleriet 1 apr. 1920. Löjtnant 6 dec. 1920. Batterichef i apr. 1921. Erhållit frihetsmedaljens 2:a kl. samt frihetskrigets minnesmedalj med ros och spännen. — Intresserad idrottsman har K. med framgång deltagit i olika tävlingar.

Holger, f. i Åbo 17 maj 1902. Genomgått Vasa svenska lyceum med avgångsbetyg av 31 maj 1921. Elev vid kadettkåren i Helsingfors i sept 1921. Deltagit i frihetskriget och bevistat slagen vid Vasa, Uleåborg, Lavia och Viborg samt sårad vid Suodenniemi. Bär frihetsmedaljens 1:a och 2:a kl. samt frihetskrigets minnesmedalj med ros och spänne.

Nils Göran, f. i S:t Michel 6 dec. 1903. Elev å 8:e kl. vid Vasa svenska lyceum.

Tab. 7.

Oskar Magnus Kræmer (son till Karl August K., tab. 5), f. i Nyslott 11 maj 1873. Efter att ha genomgått 5 klasser i Kuopio svenska privatlyceum elev å apoteket i Kronoborg 1 okt. 1889. Farm. stud. 19 mars 1893. Konditionerade å 3:e apoteket i Helsingfors samt 4:e apoteket i Björneborg. Provisor 30 dec. 1899. Konditionerade därefter å 3:e apoteket i Helsingfors. Köpte apoteket i Mohla och erhöll privilegium 8 aug. 1900; apotekare 5 okt. s. å. Erhöll privilegium å apoteket i Riihimäki 15 aug. 1906; å apoteket i Salo 13 juni 1908; försålde det 1918. Föreståndare för Nylands, sedermera Helsingfors Aktiebanks kontor i Salo 15 mars 1909—15 juni 1918. Grundade 1918 jämte vicehäradshövdingen, jurisutriusquekandidaten Carl Max Henrik Otto bankirfirman Kræmer & Otto i Helsingfors, ur vilken K. numera utträtt. Direktör i Osakeytiö Valor Aktiebolag i Helsingfors. — Gift 1:o i Helsingfors 17 mars 1907 med *Gerda Alfrida Lagerström*, f. i Tavastehus 14 okt. 1885, d. i Salo 17 juli 1914, dotter till arkitekten Fredrik Wilhelm Lagerström och Aina Ingeborg Boisman; — 2:o i Helsingfors 10 juli 1919 med sin kusins dotter *Karin Ragnhild Enckell*, f. i Helsingfors 2 okt. 1881, dotter till generalmajoren Nikolai Enckell och Emilia Henrietta Krogerus.

Barn (ur andra giftet):

Märta Emilia, f. i Helsingfors 3 juni 1920.

Tab. 8.

Adolf Fredrik Cremer (son till Henrik C., tab. 3), f. i Pyttis 6 nov. (g.st.) 1797. Elev i Fredrikshamns skola, sedan 18 okt. 1814 vid Borgå gymnasium. Student (vib.) 22 febr. 1818. Prästvigd i Borgå 22 juni 1819 och förordnad till kyrkoherdeadjunkt i Kymmene. Tf. lärare i ryska, franska och teckning vid kretsskolan i Fredrikshamn 17 maj 1820, ordinarie 18 juli 1821. Undergick pastoralexamen 2 apr. 1833. Kyrkoherde i Pyttis 23 febr. 1835, tilltr. 7 maj s. å. Prost 9 juli 1842. Tf. kontraktsprost i Fredrikshamns prosteri och tillika inspektor för skolorna i Fredrikshamn 16 nov. 1853. Ordinarie kontraktsprost 26 nov. 1856. L. av S:t Stanislai ordens 3:e kl. 21 maj 1857. Ägde del i Krämers. — Utgivit: Afhandling om Johannis uppenbarelse, Borgå 1861. Död i Pyttis 18 okt. 1873. — Gift 1:o i Fredrikshamn 17 nov. 1835 med *Henriette Nath*, f. i S:t Petersburg 15 maj 1815, d. i Pyttis 24 maj 1853, dotter till handlanden i Fred-

rikshamn Anton Erik Nath och Henriette Catharina Bruun; — 2:o i Kymmene 2 aug. 1860 med *Catharina Margaretha Clayhills*, f. i Kymmene 16 maj 1810, d. där 8 okt. 1890, dotter till landskommissarien i Kymmene härad, hovrådet Anton Clayhills och hans andra hustru Anna Elisabeth Pusar.

Barn (alla ur första giftet, födda i Pyttis):

Henriette Elisabeth, f. 24 sept. 1836, d. i Kuopio 8 febr. 1889. — Gift i Pyttis 13 mars 1856 med sin kusin kaptenen, kronomagasinsförvaltaren i Nyslott, sedermera krigskommissarien i Kuopio *Karl August Kræmer*, f. i Kymmene 24 mars 1825, d. i Kuopio 9 mars 1889 (tab. 5).

Jacobina Dorothea, f. 6 juni 1838, d. i Pyttis 30 juli 1851.

Emilia Eleonora, f. 8 okt. 1839. — Gift i Pyttis 25 apr. 1872 med sin styvmors bror kyrkoherdeadjunkten, sedan tf. kyrkoherden i Pyttis, vicepastorn *Karl Clayhills*, f. på Kymmene gård 8 dec. (26 nov.) 1804, d. där 22 juni 1878; — 2:o i Kymmene 9 dec. 1879 med forstuppsyningsmannen vid Hovinsaari kronopark, sedermera forstmästaren i Palojärvi revir *Fredrik Wilhelm Gustaf Mortimer von Zansen*, finska adl. ätten n:r 155, f. i Esbo 14 mars 1842, d. i Tammerfors 6 apr. 1909. — Makarna von Zansen ägde Krämers, men försålde det på 1890-talet, varefter släkthemmanet innehafts av lantbrukaren Kristian Danielsbacka och dennes måg Emil Kuggas, den nuvarande ägaren.

Tab. 9.

Gustaf Cremer (son till Henrik C., tab. 3), f. i Pyttis 19 okt. (g.st.) 1801. Stabskapten vid Nyslotts infanteriregemente. Transporterad till H. M. Konungens av Preussen grenadiärregemente 3 juli (21 juni) 1831. Kapten 13 (1) juli 1832. Major 4 febr. (23 jan.) 1835. Tog avsked 12 jan. 1836 (31 dec. 1835). Inträdde ånyo i krigstjänst som major vid Tenginska infanteriregementet 27 (15) febr. 1837. Erhöll avsked som överstelöjtnant 22 (10) juni 1841. Åter inträtt i krigstjänst såsom major vid Grusinska grenadiärregementet 15 (3) okt. 1841. Chef för 19:e Grusinska linjebataljonen med placering på armén 14 (2) maj 1844. Överstelöjtnant 7 juli (25 juni) 1844. Chef för 18:e, sedan för 6:e Grusinska linjebataljonen. Överste 14 (2) juli 1851. Erhöll 26 (14) okt. 1853 ett års permission till Finland för vårdande av sin hälsa. Undfick avsked 22 (10) juli 1857. — R. av S:t Wladimirs ordens 4:e kl. med ros för tapperhet under 1838 års

kampanj mot Kaukasiska bergsborna 16 (4) aug. 1839. R. av S:t Anne ordens 2:a kl. 25 (13) mars 1848 och av S:t Georgs ordens 4:e kl. 8 dec. (26 nov.) s. å. — Ägde del i Krämers. — Gift med *Sofia Backman.*

Barn:

Alexandra Augusta, f. i S:t Petersburg 11 juni 1832. — Gift i Pyttis 6 mars 1853 med sedermera kaptenen i rysk tjänst *August Fredrik Ferrin.*

Nikolai, f. i S:t Petersburg 10 apr. 1835. Elev vid elementarskolan i Fredrikshamn. Drunknade under segling utanför Sveaborg 24 aug. 1851.

Gustaf, f. i Björneborg 12 mars 1844. Död i Saratov 20 jan. 1861.

Källor: Kyrkarkiv: Fredrikshamn, Helsingfors, Iittis, Kymmene, Lappträsk, Leppävirta, Nyslott, Puumala, Pyttis, Rantasalmi. — Finlands Statsarkiv: Winterska samlingen. Matrikeln »Landsmän i rysk militärtjänst». Bouppteckningsinstrument. — Universitetskansliet i Helsingfors: Studentmatriklar. — Litteratur: AKIANDER, *Borgå stifts herdaminne.* ANREP, *Ättartaflor.* BERGHOLM, *Sukukirja.* BERGHOLM, *Borgå gymnasii matrikel.* COLLIANDER, *Suomen Kirkon Paimenmuisto. Finlands Adelskalendrar. Finlands Statskalendrar.* KARSTEN, *Finlands Apotekare II.* LAGUS, *Åbo Akademis Studentmatrikel.* RAMSAY, *Frälsesläkter.* WASASTJERNA, *Ättartaflor.* WILSKMAN, *Släktbok.* — Meddelanden av postförvaltaren K. O. A. Kræmer, Vasa, o. direktören Oskar Kræmer, Helsingfors; pastorn J. Nukari, Pyttis, amanuensen Ragnar Rosén, Helsingfors, samt avl. amanuensen fil. mag. Gunnar Sohlberg.

Osmo Durchman.

Thomas Cletcher.

Anrep uppger i sina *Ättartavlor* att Thomas Cletcher, far till den 1672, såsom härstammande från engelsk adlig ätt, med namnet Cletzer naturaliserade Stockholmsköpmännen och brukspatronen på Axbergshammar i Närke Henrik Cletcher, var borgmästare i Hamburg och sålunda tysk, liksom den uppgivna hustrun Regina von Platz. I verkligheten var Thomas Cletcher dock holländare och borgmästare i Haag, före 1655. Hustrun hette Anne Hoeufft — ovisst om av den gamla utbredda adliga holländska ätten med samma namn. På en auktion i Amsterdam i nov. 1920 såldes deras fullt autentiska porträtt, målade av Daniel Mytens, Karl I:s priviligierade porträttmålare till dess han överflyglades av Sir Anth. van Dyck. De två signerade och med de avbildades vapen försedda målningarna voro utförda 1643 och av inskrifterna å desamma befinnes det, att Thomas Cletcher då var 45 och Anne Hoeufft 34 år, alltså födda resp. 1598 och 1609. Thomas Cletchers vapen på tavlan var alldeles detsamma som det hans som svensk adelsman naturaliserade son förde och detsamma varmed Thomas förseglat ett i RA. befintligt brev till gr. Magnus De la Gardie.

Thomas Cletcher hade affärer med Sverige, där hans ombud var den bekante Abraham van Eyck. Cletcher försträckte enligt Anrep svenska kronan 40,000 dlr s.m., och av det ovan nämnda brevet framgår, att han förmedlade försäljningen till Magnus De la Gardie av en större tavelsamling — »Cletzers dyre taflor» kallas de i ett grevens av August Hahr först offentliggjort inventarium —, som med rätt eller orätt lyste med så förnämliga konstnärsnamn som Tizian, Antonio Moor, o. s. v., men som faktiskt inneslöt en sådan pärla som Rubens' »De tre gracerna, bärande en blomsterkorg», nu en av Nationalmusei utsöktaste äldre målningar. Ovisst är om Cletcher någonsin fick betalt för sina tavlor. M. De la Gardie var ju en trög betalare, och när Cletcher skrev honom till, hade flera år förgått efter den 1650 gjorda leveransen. Och sannolikt fick Cletcher eller hans son Axbergshammar i likvid för sin fordran hos kronan — kontanter hördes nog aldrig av!

Adliga ätten 806 utgick på svärdssidan med Henrik Cletzers sonson Thomas, men från två av dennes fastrar, gifta den ena med en Lind af Hageby, den andra med en von Meijerhelm, härstamma dels nu levande medlemmar av den förra släkten, dels (genom ätten v. Meijerhelm) hela den gren av grevliga släkten Hamilton, som nedstammar från den 1802 avlidne kammarherren greve Adolf Ludvig Hamilton och hans maka, Henrik Cletzers dottersons dotter Eva Kristina de Besche. Till denna gren hör bl. a. f. landshövdingen gr. Hugo H. och hörde bl. a. universitetskansleren gr. Henning och generallöjtnanten gr. Malkolm H. En Thomas Cletchers descendent genom familjen von Meijerhelm är dessutom frih. Otto Silfverschiöld.

Olof Granberg.

Recensioner.

Stockholms Stads Brandförsäkringskontor 1746—1921. Historisk skildring av *Joh. Ax. Almquist.* Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. 1921. St. 4:o. (2), XII, (2), 712 s., 2 pl., 108 portr., 65 andra illustr.

En författare är givet att lyckönska, då tillfälle beredes honom att kläda sitt arbete i en värdig utstyrsel, men fråga är, om ej i detta fall den institution, som på ett så verkligt imponerande sätt velat fira sin 175-åriga tillvaro, i ännu högre grad kan känna sig tillfredsställd och stolt över det arbete, som arkivrådet Almquist här framlägger som resultat av sina forskningar i sin födelsestads historia. Man måste göra sig den reflektionen, då man jämför föreliggande verk med mången jubileumsskrift, som tillkommit på beställning av ekonomiska sammanslutningar, som också synas hava letts av den kända satsen »Richesse oblige».

Tanken att ersätta genom eld förstörd egendom är i Sverige mycket gammal. Redan i Östgötalagen och i Skånelagen talas om rätt för den brandskadade att uppbära brandstod, men eget nog gällde ej detta i städerna. Det är först sedan brandförsäkringsidén vunnit insteg i England och Tyskland, som densamma över Köpenhamn kommer till Stockholm. Väl hade eldsvådorna i Stockholm på 1600-talet bearbetat jordmånen härför, men det var husägarnes framställning till konungen år 1742 om inrättande av ett brandförsäkringskontor, som 1746 resulterade i »Brand- och Försäkrings Contoret i Thes Residence- och Huwudstad». Enligt det härför utfärdade reglementet skulle den allmänna styrelsen av brandkontoret utgöras av »etthundrade män», av vilka tjugofem utsågos av försäkringstagare bland ridderskapet och adeln, lika många bland övriga ståndspersoner och återstående femtio bland borgerskapet, som dock snart delade sig i två klasser, handlande och hantverkare. I direktionen, som bestod av 8 personer, skedde valet efter samma grunder. År 1751 tillökades dessutom herrar etthundrade män med en riksrådsklass, vilken dock med riksrådets upphörande 1789 så småningom kom att försvinna.

Den nämnda klassindelningen av herrar etthundrade män kom att äga bestånd till år 1908, då densamma i samband med den stora omorganisationen av kontoret slopades och ersattes med en på samfälda val utsedd överstyrelse.

I olika avdelningar skildras kontorets öden, första avdelningen omfattande 1746—1807, den andra 1808—1856, den tredje 1857—1908 och den fjärde efter 1908. Det kan här ej bliva fråga om att inga på någon redogörelse härför, endast att omnämna ett och annat av personhistoriskt intresse.

Bland bilagorna finner man en matrikel om 123 sidor över hittillsvarande ledamöter av kontorets överstyrelse, direktion och tjänstemannastater, upptagande födelseår, tid för anställningen, orsak till avgång, dödsår och ägande fastigheter, försäkrade i kontoret. Det är en ståtlig samling representanter för ridderskapet och borgerskapet, som här passera revy, personer, som på mer än ett område gagnat riket och huvudstaden. Av 108 stycken meddelas dessutom i texten porträtt i ljustryck, av Charles Tottie även en avbildning i koppartryck efter Byströms byst. Det har utan tvivel varit förenat med mycken möda att få matrikeln så fullständig som här är fallet, då det som bekant för större delen av 1800-talet är mycket tidsödande att taga reda på födelse- och dödsår för i Stockholm bosatta personer.

Författarens rikt illustrerade skildring av eldsvådorna och brandredskapens utveckling från de mest primitiva redskap till de resurser, som tack vare vattenledning, ånga och elektricitet numera stå till förfogande att bekämpa den röda hanen, utgöra även värdefulla bidrag till huvudstadens historia. Och som det första större lagda historiska arbete om brandförsäkringen i vårt land kommer det givet att bliva grundläggande.

En utförlig innehållsförteckning och ett fullständigt personregister göra även detaljerna i arbetet lätt tillgängliga för den, som av en eller annan anledning behöver rådfråga boken, och därtill tvingas säkert varje vän av huvudstaden och dess historia.

G. I.

Svensk officersmatrikel. 1. Generalitetet, generalstaben och infanteriet. Utg. av *Severin Hallberg*. Sthlm, Hasse W. Tullbergs förl. 1921. XII, 534 s. — Pris för subskribenter kr. 30: —, i bokh. kr. 36: —.

Det är ett stort anlagt matrikelverk, varav ovanstående publikation utgör en begynnelse. Det Tullbergska förlaget skyr ej att gripa sig an med vittomfattande uppgifter av detta slag och har som bekant även förmått att bringa dylika till en lycklig fullbordan. Senast 1920 utgav förlaget en ny upplaga av Gullbergs Justitiematrikel, till uppställning och yttre utstyrsel nära anslutande sig till den tidigare utkomna Landsstatsmatrikeln. Även föreliggande arbete synes vara redigerat efter liknande plan, men materialet är denna gång vida mer omfattande. Den nu utgivna delen skall nämligen, om verket mötes med intresse från allmänhetens sida, följas av ytterligare tre delar, omfattande i andra delen Kavalleriet, Artilleriet, Fortifikationen, Trängen, Intendenturkåren, Fältläkarkåren, Fältveterinärkåren samt Väg- och vattenbyggnadskåren, i tredje delen Marinen (Flottan och Kustartilleriet) och i den fjärde reservofficerarna vid armén (d. v. s. officerare med reservofficersutbildning). I de båda första delarna upptages även personal tillhörande reservstaten och reserven, vidare intendentur-, musik- samt civilmilitär och civil personal, i armén kvarstående officerare, äldre f. d. officerare, som haft anställning på stat, slutligen även — ehuru numera lydande under Justitiedepartementet — regementskrigsrätternas personal.

Förlaget har haft förmånen att för utgivandet förvärva andre bibliotekarien vid Kungl. Biblioteket Severin Hallberg, som vid annat maktpåliggande arbete av analog art gjort sig känd för en synnerlig noggrannhet och vederhäftighet i fråga om redigering av materialet och korrektheten av meddelade fakta. Vid det föreliggande arbetet har på utg:s lott fallit bearbetandet av de inkomna biografiska primäruppgifterna, under det att själva insamlandet av dessa bedrivits av bokförläggare Hasse W. Tullberg personligen. Såväl dennes arbete som utgivarens har varit förenat med betydande svårigheter, i det dels insändandet av de biografiska uppgifterna dragit längre ut på tiden än beräknat, dels sådana i många fall — över 300 — alldeles uteblivit, dels det insända materialet ej varit så fullständigt och korrekt som man väntat sig och sålunda måst underkastas en ofta nog mödosam korrigering och supplering. Så vitt möjligt ha dessutom biografierna hållits à jour med under bearbetningen och tryckningen inträffade förändringar; viktigare dylika, som kommit till utg:s kännedom först efter resp. arks tryckning, ha sammanförts i ett tillägg. Sådant verket föreligger torde man emellertid kunna beteckna det som uppfyllande alla rimliga anspråk — absolut fullständighet och felfrihet vid publikationer av detta slag är över huvud taget oupphinnelig.

Matrikeln omfattar 2,383 personer, av vilka 1,901 äro officerare med anställning vid regementena eller i reserven eller i armén kvarstående. Av de övriga äro 240 f. d. officerare, som helt och hållet lämnat krigstjänsten. Att även dessa medtagits förhöjer givetvis — som utg. framhåller — arbetets användbarhet och värde; möjligen hade det varit lämpligt att genom något tecken utmärka deras namn. Biografierna omfatta, utom vanliga data, examina, befordringar etc., även uppgifter om föräldrar, giften och barn, vidare kurser, ledamotskap av kommittéer etc., kommunala och andra uppdrag, studieresor, utgivna skrifter, ordensutmärkelser m. m. Även i fall, där vederbörande icke själv insänt några uppgifter, har utg. tydligen bemödat sig om så stor fullständighet som möjligt beträffande dylika upplysningar.

Boken framträder i en vårdad typografisk utstyrsel, som länder officinen, Victor Petterssons tryckeri, till all heder. Må företaget röna den uppmuntran, att dess fortsättande och fullföljande möjliggöres!

S. H—d.

Wilhelm Mauritz von Post, hans förfäder samt descendenter till och med år 1920 sammanförda av *G. L. E. von Post.* Sthlm, Rokotryck, A. B. Kopia 1921. Lit. 4:o. VII, 189 s., tr. i 250 numr. ex. Pris 25 kr. hos utg., adr. Tullinge station.

Wilhelm Mauritz von Post, som föddes 1625 i Westfalen och först tjänade lantgreven av Hessen, gick 1655 i svensk tjänst, blev 1664 naturaliserad svensk adelsman och slutligen överste och chef för skånska och bohusländska dragonregementet samt avled 1677. Från denne stamfader redovisas här 230 ättlingar i 8 led med namnet von Post och 1,621 inom andra släkter eller tillsammans 1,851 personer under en tid-

rymd av nära 300 år. Utgivaren säger i förordet, att arbetet på intet sätt gör anspråk på att vara fullständigt, och det bekräftas till fullo av den låga siffran 1,851. Den borde ligga närmare 3,000-talet, om man kan våga draga några slutsatser av för liknande tidrymd över andra släkter uppgjorda stamträd. I förordet uppräknas en del familjer, vars avkomlingar äro okända. Med tillhjälp av lättare tillgänglig litteratur finner man dock, att descendenternas antal kan ökas med *minst* 33 för Bergman (Alsterlund, Gylling), 6 för Bille-Brahe (Ahlefelt-Laurvig-Bille, Brockenhuus-Schack), 26 för Christiansson (Uhr, Hierta), 67 för Huldt (Eiserman, Wetterström, Wieslander) och 19 för von Johnstone, eller tillsammans med *minst* 151. Vid en närmare undersökning skulle ökningen bliva betydligt större. För två familjer, vilkas avkomlingar även betecknas såsom okända, kan antecknas, att avkomlingar sannolikt ej funnits. Dessa äro Annerstedt och Törner.

I en historik lämnas en redogörelse för ättens äldre led före inflyttningen till Sverige och för de grenar, som kvarstannat utomlands. Av dessa finnes en gren upptagen i Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 1854—66, väl antagligen den böhmiska. En gren utvandrade till Danmark 1670 och finnas om densamma nya kompletterande uppgifter hos Th. Hauch-Fausbøll, Haandbog over den ikke naturaliserede Adel, Köpenhamn 1917. Huruvida uppgifterna hos den danske genealogen Lengnick i detta fall äro att föredraga framför riddarhusgenealogierna vill jag ej upptaga till omprövning, endast återgiva vad danskarne Elvius och Hiort-Lorenzen yttra i förordet till Danske patriciske Slægter 1891: »— og selv saa store Værker som . . . Lengnicks Stamtavler maa nærmest betragtes som ukritiske Materialsamlinger.»

G. I.

Waldemar Rudin. Levnadsteckning av sonen *D. Rudin.* Uppsala, J. A. Lindblads förlag 1921. 344 s., 2 pl., talr. illustr. i texten. — Kr. 9: 50.

Egenartad såväl till personlig utrustning som genom sin ställning inom och betydelse för svenskt kulturliv framstår gestalten av professor Waldemar Rudin. Till rättvisa omdömen tarvas här i hög grad perspektiv. Att dylikt i dubbel mening brister i en sons levnadsteckning över sin fader, är självklart; i all synnerhet då denna utkommer ett knappt år efter föremålets bortgång.

Förf. är emellertid fullt medveten om denna begränsning. Han gör »huvudsakligen» anspråk på att lämna endast »ett stycke historiskt materiel». Till grund för detsamma ligger utom det i eget minne och hjärta bevarade dels prof. Rudins egna anteckningar (han synes hava fört utförliga sådana), dels offentliga handlingar. Av mänhet om att icke vara eller synas partisk har förf. i fråga om såväl föremålet som dess miljö medtagit notiser, vilkas frånvaro dock kunnat motiveras av diverse hänsyn. Långt ifrån opartisk är han emellertid i fråga om en hel del personer och företeelser, hemmahörande i andra religiösa läger än hans eget. Det är dock besynnerligt, vad pietismen är anfäktad av ortodoxismens odium theologicum!

Den förra delen av framställningen, där prof. R:s egna anteckningar utgöra huvudstommen, är också den ojämförligt mest givande. Det är ett alltjämt icke mycket utrett tidsskede, som här står som en fängslande bakgrund. Och personlighetens organiska utveckling blir vackert åskådliggjord. Svårare har förf. att få mycket i den äldre och den åldrande mannens liv att naturligt ansluta sig till denna utveckling (i främsta rummet R:s bekanta beröring med en exklusiv mysticism, spiritism o. s. v.). Men det skall erkännas, att Johannesdraget oavbrutet utgör den röda tråden, liksom skildringen utmynnar i den förandligandets apoteos, som var denna gestalts hela livsinnehåll.

Som en primärkälla har arbetet ett bestående värde, även sedan mycket i detsamma helt visst blivit ställt i ett annat ljus, än det förf. däråt förlänar.

Algd.

Tidsströmningar och minnen av *T. Holmberg*, Uppsala, J. A. Lindblads förl. 1918. 427, (1) s., illustr. i texten. — Kr. 7:50.

Den svenska folkhögskolan fyllde 50 år 1918. En officiell minnesskrift genom folkhögskollärareföreningens försorg var avsedd att utkomma jubileumsåret men blev på ett olyckligt sätt försenad och utkom först våren 1921 — onekligen något »post festum».

Direktör T. Holmberg, skaparen och i många år ledaren av den välbekanta Tärna folkhögskola i Västmanland, hade emellertid i god tid sörjt för att en intresserad allmänhet skulle få veta något om den svenska folkhögskolans uppkomst, utveckling och senare öden under det gångna halvseklet. Detta skedde i »Tidsströmningar och minnen». — Boken är närmast att betrakta som en andra del av ett tidigare arbete av samme förf., »Ljusmän och ljusbrytningar», och är liksom detta ett bidrag till folkuppfostrans historia, givet icke i en skelettartad, enformig uppräkning av namn och torra data, utan i en utomordentligt livfull, fängslande skildring av personer och händelser i den svenska folkhögskolans historia.

Den som förresten förut gjort bekantskap med förf:s förkunnelse i tal eller skrift bör på förhand veta, att man ej får tråkigt vid läsningen av boken, man må sedan ha vilken uppfattning som helst om de frågor och problem, som förf. i sin framställning säger sin personliga mening om.

Det är helt naturligt, att de flesta »tidsströmningarna» och minnena beröra först och främst den skola, där förf. och hans hustru, författarinnan Cecilia Bååth-Holmberg, utövade en välsignelserik verksamhet i många år. Men de kunna också i vidare mening tjäna som skildringar av hela den svenska folkhögskolans öden, särskilt i genombrottsåren, enär fröjderna och sorgerna, »mutatis mutandis», väl varit desamma för dem, som vågat och velat bryta väg för folkhögskolans gärning i vårt land.

I ett intressant inledningskapitel med rubriken »Den svenska lantmannaklassens medborgerliga lyftning», påpekar förf. den ofantliga betydelse, som den politiska och sociala pånyttfödelsen på 1860:talet fick för vårt folk, och hur denna renässans utlöste krafter, som, värmda av den danska folkhögskolans föredöme, omsider åstadkommo upprättande av de första folkhögskolorna i vårt land: Hvilan, Önnestad och Herrestad.

Mot bakgrunden av denna skildring av de personer och »tidsströmningar», genom och ur vilka den svenska folkhögskolan växte fram, ger förf. så en fint tecknad bild av den svenska folkhögskolans »grand old man», d:r Leonard Holmström på Hvilan, vars märkliga personlighet och livsgärning skildrats med pietet och varm förståelse, dock utan krav på större fullständighet.

All verklig fosterlandskärlek bottnar i kärlek till hembygden, barndomshemmets och barndomsminnenas värld. Det är därför så vackert konsekvent av förf., när han därefter går att berätta om de personliga upplevelserna under sin fosterländska fostrargärning på Tärna, att börja med minnena från »Den skånska hembygden», en ovanligt älsklig, levande skildring av de Holmbergska och Baathska prästhemmen därnere »söder om landsvägen». »I ungdomens led» lever entusiasmen och hänförelsen för allt stort och skönt ett starkt liv. Som 70:tals-student ryckes förf. med av den »skandinaviska värmebölja», som trots den tidigare skandinavismens fiasko 1864 förmådde värma och samla de unga till fester och vackra tal.

Helt gripen av folkhögskolans vackra mål i nationell samling och uppryckning, gör han, som han själv säger, »en anspråkslös början» med ungdomsskolan i Tärna. »I det grundtvigska Danmark» sporras hans hänförelse för den åtagna uppgiften än mera. Även statsmakterna börja visa en viss, dock ej odelad förståelse för folkhögskolans betydelse, varom »En debatt i Första kammaren» vittnar.

Tidens stora händelser »i unionsstridens dagar» och »under protektionismens genombrott» nå med sina svallböljor även Tärna. Livligt och fängslande skildras för övrigt de stora striderna och de ledande männen. Man förblir ej heller okunnig om, var man har förf. Det är självklart, att människor, som i likhet med förf. och hans hustru bilda sig en egen, självständig mening i viktiga frågor och djärvt uttala den i stället för att »klokt» tiga, för att ej oroa, få finna sig i att bli hårt motsagda, ja bekämpade.

Men genom strid, oro och skiftande upplevelser växer sig Tärnaskolan allt starkare både »inåt och utåt», och dess verksamhet blir en andlig maktfaktor att räkna med.

Den här helt kort återgivna gången i det förtjänstfulla arbetet avslutas med en rundblick över den svenska folkhögskolans arbetsfält i våra dagar.

Memoararbeten, som egentligen borde ha något av verklighetens omedelbarhet och det upplevdas friskhet över sig, äro understundom så trista, att den kan prisa sig lycklig, som slipper att läsa dem. Detta kan rakt inte sägas om föreliggande arbete. Den lediga, livfulla stilen, så hälsosamt fri från all slags pose, — det enkla, rättframma greppet på ämnet ökar undan för undan läsarens intresse. — Det är en sällsynt förmåga att kunna berätta så levande, att man känner det, som om man läste om en egen upplevelse. Den förmågan har förf.

Det kan hända, att en eller annan tycker, att boken skulle ha vunnit i nobel form genom ett mera anspråkslöst framhållande av förf:s och hans närmastes förtjänster, men man unnar så gärna en bra karl en smula självkänsla.

Ernst Larsson.

Smärre meddelanden.

Det genom frih. Carl Carlsson Bondes bortgång avbrutna utgivandet av *Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok* har glädjande nog återupptagits, i det en fjärde del, översatt av Cecilia af Klercker, f. Lewenhaupt, år 1920 utkommit (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. VIII, 322 s., titelpl. — 18 kr.). Den nya delen omfattar åren 1793—1794, de dystra och orofyllda åren efter Gustav III:s mord, den Reuterholmska regimens begynnelse och befästande. Ludvig XVI:s avrättning kastar redan från början en skugga över hertiginnans framställning; hon beklagar att nödgas leva i sådana tider, då fred och sällhet synas ha övergivit Europa och då de revolutionära idéerna, frihets- och jämlikhetsprinciperna, »denna tidens sjukdom», spritt sin smitta även till det avlägsna Sverige. Det Ebelska upploppet i januari 1793 och ryktena om mordplaner mot hertigen voro ej heller ägnade att lugna sinnesstämningen hos antecknarinnan, vilken fann händelsen mindre oskyldig än många syntes tro. I själva verket markerade den en vändpunkt i Reuterholms politiska tänkesätt, den korta liberala æran tog ett hastigt slut och förmyndarregeringen antog sin definitiva karaktär av frihetsfientlig despotism. Vid skildringen av de inre förhållandena under den följande tiden träder Reuterholm naturligt nog esomoftast i förgrunden, och man tar med intresse del av hertiginnans uppfattning av den allsmäktige gunstlingens åtgärder och karaktär. Hon söker rättvist fördela skuggor och dagrar, erkänner redbarheten i hans karaktär, ärligheten i hans uppsåt, arbetsamheten, den stilistiska förmågan etc. men sticker icke under stol med de själsliga lyten, som gjorde honom olämplig för den ledande ställning han intog och vilkas ogynnsamma inflytande på hertigen hon förutsåg. Även andra av de mera betydande personligheterna i den sistnämndes närmaste omgivning göras till föremål för karakteristiker, så t. ex. Sparre och Cederström. Ett särskilt intresse tilldrar sig givetvis hertiginnans skildring av sin furstlige make: även här lägger hon sig vinn om den omutligaste sanningskärlek och försvarar blottandet av gemålens svagheter med att sanningen ändå en gång bleve känd, varför då icke lika gärna genom den, som samtidigt kunde göra honom full rättvisa. Samma uppriktighet dikterar framställningen i den mån denna berör det äktenskapliga förhållandet mellan makarna: den formar sig här till en gripande bikt av en misskänd och lidande kvinna, som ber alla som i framtiden taga del av vad hon berättar, att i henne se en »beklagansvärd och olycklig varelse, vilken någon gång måste utgjuta sin smärta». Det är särskilt hertigens kallsinnighet, misstänksamhet och brist på förtroende som kränker henne och fyller henne med

bitterhet: »Jag önskar, att jag kunde dölja för hela världen — först och främst för mig själv! — huru nedrigt han behandlar mig.» — Om den unge konungen yttrar sig hertiginnan mera reserverat, då hans tystna och slutna väsen än så länge gjorde det svårt att uttala en bestämd åsikt om hans karaktär. — Den större delen av den föreliggande volymen upptas av breven för år 1794, och här domineras skildringen av det Armfeltska högmålet, vars förlopp följes med den största noggrannhet och dessutom (s. 200—19) göres till föremål för en på studium av protokollen grundad resumé. Hertiginnan uttalar oförbehållsamt sitt deltagande med »de olyckliga offren för Armfelts ärelystnad» och betecknar t. o. m. högsta domstolens skärpande av hovrättens dom såsom lagstridigt; hennes oförmåga att förställa sig och tysta ogillande av hertigens och hans rådgivares handlingssätt ådrog henne också deras misstankar och förskaffade henne, tack vare Reuterholm, obehaget av en häftig och förödmjukande scen med gemålen. — Arbetet avslutas med egenhändiga anmärkningar och senare tillägg av hertiginnan, några i Ericsbergs arkiv förvarade brev från henne till Sophia Albertina och hertig Carl samt personregister. I fråga om vårdad översättning och redigering synes den nu föreliggande delen värdigt ansluta sig till sina föregångare, och man önskar utgivarinnan all lycka till fortsättningen, som, må man hoppas det, icke alltför länge skall låta vänta på sig.

— När en så förnämlig institution som järnkontoret vill hylla en av sin närings främste med en biografisk skildring, går man helt naturligt till arbetets läsning med högt spända förväntningar. Det kan icke sägas, att dessa uppfyllas av den under fjolåret utkomna skriften *Carl Rinman. Minnesteckning till 200-årsdagen av hans födelse, på uppdrag av Jernkontoret utarbetad av* Carl Forsstrand (Sthlm, Hugo Gebers förlag 1920. 4:o. 8, 136 s. — Kr. 15). Någon verklig utredning av Rinmans tekniskt-vetenskapliga insats har aldrig varit åsyftad, även om författaren ej saknat biträde av fackkunnige för de i och för sig nyttiga och välkomna upplysningar, som ges. Än mindre har något försök gjorts att ge en fylligare bakgrund åt notiserna om Rinmans praktiska verksamhet; om den svenska järnindustriens allmänna läge och de särskilda strävanden för manufaktursmidets utveckling, för vilka Rinmans förmåga i så stor utsträckning togs i anspråk, får läsaren på annat håll skaffa sig upplysning.

Dr Forsstrands skrift ger en huvudsakligen refererande, med kortfattade mera utredande partier fullständigad skildring av Rinmans levnadslopp. Otvivelaktigt hade även på detta område en mera systematisk forskning kunnat föra längre; ett misstag, som i denna tidskrift ej bör lämnas oanmärkt, är upptagandet av den ofta avlivade uppgiften, att Rinmans möderneskäkt, familjen Leijonmark, skulle härstammat från Finlands reformator Mikael Agricola. De reservationer, som måste göras, utesluta dock ej, att ett intressant material, däribland släktpapper, genom arbetet framlagts. Understrykas bör även, att det vakna intresse för livets olika sidor, som gjort författaren till en så populär kulturhistorisk skildrare, ej heller förnekar sig i föreliggande arbete.

B. B—s.

Av fru Alma Burén, f. Molander. har utgivits *Minnen och anteckningar om Grytgöls bruk och ofrälse släkten Burén* (Linköping, Billstens boktr. 1920. 80 s.). Arbetet, tr. i 30 numr. ex. och 10 arkivex., är illustrerat och försett med en släkttavla, upprättad av Rich. Hjorth.

Abraham Brahes tidebok föreligger 1920 i en ny edition, utg. av Carl Magnus och Reinh. Stenbock (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl. VIII, 202 s., titelpl. — 25 kr.) Till skillnad från de tidigare Loenbomska trycken av Tideboken har i denna upplaga originalets stavning noggrant följts. I en inledning redogöres för originalmanuskriptets proveniens och fastställes, att anteckningarna äro egenhändiga men *icke* primäranteckningar. Ett personregister bifogas, som dock så tillvida ej är fullständigt, att Abraham Brahes betjäning och underlydande ej medtagits.

— Den flitige Göteborgshistorikern överstelöjtnant H. Fröding har med sina *Berättelser ur Göteborgs historia under frihetstiden* (Göteborg, N. J. Gumperts bokhandel 1919. (6), 380 s. — Kr. 16: 50) framfört sina välkända och uppskattade skildringar ur sin stads öden till den gustavianska tiden. Man återfinner här samma egenskaper, som man lärt värdera i de tidigare arbetena — först och främst den av kärleken till ämnet och glädjen åt gamla tiders händelser burna berättarhågen, därtill det mångomfattande intresset för samhällslivets skiftande företeelser och de vidsträckta och framgångsrika om än stundom litet tillfälliga forskningarna i tryckta och otryckta källor. Personhistorikern antecknar med tacksamhet de rikhaltiga uppgifterna om borgare och borgarsläkter, till stadens topografi ges många värdefulla bidrag, den som sysslar med ekonomisk historia finner uppgifter om handel, handelsvägar och handelsområde, om fabriker och manufakturer och åtskilligt annat; även för stadsförfattningens utveckling ges det mycket att taga vara på. Redan titeln ånger, att det icke är en fullständig genomarbetning ur den ena eller andra synpunkten utan mera meddelanden ur ett intressant material och bilder ur det förgångna, författaren vill bjuda. Man lägger icke bort boken utan att tacksamt erkänna, att man fått, vad titeln ger rätt att vänta, och mycket nöje därtill.

I Göteborgs hävder under frihetstiden är det främst »det stora företaget», det Ostindiska kompaniet, som fångar intresset med det ovanligas och det exotiskas men även med framgångens rätt. Mycket är redan skrivet därom, men förf. kan bjuda tillägg om personer och händelser av både pittoreskt och sakligt intresse.

Långvarigare och djupare betydelse ägde utvecklingen av stadens förhållande till sitt uppland, den värmländska bruksbygden. Den legaliserade monopolställning, som Göteborgsexportörerna förstått att vinna under enväldstiden och till synes till det yttersta nyttjat, var sedan frihetstidens början sprängd, i och med att Uddevallas frigivna konkurrens nu försvårade prisens nedtryckande under det normala. Järnkontorets inrättande minskade därjämte producenternas beroende av exporthusens kreditgivning. Och de främmande »expediterna», d. v. s. representanterna för de engelska importörerna, vilkas prisstegrande konkurrens var lika välkommen för bruksidkarna som förhatlig för göteborgarna, höllo

sig trots alla angrepp från konkurrenterna kvar, ja vunno tidtals — delvis som bofasta borgare — ett betydande försprång framför de inhemska köpmännen. Att den ökade tävlan om produkterna ökat producenternas vinst är antagligt, men i stort sett bestod den gamla organisationen med sammankoppling av bruksdriftens kredit- och avsättningsförhållanden. Först ett självständigt kreditväsen med tillräcklig kapitalkraft att övertaga produktionens finansiering kunde förverkliga producenternas livligt åtrådda emancipering. Från kreditgivningen var steget för de stora Göteborgsköpmännen som för deras gelikar i Stockholm ej långt till förvärvet av egna bruk; föregångsman är här den kände och mäktige Hans Olofsson Ström. Vid sidan av järnet framträder träet alltmer bland det Värmländska upplandets produkter, men ännu intresserar den visserligen ej alldeles obetydliga trävaruexporten mest för den framtid, som väntade den.

En insats, som i författarens skildring icke kommit till sin rätt bland de mera uppmärksammade, är de rika göteborgsköpmännens roll såsom förmedlare av den högt utvecklade engelska jordbrukstekniken, framför allt den rationella foderväxtodlingen, vars införande i stället för den gamla svenska metoden att bygga blott på naturens självalstrande kraft var första villkoret för vårt jordbruks modernisering. Närmast gäller det ju här de förnäma handelsherrarnas vederkvickelse och »hobby», och ur den synpunkten ger förf. flera intressanta notiser om de präktiga lantställena. Men vad som bör understrykas är, att det var en verkligt betydelsefull kulturinsats, som ofta utfördes på dessa tack vare ägarnas intresse, kapitalkraft och i främmande land vidgade blick. Receptionen av de utländska framstegen skedde naturligtvis på många vägar, men den, som ledde över Göteborg, var icke minst genom det praktiska förverkligandet en av de verkligt viktiga. I den tryckta litteraturen har detta hedersamma kapitel i stadens hävder veterligen hittills föga beaktats, men en verkligt givande källa därför äga vi i den kuriöse Uppsala-adjunkten Anders Barchæus' otryckta reseskildringar i Uppsala universitetsbibliotek. Han såg resultatet av den föregående periodens intensiva arbete under den gustavianska tidens första år. Det vore av stort intresse, om författaren med sin lokal- och personalkännedom ville belysa hans meddelanden i de fortsatta »Berättelser», som de gamlas vänner hoppas snart få i sina händer.

B. B—s.

Bland den rikhaltiga stadshistoriska litteratur, som under den senaste tiden utkommit, märkes redaktör Knut Hellbergs skildring *Eskilstuna. En svensk märkesstad. Kloster-, slotts- och industristadens öden genom seklerna i historisk belysning.* D. 1—2. (Eskilstuna, tr. Katrineholm och Nyköping 1919—20. 200 s., 1 pl; 416 s., 8 pl. — Kr. 7: 50; 10: —), ett resultat av ett flitigt forskningsarbete och en lycklig, lättillgänglig framställningsgåva. Arbetet tränger icke djupare in i de flerfaldiga exempelvis ekonomiskt-historiska och förvaltningshistoriska problem, som äro förbundna med våra städers utveckling, utan nöjer sig med att meddela de mångahanda och ganska brokiga upplysningar ur det förflutna, som ett samhälles invånare kunna önska. För så vitt som det

är en viktig uppgift att bjuda det levande släktet en sådan orientering över dess närmaste omgivning, fyller boken väl sin plats inom en litteratur, där både ämnets rikedom och de arbetandes olika förutsättningar lämna utrymme för uppgifternas lösning ur olika synpunkter.

Redan titeln ger en föreställning om den växlande och fängslande historia, författaren haft att berätta. Kloster- och hovliv äro numera i Eskilstuna blott färg- och stämningsrika minnen, anknytande sig till knappast skönjbara ruinrester, men däremot syftar allt vad som meddelas ur stadens industriella historia, ända från de första ansatserna under Karl IX:s tid, fram till ett stort och livskraftigt närvarande. Väl är den slutliga industrialiseringen mera ett avbrott i utvecklingen än en stegring, så stort är avståndet mellan det vällovliga hammarsmedsämbetet eller frimästarnas patriarkaliska regemente och våra dagars miljonetablissement, men säkert är, att de yrkestraditioner, som omhuldades i de små hantverkssmedjorna, skapat de direkta förutsättningarna både för ett av de mest utpräglade fallen av industriens »speciella lokalisering» i vårt land och för den känsla av förpliktelse mot varans kvalitet, som utgör Eskilstuna-industriens heder.

Till järnindustriens historia i Eskilstuna anknyter sig det viktigaste och intressantaste av det icke obetydliga personhistoriska material, författaren meddelar. Huvudgestalterna äro här finsmidets organisatör, Reinhold Rademacher, och dess båda stora reorganisatörer Samuel Schröderstjerna och Sven Rinman, av vilka Schröderstjerna såsom fristadens grundläggare kanske står författarens hjärta närmast; vid deras sida står värdigt familjen Rothoff. Ur de invandrade tyska smedssläkternas historia meddelas ett och annat i samband med den tyska församlingens strider för sin existens, icke så få mästarnamn räddas undan glömskan, och slutligen skymta, gärna med antydningar om rötterna i de gamla yrkesidkarnas krets, åtminstone namnen på flera män, som varit med om att skapa stadens nuvarande industriella storhetstid. Bland dem, som framträtt på andra områden än det industriella, behandlas särskilt den myndige 1600-talsprosten herr Kristoffer, Messeniernas vän, och Eskilstunas främsta litterära berömdhet, Adolf Törneros.

B. B-s.

Några smärre nyare bidrag till hembygdslitteraturen må antecknas: *En Västgötabok* utg. av Västgöta folkmålskommitté genom Johan Götlind (Falköping, Carl A. Norders bokh. i kommission, tr. Sala 1919. 95, (1) s., illustr.), innehållande bl. a. en av docenten Herman Geijer författad biografisk skildring av redaktör Oscar Noréns verksamhet som grundare av Västgöta landsmålsförening. — *Det gamla Västerås* utg. av Västmanlands fornminnesförening genom Sven T. Kjellberg (Västerås, C. M. Sjöbergs bokhandels förl., tr. Malmö 1920. XVI s., 32 bilder i ljustryck. — 4 kr.). — *Hembygden 1921.* Utg. av Dalslands hembygdsförbund (Uppsala, Wretmans boktr. 1921. 30, (1) s., illustr.). Bland bidragen märkes en studie över Gunno Eurelius Dahlstierna av docenten Erik Noreen. — Dalarnas Hembygds-Förbunds tidskrift, årg. 1 (1921), H. 2, innehåller en av Karl Trotzig författad uppsats om *Peder Svensson i Vibberboda och hans ättlingar*, försedd med en stamtavla över Peder Svenssons ättlingar inom Hedemora socken.

I augustinumret 1921 av »Familiengeschichtliche Blätter» (Leipzig) har f. rådman Johan Wretman skrivit en uppsats om *Geschlechterforschung in Schweden*, i vilken han ger en kortfattad översikt av den viktigaste genealogiska litteraturen i Sverige samt påpekar och exemplifierar den rikliga förekomsten av svenska adliga och borgerliga släkter av tysk härkomst. Även några av våra mest betydande biografiska handböcker och matriklar omnämnas.

Redaktionen av P. H. T. har från Dansk Adels Forbund mottagit dess medlemsblad för år 1921 (H. 1—12). Av redogörelsen för förbundets generalförsamling den 21 mars 1921 framgår, att detta har vissa svårigheter att kämpa med, framför allt bristande personlig anslutning från den danska adelns medlemmar. Till följd härav ser sig styrelsen föranlåten att tillsvidare inskränka förbundets uppgifter till understödsverksamheten, dock med bibehållande av medlemsbladet. Det är med »misundelse» redaktören av det sistnämnda tagit del av den motsvarande *svenska* publikationen, Arte et Marte, för år 1920 med dess omväxlande och läsvärda innehåll, och det intresserade medarbetarskapet från den svenska adelns sida i nämnda publikation uppställes som ett efterföljansvärt exempel för de danska ståndsbröderna. Den insända årgångens innehåll utgöres i övrigt av smärre biografiska artiklar på minnesdagar o. d., dödsrunor, familjenytt etc. samt några uppsatser av allmännare intresse, bl. a. en beskrivning av »Antiksamlinger paa Englands Herresæder» av fil. d:r Frederik Poulsen och ett minnestal på 300-årsdagen den 8 juli 1921 av Leonora Christina Ulfelds födelse av slotsforvalter Bering Liisberg.

Professorn vid universitetet i Köpenhamn Frantz Dahl har i Berlingske Tidendes aftonupplaga den 1 nov. 1921 lämnat en kort karaktäristik av den nyligen bortgångne presidenten i Svea hovrätt *Ivar Afzelius* som rättslärd. För förf. framstår A. som en typisk representant för svensk juridisk intelligens med dess egendomliga blandning av logisk klarhet, 'følsom Retstakt' och praktisk blick och för svenskt juridiskt författarskap, för vilket lagberedning, lagarbete och lagteknik, 'til Fremme for Lovordningen, til Skade for Literaturen', utgjort och utgör de viktigaste föremålen för behandling. — A:s insats i det nordiska samarbetet på lagstiftningens område får ett tacksamt erkännande; 'ved de nordiske Juristmöder', slutar förf., 'var han altid det straalende Midtpunkt. Hans Plads staar nu tom. Ikke minst der vil man savne Olympieren Ivar Afzelius'.

Frågor.

Undertecknad, f. n. sysselsatt med utarbetande av en biografisk teckning av *Johan Christoffer Toll*, f. 1743, d. 1817, vore tacksam för erhållande av upplysningar om i privat ägo befintliga brev från eller till Toll.

Karl Mellander.
Amanuens, Landsarkivet, Göteborg.

För publicering i det under utgivning varande verket *Stora Kopparbergs bergslag* sökes porträtt av följande personer:

Eric Hammarström, gruvpredikant i Falun, kyrkoherde i Ljusnarsberg, (förf. till »Äldre o. nyare märkwärdigheter wid St. Kopparberget», 1789—91), död 1813.

Abraham Abrahamsson Hülphers, topograf, samlare, (förf. till »Dagbok öfver en resa igenom de under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn o. Dalarne», 1762), född 1734, död 1798.

Johan Vilhelm Lidén, med. dr i Uppsala 1827, gruvmedikus i Falun 1828, läkare vid Kurhuset i Borgholm 1842—60, bodde senare i Stockholm, död 1862.

Carl Linderberg, löjtnant, (förf. till »Kort beskrifning öfver staden Falun o. Stora Kopparbergs grufva», 1804), f. ö. okänd.

Olaus Nauclerus, kyrkoherde i Delsbo, (förf. till »Delineatio magnæ fodinæ Cuprimontanæ»).

Svar torde insändas till *D:r A. Silow*, Bergslaget, Falun.

Insända böcker.

Från Hugo Geber:

Forsstrand, Carl, Från Slottsbacken till Ladugårdslandet. Släkt- och ungdomsminnen. Med illustr. Sthlm 1921. VIII, 286 s., titelpl., talr. portr. i texten. — 10 kr.

Från Kgl. Akademien för de fria konsterna:

Meddelanden från Kungl. akademien för de fria konsterna 1921. Sthlm, Centraltr. 1921. 109, (1) s.

Från J. A. Lindblad, Uppsala:

Borelius, Hilma, Hedvig Charlotta Nordenflycht. Uppsala 1921. 298 s., titelpl. — Kr. 6: 50.

Hoffman, fru Adolf, Flickan från Domremy. En livsbild. Tecknad av fru A. H. Auktor. övers. av Aline Cronhielm. Uppsala 1921. 126 s., titelpl. — 3 kr.

Från P. A. Norstedt & Söner:

Almquist, Joh. Ax., Stockholms stads brandförsäkringskontor 1746—1921. Historisk skildring. Sthlm 1921. Fol. (2), XII, (2), 712 s., 2 pl., 108 portr., 65 andra illustr.

Carlquist, Gunnar, Landshöfdingen Gustaf Wathier Hamilton och hans anteckningar från Karl Johanstiden. (Skrifter utg. af Hamiltonska släktföreningen 3). Sthlm 1921. (4), 191 s., 6 pl. — Kr. 8: 25.

Gräf, Hans Gerhard, Sverige i Goethes liv och skrifter. En studie. Med 6 avbildningar. Sthlm 1921. (6), 117 s., 6 pl. — Kr. 6: 25.

Lewenhaupt, Adam, Karl XII:s officerare. Biografiska anteckningar. L—Ö. Sthlm 1921. (4), s. 375—799. — 40 kr.

Nekludoff, A., En diplomats minnen från tiden före och under världskriget 1911—1917. Övers. av O. Örström. Sthlm 1921. XII, 332 s., titelpl. — Kr. 9: 50.

Nilsson, Martin P:n, Den romerska kejsartiden. D. 1. Sthlm 1921. X, 384 s., 1 pl., talr. illustr. i texten. — 16 kr.

Robert Petres och C. M. Posses dagböcker 1702—1709. Ny revid. uppl. utg. av Nils Herlitz. Sthlm 1921. XXIX, (1), 332, (1) s. — 40 kr.

Sveriges historia till våra dagar ... utg. av Emil Hildebrand (och Ludvig Stavenow). D. 1. Forntiden av Oscar Montelius. VIII, 449 s., 318 illustr. — D. 4. Gustav Vasa av Emil Hildebrand.

VI, (2), 452 s., 104 illustr. — D. 5. Gustav Vasas söner av Emil Hildebrand. Revid. av Sven Tunberg. (8), 403 s., 85 illustr. — D. 8. Karl XI och Karl XII av Rudolf Fåhræus. VIII, 503 s., 116 illustr. Sthlm 1919—21. D. 1: 14: 50, D. 4: 20: —, D. 5: 15: —, D. 8: 15: — kr.

UR AXEL REUTERHOLMS DAGBOK. Några kulturbilder från frihetstiden utg. av Henrik Schück. Sthlm 1921. (2), 173, (1) s., titelpl. — 6 kr.

Från Svenska teknologföreningens förl.:

SJÖGREN, ARTHUR, Ur anteckningsboken. 1. Konst- och kulturhistoriska anteckningar. Sthlm 1921. 65 s., 23 illustr. (därav 8 pl.-bl.). — 10 kr.

Från Ernst Westerbergs boktr.-a.-b., Sthlm:

SCHIMMELPFENNIG, C. F. V. & AHLBERG, KARL, Sveriges apotekarhistoria ... 1. Apoteksinnehavare. H. 15. 1922.

Från förf.:

ARENANDER, E. O., En upländsk fältpräst i Gustaf II Adolfs polska krig. Uppsala, Almqvist & Wiksells boktr.-a.-b. 1922. 10 s. Med 2 helsidesportr. Tr. i 150 ex.

DAHL, FRANTZ, Ivar Afzelius som Retslærd. (Særtr. af Berlingske Tidendes Aften-Udgave d. 1 Novmbr. 1921). 7 s.

POST, G. L. E. VON, Wilhelm Mauritz von Post, hans förfäder samt descendenter till och med år 1920 sammanförda. Sthlm, Rokotryck, A.-B. Kopia 1921. VII, 189 s., titelpl. — 25 kr.

TOLL, HANS, Ett återfunnet klosterminne. Särtr. ur Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd 8, H. 36 (s. 284—88). 1 fig. i texten.

TOLL, HANS, Något om Flateyjarbók. Särtr. av Historisk Tidsskrift, 5 r., 5 b., 3 h. 1921 (s. 209—15).

WRETMAN, JOHAN, Geschlechterforschung in Schweden. I: Familiengeschichtliche Blätter (Leipzig), Jahrg. 19, H. 8 (Aug. 1921), sp. 230—34.

ZERNANDER, ALBIN, Alster från äldre och nyare tid. Minnen, anteckningar och samlingar. Kristinehamn, eget förl., tr. Affärs- och reklamtryckeriet 1921. 302, (1) s., portr. o. andra illustr. i texten. — Kr. 5: 50.

Från red.:

DALARNAS HEMBYGDS-FÖRBUNDS TIDSKRIFT. Årg. 1 (1921). H. 1—3. Hedemora, Dalarnas tidnings- o. boktr.-a.-b. 1921.

FAMILIENGESCHICHTLICHE BLÄTTER DER HOLLER-GESCHLECHTER. Bd 1 (1921), nr. 4—5.

HESSEN. Zeitschrift des Landesverbandes im »Hessischen Volksbund». Jahrg. 2 (1921), nr. 16, 18.

ZEITSCHRIFT DES GESCHLECHTS STÜCK (Kassel), Jahrg. 1 (1920), nr. 1—6, 2 (1921), nr 8, 10—18.

PERSON-REGISTER.[1])

[1]) Utarbetat av G. E.